

MAJ KLASSON

HÖGSKOLEN FÖRÄNDR

Från autonoma bildningsinstitutioner till lokala serviceinrättningar
hänsyn till bibliotek som betjänar förskolläraryrket

CWK GLEERUP

Diss. Runcel.
1984

MAJ KLASSON

Högskolebibliotek i förändring:

Från autonoma bildningsinstitutioner till lokala service-
inrättningar med särskild hänsyn till bibliotek som be-
tjänar förskollärarytbildningar

STUDIA PSYCHOLOGICA ET PAEDAGOGICA
SERIES ALTERA LXXI

MAJ KLASSON

Högskolebibliotek i förändring

Från autonoma bildningsinstitutioner till lokala serviceinrättningar
med särskild hänsyn till bibliotek som betjänar förskolläraryt-
bildningar

CWK GLEERUP

CWK Gleerup is the imprint for the scientific and
scholarly publications of LiberFörlag Malmö

© Maj Klasson
ISBN 91-40-05064-5
ISSN 0346-5926

Infotryck ab, Malmö 1984

Innehåll

FÖRORD	9
1. INLEDNING	11
1.1 Högskolereformen, H-77	12
1.2 Linköpingsmodellen	12
1.3 Några personliga utgångspunkter	13
1.4 Tidsperiod	16
1.5 Disposition	16
2. ATT VÄLJA PROBLEM	19
2.1 Metod	20
2.2 Några väsentliga teorifält	21
2.3 Forskningsuppgiftens inriktning i relation till några forskningstraditioner i tiden	25
2.3.1 Aktionsrelaterad forskning	26
2.3.2 Avhandlingens forskningsinriktning	31
3. UNIVERSITETEN OCH DERAS BIBLIOTEK	33
3.1 Från autonoma bildningsinstitutioner till lokala serviceinrättningar	34
3.2 Framtidens bibliotek	42
4. BIBLIOTEK SOM ORGANISATIONER OCH SOM ARBETSMILJÖ	50
4.1 Högskolebibliotek som organisationer	50
4.1.1 Bibliotek som "anarkistiska" organisationer	53
4.2 Högskolebibliotek som arbetsmiljö	58
5. BIBLIOTEKARIEN I HÖGSKOLAN	63
5.1 Från forskare till anställd vid serviceinrättning	64

5.2	Bibliotekarieyrket i högskolan - en profession?	68
5.3	Bibliotekarieyrket i högskolan - en länkröll?	73
5.4	Bibliotekarien i högskolan - förändringsagent?	82
6.	MÅLEN FÖR HÖGSKOLAN OCH DESS BIBLIOTEK	84
6.1	Innebörden av mål	85
6.2	Målen för högskolan: Central nivå	88
6.2.1	Mål för förskolläraryrket	89
6.3	Mål för högskolans bibliotek: Central nivå - de osynliga biblioteken	92
6.4	Mål för högskolans bibliotek: Regional nivå	98
6.5	Mål för högskolans bibliotek: Lokal nivå	98
6.6	Kort sammanfattning av litteraturstudien	101
7.	BIBLIOTEKARIEN - LÄNKARE ELLER FÖRÄNDRINGSAGENT I NYA HÖGSKOLAN?	103
	En fallstudie över ett 4-årigt lokalt forsknings- och föränd- ringsarbete med start i konsekvenserna av Högskolereformen, H-77 och Linköpingsmodellen	
7.1	Forsknings- och förändringsarbetets miljö - univer- sitetssamhället som kultur och delkultur	104
7.2	Starten	112
7.3	Om förändringsarbete	114
7.4	Forskningens frihet - och biblioteksforskarens	116
7.5	Fallstudien: Urval av nyckelhändelser	121
7.6	Diagnosfasen	128
7.6.1	Nyckelhändelser ht -77 - vt -78	128
7.7	Förändringsfasen	136
7.7.1	Nyckelhändelser ht -78	136
7.7.2	Nyckelhändelser vt -79	144
7.7.3	Nyckelhändelser ht -79	151
7.7.4	Nyckelhändelser vt -80	157
7.7.5	Nyckelhändelser ht -80	162
7.8	Stabiliseringsfasen	166
7.8.1	Nyckelhändelser vt -81	166
7.8.2	Nyckelhändelser ht -81	169
7.9	Kommentar till fallstudien	179
7.10	Vilka högskolemål har i första hand påverkat NB:s verk- samhet?	181
7.11	Bibliotekarierollen - länkrollen	183
7.12	På vilket sätt har Linköpingsmodellen förverkligats i NB?	188
8.	TOLKNINGAR AV MÅLEN FÖR HÖGSKOLANS VERKSAMHET: EN INTERVJU- STUDIE VID ETT MINDRE ANTAL BIBLIOTEK I NYA HÖGSKOLAN	191
8.1	Val av intervjuorter och intervjupersoner	192

8.2	Datainsamling och analys	197
8.3	Vad utvisade intervjustudien?	199
8.3.1	Organisation	199
8.3.2	Arbetsformer	201
8.3.3	Målen	202
8.4	Diskussion	205
8.4.1	Vad har decentraliseringen betytt i form av utveckling mot gemensamma respektive skilda normer?	205
8.4.2	Hur har sättet att tolka målen för den egna verksamheten påverkat genomförandet av utbildningarna i nya högskolan?	206
8.4.3	Hur har bibliotekens roll uppfattats i relation till kunderna med utgångspunkt i hur man uppfattat målen för bibliotek i allmänhet och servicemålet i synnerhet?	210
8.4.4	Hur har användarnas inflytande på biblioteksfrågor, det lokala användarinflytandet, kommit att utformas?	214
8.4.5	Vilka samarbetskontakter har biblioteken med sina kundorganisationer?	216
8.4.6	Några synpunkter på bibliotekarierollen i nya högskolan	219
8.5	Tre modeller för bibliotekariearbete	220
9.	DISKUSSION	223
9.1	Bibliotekens utveckling in i H-77	225
9.2	Bibliotekarien - länkagent mellan delkulturer?	229
9.3	Förändringsstrategier i organisationer med olikartad organisationskultur	233
9.3.1	Kort beskrivning av fyra förändringsstrategier enligt Ellström	234
9.3.2	Strategier i "Norrköpingsprojektet"	235
9.3.3	Jämförelse mellan Ellströms strategier och strategier använda i "Norrköpingsprojektet"	237
9.4	Förändras förändringsagenten?	238
9.5	Vad gör vi åt framtiden - om vi har den?	239
	UNIVERSITY LIBRARIES IN CHANGE (Summary)	241
	REFERENSER	253
	Del 1: Böcker, rapporter, tidskriftsartiklar	253
	Del 2: Övriga källor	269
	BILAGA: Förkortningar och förkortningslika uttryck	273

Figurer

1. Högskolebibliotek i förändring	23
2. Soptunnemetaforen	54
3. Fyra organisationsmodeller i översikt	55
4. LiUB:s inplacering i Ellströms översikt över organisationsmodeller	55
5. FÖ:s inplacering i Ellströms översikt över organisationsmodeller	57
6. "Linking pin"	74
7. Filialbibliotek och filialbibliotekarie i en decentraliserad biblioteksorganisation	82
8. Förändringsprocessen I	114
9. Förändringsprocessen II	115
10. Bibliotekets effektivitet	120
11. NB:s intressenter	134
12. Barnbokens väg från producent till konsument	175
13. Länkagentens miljö	183
14. Försök att illustrera verksamheten vid ett aktionsinriktat bibliotek med hjälp av LÄSTIPS-projektet	187
15. Samarbete bibliotek-institutioner: Vanligaste kommunikationsriktningar	210
16. Strategier för planerad förändring och innovation: En typologi	235
17. Norrköpingsprojektet och strategier i relation till FÖ	237
18. Norrköpingsprojektet och strategier i relation till LiUB	237

Tabeller

1. Antal anställda med doktorsexamen (motsv) vid vetenskapliga bibliotek	66
2. De intervjuade personernas fördelning på olika kategorier	197

Förord

Målet för min forskning har framför allt varit att belysa högskolebibliotekens och bibliotekariernas situation efter högskolereformen H-77.

I detta arbete har en rad olika organisationer och institutioner varit inblandade. Oerhört många människor har på olika sätt samarbetat med mig och stött mig i mitt arbete, administratörer, arbetskamrater, barnbibliotekarier, familj, forskare, forskarstuderande, kunder och samarbetspartners, lektörer, lärarutbildare, studerande och vänner!

Materiella resurser har erhållits från Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning, Planeringsnämnden för lärarutbildning, Linköpings universitetsbibliotek och Lunds universitet ("ograduerade forskare").

Alla dessa organisationer och enskilda personer inkluderar jag i det tack som jag i första hand riktar till min handledare Åke Bjerstedt, min chef Kari Marklund, de ansvariga för den slutliga utskriften av manuset Britt Persson och Karin Dahlberg och min familj, Alger, Maria, Unn och Jenny.

Linköping mars 1984

Maj Klasson

1. Inledning

Forskning om högskolebiblioteken är ett försummat område. Det finns få forskningsprojekt och få dokument som behandlar högskolebibliotekens utveckling, livet i biblioteksorganisationerna, historiskt eller i nutid och framtid. Undantag är ett mindre antal offentliga utredningar med eventuellt tillhörande uppdragsforskning inom smala sektorer. Oftast handlar dessa uppsatser och rapporter om bibliotekstekniska frågor, t ex i relation till den ökade datoriseringen. Bibliotekarieföreningarna har på samma sätt koncentrerat sitt intresse på effektivisering av produktionsprocessen. De produkter man talar om är relaterade till dokumentens väg genom biblioteket från förvärv till låntagaren, inklusive viss marknadsföring och informationsservice. Under senare år har utvecklingen på informationsförsörjningsområdet inneburit, att begrepp som böcker och tidskrifter är på väg att bytas ut mot "informationsbärare" i takt med att nya media ser dagens ljus. Vid sidan av det intresse man visar produktionsprocessen, som t ex i Linköping vid biblioteksforskningslaboratoriet, Liblab, i vilket man har för avsikt att med hjälp av artificiell intelligens effektivisera katalogfunktionen, har ett annat forskarlag vid INFORSK, Informationsforskningsgruppen i Umeå, arbetat med brukarstudier med hjälp av bl a citeringsanalyser via datorbaserade informationssystem.

Perspektivet har i dessa fall lagts från användarna och in mot bibliotekssystemet. Perspektivet inifrån organisationerna, från personalens synvinkel, från människorna i organisationerna, har inte rönt så stort intresse ännu. Undantag är utbildningsfrågan, som med jämna mellanrum tas upp till behandling, nu senast i en rapport från BHS, Bibliotekshögskolan (Vaverka, 1983) och en från UHÄ (Antonsson, 1984).

Som exempel på att biblioteken inte erhållit samma uppmärksamhet som andra avdelningar inom nya högskolan, kan vi påpeka, att biblioteksenheterna inte nämns i UHÄ:s uppföljningsprogram kring utvärdering av den senaste högskolereformens, H-77, effekter.

1.1 Högskolereformen, H-77

Vad har då högskolereformen, H-77, betytt för högskolebiblioteken? H-77 introducerade framför allt två stora nyheter, som skulle komma att påverka bibliotekens organisation och verksamhet:

Decentraliseringen. H-77 innebar, att de lokala högskolorna fick överta beslutsfattande och styrning av den egna högskolan, även på områden, som tidigare legat centralt under UKÄ. Härmed kom biblioteken att betraktas som serviceinrättningar, vilka de lokala högskolestyrelserna kan besluta om att inrätta. Endast de biblioteksenheter vilka kallas vetenskapliga bibliotek, dvs biblioteken vid våra universitet och största högskolor, "skall finnas" enligt Högskoleförordningen (kap 16, § 1; UFB, 1977, s 123), medan övriga biblioteksenheter vid små och medelstora högskolor "kan finnas", om de inrättas av den lokala högskolestyrelsen (§ 3; UFB, 1977, s 123). Detta förhållande tillsammans med det nya budgetsysteem, som tidigare bara utprövats på några få ställen (bl a Linköping), och som ger medel till verksamheter - ej till öronmärkta konton, pekar mot ett förstärkt lokalt inflytande över biblioteken. Med ökad representation av företrädare för allmänna intressen i högskolestyrelser och nämnder följer även möjligheter till inflytande från grupper av intressenter utanför de primära kundgrupperna.

Nyttillkommande utbildningar i högskolan. H-77-reformen innebar också att ett antal utbildningar, vilka tidigare legat utanför högskolan, anslöts till den lokala högskoleenheten 1977-07-01. Detta i sin tur förde med sig nya mål och uppgifter för de nyttillkommande biblioteksenheterna.

1.2 Linköpingsmodellen

I Linköping hade man från högskolestarten byggt upp ett mycket decentraliserat bibliotekssystem, vilket kunde sägas stå i samklang med tankar i H-77. Linköpings universitetsbibliotek, LiUB, bestod 1977 av fem enheter, var och en med sin specifika ämnesprofil, skapad i direktrelation till den bakomliggande kundgruppen. Även lokalmässigt var dessa enheter insprängda i omedelbar anknytning till kundinstitutionerna. Man ville undvika uppkomsten av stora institutionsbibliotek; litteraturen skulle huvudsakligen placeras på respektive "kvartersbibliotek". För att underlätta kontakterna och be-

främja en effektiv användning av all litteratur vid högskolan utsågs kontaktpersoner vid institutionerna. Man överlät inköp, katalogisering i LIBRIS (forskningsbibliotekens gemensamma databas över förvärvad litteratur) och prenumerationer på tidskrifter till universitetsbibliotekets personal på de centralt samlade förvärvs- och katalogavdelningarna via Institutionstjänsten. Personalen kom att bestå dels av en fältgrupp, som arbetade med kundkontakter och "yttre" tjänst, dels av en ganska stor grupp, som arbetade utom synhåll för kunderna med bibliotekstekniska uppgifter på skilda nivåer. Biblioteket skulle kännetecknas av en långtgående datorisering.

1977-07-01 tillkom så två enheter i samband med lärarutbildningarnas inträde i högskolan. Dessa enheter hade, och skulle kanske även fortsättningsvis komma att få, en något annorlunda profil i nya högskolan. De stämde till en början inte alls med Linköpingsmodellens omsorgsfullt utarbetade design.

Varken Linköpingsmodellen i sig eller införandet av nya enheter i högskolebibliotekssamhället hade blivit föremål för studier på forskarnivå. Här fanns alltså ett nytt forskningsområde.

1.3 Några personliga utgångspunkter

I november 1977 tillträdde jag en filialföreståndartjänst vid en nyansluten biblioteksfilial, belägen i en förskollärarutbildning i Norrköping, som en av sju "kvartersbibliotekarier" i LiUB, Linköpings universitets biblioteksorganisation. Det föreföll mig intressant att fortlöpande dokumentera det förändringsarbete, som den senaste högskolereformen givit upphov till och som sannolikt skulle pågå de närmaste åren genom den process, som avsåg att orientera kundgruppen in i nya högskolan. En boksamling skulle förvandlas till ett högskolebibliotek; en lärarkår som tidigare varit hänvisad till det lokala stadsbiblioteket skulle få biblioteksresurser på arbetsplatsen; de studerande, som de första veckorna vände i dörren med orden "ja vi brukar alltid gå till stora biblioteket", skulle omges med en utbildningsstimulerande miljö och få undervisning i att behärska den till fullo osv.

Själv kände jag också personliga krav på en stimulerande arbetsmiljö, där jag önskade få användning för alla de kunskaper och erfarenheter jag kunde ha av relevans för det kommande arbetet.

Till de faktorer som hade betydelse för det kommande arbetet var föreställningen om att personliga ställningstaganden skulle komma att vara av stor betydelse i en arbetssituation, där jag agerade ensam men mitt i en kundgrupp, och att såväl H-77 som Linköpingsmodellen inbjöd till rolltolkningar som krävde stark involvering i kundorganisationen. De attityder och värderingar jag kunde tänkas ha i relation till förskollärarutbildningen,

till biblioteksverksamhet, till målen för nya högskolan, såväl som min människosyn, kunde förväntas få ett avgörande inflytande på min forskning och mitt yrkesliv de närmaste fyra åren.

Halldén (1980) har talat om värderingarnas smygtilllvaro i forskningssammanhang, denna obenägenhet att lämna ut sin personliga värdebas under skenet av att förhålla sig objektiv och saklig. Jag skulle också vilja erinra om Myrdals påpekande i sin bok om "Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen" (1968, s 57):

"Värderingarna styr forskningen till de fakta vi vill diskutera för att vi är intresserade av dem. Vetenskapliga termer blir värdeladdade för att samhället består av människor, som söker följa målmedvetna strävanden" (s 57).

Jag har levt mitt vuxna liv under en tid av stora reformer på utbildningens och bibliotekens områden. Politiska beslut har krävt anpassning och förändring av bibliotek och utbildningar. Förändrade normer och synsätt har givit bibliotek och utbildning nya, förändrade roller. Förändring av produktion och distribution av information har ställt biblioteken inför krav på innovationer i relation till informationsförsörjningen, teknologins snabba tillväxt och tillämpning på biblioteksområdet har förändrat arbetsformerna och rekryteringen av bibliotekspersonal. Strävanden mot decentralisering av beslut till lokalnivå, annorlunda ekonomisk styrning, lagar om arbetsmiljö och medbestämmande och förvandlingen av förhållandevis autonoma universitetsbibliotek till lokala serviceinrättningar har satt sin prägel på utvecklingen.

Den personliga referensramens betydelse för valet av forskningsområde och de för forskningsproblemet tänkbara forskningsmetoderna vill jag understryka beträffande min egen avhandling. För att tydliggöra detta påstående vill jag ge en biografi i kortversion:

Min första kontakt med begreppet bibliotek fick jag, när min mor berättade om det skolbibliotek hon startade som ung lärarinna i Västerbottens inland. Tillsammans med en kollega och skolbarnen gick hon ut i skogen och plockade vitmossa, som gav startkapital till de första 18 böckerna. Själv trädde jag inte in i ett "riktigt bibliotek" förrän under realskoletiden. Men vi hade mycket böcker hemma, och jag hade förmånen att ha människor som gärna läste för mig. Framför allt var min äldste bror min ständige berättare. Han läste H.C. Andersen och Topelius vid ficklampsljus i tältet, berättade om Oden och Tor, när vi satt uppflugna i Stora eken och flängde runt till den småländska landsbygdens alla hällekestor med mig på pakethållaren. Under den här tiden blev min äldsta syster svårt psykiskt sjuk, min far dog; men det jag minns mest är hur böcker kunde bära över våra upplevelser, hur de kunde avskärma men också visa vad man kunde göra för att förändra sin situation, när man blivit vuxen och inte var ett beroende barn längre, med barnets begränsade handlingsmöjligheter.

Större delen av min skoltid tillbringade jag i inackorderingsrum i skilda sociala miljöer, något som tränade anpassning till växlande normer men också gav en ny medvetenhet om de olika villkor människor lever under och en starkare känsla för utsatta grupper i samhället. Den gruppkänsla och frånvaro av elitfixering, som mina gymnasiekamrater i en mindre Norrlandsstad

lärde mig, kom att ytterligare förändra mina tidigare värderingar av mig själv och samhället omkring mig.

Lund och studentlivet på senare 50-talet gav mig den stora kulturchocken. Efter att ha sett militär- och konststrarnas regelbundet återkommande konserter som det enda avbrottet i skol- och biolivet i Norrlandsstaden, kom hela världen rusande med författare, konstnärer, politiker, forskare på studentaftnar och föreläsningar. Ungernupproret skakade om mig, och jag tågade i min första demonstration under facklorna. Jag slungades ur det förhållandevis passiva tillstånd jag befunnit mig i som gymnasist och tog aktiv ställning i politiska och ideologiska frågor.

Jag mötte också mitt "öde" och gifte mig med honom, studerade humaniora och beteendevetenskaper, påbörjade biblioteksstudier, födde barn, tre stycken, medan livet rullade upp sig på samma sätt som för många kvinnor i min generation: jobb, familj, studier, flyttningar med familjeförsörjarens arbete. Det fanns en sådan, som snabbt axlat rollen och ännu snabbare skyndade framåt med den, tills jag med den extra tid jag började få till förfogande, när barnen blivit större, började springa ifatt...

Mina insatser utanför hemmet har varit knutna till bibliotek eller utbildning, såväl i arbete som i utrednings- och examensarbeten, från läromedelsproduktion till utredningar om bibliotekens bokinköp via sambindningslistorna. Perioden före Linköpingsflyttningen deltog jag i kommunalpolitiken (kulturnämnden) och medverkade även till startandet och drivandet av en liten förskola tillsammans med en grupp småbarnsföräldrar, som inte hade daghemspplatser för sina barn.

Sammanfattningsvis skulle följande faktorer kunna vara viktiga för de ställningstaganden jag skulle komma att göra i det kommande förändringsarbetet:

- o Jag hade en i relation till arbetet förhållandevis god utbildning, lämplig ämneskombination i de akademiska studierna, relevant bibliotekserfarenhet och erfarenhet av praktiskt förskolearbete från driften av den privata förskolan - dock inte som lärare.
- o Jag hade sysslat med forsknings- och utvecklingsarbeten inom biblioteksområdet tidigare. Jag hade alltså en viss vana att söka problem, finna vägar att lösa dem och att dokumentera resultaten i någon form.
- o Jag var arbetssugen och motiverad. Mitt yngsta barn gick sista året i kommunala förskolan, och jag skulle ha varit grovt undersysselsatt, om inte snabbt ett nytt intressant arbete efterföljde det, som jag lämnat efter mig vid Linköpingsflyttningen.
- o Att jag hade egna starka upplevelser av barnlitteratur men också erfarenheter av egna barns utveckling, också deras upplevelser av de media jag skulle hantera i relation till mina blivande kunder, såg jag som en tillgång i arbetet.
- o Jag var nu en kvinna över 40, arbetande i ett kvinnodominerat yrke, vilket skulle kunna öka min förståelse för mina kunder i den kvinnodominerade utbildning, som ju förskollärarytbildningen är.
- o Jag var också tillräckligt mogen för att våga och kunna ställa krav på innehållet i mitt arbete och att själv få vara med och utforma det och delta i beslut i min egen organisation.

o Jag insåg även och accepterade att arbetsliv inte bara består av rutiner och tekniska processer utan av relationer, känslor, normer och samspel, konflikter och kompromisser. Jag kunde inte gå in som en tyst observatör utifrån, iakttagande mina kunder; jag ville samarbeta med dem, och detta samarbete skulle ta tillvara såväl min egen som mina kunders hela personliga kompetens.

1.4 Tidsperiod

I det utvärderingsprogram för H-77-reformen som UHÄ tagit initiativ till har rapporter producerats och produceras fortfarande efter ca sju år. Redan ett par år efter reformen kom en avhandling (Fredriksson, 1980) som gav sina synpunkter på reformens effekter, i detta fall på basorganisationerna, dvs institutionerna.

Själv är jag böjd att instämma med Bengtson m fl (1981), som menar att förändringsarbete tar tid, om man väljer en metod som avser att producera kunskap i nära samarbete med dem man forskar/samarbetar med inne i en organisation. Man behöver lära sig miljön, den aktuella delkulturen eller delkulturerna, t ex förutsättningarna för organisationernas nuvarande strukturer och policy. Nya styrelser, nämnder och arbetsgrupper behöver tid att etablera sina arbetsformer och relationer till andra beslutsfattande organ. Organisationer, t ex bibliotekssystem, som bygger på tankar om nära samarbete och integration i kundgrupperna, kräver tid för uppbyggande av relationer och kontaktmönster. Därför är kanske inte ens fyra år i en högskoleorganisations livscykel en särskilt lång tid, när man vill beskriva en verksamhetsutveckling och samtidigt producera ny kunskap om biblioteken och bibliotekarierollen i den nya högskolan. Samtidigt måste ju tidsgränser sättas någonstans även i forskning som ingår i långsiktiga projekt, och för min del har jag koncentrerat mitt primära intresse till perioden 1977-07-01 - 1981-12-31. I andra hand har jag intresserat mig för de historiska förutsättningarna för dagens bibliotek och bibliotekarieroller och även för de framtidsbilder litteraturen ger. Detta har känts nödvändigt för att ge tillräckliga kunskaper inför den process, som syftar till förståelse av det aktuella förändringsarbetets placering mellan gårdag och morgondag.

1.5 Disposition

Avhandlingen har kommit att snudda vid, respektive fördjupa sig i, en rad olika forskningsområden.

Vid sammanställningen av de olika insatser, som tillsammans utgör mitt forskningsarbete, har jag valt att koncentrera mig till tre huvudavsnitt:

en litteraturstudie, en fallstudie över ett fyraårigt förändringsarbete vid en biblioteksfilial i nya högskolan och en uppföljande och jämförande intervjustudie vid ett urval bibliotek vid förskollärarytbildningar.

Dispositionen skulle därmed komma att följa nedanstående koncentrerade sammanställning:

- o Efter inledningen, kapitel 1, följer ett avsnitt, kapitel 2, vilket behandlar problemställning, metod och syften. I detta kapitel ingår en beskrivning av de forskningstraditioner som mitt arbete ansluter sig till.
- o Kapitel 3 behandlar universiteten och deras bibliotek i utvecklingen från bibliotekens position som tämligen autonoma bildningsinstitutioner till deras nuvarande ställning som serviceinrättningar i den lokala högskolan. Kapitlet ger även några visioner om framtidens bibliotek.
- o Kapitel 4 behandlar biblioteken som organisationer och ger bilder ur litteraturen kring forskning och debatt på området. I detta avsnitt behandlas även biblioteken som arbetsmiljö, liksom forskning kring miljö och i någon mån datorisering.
- o Kapitel 5 behandlar bibliotekarien i högskolan och den förändring som skett från att inneha positionen som forskare i en forskningsmiljö till att vara anställd i en serviceinrättning. Bibliotekarieyrket som profession, som en länkrull respektive som en förändringsagent, har jag även behandlat här.
- o Genom Högskolereformen, H-77, infördes nya mål för högskolan, och dessa mål påverkar naturligtvis bibliotekens verksamhet och bibliotekarie-rollens innehåll. Högskolemålen och andra aktuella mål på central, regional och lokal nivå analyseras och lyfts fram som påverkansfaktorer för bibliotekens utveckling i kapitel 6.
- o Kapitel 7 består av en fallstudie av ett konkret förändringsarbete vid en nystartad biblioteksfilial i nya högskolan. Utgångspunkt var Linköpingsmodellens mål och tankar om decentralisering och stark integrering i kundgrupperna samt H-77:s mål kring kritiskt tänkande, personlig utveckling m m. Kapitlet avser att ställa frågor om möjligheterna att kreera en bibliotekarieroll, som tar vara på de möjligheter som H-77 ger och Linköpingsmodellen uppmuntrar till, liksom att ge tentativa svar på dessa frågor.
- o Kapitel 8 har som uppgift att ge en bild av hur H-77 påverkat andra förskollärarytbildningars bibliotek. Via en mindre intervjustudie med kollegor och prefekter vid utbildningar behandlas frågor kring H-77 och verksamhetsutveckling.
- o Kapitel 9 sammanfattar de tankar som kommit fram i de tidigare kapitlen kring bibliotekens och bibliotekarierollens utveckling efter H-77. För-

ändringsstrategierna i fallstudien jämförs med annan relevant forskning på området. Kapitlet innehåller även synpunkter på framtida utvecklingsmöjligheter för biblioteken och deras personal.

2. Att välja problem

Mitt val av problem att studera har utgått från högskolebibliotekens och motsvarande högskolebibliotekarierolls utformning och utveckling. Detta är ett mycket stort forskningsområde. Inom den övergripande ramen, bibliotekens och bibliotekarierollens utformning i högskolesamhället, har bilder hämtats ur litteraturen, historiskt, i nutid och framtid. Vid sidan av denna mer allmänna bild har jag valt att som fördjupning koncentrera mig på ett mindre område inom högskolan och dess bibliotek, lärarutbildningssektorn med tyngdpunkten lagd på bibliotek som betjänar förskollärarytbildningar. Tidsmässigt har jag även infört en begränsning i de mer konkreta studierna till en period efter H-77, nämligen november 1977 - december 1981.

Halldén (1980) talar om fyra kriterier av vikt för problemsinnet, när man skall välja problem för en forskningsuppgift:

"att se vad man inte vet" (s 109),

"att se vad som går att ta reda på" (s 110),

"att se vad som är värt att veta" (s 111),

"att bygga upp en strategi för kunskapssökandet" (s 112).

För mig personligen har det varit väsentligt att försöka komma till klarhet i vad min uppgift består av som bibliotekarie efter högskolereformen, H-77, som verksamhetsutvecklare, samarbetspartner i högskolan och människa i en organisation. Jag har också velat finna ett sätt att skapa kunskap om dessa och andra frågor för mig själv och naturligtvis även för andra intresserade parter. Jag avvisar synen på bibliotekarierollen som en passiv roll som enbart reproducerar, för vidare kunskaper, erfarenheter etc, ger service på beställning anonymt och utan personligt engagemang, och hävdar i stället en aktiv, kunskapsproducerande roll, där bibliotekarien som utveck-

lingsarbetare eller forskare bidrar till att skapa ny kunskap. I denna roll går bibliotekarien in med inlevelse och med erkännande av hela sin kompetens av kunskaper, erfarenheter, attityder, värderingar och känslor. Avsikten vid tillträddandet av tjänsten var att jag med avstamp i högskolereformen, H-77, en boksamling och Linköpingsmodellen skulle bedriva ett förändringsarbete parallellt med ett tänkt forskningsarbete med syftet att implementera en högskolereform inom en mindre enhet vid Linköpings universitetsbibliotek, LiUB. Därigenom skulle en högskolebiblioteksfilial skapas. De frågor jag ställde mig i första hand blev därvid:

- o Vad vill man att jag skall göra med mitt jobb, och vad vill jag själv göra med mitt jobb?
- o Vad är mitt utgångsläge, vad vet jag om den utveckling som lett fram till H-77 beträffande utbildningar, bibliotek och bibliotekarieyrkets utformning?
- o Mot vilka visioner och föreställningar om framtidens bibliotek skall forsknings- och förändringsarbetet röra sig?
- o Finns det kunskap att hämta av värde för arbetet i organisationsteoretisk, ekonomisk, statsvetenskaplig, historisk, pedagogisk, litteraturvetenskaplig och sociologisk litteratur, och vad kan jag i så fall lära av den?
- o Vilka mål tänks styra verksamhetsutvecklingen inom utbildning och bibliotek, och hur har de tolkats av biblioteks- och förskolepersonal?
- o Hur skall en bibliotekarie som arbetar i och mellan bibliotek och utbildningsinstitutioner utforma sitt arbete och sin arbetsmiljö för att bidra till förändring och förbättring av bibliotek och utbildning? Kan bibliotekarierollen vara en länkroll? Kan rollen vara en förändringsagents?
- o Vilken betydelse har decentraliseringstankarna i H-77 och Linköpingsmodellen för biblioteksenhetens kommande utveckling och för forskningsarbetet?
- o Hur skall jag, slutligen, kunna förena mina föreställningar om att bedriva en mycket aktiv verksamhetsutveckling med starkt engagemang och involvering i kundorganisationen och ett ställningstagande för de "underprivilegierade" och "resurssvaga" i den nya högskolan med en samtidig forskningsuppgift?

2.1 Metod

För att belysa mina frågeställningar har jag använt främst tre metoder:

- (1) En analyserande litteraturstudie över de större teorifält som berörs av forskningsarbetet.
- (2) En fallstudie över förändringsprocessen vid Universitetsbibliotekets i Linköping, LiUB, filial i Norrköping, NB.
- (3) En intervjustudie som utförts vid ett stratifierat slumpmässigt urval av förskollärarytbildningar och deras biblioteksenheter några år efter högskolereformen, H-77.

Med litteraturstudien har jag för avsikt att ge bilder av högskolebiblio-

tekens utveckling och högskolebibliotekarierollens utformning, i går, i dag, i morgon. I beskrivningen av biblioteken ingår bilder av biblioteken som organisationer med en specifik arbetsmiljö, i vilken ingår en ökande grad av datorisering.

Med fallstudien avser jag att beskriva och tolka ett lokalt förändrings- och implementeringsarbete, så som det utformats under uppbyggandet av en decentraliserad högskolebiblioteksfilial, med start i högskolereformen, H-77, en boksamling och Linköpingsmodellen. Kännetecknande för förändringsarbetet skall även vara ett aktionsinriktat förlopp med stark involvering i kundorganisationen och med inslag påminnande om en förändringsagents eller länkagents. I bibliotekarierollens utformning i nära samarbete med kunderna ligger också ett accepterande av att människor i samspel, män och kvinnor, deltar med känslor, attityder och värderingar.

Med intervjustudien avser jag att ge några jämförande bilder från ett urval av bibliotek med likartad kundgrupp som fallstudiens ovan. I denna intervjustudie har jag främst inriktat mig på tolkningar av målen för högskolereformen, H-77, och något om hur dessa måltolkningar påverkat verksamhetsutvecklingen.

Tillsammans har bilderna till syfte att beskriva och tolka högskolebibliotekens och motsvarande bibliotekarierolls utveckling med särskild hänsyn tagen till perioden efter H-77 och bibliotek som betjänar förskollärarytbildningar. Genom att ge möjligheter till ökad förståelse för bibliotekens och bibliotekariernas roll i nya högskolan hoppas jag kunna skapa ny kunskap om dessa serviceinrättningar och bibliotekariernas situation.

2.2 Några väsentliga teorifält

De ämnesteorifält, som avhandlingen berör, har huvudsakligen kommit att behandlas i litteraturstudien. Jag har velat ge andra forskares och utredares bilder av bibliotekens framväxt och uppbyggnad, historiskt och organisatoriskt. I min strävan efter en helhetssyn har kontakten med "rötterna" upplevts som väsentlig för förståelsen av situationen i dag. De officiella målen på olika plan, främst de centrala politiska, så som de framställs i högskolereformen, H-77, och deras tillämpningar på biblioteken som serviceinrättningar i nya högskolan måste ses som väsentliga för förståelsen av den senare beskrivna fallstudien och intervjustudien.

Universitetssamhället och dess arbetsmiljöer har enligt min mening en avgörande betydelse för forskningsarbetet. Synen på vilken kultur man tillhör, och tolkningen av begreppet kultur i sig, har varit av intresse inte minst i relation till inslag i fallstudien. Detta gäller antingen vi tolkar be-

greppet kultur i dess vidaste bemärkelse som t ex en uppsättning gemensamma synsätt, normer, lagar, tankestrukturer, världsbilder osv, eller i dess mer snäva bemärkelse, vilken ibland benämns "finkultur". Begreppen barnkultur och barnlitteratur har varit av intresse, inte minst mot bakgrund av de tolkningar begreppen ges av studerande, lärarutbildare och personal på förskolor. Av platsskäl kommer bara en del av den litteraturstudie, som utförts främst i relation till ett par forsknings- och utvecklingsprojekt som ingår i fallstudien, att redovisas. En separat rapport kommer att ges ut under 1984 om dessa projekt.

Det historiska arvet från Fröbel och en 80-årig utveckling har satt sin prägel på kundgruppen, förskollärarytbildningen. Det är därför motiverat att ge en kort summering av några tillbakablickar på utbildningens tidigare skeden. En mindre rapportering har även gjorts i form av en kommenterad bibliografi (Klasson & Rudbeck, 1982).

Som utgångspunkter för forskningsarbetet kan även ses framställningar av bibliotekarieyrkets framväxt, bibliotekarieyrket som profession, en länkrörelse eller förändringsagendatroll.

Vid sidan av de officiella målen ur dokumenten har visioner och idéer om framtiden och framtidens biblioteksverksamhet större eller mindre inflytande på högskolebibliotekens planering och verksamhetsutveckling. I förutsättningarna ligger den kunskaps- och erfarenhetsmassa, som utan att vara ett teorifält i traditionell bemärkelse, ändå påverkar varje forskares problemval, metoder, tolkningar och slutsatser, nämligen den personliga erfarenheten. Teoretiska och praktiska kunskaper såväl som värdebasen, i avhandlingen representerade bl a genom ett medvetet valt sätt att arbeta aktivt med stark integration i kundgruppen och med satsning på maximalt medinflytande och samarbete från kundgruppen, finns med i förutsättningarna för forskningsarbetet och har redan behandlats i inledningskapitlet.

En stor del av avhandlingen koncentreras kring förändringsarbete med utgångspunkt i H-77. Teorier kring förändringsarbete, planerad förändring, framför allt teorier som anknyter till aktionsrelaterad forskningstradition har kommit att lyftas fram tillsammans med teorier kring de roller, som personal och forskare kan komma att inta i ett aktionsrelaterat förändringsarbete. Hit hör roller som förändringsagenter, aktörer, partiparticipanter. I diskussionskapitlet har några teorier kring förändringsstrategier för olika typer av organisationer behandlats som jämförelse med de strategier, som använts i verksamhetsutvecklingen i fallstudien.

För att illustrera hur de olika teorifälten hänger samman har jag ritat en figur, som samtidigt även antyder de forskningstraditioner, som jag anslutit mig till (Fig 1). Figuren är ett försök att i bildform gestalta och

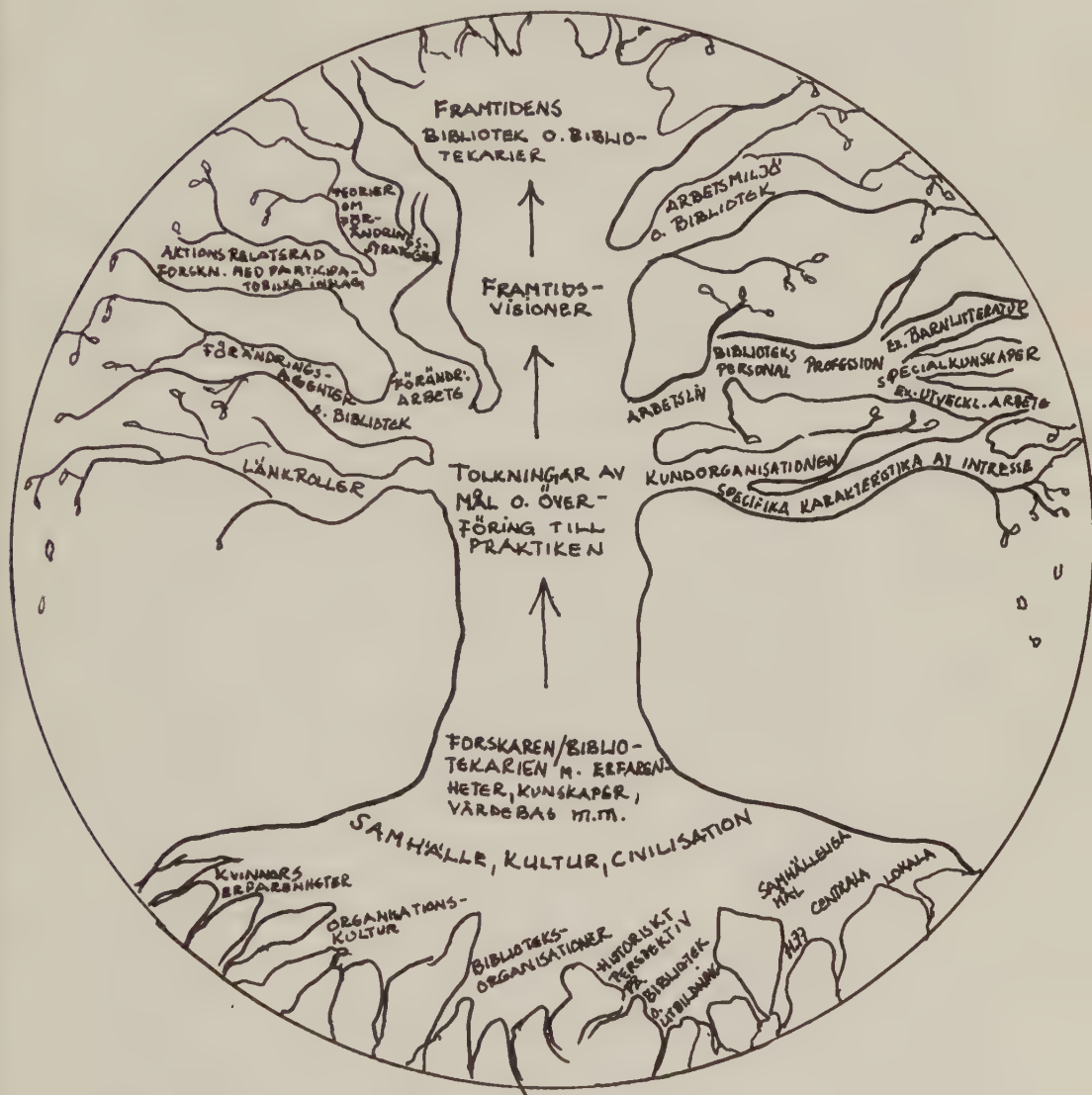

Fig 1. Högskolebibliotek i förändring

- o Cirkeln får därvid symbolisera det holistiska perspektivet. Den skall inte ses som en statisk gränslinje som hämmar trädets växt, snarare som ett fönster. När man träder närmare, ser man mera än vid en ytlig betraktelse. Man vidgar perspektivet och samtidigt sin förståelse.
- o Trädet symboliserar utveckling, växande och samhörighet mellan delar som ytligt sett kan ligga långt från varandra.
- o Rotsystemet pekar på de förutsättningar forskningen vilar på och har sina rötter i.

- o Kronan bär upp de centrala forskningsområden förändringsarbetet kommit att beröra under sin fyraåriga tillväxthistoria.
- o När löven faller till marken och multnar, kommer ny näring att tillföras det ekologiska kretsloppet. Detta får symbolisera det aktionsinriktade arbetssättet, i vilket kunskaper och erfarenheter från processen ständigt förs tillbaka till aktörer och participatörer och påverkar det fortsatta förändringsarbetet.

Bilden antyder även det förhållandet att man för att kunna ge en helhetsbild, kommer att beträda många enskilda delar, som tillsammans bygger upp bilden. Delarna samspelar eller motverkar varandra, och bilden blir beroende av vilken tolkning man ger åt såväl delar som helhet. Samtidigt stöder rötterna kronan, och kronan ger liv till rötterna.

På liknande sätt tänks avhandlingens tre huvudområden, litteraturstudien, fallstudien och intervjustudien, stödja varandra i försöket att ge en bild av högskolebibliotekens, främst de enheter som är resurser för förskollärarytbildningar, utveckling efter H-77.

Också fallstudien ger, genom en presentation av delar av en 4-årig verksamhetsutveckling i form av nyckelhändelser, ett exempel på hur delar bygger upp helheten, och helheten skall förstås genom sina delar. Varje nyckelhändelse är ett exempel på hur flera delbilder, dels ur min egen erfarenhet, dels även hämtade ur övriga aktörers via olika typer av protokoll, policydokument, minnesanteckningar, projektrapporter m m, har sammanställts till en mer komplex bild. Denna redovisas i nyckelhändelsen, och är alltså den bild som valts, på grund av att den bedömts som sannast, troligast, tydligast. Den gör även anspråk på att klargöra och förbättra det ursprungliga innehållet i de olika underlagen genom den kunskap som tillförs genom tolkningen. För varje ny bit som läggs till de tidigare tillkommer ytterligare kunskap i den process, som likt en öppen spiral skruvar sig mot framtiden.

Jag har alltså använt ett hermeneutiskt förhållningssätt till mitt material (Halldén, 1980; Lindholm, 1979; Palmer, 1969; Ödman, 1979).

Som tidigare nämnts har jag strävat efter att anlägga ett helhetsperspektiv. Jag har försökt beskriva, analysera och tolka bilder för att förstå större helheter, i mitt fall bibliotekens och bibliotekariernas verksamhet i nya högskolan. Mina bilder består inte bara av texter i konventionell mening; oftare är det utsagor och händelser. De har hämtats både ur egen erfarenhet och ur andras. Tanken har varit att genom att lägga många bilder tillsammans täcka in viktigare hållpunkter inom mitt forskningsterritorium. Generaliserbarhetskriteriet för forskning, tillämpat i statistiskt orienterad samhällsvetenskaplig forskning vid generalisering från ett stickprov till en population, gäller alltså inte här. Om man däremot med generaliserbar kun-

skap menar en allmängiltig kunskap, kan man säga att jag velat ge en mera allmängiltig kunskap om ett fenomen, högskolebibliotekens situation i nya högskolan, genom att från många mindre delar skapa kunskap och förståelse av den större helheten. Samma problematik gäller för en stor del av den humanistiska forskningen, som sysslar med analys och tolkning av texter och inte med statistiska data.

2.3 Forskningsuppgiftens inriktning i relation till några forskningstraditioner i tiden

Min forskningsuppgift har utförts i en tid av konfrontationer mellan olika sätt att se på forskning, på forskningstraditioner, på vad som kan accepteras som god forskning, forskarsamhällenas slutenhet m m. Det universitet, vid vilket denna avhandling kommer att läggas fram, har varit ett av de forskarsamhällen som under 1983 förekommit i debatten. Men även Umeå utpekats som ort för en nyckelroman (Hägg, 1983), Stockholm (Stockfelt, 1982, 1983) har sina stormar osv. Fenomenet är gammalt. Vi behöver bara erinra om Galilei och andra forntida vetenskapares problem att få sina idéer accepterade i forskarsamhället i tiden. Utan att här lägga några synpunkter på den debatt som förekommit, kan jag konstatera, att det existerar olika sätt att se på forskning.

Thomas Kuhn (1970) har beskrivit hur vetenskapernas utveckling genomgår olika stadier, bl a följande:

- (1) Ett forskarsamhälle delar en gemensam syn på vad forskning är, vilka regler som gäller, vilka begreppstolkningar, metoder och lösningar på forskningsproblem som kan accepteras osv. ("Normalvetenskap".)
- (2) Så småningom uppträder "anomalier", som kräver nya tolkningar, och en period av vetenskapliga kriser och oenighet uppstår. Olika synsätt uppträder under en period samtidigt.
- (3) Men så småningom vinner det nya paradigmet, vilket betyder ett skifte av hela det teoretiska perspektivet. ("Paradigmskifte".)

Någon fullständig övergång från ett paradigm till ett annat kan man inte hävda att samhällsvetenskapen och beteendevetenskapen genomgått. Tvärtom är bilden ganska splittrad.

Reason och Rowan har i en bok (1981) samlat olika författares bidrag på temat mänsklig utforskning ("human inquiry"). Dokumentet är något av en uppgörelse med den positivistiska forskningstraditionen. Själva använder författarna sig av hegelianskt tänkande om tre olika stadier:

- (1) Primär nivå. På detta stadium fungerar människan enbart subjektivt och drar de slutsatser som gagnar de egna önskningarna. Stadiet kallas av för-

fattarna "spontan utforskning" ("naive inquiry"). Man vill begripa omvärlden men tolkar den på ett trångt, personligt och begränsat vis. Vi är utlämnade åt våra känslor och åt mer dominanta personers inflytande. Eftersom detta tillstånd samtidigt upplevs som barnsligt, döljer vi det och visar upp en yttre personlighet, som vi tror stämmer med omgivningens krav.

(2) Sekundär nivå ("social level"). På denna nivå är vi ensidigt objektiva. Vi uppfattar och använder oss av vetenskapliga lagar, matematik och formell logik. Vi är intresserade av fakta och av vad som är rätt och fel. Detta, säger författarna, fungerar väl med ting, men inte när vi applicerar det på mänskliga individer:

"it produces the social relation of master and slave - we want to use and control people just as we learned to use and control things. And we do this to ourselves too: we separate ourselves into a masterful social part, which is willing to play all the parts which society demands, and a submerged primitive part, which is pushed down into slave position, and only allowed to emerge in very limited and conditional ways." (Rowan & Reason, 1981, s 115.)

Detta tillstånd förstärks i en patriarkalisk kultur. Vår kontroll blir en överkontroll.

(3) Tertiär nivå ("realized level"). På den tredje nivån avvisar vi tanken att fortsätta att förtrycka våra ursprungliga subjektiva känslor. Men genom att vi för dem från den primära nivån via den sociala nivån till medvetenhet, är vårt material mera informativt, starkare och inte så sårbart. I processen förändras det. Vi ser nu världen som vår värld snarare än som världen, och vi ser den klart genom våra egna ögon. Att vara rationell betyder på denna nivå att bejaka helheten, både den yttre och den inre verkligheten.

I det nya paradigmet tänker sig författarna en syntes av "spontan utforskning" och traditionell forskning. Några av de riktningar som faller under det nya paradigmet har enligt författarna sina rötter i humanistisk psykologi, klinisk psykologi, fenomenologi, etnologi, deltagandeobservation, existensialism, marxism, hegeliansk dialektik m m.

2.3.1 Aktionsrelaterad forskning

Ett par av de alltmer kända inriktningarna, som kan hämtas ur den nya vetenskapliga traditionen, är aktionsforskning respektive participatorisk forskning. Begreppet aktionsforskning utvecklades av Collier (1945) och Lewin (1946), medan participatorisk forskning brukar räkna sin etablering från slutet av 70-talet och den konferens, där Nyerere satt som president, ICAE, International Council for Adult Education. Från konferensen tecknades i en rapport några av de väsentligaste kännetecknen för denna nya forskningstradition. I praktiken har det åtminstone sedan 40-talet funnits forskning, som visat de kännetecknen, vilka vanligtvis tillskrivs aktionsforskning eller

participatorisk forskning. Inte alltid skiljer man på de båda traditionerna, och termerna används inte på ett enhetligt sätt. Vanligt är att man menar, att aktionsforskning täcker även participatorisk forskning ungefär som ett överordnat begrepp. Men under senare år har alltfler dokument producerats i vilka en tydlig boskillnad görs, och jag vill därför lämna en redogörelse över de viktigaste kännetecknen, de likheter eller skillnader som hänförs till de båda forskningsinriktningarna. Som överordnat begrepp skulle jag därvid vilja använda aktionsrelaterad forskning efter Werdelin (1982).

Vem definierar problemet?

I aktionsforskning definieras problemet "utifrån", dvs via mål och behov som tagits fram i företagsledning, myndigheter m m. Syftet kan vara att lösa ett akut problem i en organisation eller att t ex implementera en ny reform. Där- efter tänks man uppnå ett harmonitillstånd.

I participatorisk forskning kan officiella mål komma "utifrån", men tolkning och acceptering av målen som sina egna måste komma "inifrån" den grupp av människor, som direkt berörs av eller har behov av förändringen. Vanligast är dock att man ser målen och behoven som kommande enbart "inifrån" gruppen själv, och de syftar inte i första hand till ett harmonitillstånd, utan till maktfördelning och förändrade relationer.

Aktionsforskning bedrivs på detta sätt inom samhällssystemet och kan sannolikt tillämpas i de flesta samhällen och organisationer.

Participatorisk forskning kan förväntas möta motstånd från etablerade maktgrupper i organisationer och samhällen, om gruppens mål avviker alltför mycket från etablerade normer och synsätt.

Var bedrivs aktionsrelaterad forskning?

Aktionsforskning har utförts i en mängd olikartade kulturer, såväl i utvecklingsländer som i industrinationer, i lokalsamhällen, företag och organisationer. Ibland betonas aspekten att aktionsforskning skulle lämpa sig för grupper och forskningsområden där traditionell forskning är mindre användbar. Av exempel på aktionsforskning i litteraturen finner man, att aktionsforskning i och för sig har bedrivits i sammanhang, där traditionell forskning kanske skulle mött svårigheter, t ex i u-länder. Men man finner samtidigt att aktionsforskning till stor del har genomförts i i-länder t ex i Förenta Staterna (Brown & Tandon, 1983). Participatorisk forskning har däremot fortfarande tillämpats huvudsakligen i grupper, som bedömts som "underprivilegierade" och "resursfattiga" (Lewin, 1947), även om undantag finns (t ex André-Eklund, 1983). Detta gäller framför allt den participatoriska forskning, som mycket starkt betonar den politiska och ideologiska grundtanken, att forskningen och utvecklingen syftar till radikalt förbättrade

förhållanden för de berörda grupperna.

Vilken betydelse har värdebaser?

Som nämnts finns ett inslag som poängteras mer eller mindre starkt i olika beskrivningar av forskningstraditionen: Förekomsten av politiska och ideologiska ställningstaganden. I traditionell forskning uppfattas omständigheter i miljön som av ideologiska eller politiska orsaker skulle kunna inverka på forskningen ofta som faktorer, som kan påverka och störa forskningsprocessen, och man anstränger sig att "neutralisera" de mest framträdande källorna. Forskaren ses i traditionell forskning som neutral och stående utanför de grupper, som berörs av forskningen.

I aktionsforskning och partecipatorisk forskning anses forskaren ofta ha gått in i forskningen med föresatsen att solidarisera sig med de deltagande grupperna. Detta kan innebära olika saker enligt olika inriktningar. Lewin (1947) ställde sig på de "underprivilegierades" och "resursfattigas" sida. Freire (1972, 1974, 1975) talar om de "förtryckta". Andra talar bara om att finna en "acceptabel referensram" (Rapaport, 1970), att "förverkliga åsiktsprogrammet" (Abrahamsson & Swedner, 1979), "ideologiska komplikationer" (Werdelin, 1982), "uppnå konsensus" (Pasmore & Friedlander, 1982).

Inom den forskning som bedrivits i utvecklingsländer i relation till alfabetiseringskampanjer (Freire, 1972, 1974, 1975), vattenförsörjningsproblem (Jackson, 1979), fördelning av landresurser (Gaventa & Horton, 1981) eller tillgång till skogar (Tandon, 1981) står forskaren på de underifrån kämpande gruppernas sida. I många definitioner av framför allt partecipatorisk forskning är detta en förutsättning (Hall, 1981; Kassam, 1981). Värdebaser, forskarens tydliggörande av sina egna värderingar, är för många av dessa forskare en självklarhet, inte nödvändigtvis genom verbala deklARATIONER men genom aktiv handling.

Vilken betydelse har historiepERSpektivet?

Värdet av att i det historiska skeendet se orsaker till det nuvarande tillståndet betonas ibland. Kunskap om historiska förlopp förutsätts ge ökad förståelse och bättre möjligheter till val av handlingsprogram (Swedner, 1978). Det förekommer alltså mer eller mindre genomgripande kartläggningar och analyser av tidigare skeenden.

Forskarrollen

Forskarrollen är som jag antytt tidigare annorlunda i aktionsrelaterad forskning, jämfört med vad vi vant oss att se i traditionell forskning. Genom att gå in i processen, ta ställning till ideologiska förutsättningar mer eller mindre tydligt och samarbeta med berörda grupper är inte forskarrollen en utpräglad "objektiv" roll. De medverkande som deltar i processen

har tydligt inflytande, i participatorisk forskning det avgörande, över förändringsarbetet.

I aktionsforskning där uppdraget kommit "utifrån" har forskaren en personligen kanske svårare roll, eftersom problemlösningen förutsätter ett samspel både "uppåt" och "nedåt", dvs med såväl uppdragsgivare som deltagande grupper. I participatorisk forskning har forskaren tagit ställning för de deltagande grupperna, även om detta innebär konflikt med myndigheter och anslagsgivare. Detta har ibland inneburit tvång att mobilisera nya anslagsgivare, t ex ur de inblandade grupperna.

I aktionsforskning är forskaren framför allt aktör, den som tar initiativ, driver och medverkar till att föra processen framåt. Han/hon är även den som står för det "forskningsmässiga", dvs att adekvata metoder används, och att utvärderingar och rapportering utförs på ett acceptabelt sätt.

I participatorisk forskning är forskaren en resurs. Han/hon kan vara aktör, observatör, participatör, men det är de medverkande, som planerar och driver processen och beslutar om eventuella kursändringar.

Processen

Forskningsprocessen i aktionsrelaterad forskning skiljer sig från traditionell forskning främst genom att man inte har en fast utan en flexibel plan. Genom att införa successiva utvärderingar av olika slag ges möjlighet att ta hänsyn till de fakta och erfarenheter, som insamlats under projektets gång, och justera inriktningen av det fortsatta arbetet. Varje nytt steg bygger på erfarenheter från tidigare steg.

I processen, som alltså är en forskningsprocess samtidigt som en verksamhetsutveckling, deltar alla medverkande med större eller mindre grad av aktivitet. Detta innebär att man kan tala om en samtidig utbildningsprocess. Genom aktivt deltagande skapas kunskaper, och i de fall ytterligare utbildning behövs för att hjälpa deltagarna att fatta beslut, förstå och behärska sin situation, respektive arbeta för förändring av densamma, sker även regelrätt utbildning som en del av projektet. Detta kan ske genom kursinslag, men den väsentligaste utbildningen är den som består av de gemensamma gruppträffarna, där deltagarna lär av varandra genom att lyssna och delta i diskussionerna (Hult & Lennung, 1978, 1980). Aktionsrelaterad forskning har koncentrerat sitt intresse på process- och problemlösning och inte i första hand på kunskapsprodukten (Brown & Kaplan, 1981; Werdelin, 1979). I participatorisk forskning intresserar man sig framför allt för formerna för deltagarstyrt samarbete (Hall, 1981), medan aktionsforskning (French & Bell, 1973) intresserar sig mest för problemlösningsfrågorna.

Till de ideologiska förutsättningarna för forskningsprocessen kan här tilläggas tankarna att processen skall resultera i ökad kunskap, ökad kom-

petens, ökat medvetandegörande av de medverkandes situation och vad som kan och bör göras för att förbättra denna situation. I de forsknings- alternativt utbildningsprogram som tydligast understryker politiska förutsättningar talar man här om att öka den politiska medvetenheten (Freire, 1972, 1974, 1975), förändra sociala strukturer (Abrahamsson & Swedner, 1979) eller ändra maktstrukturer (Brown & Tandon, 1983).

Utvärdering och återföring av resultaten till berörda grupper och beslut om nya åtgärder

I traditionell forskning har en stor del av forskningsresultaten nått den egna forskarvärlden. Därutöver har man via olika väl fungerande kanaler nått en del tänkbart intresserade grupper utanför universiteten. Det finns dock fortfarande för få väl utarbetade kanaler för spridning av forskningsinformation utanför universiteten. Detta har behandlats i utredningar (SOU 1977: 52, 1977:71), och fortfarande återstår åtskilligt innan man når upp till högskolemålet som talar om högskolans uppgift att informera om den forskning som görs (Sandqvist-Örnberg, 1977). Biblioteken har ökat sina insatser för att bidra till en bättre spridning av forskningsinformation (Marklund, 1983).

Har det nya paradigmet börjat närma sig normalvetenskap?

I forskningslitteraturen kan vi se två motstridiga tendenser i relation till aktionsrelaterad forskning.

Å ena sidan kan vi finna ett utskiljande av de båda forskningsinriktningarna aktionsforskning och participatorisk forskning så, att det tydligt framgår, att man menar två inte helt förenliga forskningsinriktningar (Brown & Tandon, 1983; Werdelin, 1982). Det är framför allt frågor kring vem som är uppdragsgivare, resursgivare, behovet av problemlösning i riktning mot harmoni respektive kravet på genomgripande sociala och politiska förändringar med maktförskjutningar och synen på forskarrollen, som gett upphov till denna utveckling.

Å andra sidan har försök gjorts att inordna aktionsforskning och participatorisk forskning i metodologiska kategoriseringar i översikter över forskningsmetoder (de Vries, 1981; Havelock, 1975a; Rowan & Reason, 1981; Swedner, 1978; Trankell, 1973; Werdelin, 1979, 1982). Dessa förfaringssätt förefaller alltså att ha accepterats som forskningsmetodiska varianter i delar av forskarsamhället.

Betoningen av ideologiska förutsättningar, som enligt Lewin med efterföljare bestått i att solidarisera sig med de "resursfattiga" och "underprivilegierade" grupperna i samhällena, har tonats ner i flera forskningsöversikter. Man kan använda uttryck som frigörande, förändrande, påverkande, självförverkligande, förändra åsiktsprogrammet m m. Detta tillåter aktions-

forskning och participatorisk forskning i grupper, som inte vanligen skulle definieras som t ex resursfattiga eller underprivilegierade.

Låt oss gå tillbaka till min tidigare beskrivning av Kuhns (1970) analys av skiftet av paradig i ett forskarsamhälle, och beakta ovanstående punkter. Vi finner alltså ett alltmer tydligt utstakande av ett forskningsområde, dess användningsområde, dess bredd men också dess avgränsningar. Skulle detta kunna tyda på att "det nya paradigmet" börjar närma sig "normalvetenskap" i Kuhns (1970) bemärkelse?

2.3.2 Avhandlingens forskningsinriktning

Jag har valt att karakterisera min forskning som aktionsrelaterad forskning med participatoriska inslag. De drag som jag vill kalla gemensamma mellan min forskningsuppgift och ovan beskrivna forskningsriktningar är bl a följande:

- o Jag har bedrivit en forskningsuppgift samtidigt med en verksamhetsutveckling, där den förra tänks beskriva, tolka, utvärdera och förklara den senare.
- o Jag har försökt inplacera forskningsuppgiften i det historiska skeendet och i relation till det omgivande samhället.
- o Jag har betonat politiska och ideologiska implikationer, dels genom att analysera politiska mål i samhället i relation till förändringsarbetet, dels genom att erkänna en medvetenhet om att förekomsten av egna ställningstaganden och måltolkningar tillsammans med övriga aktörers måltolkningar i förändringsarbetet måste tas med som en reell faktor, en förutsättning, för forskningsuppgiften.
- o I mina ställningstaganden ligger en vilja att i första hand solidarisera mig med de "resurssvaga" och "underprivilegierade" i den nya högskolan. Därvid definierar jag grupperna som resurssvaga etc endast i den mening, att de nyligen införlivats i ett forskarsamhälle, i vilket utbildning och forskningskompetens aktas högt, områden på vilka mina medaktörer varit svaga i jämförelse med traditionella utbildningar i högskolan. Vi kan även framhålla den större undervisningsbördan, om vi räknar den i veckotimmar på det sätt som mina intervjupersoner har gjort. Materiella förutsättningar, t ex tillgång till stora fina forskningsbibliotek och bibliotekarieresurser, har man saknat i högre grad än övriga utbildningar i högskolan.

Beträffande bibliotekspersonalen, mina kolleger som också deltagit i implementerandet av högskolereformen, var och en inom sin avdelning, kanske inte heller de kan betecknas som "underprivilegierade" i egentlig bemärkelse. Däremot är denna personalgrupp i högskolan märkligt osynlig i officiella dokument om högskolan, och den förtjänar enligt min mening att bli synlig i det arbete gruppen dagligen lägger ner för forskning och utbildning i högskolan.

Om vi inte talar om resurser i ekonomiska och politiska termer, utan i form av mänskliga resurser, har däremot förändringsarbetet/forskningsarbetet lyft fram en institution och ett bibliotek, fyllt av människor med idéer, känslor, viljor. Jag har sett som min uppgift att bidra till att öka utbildnings- och forskarkompetensen i aktörsgrupperna och att indirekt frigöra lärarresurser med hjälp av biblioteksinsatser för lärarnas egen fortbildning. Jag har alltså lagt betoning på fördelningspolitiska mål i H-77.

- o Jag har med utgångspunkt i Linköpingsmodellen betonat en stark integration av bibliotekarien/forskaren i de deltagande grupperna. Jag har spelat roller från aktörens (som i aktionsforskning) till participatörens. Jag har inte varit en passiv observatör utan en aktiv medlem i de grupper forskningsarbetet omfattat.
- o Involveringen innebär även att alla aktörerna, också forskaren, deltar med hela sin kompetens, sina erfarenheter, och att den utbildning/utveckling som processen förhoppningsvis åstadkommer i lika hög grad berör forskaren som övriga medlemmar i förändringsarbetet.
- o Resultatet i form av tankar, idéer, förslag till nya undervisningsmoment, informationsblad, rapporter förs kontinuerligt tillbaka till beslutsfattare för åtgärder och till berörda parter i utbildning och bibliotek och samhälle för information. Nya utvärderingar och synpunkter tas emot och förs in i processen, åtgärder vidtas, kursinriktning läggs på nytt ut osv.
- o Målen för aktiviteterna kan ses som utifrån kommande i form av H-77 eller nedbrytningar av målen i denna reform, men genom de lokala tolkningar som gjorts av de inifrån organisationer och grupper kommande måltolkningarna och önskemålen kan man också se målen som uttryckta inifrån de medverkande i förändringsarbetet. Till detta kommer nykonstruktioner av mål eller gränsöverskridanden från "gamla".
- o En ytterligare faktor som kan vara av betydelse för forskningsarbetet är att såväl bibliotekarieyrket som förskolläraryrket och förskolläraryrket (med sin stora dominans av metodiklärare) är kvinnoyrken. Dessutom är bibliotekarien/forskaren kvinna över 40. Om jag i andra avseenden har hävdats att mina erfarenheter har tagits in i forsknings- och förändringsarbetet, gäller detta även denna faktor.

3. Universiteten och deras bibliotek

I detta kapitel har jag för avsikt att ge en historisk tillbakablick på universitetsbibliotekens framväxt. Jag vill ge en resumé över några av de tankar, beslut, utredningsförslag, händelser m m som under århundradena bidragit till att forma universitetsbiblioteken till vad de är i dag. Jag menar att bibliotekens utvecklingshistoria har konsekvenser för hur biblioteken uppfattas av myndigheter, kunder, bibliotekspersonal och andra grupper som har intresse av den nya högskolan. Jag menar även att synen på biblioteken påverkar krav och förväntningar på bibliotekens uppgifter och insatser i nya högskolan.

De dokument jag bygger min framställning på består till stor del av utredningar av myndigheter och institutioner i det svenska samhället. Från tiden före 1900 har jag även använt andra källor (Gierow, 1957; Lindberg, 1961; Lunds universitets historia, 1968-1982; Ottervik & Möhlenbrock, 1964; Uppsala universitets minnesskrift, 1921; Walde, 1916-1920; Willers, 1961).

Kapitlet ger även exempel på idéer och visioner om framtidens forskningsbibliotek. Verksamhetsplaneringen i dagens högskolebibliotek bygger på längre eller kortare framförhållning. Med den hastighet senare års innovationer på informationsförsörjningsområdet emellertid har utvecklats har gårdagens visioner snabbt blivit dagens verklighet. Bibliotekens mer långsiktiga planering av sin utveckling blir därför beroende av vilka visioner man har och vilken utveckling som förväntas ske på det nationella och internationella planet.

Vardagsverkligheten för bibliotekspersonalen i organisationerna kommer därmed att utformas mycket olikartat beroende på vilken framtid, som kommer att bli bibliotekens.

3.1 Från autonoma bildningsinstitutioner till lokala serviceinrättningar

Universiteten i Sverige (Uppsala 1477, Lund 1668, Göteborg 1954, Stockholm 1960, Umeå 1963, Linköping 1976) åtnjöt ursprungligen som i många andra länder en hög grad av självstyre. Svensson (1978, 1980) och Gran (1981) har beskrivit universitetens utveckling i Sverige från en tid, då lärosätena fungerade som stad i staden. De hade egen domsrätt (inskränktes 1595 och avskaffades 1852) och var befriade från borgerliga pålagor och plikter (1625 års privilegiebrev). Under denna första tid var universitetsbiblioteken en utveckling av tidigare bibliotek vid kloster och domskolor. De hade handhafts av präster och munkar och hade sina kunder i samma grupper. Bokbestånden bestod huvudsakligen av teologisk litteratur. (Ottervik & Möhlenbrock, 1964; SOU 1969:37.)

Efter en nedgång under reformationen började bestånden att sakta växa under stormaktstiden genom donationer av krigsbyten. Man förvärvade utländsk litteratur, och genom kansliordningen 22 september 1661 försökte man reglera ett tillflöde av den inhemska litteraturen genom att besluta, att KB (Kungliga biblioteket i Stockholm) skulle erhålla ett exemplar av allt svenskt tryck. Lunds UB erhöll pliktexemplar av svenskt tryck 1698 och Uppsala UB 1692. Det tog emellertid tid för beslutet att få genomslagskraft (1707). Medan 1700-talet var en tid av långsam tillväxt, kom den startade bytesverksamheten med utländska bibliotek på 1800-talet att utöka samlingarna, samtidigt som bokanslagen ökade. Personalen var vid denna tid, som beskrivs på annat ställe i avhandlingen, professorer eller docenter eller blivande sådana, och alltså själva en aktiv del av forskarsamhället vid universitetet. Vid universitetet gällde (1852 års konstitution) vetenskaplig skicklighet som den enda grunden för lärartillsättning. Undervisningens syfte var studenternas självständiga vetenskapliga utveckling. Lärarna lade fritt upp sin undervisning.

I 1876 års statuter finner vi, att man börjar separera uppgifter för ledningsorganen stora och lilla konsistoriet. Lilla konsistoriet utvecklades t ex mot en mer självständig byråkratisk administrativ enhet (Svensson, 1982.)

Genom Kungl brev den 10 maj 1895 fick seminarierna vid universiteten en fastare form. Seminariernas uppgift var att väcka och leda de studerandes självverksamhet och därigenom hos dem utbilda förmåga till självständigt vetenskapligt arbete. Överinseendet utövades av en föreståndare, vilken skulle vara den ordinarie läraren inom det vetenskapsområde, för vilket seminariet var inrättat, och vilken även svarade för examinationen.

I bestämmelserna angavs också, att föreståndare hade rätt att köpa in

böcker och undervisningsmaterial för boksamlingar och annan undervisningsmateriel, samt skyldighet att göra inventarieförteckning. De medel, som ställdes till seminariernas förfogande, kunde också avse arvoden åt biträdande lärare, och premier åt studerande. Under 1900-talets mitt börjar inom biblioteken en diskussion om meritering. Dittills hade som nämnts personalen rekryterats bland doktorer och filosofie licentiater. Biträdespersonal med lägre utbildning börjar komma in under detta århundrade för att utföra enklare uppgifter (SOU 1947:25).

1956 års stadgar, U55 (1955 års universitetsutredning, SFS 1956:117), innebar att studenterna blev representerade i de 1941 etablerade undervisningsnämnderna vid varje fakultet. Universitetets anknytning till samhällets ekonomiska, sociala och kulturella utveckling blev grundläggande utgångspunkter (SOU 1958:32, 1959:45). Vid den här tiden redovisas, att 70% av de anställda vid vetenskapliga bibliotek i Sverige hade minst filosofie licentiatexamen (SOU 1958:32, s 266).

1964 års förvaltningsreform innebar en decentralisering, där bl a institutionerna fick en formell status som basorganisationer för utbildning och forskning (Gran, 1981).

I prop 1965:1, bil 10, diskuterar man de vetenskapliga bibliotekens framtida roll och uppgifter (s 78):

"De vetenskapliga biblioteken kommer inom överskådlig framtid att utgöra kärnan i förmedlingen av information. Det primära målet bör därför vara att göra dem bättre rustade att svara mot de ökade anspråken genom en utvidgad forskarservice. Dessa biblioteks tillstånd och behov har under senare tid aktualiserats även genom andra utredningar än den nyss omnämnda dokumentationspromemorian... I promemorian framhålles att samtliga bibliotek oavsett organisatorisk status bör betraktas som komponenter i ett bibliotekssystem, 'sambibliotek' och inte som separata, självständiga enheter. En konsekvens av detta betraktelsesätt bör vara att varje bibliotek specialiserar sig och till andra bibliotek överlämnar litteratur utanför sitt specialområde."

Bibliotekens uppgift hade successivt övergått från att vara bokmagasin med låneförmedling till att "förmedla information".

Symboliskt kan man kanske säga att man tidigare hade bjudit forskarna in till bokrummen med dess lagrade kunskapsmassor. Nu lyfter man ut den lagrade informationen till kunderna. Det kan se ut som ett skifte av perspektiv. I UKÄ:s anslagsframställning 1965/66 följs frågan om samverkan mellan de olika biblioteksenheterna vid universiteten (centrala enheter, seminariebibliotek, institutionsbibliotek) upp, och man föreslår utöver ovanstående rationaliseringsåtgärd att biblioteken skall upprustas.

För att arbeta fram någon form av fördelningsplan för litteraturanskaffningen vid forskningsbiblioteken inrättades ett organ, Forskningsbiblioteksrådet (prop 1966:1, bil 10, s 70).

Man ville få en möjlighet att möta det ökade informationsflödet med en

strategi för ett bättre utnyttjande av de resurser som fanns spridda på de olika forskningsbiblioteken. För att lösa detta problem behövdes effektiviserade rutiner för registrering och återvinning av förvärvs- och kataloginformation. I 1968 års utbildningsutredning U 68 förstärks, menar Svensson (1980), de ekonomiska och förvaltningstekniska synsätten på administration och organisation av universiteten. Detta avspeglas även inom universitetsbiblioteken.

Under denna period startar de vetenskapliga biblioteken inmarschen i data-åldern genom främst projektet LIBRIS. I rapporten Databehandling i forskningsbiblioteken (1965) framställer kommittén för ADB (automatisk databehandling) i forskningsbibliotek det som troligen oundvikligt att ADB kommit för att stanna.

Man har etablerat dokumentationstjänster i teknik och medicin. Den tekniska utvecklingen och inriktningen på tvärvetenskapliga projekt, tankar om samordning av biblioteksresurserna, statsmakternas intentioner i resursfördelningsfrågor (dvs en jämnare fördelning regionalt av resurser för högre utbildning och forskning) är några av de faktorer, vilka återopas som skäl för att påbörja ett gigantiskt rationaliseringsprojekt. Under de närmaste åren styrdes alla utvecklingsmedel, som annars kunde ha fördelats på de olika biblioteken (eller administrerats från UKÄ), till Statskontoret, som kom att fungera både som utredare och som beslutsfattare (1970).

I statsverkspropositionen 1967:1, bil 10, föreslår departementschefen, att Statskontoret skall få till uppgift att utreda de vetenskapliga bibliotekens inre organisation och då ta hänsyn till de påbörjade arbetena, vilka syftade till att rationalisera bibliotekens arbetsformer med tekniska hjälpmedel. Detta ledde till att Kungl Maj:t genom beslut 1967-06-09 gav Statskontoret uppgiften att utreda frågan om de vetenskapliga bibliotekens inre organisation. Statskontoret producerade under 70-talet "en hyllmeter" rapporter, varav framför allt "De vetenskapliga biblioteken. Organisation och administration" (1973) är av intresse.

I rapportens sammanfattning skriver utredningsenheten, att man avser att utveckla tekniker och metoder för värdering av den service, som de vetenskapliga biblioteken ger. Man har särskilt uppmärksammat bibliotekstekniska och administrativa problem av gemensamt intresse för flertalet bibliotek. Man har också velat skapa ökad samordning och samarbete mellan biblioteksenheter och en mera rationell planering. Man har därvid försökt att beakta de förslag till ändrad institutionell organisation för universitetsväsendet som U 68 (1968 års utbildningsutredning) nyligen lagt fram (SOU 1973:2, 3).

Vid tiden för U 68 hade synpunkter börjat framkomma, att man skulle se litteratursamlingarna vid universiteten som en gemensam resurs. Biblioteken

tänktes kunna ingå i institutionen eller bilda särskilda enheter gemensamma för samtliga institutioner eller för grupper av institutioner (Klasson, 1973). U 68 benämner sådana inrättningar serviceinrättningar (SOU 1973:3, s 56).

Vid sidan av rationaliseringssträvanden och ADB:s framväxt kunde man se andra faktorer i tiden, som kunde tänkas påverka de kommande årens biblioteksutveckling. Jag kan t ex peka på utlokaliseringen och den geografiska spridningen av högskoleutbildning, den offentliga sektorns expansion, informationsflödets snabba tillväxt, nya studerandegrupper (t ex "långvägare") och bokanslagen, som under ett långt antal år urholkats.

1970 inlämnar Statskontoret en "nulägeskartläggning över de vetenskapliga biblioteken" till Konungen och utbildningsdepartementet (Dnr 451/69-5), där man bl a gör en genomgång av institutionsbibliotekens resurser, personal, samlingar m m och en översikt över bokens väg genom biblioteket.

Utredningen "De vetenskapliga bibliotekens organisation och administration" (Statskontoret, 1973) följer upp med kartläggning över den inre organisationen inom högskolans bibliotek, inklusive modeller. I prop 1975:9 tas frågan om inordning av institutionsbiblioteken under högskolans biblioteksorganisation som filialorganisationer upp, och man ställer sig positiv till Statskontorets tidigare förslag. Man tar också upp frågan om ett centralt ledningsorgan för de övergripande uppgifter som Statskontoret uppgivit vara forskningsbibliotekens gemensamma ansvar (s 545):

- o "planering och utveckling,
- o bibliografisk dokumentation,
- o driften av det datorbaserade informationssystemet LIBRIS".

I propositionen påpekas, att utredningen om ett centralt ledningsorgan lämpligen kunde samordnas med översynen av SINFDOK:s (Statens råd för vetenskaplig information och dokumentation) uppgifter.

Den utredning, "Vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning" (SOU 1977:71), som blev följden av ovanstående förslag kom att koncentrera sig på framför allt det titeln antyder, informationsförsörjning till vetenskap och teknik.

Informationsförsörjning definieras i utredningen på följande sätt:

"Informationsförsörjning kan anges vara att underlätta för informations-sökare att nå den information som är relevant för dem" (s 32).

"Enligt denna uppfattning kommer verksamheten vid olika typer av bibliotek (forsknings-, folk-, företags- och förvaltningsbibliotek), informationscentraler och vissa arkiv att inbegripas. Detta strider delvis mot en mer traditionell och snäv uppfattning, enligt vilken information och dokumentation enbart sammankopplats med sökning efter referenser. Informationsförsörjning är sålunda den sammanfattande benämningen på de olika biblioteks- och informations- och dokumentationsverksamheter som nämnts i det föregående." (s 32)

Vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning betjänar i sin tur

"främst forskning och utveckling, högskoleutbildning och annan samhällelig verksamhet som baseras på tillämpning av dokumenterad erfarenhet (t ex olika slag av offentlig och privat utrednings- och planeringsverksamhet, verksamhet inom massmedia) men även enskilda människor, som bedriver studier utan direkt anknytning till sådan verksamhet. I detta betänkande används genomgående uttrycket informationsförsörjning för det område med anknytning till vetenskap och teknik som utredarna har att behandla." (s 33)

Längre fram i utredningen preciserar man bibliotekens uppgifter genom att betona att tyngdpunkten i servicen skall ligga på forskningssidan. Informationsförsörjningsbegreppet flyttar verksamheten ännu en bit utanför biblioteken. Andra yrkeskategorier än bibliotekspersonal kan syssla med informationsförsörjning. Biblioteken blir delar i ett större system av verkssamma enheter för informationsförsörjning. Man talar t ex om specialinriktade informationscentraler. Man har alltså gjort en prioritering i relation till kunderna genom att betona forskning och utveckling. Man berör inte de speciella tjänster som grundutbildning (och från H-77 lärarutbildning) kan vara betjänta av.

Utredningen föreslår en delegation för informationsförsörjning med följande uppgifter fördelade på tre program:

- o Planering och samordning,
- o forskning och utveckling,
- o nationella serviceuppgifter.

Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning, DFI, hade budgetåret 1981/82 c:a 19 miljoner kronor att sprida på ovanstående program (varav c:a 4 miljoner är samkostnader). DFI har hittills lämnat resurser till ett antal projekt med huvudsaklig inriktning mot anpassning av ny teknik i biblioteken.

LIBRIS databas

Det mest omfattande exemplet på den nya tekniken i forskningsbiblioteken är utvecklandet och installerandet av databasen LIBRIS i forskningsbiblioteken. Uppbyggnaden har beskrivits i en rad dokument, varav de första årens produktion finns nedtecknade i en bibliografi (Sträng, 1977).

LIBRIS planerades bestå av

- o ett centralt bibliografiskt register över samtliga registrerade publikationer. (Dessa skulle vara sökbara via ett antal bibliografiska element och även innehålla uppgifter om dokumentets lokala placering.)
- o ett register över låntagare och
- o ett register över leverantörer (bokhandlare, bibliotek).

Av dessa tre funktioner har man bara utvecklat den första för full drift. Basen omfattar i princip utländsk litteratur från 1968 och framåt, svensk utgivning från 1976 och fortsättningsvis och "allt" vid Linköpings univer-

sitetsbibliotek. Detta bibliotek var vid sin start LIBRIS försöksbibliotek, och hela bibliotekssystemet byggdes upp decentraliserat med den bestämda förutsättningen, att en långtgående datorisering skulle binda enheterna samman (Baude, 1972a, 1972b, 1975; Baude, Hallberg & Sträng, 1974).

Vad får vi då ut av LIBRIS?

Åtskilligt har skrivits om fördelar och nackdelar med LIBRIS (t ex Ivanov, 1977). Man har påpekat att systemet har blivit för dyrt med tanke på den ganska begränsade repertoaren. Systemet lär dessutom vara föråldrat gentemot en del av de övriga systemen på marknaden, som kan söka på ämnesord m m (EPOS/VIRA, 3RIP, SCANNET, MEDLINE). Bristen på sökmöjligheter på ämnesbasis är framför allt besvärande, när systemet inte enbart används för katalogisatörer utan i låneexpeditionerna. Systemet fungerar bäst för katalogiserings- och beläggningsändamål. Detta torde bero på att systemet utvecklades i samarbete med katalogisatörer och inte användare ur kundgruppen.

För vissa kundgrupper t ex lärarutbildningarnas personal och studerande är basen fortfarande av begränsat intresse, eftersom det på få platser (utom i Linköping) finns terminaler i låneexpeditionerna. Dessutom finns inte alltid de egna lokala bestånden registrerade, framför allt inte retroaktivt. Ur politisk och ideologisk synvinkel kan man naturligtvis även peka på de risker som gäller alla stora system, och som rör säkerhetsaspekter, medveten eller omedveten censur överval av objekt att registrera i basen, systemets påverkan på förvärv och registrering, gallringsaspekter m m. Den fråga, som är mest aktuell i relation till avhandlingens problemområde, är kanske främst vad datoriseringen innebär för personalen. Vissa rutinarbeten försvinner men nya uppstår, och samtidigt minskar personalstyrkan som följd av bl a datoriseringen. Det innebär även att de grupper, som tidigare såg biblioteken som sina arbetsplatser, nu får se sig till allt större del ersatta av yrkeskategorier med andra typer av kompetenser.

I utredningen om informationsförsörjningen (SOU 1977:71) föreslogs ännu en rationaliseringsåtgärd, som samtidigt kunde ses som en upprustningsåtgärd, nämligen att ett system med ansvarsbibliotek borde utredas. Ansvarsfördelningen för informationsförsörjningen borde omfatta både bestånds- och referensservice och ge vissa bibliotek ett nationellt ansvar för referensservice inom ett visst ämnes- eller forskningsområde "på en nivå som till omfattning och kvalitet ligger över vad som normalt krävs av ett välutrustat vetenskapligt bibliotek" (DFI publ 1983:2, s 3), som senare Ansvarsbiblioteksutredningen kom att definiera det.

Ett samarbete hade redan tidigare inletts mellan biblioteken vid universiteten (Kungl. Biblioteket, Uppsala universitetsbibliotek, Lunds universitetsbibliotek och Göteborgs universitetsbibliotek) rörande en intresseför-

delning beträffande anskaffningspolitiken under 50-talet. Ett nordiskt samarbete, Scandiaplanen, inleddes samtidigt (DFI publ 1983:2; SOU 1977:71). 1965 inrättades som tidigare nämnts FBR, forskningsbiblioteksrådet, som skulle samordna och initiera åtgärder för att förbättra de vetenskapliga bibliotekens service åt forskningen. Ansvarsutredningen tillsattes 1980. Tre år senare utgav man ett betänkande som publicerades i DFI:s publikationsserie och som beskriver ansvarsbibliotekens mål på följande sätt (1983:2, s 2):

"Målet för ansvarsbibliotekssystemet i dess helhet är att den vetenskapliga och tekniska informationsförsörjningen skall fungera effektivt på nationell nivå. Systemet skall även ses i ett nordiskt och internationellt samarbetsperspektiv.

Ansvarsbiblioteket skall ha särskilt ansvar för

- referensservice
- beståndsservice
- planering och utveckling"

Den nya teknikens konsekvenser för biblioteksområdet framhålls. Man pekar bl a på att hårdvarukostnaderna minskar, medan datorernas kapacitet ökar, och hur allt fler tjänster automatiseras. Biblioteken, menar man, besitter inte alltid tillräckliga kunskaper för att utnyttja den nya tekniken. I den teknikstudie man låtit göra (Bivins Noerr & Noerr, 1982) har man begränsat sig till 1980-talets problem och menar att de mest kritiska frågorna för ett ansvarsbibliotek kommer att bli kommunikationen inom och mellan bibliotek. Man kommer att bli beroende av de allmänna kommunikationstjänsterna i samhället. Man illustrerar med televerkets figur över nya informationstjänster i samhället, vilken visar en utveckling från "Telefaxtjänster" och "Konferens-TV" över "elektronisk post (Teletex)", "Röstfiberbrevlåda", "Satellit-kommunikation" och till "Tjänsteintegrerat nätsystem för tal, text, data och bild" på 1990-talet (DFI publ 1983:2, s 17).

Ansvarsutredningen berör diskussionen om det "papperslösa samhället", som uppstått i samband med utvecklingen av nya media som mikrodatorer, fiberoptik, videoskivor och elektroniska tidskrifter. Man påpekar:

"den sannolika utvecklingen blir snarare p g a sociala, ekonomiska och praktiska skäl den, att varje teknik kommer att tjäna en naturlig efterfrågan och förhoppningsvis också de syften den är bäst lämpad för. Miljön sätter gränser, vilket innebär att utnyttjandet av teknik ofta fördröjs. Även bristen på nödvändig mjukvara och nya utbildningsprogram för användare kan fördröja introduktionen av ny utrustning." (s 16)

"Den vetenskapliga och tekniska informationsförsörjningen måste ses som en del av landets forsknings- och industripolitik." (s 27)

Utredningen gör en genomgång av hur statsmakterna prioriterat och gett anslag till olika ämnesområden och forskningsprogram och citerar bl a SCB (Statistiska centralbyrån), som visat, att satsningen på teknisk och naturvetenskaplig FoU uppgick till c:a 8,5 miljarder kronor 1979, dvs fyra femtedelar av den totala satsningen på forskning och utveckling.

Efter att ha citerat prop 1981/82:106, "Om forskning m m", som tagit fram områden man vill prioritera, påpekar utredningen (s 39):

"... att samhällets öknningar av resurserna till sektoriell FoU, i de flesta fall inte har följts av motsvarande medelsförstärkningar för den vetenskapliga och tekniska informationsförsörjningen till dessa sektorsområden.

Denna frikoppling av frågorna om den vetenskapliga biblioteksservicen från frågorna om högre utbildning och forskning är inte någon ny företeelse. Vid de högskole- och forskningsreformer som genomförts under efterkrigstiden har den vetenskapliga och tekniska informationsförsörjningen nästan undantagslöst hållits utanför och fått lösas i särskild ordning."

På grund av att sektoriell forskning ofta är tvärvetenskaplig, och genom att biblioteken numera finansieras över de generella sektors- och fakultetsanslagen för utbildning och forskning, blir biblioteken mer sårbara vid nerskärningar av budgeten än tidigare.

"Detta kan i sin tur leda till att externtjänster som fjärrlån och utåtriktad referensservice kan komma i bakgrunden. En prioritering av behoven vid den egna högskolan har blivit nödvändig. Den av statsmakterna lancerade sambibliotekstanken riskerar att få allt mindre betydelse." (s 40)

I utredningen Forskningens framtid skriver man (SOU 1981:29, s 61-62):

"De vetenskapliga biblioteken utgör en synnerligen betydelsefull forskningsresurs för många discipliner särskilt inom humaniora och samhällsvetenskap. De krympande resurserna för bok- och tidskriftsinköp vid forskningsbiblioteken är från vår synpunkt utomordentligt oroande. Samtidigt har de datorbaserade informationssystemen medfört helt oförutsedda kostnadsökningar. Kostnaderna för biblioteksverksamheten bestrids numera inom ramen för högskolans anslag för utbildning och forskning. Det är givetvis nödvändigt att högskolestyrelserna tar ansvaret för att inte irreparabla skador i den vetenskapliga informationsförsörjningen uppstår, men det är också angeläget att man nationellt ser över kostnaderna för och uppläggnings av de omfattande informationssystem som nu införts."

Bibliotekens dåliga ekonomi har lett till ett radikalt förslag om avgiftsbeläggning rörande vissa av forskningsbibliotekens informationstjänster.

DFI:s förslag som tillställts regeringen består av tio punkter som i korthet går ut på att statliga bibliotek och informationscentraler skall ha rätt att avgiftsbelägga viss informationsservice. Man föreslår även att utformandet av en sådan avgiftsbeläggning skall formuleras av DFI tillsammans med revisionsverket (DFI-publ 1981:2).

En del av de förslag som lagts kommer att ytterligare slå mot medelssvaga grupper.

Som en lång linje genom de senaste årens biblioteksutredningar kan man enligt min mening se

- o glidningen mot en allt kraftigare prioritering av forskning före grundutbildning
- o en teknisk-naturvetenskaplig snarare än en humanistisk vetenskapssyn i relation till beskrivning av problem och försöken att lösa dem,
- o en betoning av informationsförsörjning i relation till teknik och medicin

- och de speciella förhållanden som kopplats till informationens publikationsformer på dessa områden,
- o en frånvaro av ideologiska och vetenskapsteoretiska resonemang som stöd för val av handlingsmönster och problemlösningar,
 - o en tro på vetenskapliga biblioteks objektivitet och frånvaron av personliga värderingar som påverkanskällor för handling,
 - o en stark aktivitet inom det tekniskt-naturvetenskapliga området för att med tekniska lösningar klara "krisen".

Utredningen "Forskningens framtid" (SOU 1981:29) påpekar den spänning som finns mellan en final vetenskapstradition (von Wright, 1978), som bygger på att utforska verkligheten i termer av avsikt, mening eller ändamål, och en mer kausal naturvetenskaplig vetenskapstradition, som försöker förklara sina objekt genom att utforska bakomliggande orsaker.

De båda traditionernas innehåll utvecklas därefter något. Den naturvetenskapliga traditionens empiriskt-analytiska metoder ställs i motsats till den humanistiska vetenskapen, som "utforskar människan som tänkande och skapande individ och som kultur- och samhällsvarelse. Människans handlingar och tankar ses här som meningsbärande, målinriktade processer - naturligtvis inom vissa biologiska, historiska, sociala, ekonomiska och praktiska ramar. Humanistisk forskning är därför en förståelseinriktad forskning." (SOU 1981: 29, s 30.)

Inom biblioteken och biblioteksforskningen är det enligt min mening av stor vikt att olika vetenskapstraditioner existerar parallellt och att representanter för olika synsätt gemensamt försöker lösa bibliotekens problem inför 2000-talet. Hur ser man då inom biblioteken och utom dem på framtidens bibliotek?

3.2 Framtidens bibliotek

Några av de problem alternativt utmaningar som möter 80-talet relaterar Grøholt (1980) i en artikel, i vilken han bl a pekar på informationsrevolutionen, den ökande förändringshastigheten och större behov av att se sammanhang mellan individen, arbetet och samhället. Han visar även på motsättningar mellan ökat behov av integrering/generalisering, "mjuka värderingar", och kravet på professionalisering/specialisering.

Robertson (1980) påpekar problemet under 80-talet med den ökande mängden ovidkommande information i datorbaserade info-system och kraven på skydd mot missbruk av databaserna. Man strävar mot mer selektiv informationsgivning, och tillgången till informationen blir en maktfaktor för de individer och grupper som får tillgång till den.

Bell (1973) beskriver i sin bok "The coming of post-industrial society.

A venture of social forecasting" elva dimensioner av ett tänkt framtida samhälle, varav c:a hälften är av intresse i relation till vad biblioteken kan komma att syssla med:

Skapandet av en ny intellektuell teknologi. Datatekniken ger avancerade möjligheter att skapa verktyg för systemanalys och beslutsteori som möjliggör effektivare, rationellare lösningar på ekonomiska, tekniska och kanske sociala problem.

Framväxten av en kunskapselit. I USA har man uppmärksammat den snabba framväxten av en teknisk och "professionell" klass. I Sverige kan vi läsa annonssidorna över lediga tjänster och anställningar och konstatera att kunskaper om datateknik är säljbara i dag.

Förändring från varor till service. I det post-industriella samhället kommer service inte att vara "hushåll och tjänstefolk" som i det förindustriella samhället; inte heller huvudsakligen "transport, finans eller personlig service" som i det industriella samhället. Nej, de nya servicetjänsterna kommer att ligga inom "primary human service" (huvudsakligen inom hälso- och socialvård och utbildning), och "professional and technical services", dvs forskning, utvärdering, respektive satsning på datorer och systemanalys.

Förändring av arbetets karaktär. I det förindustriella samhället fick människorna i kampen mot naturen sin utkomst av jorden, skogen och vattnet. I det industriella samhället kämpade man mot förslavning under maskinerna och en artificiell omgivning. I det post-industriella samhället gäller arbetet en kamp mellan personer ("a game between persons"), t ex mellan byråkrat och klient, doktor och patient, lärare och student.

Statsdirigerade mål för forskning. Bell påpekar att forskarsamhället tidigare har varit en unik institution, karismatisk, revolutionär, sanningsökande och öppen i metoder och procedurer. Kunskapen själv var målet. I det post-industriella samhället riskerar forskningen att byråkratiseras och flätas ihop med teknologiska, militära och sociala behov och intressen. Statsdirigerade mål får större betydelse för forskning och kunskap.

Information och ekonomi. Hur informationen skall spridas i samhället blir en ekonomisk och politisk fråga för både ekonomer och beslutsfattare i såväl teori som politik i det post-industriella samhället.

Bell visar hur man tänker sig makten i samhället förflytta sig från jordägarande och militär makt (för-industriella samhället), över företagarmakt och ärvda pengar (industriella samhället) till kunskap, utbildning, forskning och politisk makt (i det post-industriella samhället).

Bell visar även hur tekniska och professionella yrken, däribland bibliotekariens, ökat kraftigt mellan 1960 och 1975. Intressant hade varit att se dagens siffror. Ändrade ekonomiska förutsättningar och ett ökat intag

av personal med annan yrkesbakgrund än bibliotekariens (t ex tekniker, system- och dataexperter) kan ha ändrat framtidsprognoserna.

En av de mest kända framtidsvisionerna av samhället - vi undantar här bibelns tusenåriga rike, inom vilket bibliotekariebehovet får anses vara okänt - är Marx klasslösa samhälle.

Marx har tagit upp Hegels tankar om en växelverkan mellan tes, antites och syntes, vilket för Marx blir ett historiskt förlopp, där den ursprungliga urkommunismen övergått i ett kapitalistiskt tillstånd, i vilket den ena formen av klassherravälde efter den andra avlöser varandra under en ständig kamp mellan besittande och besittningslösa, härskande och undertryckta. Med arbetarklassens herravälde och egendomens kollektivisering följer upphävandet av klassmotsättningarnas sista form (Aspelin, 1958, s 308):

"för att till sist uppnå socialismens klasslösa samhälle med högsta frihet och solidaritet. Genom tekniken har människorna vunnit makt över naturens krafter men har på samma gång blivit beroende av de ekonomiska krafternas system. När hon lärt sig bemästra dem, har hon med ett uttryck av Engels tagit språnget från nödvändighetens rike till frihetens."

Marx och hans efterföljare citeras inte särskilt flitigt i den litteratur, i vilken man spekulerar över de vetenskapliga bibliotekens framtida utveckling och arbetsuppgifter. Vetenskapsteoretiska utblickar förekommer inte ofta överhuvudtaget i bibliotekspressen - man sysslar mest med det aktuella nutidsperspektivet. En annan visionär, Toffler (1982) påpekar i sin bok "Tredje vågen" hur datoriseringen skapar en ny info-sfär i den tid som kommer efter "andra vågens" samhälle, ur vilket vi nu är på väg. Härigenom påverkas vårt minne radikalt. Genom att utnyttja datorernas kapacitet kan en mängd tankekonstruktioner inom teknik, konst, politik och ideologi snabbt skapas, något som inte tidigare varit möjligt. Härigenom kan historiens förlopp påskyndas och påverkas.

Hur skall enskilda människor förbereda sig inför framtiden?

I Linköping har TEMA-forskningen startat forskning inom temat "Teknik och social förändring" (Ingelstam & Schiller, 1979).

I projektet "Framtidsberedskap" har människor i olika åldrar, positioner och yrken i samhället intervjuats (författare, politiker, skolelever, opinionsbildare, professorer, lärare, lärarkandidater), och resultaten har publicerats i rapporter från Lärarhögskolan i Malmö.

Några av de komponenter som tycks vara gemensamma för ett par av de studerade gruppernas syn på begreppet framtidsberedskap har Bjurwill samlat till en slags konsensus (1981, s 34):

"Attityder, engagemang, färdigheter, förväntan, handlingsförmåga, kreativitet, kunskaper, omdöme, samarbetsförmåga, självständighet, tolerans."

Man talar om känslor av hopplöshet respektive framtidstro, undran inför den

ekonomiska och tekniska utvecklingen, funderingar kring arbetsmarknaden i framtiden med specialisering och utslagning respektive gemensamt delande av uppgifter. Man spekulerar över hur man lär sig påverka sin omvärld, sitt samhälle och sin framtid. Dessa och många andra synpunkter spinns i ett mycket tätt nät, som bör ge biblioteken förslag på hur insatserna från informationsförsörjning och aktiv kontaktverksamhet etc kan ge stöd och inspiration till kundgrupper i deras arbete för att bygga upp det gemensamma framtidssamhället.

I en framtidsstudie (Ornauer et al, 1976) baserad på intervjuer med 12000 personer i 14 länder angående deras föreställningar och förhoppningar om framtiden fick man bl a fram att föreställningarna och förhoppningarna om framtiden visade större variation mellan nationerna än inom nationerna, och att intervjupersonerna visade sig vara tämligen fantasilösa i sina framtidsvisioner. Ornauer visade sig också skeptisk till möjligheterna att åstadkomma förändringar, eftersom de som skulle ha möjlighet att genomföra förändringar inte sällan vill bibehålla rådande förhållanden.

Brist på djärva framtidsvisioner vidlåder i viss mån också den framtidsvision vi nedan refererar (Otto, 1982).

1980 rapporterade man från en stor bibliotekskonferens i USA om hur man föreställde sig bibliotekstjänster och bibliotekarieutbildning på 2000-talet.

123 bibliotekarier, toppadministratörer och lärare vid bibliotekarieutbildningar deltog i ett försök att med Delfiteknik gissa om framtiden. Försöket bestod av tre "rundor", varvid resultaten från föregående rundor sammanställdes och blev föremål för förnyade ställningstaganden enligt nedanstående något förkortade beskrivning:

Första rundan: Föreställningen om akademiskt bibliotekarieskap behandlades, och därvid skulle man beakta

- o roll och uppgifter för allmänna bibliotek,
- o utbildning, kunskap och skicklighet som krävs för att fullfölja dessa roller,
- o styrning av akademiska bibliotek och universitet år 2000 och bibliotekariens status inom universitetsvärlden vid början av det 21:a århundradet.

Andra rundan: Resultaten rapporterades, och de 74 uttalanden som sammanställdes från första rundans 400 enskilda uttalanden bedömdes och värderades efter graden av "sannolikhet" och "önskvärdhet".

Tredje rundan: Resultaten från andra rundan presenterades i form av en statistisk analys, där de medverkande kunde se hur tidigare svar fördelat sig och ombads ge synpunkter på huruvida de kunde "nära" sig majoritetens svarsalternativ, och om inte - varför ej?

De olika delgrupperna (bibliotekarier, administratörer och lärare vid bibliotekarieutbildningar) fick i tredje rundan endast se svarsbilden från

sin egen grupp för att gruppernas profilering skulle framgå.

Svaren gav följande synpunkter:

- o Referensarbete: visa runt användare i biblioteket, förteckna samlingarna, sammanställa bibliografier och finna hjälpmedel skulle fortsätta att vara viktigt.
- o Bibliotekarierna förväntades arbeta med kundkontakterna, medan assistentpersonal skötte de tekniska rutinarbetena.
- o Bibliotekarien som lärare i direktkontakt "öga mot öga" med kunden favoriserades, medan klassundervisning avvisades av skälet att det inte var "önskvärt". Dvs alla var mer entusiastiska över användarundervisning i biblioteksskolor än över att se bibliotekarier utföra den personligen.
- o Datorbaserad grundutbildning för användare tog man i allmänhet avstånd ifrån.
- o Forskning om bibliotekarierollen som en huvudfunktion för framtida bibliotekarier ställde man sig skeptisk till, även om man fann sådan forskning önskvärd.
- o Man stödde allmänt forskning om teknisk informationsbehandling men inte forskning inom humaniora och beteendevetenskap, t ex hur kunderna varseblir och använder information.
- o Bibliotekariens roll som konsult rankades högt. Helst skulle varje forskningsprojekt ha egen bibliotekarie, bibliografisk konsult (jfr TEMA-bibliotekarierna vid LiUB).
- o Systemutveckling, SDI (selektiv delgivning av information) och marknadsföring av bibliotekstjänster ansågs viktiga, och man förespråkade en aktiv involvering i forskarsamhället.
- o Ämnesområden man ansåg vara viktiga år 2000 i relation till bibliotekarierollen var informationsvetenskap, teknologisk forskning, statistisk kunskap, kommunikation och förmåga att handskas med mänskliga relationer.
- o Doktorsexamen ansågs ej kunna krävas. Förmodligen skulle administrativa meriter slå ut akademiska vid löne- och tjänstetillsättningsfrågor.

Vi kan alltså se att bibliotekarier själva tänker sig i framtiden syssla med vad man redan gör idag, somliga saker möjligen lite mer. Man har inte gått på de extrembilder en del framtidsforskare utmålar, där böcker (dokument) inte längre lagras i biblioteken: Man tar ut en "print" först vid beställningen "on line", mjukvaran är otroliga mängder data på små "diskar", vi kommunicerar över satelliter med jättestora databaser som "andra" äger, och tillgången till information är det nya klassindelade kännetecknet. Folk sitter vid sin hemdator i stället för att resa sig upp och göra personliga besök i "sitt" bibliotek. Andra kategorier än bibliotekarier är högstatuspersonal - dataexperter, tekniker, informationsforskare m fl. Nere på golvet - om det finns kvar - arbetar rutinarbetare med okvalificerade jobb - om de finns kvar...

Delfiteknik har använts i en hel del framtidsstudier. Förloppet, i vilket deltagarna konfronteras med de övrigas synpunkter och idéer och får möjlighet att modifiera eller utveckla sina egna idéer i nästa etapp, förväntas

sporra människor att fungera kreativt.

Motsatsen kan också tänkas, dvs att man "socialiseras" in i den deltagande gruppens fält av gemensamma normer, attityder osv. Sherif (1958) visade genom autokinetiska experiment, hur försökspersonerna konvergerade mot gruppnormen vid upprepade experiment, vid vilka de fått ta del av de övrigas iakttagelser.

Asplund (1979) menar att Delfiteknik speglar vår allmänna tilltro till experter, samtidigt som "äkta" expertkunskaper faktiskt kan komma bort, genom att majoritetsmeningen om vad man uppfattar som "sant" i frågekomplexen "vinner" i valet av den slutliga sammanställningen. Asplund menar vidare att bakom Delfitekniken ligger en vetenskapsfilosofi enligt vilken social kontroll är viktigare än social förståelse.

De synpunkter som framkom i den refererade biblioteksundersökningen visar ju också snarare en dragning åt "mitten", dvs redan idag välkända tendenser, än någon dynamisk nyskapande vision av framtidens bibliotek. Det finns dock djärvare föreställningar om framtidens bibliotek och jag kan referera ytterligare några bilder:

Matsumara (1982) hävdar att biblioteken är delar av en stor infrastrukturer och fortsätter:

"This necessary leads to the integration of library with other information systems and services, and while the traditional skills and practices are still needed, there is the demand for new knowledge and skills which are outside the recognized library and information services" (s 19).

Följande utveckling, vilken påverkar uppbyggnad av nationella och internationella nätverk ("networks"), är aktuell redan 1990, menar Hiltz & Turoff (1978, ss 468-469):

- o "implementation of new technologies, such as satellite communication and portable telephones, which will connect the entire world into one telecommunications-linked network, making a computer-based information and communications system accessible at low cost from any location;
- o replacement of the current systems for the storage and retrieval of knowledge (consisting of periodicals, books, libraries, separate data bases, and abstract services on various computers, etc.) with an integrated, online system of abstract and bibliographic services, text, and data bases;
- o replacement of printed newspapers by constantly updated online news and classified advertising services;
- o computer-assisted instruction routines incorporating discussion or conferencing capabilities between student and teacher, or among the members of a class, facilitating life-long learning from the home;
- o computer-based office automation systems that facilitate work at home or at decentralized neighbourhood centres;
- o inexpensive, high-quality home terminals and personal computers;
- o electronic funds transfer and shop-at-home services making it possible to search for, order, and pay for the most goods and services from the

home terminal;

- o emergence and sustenance of family, friendship, professional, and leisure-oriented networks through computerized conference."

Nätverk är en av de flitigast använda termerna i 80-talets facklitteratur inom informationsförsörjningen. Det kan betyda alla typer av samverkande aktiviteter mellan bibliotek, informella såväl som formella intressentgrupper, bibliotek och informations-återföringssystem, nationella och lokala datorbaserade "on-line"-system, system som länkar bibliotek och informationscentra genom telekommunikation med datorkontrollerad tillgång till databaser och meddelandehantering och organisationer som erbjuder sådana system och sådana tjänster (Matsumara, 1982, s 1).

Vi har nu sett hur olika visioner om framtiden uppvisar ett ofta mycket avancerat informationssamhälle.

Jag menar att det är viktigt att biblioteken inte bara följer i spåren av den tekniska och vetenskapliga utvecklingen mot ett framtidssamhälle som ställer stora krav på tekniska serviceyrken inom informationsförsörjningen. Biblioteken måste även ta sitt ansvar och medverka aktivt i processen att utforma ett rikt och mänskligt framtidssamhälle i vilket högskolans mål om jämställdhet innebär att man inte enbart koncentrerar sina insatser på "elitgrupper" av forskare utan också bidrar till utbildning och utveckling av de övriga grupperna inom högskolan t ex inom lärarutbildningarna. Man bör därvid också ta hänsyn till de nya grupperna av studerande med arbetslivserfarenheter och vuxenutbildning.

Viktigt förefaller det mig också vara att biblioteken börjar tala om de vetenskapsteoretiska, ideologiska eller politiska överväganden som ligger bakom valet av olika typer av informationsförsörjningssystem, valet av prioriterade kundgrupper, utvecklandet av statusbibliotek och statuskunder, och vad detta gör med personalen, dess känsla av värde, självkänsla, arbetstillfredsställelse.

Taylor (1979) har påpekat att biblioteken måste röra sig bort från:

"a Ptolemaic universe with the library at the center to a Copernican world view with information at the center and the library but one of the satellites" (s 1871).

Själv skulle jag vilja se bibliotekspersonalen och annan personal som kan vara aktuell i informationsförsörjningssammanhang röra sig tillsammans med användargrupperna i centrum, medan medier och tekniker snurrade runt som satelliter. Framför allt måste naturligtvis bibliotekspersonalen vara med vid kursuppläggningsen i satellitbanorna i informationssamhällets Kopenikanska värld, om inte bibliotekarierna skall fara fram som fjärrstyrda "Laikahundar"!

Biblioteken ställs inför problemet att orientera sig in i en framtid som

kan komma att innehålla helt olika komponenter.

Vi kan förvänta oss ett teknologiskt mycket komplicerat informationssamhälle med nya media, mindre betoning på dagens tryckta media och mer betoning av förmedling av information.

Det kan uppstå nya typer av nätverk och kommunikationsmönster, t ex datoriserade on-linetjänster via datorer i kundens arbetsrum alternativt hemmiljö.

Det kan uppstå nya maktstrukturer: de som förfogar över informationen eller har tillgång till den har makt, medan nya grupper av fattiga uppstår, dvs de som inte äger tillgång till informationen eller har råd att skaffa sig det.

Nya roller utvecklas och nya informationstjänster. Specialiseringen blir påtaglig. Biblioteken blir bara en av många organisationer som arbetar med informationsförsörjning, och även biblioteken blir alltmer specialiserade.

Mot det starkt centraliserade nätverk av multinationell karaktär, multinationellt ägarskap och stark specialisering i de enskilda länkarna skall man då ställa visionen om små decentraliserade enheter med stark integration i kundgruppen och deltagarstyrning.

Mot den starka satsningen på ledande elitgrupper (ledande forskare inom statusdiscipliner och politiker m m) skall vi ställa visionen om jämlik spridning av information och solidariskt delade resurser.

Mot att högskolemålen utbildning, forskning och utbildningsarbete reduceras till forskning och möjligen utvecklingsarbete i en allt kärvare ekonomi skall ställas vidmakthållandet av högskolemålen fördelningspolitiska karaktär.

Mot utvecklandet av teknologien till ett klasskiktande instrument som gynnar elitgrupper skall man ställa tanken att teknologier utvecklas som undanröjer de svagare gruppernas problem och medverkar till ett mjukare samhälle.

Mot det servicemål för bibliotekens personal som gör dem till objekt, förtingligade, utbytbara skall ställas en roll som gör personalen till subjekt, integrerade i kundgrupperna, med överblick och medinflytande.

4. Bibliotek som organisationer och som arbetsmiljö

I UHÄ:s informationsblad "Forskning om högskolan" uppger man, att 30% av anslagen 1984-89 planeras gå till forskning inom problemområdet "Högskolan som organisation". När vi därefter granskar titlarna, kan vi inte alltid utläsa att det är forskning ur organisationsteoretisk synpunkt det handlar om. Men framför allt kan vi konstatera, att ingen enda titel behandlar biblioteksorganisationerna i högskolan. Vad menar man då med organisationsteori, och hur ser man på biblioteken ur organisationsperspektiv?

Jag vill inledningsvis ge en kort resumé över några av de teorier som kan vara av intresse ur avhandlingens perspektiv. Jag kommer även att försöka sätta in min egen organisation i en modell över organisationer som illustration till den korta genomgången.

I andra hälften av kapitlet går jag in på tankar om högskolebibliotekens arbetsmiljö med anknytning till en del teorier om arbetsmiljöns utformning och betydelse, bl a i relation till en ökad datorisering.

4.1 Högskolebibliotek som organisationer

Hur har man då i facklitteraturen behandlat biblioteksorganisationerna? Vi kan se samma teorier och modeller representerade som i övrig litteratur på organisationsteoriens område. Man behandlar ledarskap (Breivik, 1978; Webster, 1974; White, 1978), MBO, "Management by objectives" (Lewis, 1980), organisationsstruktur och innovationsbenägenhet (Howard, 1981) osv. Det finns även exempel på hur man försöker förklara fenomen inom biblioteksorganisationerna eller synen på dem genom att relatera verksamheten till kända teorier som i nedanstående fall.

Lawrence och Lorsch (1969) använder sig av Burns och Stalkers (1961) beskrivningar över två huvudtyper av organisationer, den mekanistiska och den organiska. Den mekanistiska organisationen kännetecknas av noggrant planerad arbetsfördelning, hierarkisk auktoritetsstruktur, centraliserad information och ordergivning. Den organiska organisationen kännetecknas däremot av lös, snarare än fast struktur, hög anpassningsgrad och handlingsberedskap. Måluppfyllelse är i denna modell bara en av organisationens funktioner. Andra viktiga uppgifter är integration och anpassning till omgivningen.

Nu menar Lawrence och Lorsch att effektiva organisationer, som arbetar i stabila delar av samhället, ofta är mer strukturerade, medan organisationer som arbetar i mer dynamiska delar av omgivningen, är mindre formella. De påpekar, att akademiska bibliotek i USA verkar i en mångfasetterad dynamisk omgivning men ändå tenderar att vara höggradigt strukturerade och mekanistiska. Författarna hävdar även att akademiska bibliotek är otillräckligt genomtänkta beträffande struktur i det post-industriella samhället bl a på grund av

- o förändringen från produktionscentrerad ekonomi till konsumentinriktad,
- o en omgivning som ökar i osäkerhet och turbulens,
- o det dramatiska inflytandet av teknologien, t ex datoriseringen,
- o informationens betydelse som en viktig produktionsfaktor.

Författarna menar även att biblioteken mera relaterar sin verksamhet till "input" än till "output".

De svenska universitetsbiblioteken närmast "avrättas" i en artikel av Durey (1981). Hon beskriver dem som styrda av en "byråkratisk mardröm", dåligt bemannade enligt en internationell standard, med tråkiga lokaler och brister i referensservice. Dessutom finns ingen ordentlig högre utbildning för bibliotekarier vid universitetsbiblioteken och inte heller någon institution som uppmuntrar biblioteksforskning! Ett av de få områden som får godkänt av artikelförfattaren är datorbaserade informationstjänster, dvs det enda område till vilket det styrts resurser (som vi kunnat se i genomgången av universitetsbibliotekens utveckling i kapitel 3).

Jag vill personligen påstå att ett bibliotek av Linköpingsmodell ändå ligger inom ramen för en organisk organisation med sin decentralisering och med den starka betoningen på integration och samverkan med kundorganisationen, även om det samtidigt finns risker att de många rutinerna kan påverka arbetet i en mekanistisk riktning.

Organisation betyder bl a struktur, hierarki, system. Organisationsteori blir då teorierna om dessa begrepp ur olika perspektiv, beroende på vilken skolbildning man tillhör. Området är omfattande, och jag begränsar mig här till teorier av primärt intresse för avhandlingsområdet.

En indelningsgrund som ofta används är harmoni- respektive konfliktperspektivet (Berg, 1981).

I harmoniperspektivet ligger föreställningen att medlemmarna av varje samhälle, varje organisation i grunden delar vissa grundläggande normer och värden. Man strävar efter att organisationens alla delar skall leva i balans med varandra, men även med det omgivande samhället. Det finns alltså både en inre och en yttre anpassning till krav och behov från de olika "intressenter" (Rhenman, 1964), vilka önskar förverkliga personliga behov genom organisationen. Denna har samtidigt behov av intressenterna för sin existens. Intressenter kan vara personal, stat, kommun, universitetssamhälle, kunder, leverantörer etc. Bland de skolbildningar som karakteriseras av harmoniperspektivet brukar nämnas systemteorin (Katz & Kahn, 1978).

Enligt konfliktperspektivet däremot förutsätts att samhället liksom dess organisationer består av grupper med motstridiga intressen. Organisationens främsta uppgift i detta perspektiv är att uppfylla mål och intentioner formulerade av dess huvudman. Huvudman står här för den/de ursprungliga skaparna av organisationen, vilka vanligen även står för resurserna. Huvudman kan vara politikerna, aktieägarna osv (Abrahamsson, 1975), och de har det största intresset av att se organisationen uppfylla de ursprungliga målen.

Vid sidan om begreppet huvudman används begreppet exekutiv. Det står för den/de personer som valts respektive anställts för att verkställa huvudmannens intentioner i produktionen (Abrahamsson, 1975).

Förändring i ett system, som bygger på harmoniperspektivet, innebär att hela systemet påverkas genom det ömsesidiga beroendet mellan delarna och behovet av att uppnå balans. Detta gör även systemet känsligt för de förändringar som sker i omgivningen.

Förändring i delsystem, som bygger på tanken om huvudman och exekutiv, innebär inte på samma sätt en "störning" av hela systemet, eftersom man inte har samma horisontella bindning mellan delarna. Förändring sker efter strikt planering. Konfliktperspektivet och den därmed följande synen på makt är ett av de kännetecken man brukar hänföra till flera av de skolbildningar som kan samlas under beteckningen det rationalistiska perspektivet.

Det rationalistiska perspektivet har en historia som går långt tillbaka och har under en tidigare period blivit känt inom organisationsteorin för en speciell inriktning, nämligen taylorismen eller "scientific management". "Scientific management"-rörelsen eller taylorismen kom ursprungligen från USA på 1800-talet. Den innebär att man utformade arbetsmiljön och de enskilda arbetsuppgifterna på ett sätt, som skulle innebära mesta möjliga förenkling, specialisering, standardisering och rutinisering. Därmed kunde en stor del av arbetsuppgifterna på arbetsplatserna utföras av personal med en

begränsad repertoar av kompetenser. Samtidigt innebär systemet en hög grad av rationalisering och ansågs ekonomiskt lönsamt. Metoden har kritiserats för den effekt den haft på personalens arbetssituation (Taylor, 1977).

Mot dessa rörelser kan det socialpsykologiska synsättet ställas, som bl a "Human relations"-rörelsen tog upp, i vilken man erkänner människors behov av relationer och känslor (Argyris, 1957; McGregor, 1960).

Chin och Benne (1969) har sammanställt en del material över olika inriktningar i samband med att man diskuterar planerad förändring. De har i en uppställning (s 44-45) delat upp strategierna i tre grupper, som svarar mot olika organisationsteoretiska synsätt. Dessa tre strategier har bildat underlag för en modell med fyra strategier som Ellström (1982, 1983b) utarbetat. Till varje strategi hör en motsvarande organisationstyp (Ellström, 1982, 1983a), och dessa fyra huvudtyper finns även beskrivna i en modell. Den senare vill jag använda för att göra ett försök att inplacera "mina" organisationer. Senare kommer jag att följa upp med en jämförelse av mina "förändringsstrategier" med de av Ellström beskrivna (i diskussionskapitlet, kap 9).

4.1.1 Bibliotek som "anarkistiska" organisationer

Jag redovisar nedan organisationsmodellerna. Jag gör även ett försök att karakterisera de i forskningsarbetet båda deltagande organisationerna, universitetsbiblioteket och förskollärarytbildningen i relation till modellerna.

Kort beskrivning av Ellströms (1982) organisationsmodeller

Den tekniskt-rationella modellen kännetecknas bl a av:

- en uppsättning klara och konsekventa mål eller preferenser å aktörernas sida,
- en bestämd samstämmighet beträffande målen och
- en tydlig och väl förstådd teknologi (kunskapsbas) för valet av aktiviteter (medel) för genomförandet av de erkända målen.

Förändring förutsätts vara resultatet av en medveten och planerad ansträngning utförd av någon aktör för att förbättra existerande praxis i organisationen.

Den politiska modellen beskrivs via en uppfattning av organisationen som bestående av rationella individer eller subgrupper med skilda intressen, uppfattningar, krav och resurser (March & Olsen, 1976). Enskild framgång beror på hur man lyckas mobilisera makt bakom sina krav.

Den sociala systemmodellen kännetecknas av

- rollsystemet, normer och förväntningar som beskriver särskilt rollbeteende och kulturella system av värderingar och ideologier som legitime-

rar rollerna och normerna (Katz & Kahn, 1978, s 37).

- integration och beroende mellan olika delelement som en basegenskap hos sociala system.

Förändring i organisationen är inte en produkt av planerade aktioner utan resultat av en anpassning till förändringar och krav i någon del av systemet eller i dess omgivning.

Den anarkistiska modellen beskrivs av Ellström inte som en modell i strikt mening utan snarare som en rad antaganden eller en forskningsorientering. Några nyckelbegrepp är:

Den lösa kopplingens metafor: Ifrågasättande av idén om fundamental integration och beroende mellan de olika delarna i sociala systemmodellen. I stället framhålles ett löst hopfogat system, där delarna knyts ihop svagt, oregelbundet eller sakta, med ett minimum av beroende.

De organiserade anarkiernas metafor. Begreppet anarki, som i statsvetenskaplig litteratur har en rad olika betydelser, används i Ellströms arbete för organisationer som kännetecknas av tre karakteristika:

1. Instabila och illa definierade mål, preferenser och värderingar.
2. Organisationens medlemmar har en oklar eller ofullständig förståelse av organisatoriska processer och teknologier, t ex av sambanden mellan processvariabler och undervisningsresultat.
3. Det förekommer ett flytande och oregelbundet deltagande. Medlemmarnas insatser varierar i tid och insats och kan vara olikartade vid olika tidpunkter.

Ellström citerar även March och Olsen (1976) och deras betonande av tendensen att organisationen har bristfällig kunskap om sin historiska utveckling. Soptunnemetamoren. Soptunneteorin kommer enligt Ellström från Cohen, March och Olsen (1972, 1974). Den innebär, att tillfällen för problemlösning och beslutsfattande (t ex möten och konferenser) kan betraktas som soptunnor, i vilka varierande problem och lösningar dumpas av deltagarna. Vad som kommer ut av problemlösning och beslutsfattande är till stor del bestämt av tillfälliga händelseförlopp.

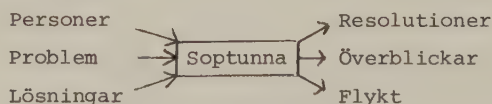

Fig 2. Soptunnemetamoren

Ellström presenterar därefter en övergripande modell för hur de enskilda modellerna går i varandra och skapar spänningar i delfälten (Ellström, 1982, fig. 1) liksom en matris över de fyra modellerna:

		(a) Goals Clear and agreed upon (consensus)	Unclear and/or dis- agreed upon (conflict)
(b) Organizational Processes/ Technology	Transparent/ Certain	The Technical-Rational Model Keywords: truth, work, calculation	The Political Model Keywords: power, bargaining, compromise
	Ambiguous/ Uncertain	The Social Systems Model Keywords: love, learning, collaboration	The Anarchistic Model Keywords: play, foolishness, action

Fig 3. Fyra organisationsmodeller i översikt (Ellström, 1982, fig. 2)

LiUB:s inplacering i modellerna

LiUB (Universitetsbiblioteket i Linköping) skulle, att döma av policy-dokument och uttalanden i informella samtal av många inom bibliotaket, placeras inom ruta 1. En rad förhållanden - den teknologiska utvecklingen mot snabbt ökad datorisering, försök att lösa informationsproblem genom att med DFI-pengar göra nya minidatorprogram och att rationalisera bort personalöverskottet (dyraste posten i budgeten) genom att ersätta personal med datorbaserade rutiner, en viss maktöverflyttning från humanistiskt bildade personalgrupper till datatekniker, en satsning på kvantitativa databaser i st f värderande litteraturgenomgångar, effektivitet mätt i produktivitetstermer, t ex antal lån - skulle tyda på det.

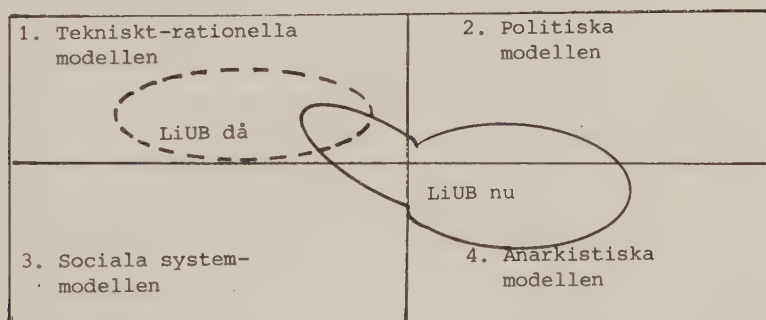

Fig 4. LiUB:s inplacering i Ellströms översikt över organisationsmodeller

Historiskt sett kanske LiUB passade in i ruta 1, genom att målen för en decentraliserad organisation delades av alla eller flertalet av pionjärerna. Vid tillträdet av tjänsten vid universitetsbiblioteksfilialen NB 1977 upplevde jag att jag och även LB:s bibliotekarie fick motta viss ovilja mot våra nystartade filialer, inte av personliga skäl utan därför att vi rubbade systemet med nya typer av kundkategorier, ändrade rutiner, krav på dubbleringar, krav på snabbare förvärvsrutiner m m. Den perfekt modellerade decentraliserade modellen stämde inte längre. Vi fungerade även som kata-

lysatorer för en hel rad alltmer synliga problem och missförhållanden: stark auktoritär styrning på vissa avdelningar, stora avstånd mellan anställda vid yttre och inre tjänst, frånvaro av utvecklingsarbete utanför LIBRIS-rutiner m m. Grupper av olika slag blev synliga och polariseringar mellan grupperna uppenbara. Personalens uttalade missnöje med den dåvarande situationen kanske även kan utläsas ur en mycket hög sjukfrånvaro, högst inom universitetet enligt halvhemlig undersökning inom Personaladministrativa sektionen. Frånvaron av stark personalledning (under en period av chefsbyten och frånvaro av biblioteksnämnd) och av planerad personalutveckling kom också att belysa hur oklara målen med verksamheten var. Högskolelagen ger inga tolkningsförslag av de synnerligen allmänt hållna målen för bibliotek inom högskolans ram. Varje högskolebibliotek har sin egen modell för litteraturförsörjningen och samarbetet mellan de egna biblioteksenheterna i mer eller mindre centraliserade system (Klasson & Eriksson, 1980).

Senare års utveckling passar, hävdar jag, bäst in i den anarkistiska modellen, ruta 4, kanske med något litet inslag av sociala systemmodellen och den politiska modellen.

Den sociala systemmodellen kan sägas gälla i den mån personalen anser sig tillhöra samma professionella yrkesgrupper med klart definierade rollbeteenden (se kap 5). Gäller tolkningarna av professionalism alla grupper inom biblioteket? Knappast i någon högre grad. Snarare existerar grupper som tolkar sin roll på olika sätt, och som kämpar för att få sina krav och önskemål tillgodosedda genom varierande former av maktutövande och kompromissande, t ex kring normer för tjänstetillsättande, servicenivåer osv, vilket skulle kunna stämma in i den politiska modellen i ruta 2.

Den anarkistiska modellens "lösa koppling" gäller fortfarande, även om de senaste årens (under ny ledning) energiska inslag av arbetsrotation, jourverksamhet, arbetsgrupper, policydokumentskapande, viss personalutvecklingsplanering m m har utgjort försök att förbättra och tydliggöra organisationens målsträvanden. Kan man kanske tala om biblioteken som "organiserade anarkier"?

Förståelsen för varandras arbetsuppgifter och insatser och dessas betydelse för organisationens framgång kunde sannolikt tydliggöras bättre än i dag. Den snabba teknologiska utvecklingen gör också, att nya arbetsuppgifter tillskapas med en kompetens som inte omfattas av alla inom personalgruppen, avdelningen, arbetslaget. Olikartade utgångspunkter i vetenskapssyn, i t ex en positivistisk respektive en hermeneutisk vetenskaplig tradition, skapar även bristande förståelse mellan grupper. Beträffande problemlösande och beslutsfattande kan sannolikt soptunnemetaforen tillämpas även på LiUB.

Inplacering av kundorganisationen, FÖ, i modellerna

Forskningsarbetet innebar att förändringsstrategier måste väljas i relation till den organisationstyp kundorganisationen representerade.

Historiskt sett torde även FÖ, Förskollärarytbildningen, ha sin utgångspunkt i ruta 1. Den klart utformade Fröbelutbildningen bestod av personal och studerande ur samma sociala samhällsklass, med ett välgörenhetsmål som alla troligen delade. Såväl förskollärarytbildningen som arbetet i förskoleavdelningarna var fast strukturerat med lektionsplaner respektive arbetsmedelpunkter, vilket kan utläsas av material deponerat i Norrköpings stadsarkiv (Klasson & Rudbeck, 1982). Tyngdpunkten torde idag ligga i ruta 3. FÖ-utbildningarnas mål (kap 6) har lagarbete, personlighetsutveckling, samarbetsträning, känslomässig och social utveckling klart uttalade. Åtminstone ytligt sett förmodas alla dela utbildningens målsättningar på dessa punkter, och de arbetsformer man tillämpar vid utbildningen skall ge personalen möjlighet att planera, genomföra och utvärdera utbildningen tillsammans med de studerande. Samtidigt kan vi också urskilja olika intressenter inom och utom utbildningen, som alla har sina varierande intressen och krav: olika lärargrupper, ledning, studerande, administrativ-teknisk personal, företrädare för verksamheten på fältet, informella maktkoncentrationer osv. Detta förhållande visar på möjligheten att även tillämpa den politiska modellen.

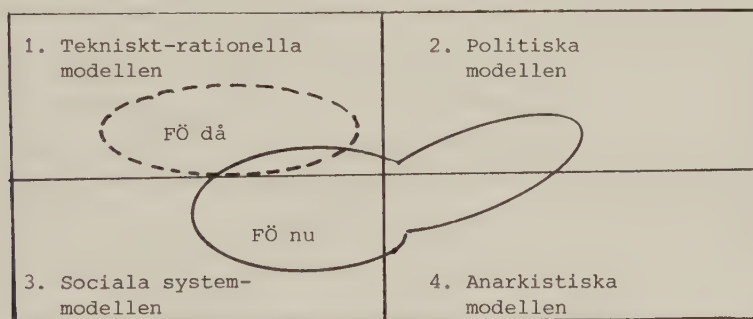

Fig 5. FÖ:s inplacering i Ellströms översikt över organisationsmodeller.

Är den anarkistiska modellen tillämpbar på FÖ-utbildningen? Modellen utger sig vara applicerbar på skolsystem, vilket innebär att den skulle kunna täcka aspekter även av FÖ-utbildningen. Men förmodligen är anknytningen till den anarkistiska modellen i denna utbildning mindre påtaglig med tanke på att det är fråga om en yrkesinriktad utbildning med åtminstone ytligt sett relativt tydliga mål för flertalet deltagande individer.

Låt oss därför uppmärksamma den klara kopplingen till barnomsorgen i samhället och den under 30- och 40-talen väckta diskussionen om förskolan främst existerande av sociala skäl, som hjälp åt yrkesarbetande mödrar och hem i behov av samhällets hjälp och stöd, eller som ett pedagogiskt instru-

ment för barnens egen utvecklings skull (Myrdal, 1935). I Förskolan (1981, s 4) läser vi: "Förskollärarnas oklara yrkesroll, missförstånd om arbetslagen och dialogpedagogiken, oklarheter om kommunernas roll, osäkerhet inom utbildningen och stort behov av fortbildning har präglat 70-talet." De politiska partiernas olikartade tolkningar av vad samhällets mål med förskolan innebär liksom de i utbildningen medverkande individernas egna tolkningar och värderingar påverkar naturligtvis individer och grupper i olika riktningar, trots att man till synes enas under målformuleringar som

- "att lära sig samarbeta",
- "att utveckla en kollektiv känsla",
- "att få vara med och påverka sin situation" (Förskolan, 1981, s IV).
- "Utbildningen skall stimulera till kritisk och konstruktiv analys och bearbetning av människans situation och livsvillkor i samhället. De studerande skall bli väl förtrogna med samhällets mål för förskolan.." (Lokal utbildningsplan, 1977-03-30).

Att utvecklingen vid utbildningen ofta går utan alltför "synliga" strider i styrelser osv., kan det bero på

- att oförenliga måluppfattningar inte är medvetandegjorda hos de inblandade?
- att man behärskar grupp- och samarbete pga utbildning häri, och att man därigenom smidigt klarar av vad som på andra håll skulle kunna orsaka kollapser?
- att gruppens värderingar är relativt samstämmiga?
- att gruppptrycket hindrar udda åsikter att bli allt för högljudda?

Efter att tentativt ha placerat in LiUB och FÖ i Ellströms översikt över organisationsmodeller kan vi följa upp resonemanget genom att också granska mitt "val av förändringsstrategier" i relation till Ellströms redogörelse för till organisationsmodellerna passande strategier. Detta kommer att ske i kap 9.

4.2 Högskolebibliotek som arbetsmiljö

Forskningsarbetet vid Norrköpingsfilialen, NB, har bedrivits parallellt med och nära sammankopplat med verksamhetsutvecklingen med såväl traditionella inslag som nystartade program. NB har under hela tiden samtidigt som det varit forskningsarbetets miljö fungerat som "normal" arbetsplats, vilket gäller även för universitetsbiblioteket LiUB i sin helhet, förskollärarutbildningen, praktikinstitutionerna och andra inblandade institutioner och avdelningar.

Arbetsmiljöns betydelse för såväl en effektiv produktion (Martell 1978, 1981) som för individens arbetsglädje och självkänsla har länge varit föremål för forskarnas intresse, dock inte i samma utsträckning om vi går till

biblioteksområdet.

Inom svensk arbetslivsforskning har man tidigare framför allt sysslat med industriarbetares psykiska och fysiska välbefinnande, men även kontorsvärlden och skolan har rönt stor uppmärksamhet och på senare år också vårdsektorn.

I Sverige har vi en arbetsmiljölag som bl a säger:

"Arbetsmiljön skall vara tillfredsställande med hänsyn till arbetets natur och den sociala och tekniska utvecklingen i samhället. Arbetsförhållandena skall anpassas till människans förutsättningar i fysiskt och psykiskt avseende. Det skall eftersträvas att arbetet anordnas så, att arbetstagare själv kan påverka sin arbetssituation." (Arbetsmiljölagen, 2 kap, § 1.)

Nå hur ser det ut inom biblioteksvärlden? Jo, också här ägnar man sig åt att se över sina organisationer. Det kraftigt ökade flödet av information, resulterande i enorma mängder dokument för biblioteken att förvärva, sortera, lagra, återvinna osv har medfört, att biblioteken skaffat sig en hastigt växande mängd teknologiska hjälpmedel, vilka gjort arbetsmiljön till något som i vissa stycken är jämförbart med industriell produktion.

Bravermans dequalificeringstes diskuteras i en nyutkommen avhandling av Mats Alvesson (1983). Enligt Braverman (1977) har ett stort antal kontorister fått sitt arbete reducerat till rutinjobb på grund av stordrift, mekanisering, automatisering och datorisering. "Liksom maskinerna blir de programmerade i enlighet med de fastställda rutinernas och den befintliga maskinparkens krav" (s 295). Denna trend gäller även flertalet inom handels- och servicesektorn, vars arbets- och lönevillkor i grunden har kommit att likna produktions- och kontorsarbetarnas (Alvesson, 1983, s 41). Vi kan även citera svenska arbetslivsforskare, t ex Sandkull m fl (1981, s 1):

"Arbetsdelningen i moderna företag, såväl i industrin som i handeln, såväl på verkstadsgolvet som på kontoret, har medfört att det stora antalet anställda utför standardiserade och begränsade arbetsuppgifter om och om igen. Utrymmet för initiativ, påhittighet och skapande förmåga saknas i allt för många anställningar. Dessa förhållanden gäller även företag som ägs av stat, kommun, fackförening, konsumentkooperationen eller bondekooperationen. Nästan alla har de följt de privatägda företagens ledningsmodell".

Har tankarna om arbetslivets mekanisering spritt sig till fler arbetsplatser än de traditionellt utpekade inom industrin? Hur tillämpligt är resonemanget inom servicesektorn vid universitet och högskolor? Finns det t ex något i den följande beskrivningen som får oss att associera till arbetet i biblioteken?

"Både fabriken och kontoret håller således på att bli komplicerade maskin system med en stor uppsättning producerande maskiner vad fabriken beträffar och en stor uppsättning informationsbehandlande maskiner per anställd vad kontoret beträffar. Kontorsavdelningen och den tillverkande avdelningen kommer att likna varandra alltmer." (Simon, 1968, s 46)

Inom biblioteken har rationaliseringar, samordningsåtgärder, datorisering, anpassning till nationella program skapat nya rutiner, över vilka man lokalt

inte har så stora styrmöjligheter. Vi kan jämföra med Brunanders (1979) erfarenheter.

"Arbetet styrdes och kontrollerades i stor utsträckning av datasystem och andra styrsystem utanför enheten. Konsekvensen var att varje individ ständigt var bunden i mycket stor utsträckning av styrning utifrån. I relation till dessa styrningar var han mer eller mindre maktlös. Samtidigt innebar den förbiflytande strömmen av arbetsuppgifter en pedagogisk inlärningsprocess där han lärde sig ge rätt svar på varje stimulus i precis den takt arbetet krävde. Att styras utifrån var alltså den pedagogiska princip som präglade stor del av rutinarbetet... I likhet med andra företag i branschen övergick företaget mer och mer från manuell behandling av rutinuppgifter till automatisk databehandling... Övergång till automatisk databehandling innebar en markant förstärkning av inläringsteorins pedagogiska princip med dess sönderstyckande av arbetsprocessen med åtföljande splittring av tanke- och känsloliv och formande av ett stereotyp beteendemönster." (s 130)

Brunander relaterar erfarenheter från ett stort försäkringsbolag (Folksam), som erbjuder tjänster, vilket biblioteken också säger sig göra. Finns likheterna där? Biblioteksforskare har börjat intressera sig för kognitiv psykologi i relation till datorer. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet har pekat ut detta som ett lämpligt forskningsområde för någon doktorand. Kommer den pedagogik/psykologi som åsyftas att användas i befriande eller anpassande inriktning? Kommer människorna att anpassas till systemen eller systemen till människorna?

Flera skrifter talar om Scientific managements kvardröjande på scenen (Hackman & Lawler, 1973) och taylorismens smygutbredning till nya typer av arbetsplatser:

"Taylors idéer behärskar hela den industrialiserade världen. De flesta företagsledare och rationaliseringsexperter tillämpar idéerna mer eller mindre bokstavligt... Ursprungligen gällde Taylors idéer bara för industrin, men de håller som bekant på att spridas till alla typer av arbetsplatser, kontor, sjukhus etc." (LO, 1978, s 39.)

Det förekommer en i takt med datoriseringen allt starkare utveckling av taylorismen inom biblioteken. Samtidigt görs mindre försök att med arbetsutvidgning, arbetsberikning, jourverksamhet och visst medbestämmande öka arbetstillfredsställelsen. Den senare har visat sig vara låg inom biblioteksvärlden. Vaughn och Dunn (1974) utförde en undersökning av arbetstillfredsställelse. De fann att i sex universitetsbibliotek med 265 heltidsanställda var arbetstillfredsställelsen mycket låg jämfört med vad som var fallet inom andra akademiska professioner (20 % - 40 % lägre). På frågan huruvida man skulle välja samma jobb igen gav bibliotekspersonalen klart färre jakande svar än övriga jämförbara yrkesgrupper.

Författarna berör även svårigheterna när man vill dra konsekvenserna av ovanstående genom att t ex genomföra ett långsiktigt program för att förbättra personalens arbetstillfredsställelse. Som en svårighet nämnar man

problemet med att finna ett fördelaktigt organisationsklimat. Etablissemangets tungroddhet skulle också kunna motverka experimentellt förändringsarbete i gruppform, samtidigt som en mera långsiktig plan, 2-5 år, skulle kunna bli påfrestande för biblioteksorganisationen.

Huruvida personalens arbetstillfredsställelse har blivit bättre under senare års medbestämmande, mjukare ledningsutövande osv är osäkert. Genom att förhållandena i stor utsträckning binds upp utifrån av administrativa/tekniska förändringar och av en hårdnande ekonomisk situation, förefaller personalens möjligheter till makt över den egna situationen att vara tämligen begränsade. Surase (1969) påpekar i en artikel om bibliotekens "mänskliga sida", hur lite av de tendenser, som finns i affärsvärlden kring demokratiskt beslutsfattande, uppmärksammandet av sociala behov och erkännandet av de enskilda anställdas värde, som reflekteras i biblioteksvärlden. Bibliotekspersonalen betraktas fortfarande huvudsakligen som arbetskraft.

Av svenska förslag till biblioteksforskning inom landet, som Bibliotekshögskolan samlade in och publicerade i en rapport (Förslag till biblioteksforskning, 1979) och ett forskningsprogram (Program för biblioteksforskning, 1980) handlade endast ett fåtal om arbetsmiljön. Merparten behandlade produkterna/dokumenterna, deras innehåll, behandling och spridning till användarna.

Gardell har listat ett antal egenskaper i produktionsuppläggning och arbetsutformning, som anses vara av särskild betydelse för arbetsglädjens problem:

- "o huruvida individen arbetar på en hel produkt eller en standardiserad detalj genom repetitiva arbetscykler,
- o huruvida individen är utsatt för ett kontinuerligt tryck från arbetsprocesserna eller inte,
- o huruvida individen själv kan reglera sin arbetstakt och arbetsrytm eller om denna är bestämd av det tekniska systemet, arbetslaget eller löneformen,
- o huruvida individen har möjligheter att själv välja sina arbetsmetoder och hjälpmedel eller inte,
- o huruvida individen är bunden av en detaljerad övervakning och arbetsledning eller själv kan planera och bestämma över arbetets utförande,
- o huruvida individen har möjlighet till kontakt med arbetskamrater under arbetet eller arbetar isolerad från andra människor,
- o huruvida individen har möjligheter att i eget arbete ta eget ansvar och egna initiativ, delta i planering eller andra beslutsprocesser av betydelse för den egna arbetssituationen,
- o huruvida individen har möjlighet att gå vidare till mer kvalificerade uppgifter." (Gardell, 1976, s 17.)

Ovanstående lista talar om individens arbetstillfredsställelse inom ramen för de egna arbetsuppgifterna. Lennerlöf (1981) pekar med hjälp av Thorsrud och Emery (1969) på ännu ett par kriterier som kommit fram vid

socialpsykologisk forskning:

- "o Behov av att se sammanhanget mellan arbetet och omvärlden, åtminstone så att man kan se en viss överensstämmelse mellan det man utför i arbetet och som betraktas som nyttigt och värdefullt.
- o Behov av att se att arbetet kan förenas med framtidsförhoppningar utan att dessa nödvändigtvis måste innefatta befordran." (Lennerlöf, 1981, s 182.)

I en serviceorganisation där alla ens arbetsinsatser förväntas vara till "för andra", för kundernas behov, är det, föreställer jag mig, mycket viktigt att man inom organisationen är medveten om betydelsen av arbetstillfredsställelse i ett perspektiv som ser på människans totala situation.

Stjernberg (1977) har i sin avhandling, som behandlar förändringsarbete i ett försäkringsbolag, fått hjälp av anställda i företaget att definiera fyra kategorier av värde för begreppet livskvalitet ("quality of life space"):

- " A. the richness of experiences, both positive and negative
- B. the enjoyment, the positive aspects of life
- C. living for others, to accomplish something
- D. the inner character of a person." (s 101)

I mitt forsknings- och förändringsarbete har jag uppfattat det som lika viktigt att medverka till mina arbetskamraters och kunders behov av att utveckla en positiv arbetsmiljö och en förhöjd känsla av att livet är innehållsrikt och meningsfullt som att förbättra informationsförsörjningen genom de traditionella arbetsformerna.

Vad har man inom min egen högskoleorganisation, inom Linköpings universitet och vid LiUB, gjort på området?

Personalgruppen har tagit fram ett program för universitetets personalutveckling i sin helhet (och i gruppen har en representant för biblioteket deltagit).

Biblioteket har även en egen personalutvecklingsgrupp, som börjat arbeta med och följa upp tidigare påbörjade försök att ge oss en bättre organisation för personalen. Bl a har ett programförslag för bibliotekets personalutveckling behandlats i biblioteksnämnden (BN 1983-12-10).

5. Bibliotekarien i högskolan

Vem arbetar då i den nya högskolans bibliotek och hur har högskolebibliotekariens yrkesroll växt fram? Kan man tala om en professionell bibliotekariroll? Kan vi låna begrepp från organisationsteorin och tala om bibliotekarierna i högskolan som länkare, länkroller? Kan vi jämföra bibliotekariens arbete i samband med planerat förändringsarbete inom nya högskolan med förändringsagentens? Dessa frågor är föremål för mitt intresse i kapitel 5.

När man planerar bibliotekarieyrkets framtida utformning, kan det vara av intresse att göra sig en bild av hur yrket växt fram och av var man står idag. I fråga om bibliotekarieyrket gör jag i denna avhandling den begränsningen, att jag huvudsakligen håller mig inom högskolans område.

Inom biblioteken finns idag många olika befattningar, och det vore kanske i vissa sammanhang mera korrekt att använda termen bibliotekspersonal i alla de sammanhang som berör personalen i organisationen. Det är tämligen vanligt att bibliotekariesysslor även utförs av assistentpersonal och assistentsysslor av bibliotekarieutbildad personal i den process, som pågått, och som syftat till att överbrygga alltför stora klyftor mellan olika personalgrupper, och som också syftat till arbetsutvidgning. Samtidigt har bristen på formella bibliotekarietjänster inneburit, att personer med formell eller informell kompetens för en sådan tjänst inte alltid sitter på en dylik. I det följande kommer ändå för enkelhets skull termen bibliotekarie att användas för att beteckna de personalgrupper, som uppbär eller utför tjänster, vilka kan ligga inom ramen för en bibliotekarietjänst, eller som trots placering på annan tjänst inom biblioteksorganisationen kan anses behöriga att inneha en bibliotekarietjänst.

Nedbrytningen av skillnaderna mellan bibliotekarie- och assistentpersonal

kan också ses som ett led i den process, som har sina rötter i:

- o universitetens förändrade målsättning, som Svensson (1980) beskriver med orden "från bildning till utbildning", med nya studerandegrupper, och nya arbetsformer,
- o de ändrade kraven på bibliotekarietjänster, t ex slopandet av vetenskaplig meritering som oeftergivligt krav för bibliotekarietjänster,
- o politiska överväganden av fördelningspolitiskt och servicepolitiskt innehåll och den omorientering av synen på biblioteken, som följt härav,
- o den egna yrkesgruppens förmåga eller oförmåga att aktivt medverka i den utveckling som skett, inte minst i relation till de senaste reformerna U68 och H-77.

5.1 Från forskare till anställd vid serviceinrättning

Bibliotekarieyrket i Sverige är gammalt. De första utövarna var präster och munkar vid kloster och domkyrkor med den egna gruppen som kunder i det medeltida lärdomssamhället med sin teologiska dominans (SOU 1969:37). Bibliotekarierna vid de framväxande vetenskapliga biblioteken vid universiteten och Kungl biblioteket i Stockholm hämtades under århundradena därefter ur gruppen lärde män, professorer och docenter, och de var självskrivna medlemmar av det omgivande forskarsamhället. De fortsatte ofta sin forskning i den nya tjänsten, skrev lärda essäer och sammanställde bibliografier. Drottning Kristina sågs ha rekryterat personer "vilkas lärdomsrykte väckt drottningens intresse" (SOU 1969:37, s 41).

I de boksamlingar av presenslitteratur, aktuell litteratur i första hand, som så småningom växte upp kring seminarier och institutioner sysselsattes huvudsakligen professorer, doktorer eller licentiater. Som hjälp med registrering och andra praktiska sysslor började man i början av detta sekel även använda administrativ personal vid universitetsbiblioteken. Bibliotekariepersonalen rekryterades dock ända in på 1960-talet bland doktorer och licentiater. I kanslersbeslut (24 maj 1960) finner vi att för att få anställning som bibliotekarie eller amanuens krävs licentiatexamen plus godkänd provtjänstgöring. Den senare skulle pågå minst tre månader och avslutas med godkända teoretiska och praktiska prov.

Frågan om bibliotekspersonalens kompetens vid de vetenskapliga biblioteken har under 1900-talet varit uppe till diskussion vid åtskilliga tillfällen t ex 1941 (Kanslersbrev till konsistorierna i Uppsala och Lund), i 1944 års statsverksproposition och inom 1945 års universitetsberedning, vars betänkande kom 1947 (SOU 1947:75).

1955 års universitetsutredning redovisar en approximativ siffra, 70 %,

som andelen anställda vid forskningsbibliotek i Sverige med minst licentiatexamen (SOU 1958:32, s 266).

Den vetenskapliga meriteringen kompletteras så småningom med inomverksutbildning, vars värde vid anställning ökar och blir till ett krav i t ex 1960 års kanslersbeslut som vi refererat tidigare.

För personalgrupperna under bibliotekarietjänster har kraven på akademisk utbildning varit lägre (SOU 1969:37, s 44).

I slutet på 50-talet fanns förslag att bibliotekskunskap skulle inrättas som fristående ämne vid universiteten och att bibliotekarier skulle kunna erhålla sin licentiatexamen i denna disciplin, men kritiska röster påpekade att

"man skulle kunna få en uppsjö av specialister inom samma snäva område medan man i stället eftersträvar specialister inom olika ämnesområden", (Stockholms högskolas humanistiska avdelnings remissvar 1959-03-03, på en av SAB, Sveriges allmänna biblioteksförning, tillsatt kommitté kring biblioteksutbildning, enligt referat i SOU 1969:37, s 47).

1955 års universitetsutredning påpekar angående institutionernas bibliotek (SOU 1958:32, s 129):

"Dessa bibliotek är nödvändiga instrument för både forskning och undervisning och ju fler forskare som arbetar på institutionerna ju viktigare att biblioteken är väl skötta i fråga om t ex ackvisition och katalogisering. Institutionsbibliotekens omvårdnad måste i stor utsträckning handhas av institutionens egen personal. Den besitter en fackkunskap som ger den förutsättningar att följa den internationella debatten och litteraturen och därigenom avgöra hur anskaffningen bör bedrivas. Men då det gäller att tillse att den ofta för betydande belopp anskaffade facklitteraturen kommer bäst till sin rätt och bäst utnyttjas av såväl institutionens egen personal som av andra forskare, krävs även biblioteksteknisk fackkunskap."

1962 förekom en debatt i bibliotekspressen om kravet på licentiatexamen. Redan tidigare hade man diskuterat, om man skulle ha en homogent utbildad yrkeskår eller förändra tjänsteinnehållet så, att enklare uppgifter sköttes av ej forskarkompetent personal, medan forskarkompetenta behöll "det mest kvalificerade biblioteksarbetet" (SOU 1969:37, s 48). Överbibliotekarie Björkbohm kom därvid med i senare biblioteksutredningar välkända tongångar, i det han påpekar, att bibliotekarien inte skall vara forskare utan enbart hjälpa forskaren att anskaffa litteratur. Den kunskap bibliotekarien skulle behärska var inte vetenskaplig metod utan kunskap om informationskanalerna för forskning. Denna utveckling mot slopandet av kravet på vetenskaplig meritering för bibliotekarier och ökning av kravet på en god biblioteksteknisk utbildning följs upp i "Forskarutbildningens meritvärde" (SOU 1981:30, s 40-44).

Bibliotekarieyrkets bibliotekstekniska kompetens hade i och med skapandet av den tvååriga utbildningen vid Bibliotekshögskolan i Borås fått ökad status. Vid utbildningen skulle krav från avnämarna från såväl folk-

biblioteken som forsknings- och förvaltningsbibliotek m m tillgodoses. Tidigare internutbildning skulle nu ersättas med en motsvarande utbildning centralt på ett ställe. Värdet av utbildningen har varit ett kärt debattämne, men utbildningens kompetensvärde vid anställningsärenden förefaller att ha ökat under senare år.

Behörighetskravet filosofie licentiatexamen eller motsvarande slopades 1974-07-01 (UHÄ-beslut).

I propositionen 1971:52 om utbildning av bibliotekspersonal m m anfördes att många arbetsuppgifter vid forskningsbibliotek är av sådan karaktär, att bibliotekarien behöver egen forskningserfarenhet, och att man kan komma att behöva ställa högre krav än utredningen gjort.

De föreskrifter som gällt bygger på redan 1916 i Universitetsstatuterna (SFS 1916:66) meddelade föreskrifter rörande beföringsgångarna vid tillsättning av bibliotekspersonal vid universitetsbiblioteket. I 1950 års universitetsstatuter (SFS 1956:117) antogs en reviderad formulering av dessa föreskrifter, som oförändrad återkommer i Universitetsstadgån 1964 (SFS 1964:461, § 146; s 41):

"I de vetenskapliga bibliotekens svar på vår enkät framhålls genomgående att den vetenskapliga meriteringen numera spelar mindre roll än tidigare. Biblioteken uttrycker i allmänhet en viss tveksamhet till att återinföra krav på vetenskaplig utbildning som behörighetsvillkor, men understryker samtidigt att nuvarande rekryteringspraxis innebär att biblioteken riskerar att utarmas på personal med forskningsbakgrund. Skall biblioteken kunna fungera som kulturinstitutioner och som serviceinstitutioner för forskningen är det nödvändigt att de har tillgång till personal med egen erfarenhet av forskningsarbete."

Tabell 1. Antal anställda med doktorsexamen (motsv) vid vetenskapliga bibliotek: fördelning på lönenivåer samt andel av totalt antal anställda (ur SOU 1981:30, s 43)

Bibliotek	Antal anställda med forskarutb.				Totalt antal anställda	Andel fo.utb. (%)
	—F 10	F 11—F 14	F 15—	Totalt		
Kungl. biblioteket	4	1	15	20	250	8
Stockholms universitetsbibliotek	—	—	3	3	107,5	3
KTH:s bibliotek	—	2	4	6	82	7
KIBIC ¹	—	—	4	4	67,5	6
Uppsala universitetsbibliotek	3	2	9	14	175	8
Linköpings universitetsbibliotek ²	..	..	..	..	..	..
Lunds universitetsbibliotek	2	10	10	22	148	15
Göteborgs universitetsbibliotek	—	6	8	14	142	10
CTH:s bibliotek ³	..	..	..	..	..	..
Umeå universitetsbibliotek	—	—	3	3	72,5	4
Sveriges lantbruksuniversitets bibliotek	—	1	5	6	57	11
SPPB ³	—	—	1	1	12,5	8
Summa	9	22	62	93	1 114	8

¹ Karolinska institutets bibliotek och informationscentral.

² Uppgift saknas.

³ Statens psykologisk-pedagogiska bibliotek.
(Linköping <2%, min anm)

Utredningen redovisar en tabell över antal anställda vid de vetenskapliga biblioteken med forskarutbildning. Siffran 8 % visar en markant nedgång i genomsnittliga antalet anställda med forskarutbildning om vi jämför med de siffror på 70 % forskarutbildade vid forskningsbibliotek från 1955. Underlagen är i och för sig inte riktigt jämförbara, men även utredningen förefaller att ha noterat bristen på forskarutbildade bibliotekarier, speciellt vid de yngre högskolorna, och för fram kravet, att man åtminstone för överbibliotekarier och 1:e bibliotekarier borde bibehålla kravet på forskarutbildning. Detta krav föll dock bort i den senare behandlingen av frågan.

Uppsala universitetsbibliotek har i en internutredning under 1982 behandlat bristen på vetenskapligt kompetent personal inom vissa ämnesområden (Arbetsgruppen för frågor rörande ämnesexpertis), och behovet av att i tillämpliga fall vid rekrytering av personal särskilt beakta forskarmeriter inom sådana bristområden. Man påpekar som jämförelse, att andra vetenskapliga serviceinstitutioner som exempelvis museer och arkiv lägger stor vikt vid den vetenskapliga utbildningen, och understryker att forskarutbildning ökar möjligheterna för god förståelse mellan forskare, forskarstuderande och bibliotekspersonal. Samtidigt påpekas även att bibliotekens nuvarande funktionsindelade struktur (förvärv, katalogisering, låntagarservice etc) förutsätter en god biblioteksutbildning. Man tar upp tanken på att samarbeta med institutionerna så att ämneskompetens eventuellt kan hämtas därifrån i tillämpliga fall som en åtgärd för att lösa nuvarande problem.

Utredningen "Forskarutbildningens meritvärde" (SOU 1981:30) föreslår en kortare utbildning vid Bibliotekshögskolan för personer med doktorsexamen. En utredning om detta har utförts 1983/84 (Antonsson, 1984).

Den bibliotekstekniska aspekten på kompetensen tar SINFODOK-utredningen upp (SOU 1977:71, ss 228-229), där man föreslår att den planerade delegationen för informationsförsörjning skall få ansvar för kompetensuppbyggnaden för specialpersonal, t ex dokumentalister och litteraturingenjörer. Man föreslår även en stipendiatverksamhet som utannonserats (1982) till "företärdesvis yngre personer direkt efter sin grundutbildning". Vilka denna formulering utesluter behöver ingen som är medveten om mäns och kvinnors olika livscyklar tveka om. Vi kan hänvisa till utredningen "Om hälften vore kvinnor", vilken refererar en rad hinder som möter kvinnor som forskar i dagens samhälle (1983:4, s 245), och till den nyutkomna avhandlingen, Strömberg Sölveborn (1983), om "Doktoranders studiesituation".

Bibliotekshögskolan har i många år arbetat för att få en överbyggnadsutbildning på den grundutbildning man i dag kan erbjuda på biblioteksområdet, men det enda som finns f n är en del kortare fortbildningskurser. Viss fort-

bildning sker även i de olika lokala, regionala och nationella biblioteks-föreningarnas regi. Till detta kan läggas vissa möjligheter till resestipendier som DFI, Delegationen för informationsförsörjning, erbjuder. I Linköping finns faktiskt även genom samarbete mellan Institutionen för Datalogi och LIBLAB, Laboratoriet för biblioteksforskning, vissa möjligheter för bibliotekarier, om de har viss grundkompetens, att följa kurser på forskarutbildningen tillsammans med forskare från associerade discipliner, systemteknik, TEMA kommunikation, beteendevetenskap osv.

Sammanfattningsvis kan vi se hur biblioteken under de senaste årtiondena dränerats på vetenskapligt meriterad personal.

Under samma tidsperiod har högskolebiblioteken förlorat sin ställning som autonoma organisationer och blivit serviceinrättningar åt den lokala högskolan. De skall finnas vid universiteten och Chalmers, Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm, Karolinska institutet, och Tekniska högskolan i Luleå, medan på övriga högskoleorter serviceinrättningar kan inrättas på beslut av den lokala högskolestyrelsen (Högskoleförordningens 16 kap).

Under samma period har den bibliotekstekniska kompetensen fått kraftigt ökad betydelse i takt med att informationsförsörjningen blivit tekniskt alltmer komplicerad (se även Vaverka, 1983).

Den utbildning som ges idag är inte heller tillräcklig för att täcka alla de behov av specialister, som aktualiseras inom ett avancerat bibliotekssystem, och man hämtar in specialister utifrån, framför allt på datasidan.

Bibliotekarierollen har som tidigare beskrivits fått allt tydligare yrkeskaraktär. Kåren visar de yttre tecknen på en "profession", samtidigt som man inom denna profession har ett ganska differentierat utbud av "delroller". Denna senare utveckling har accelererats på senare år samtidigt som de offentliga meriteringsgrunderna inte förändrats nämnvärt de senaste tjugo åren. Vad är då kännetecknet på en profession, och är det meningsfullt att inför 2000-talet tala om ett professionellt system?

5.2 Bibliotekarieryrket i högskolan - en profession?

Inga Hellberg (1978) har i sin avhandling beskrivit, hur moderna professioner uppstått med den moderna industrialismens födelse. Freidson (1977) sätter också begreppet i relation till den process i samhället, som resulterade i en marknad för lönearbetare under industrialismen. Ursprunget i Sverige var skråväsendet på medeltiden. Från det agrara bondesamhället såväl som från hemmen gick alltifler grupper ut i avlönat arbete för arbetsgivare. Så beskriver Jeppson (1981) utvecklingen av de kommersiella lånebibliotekens personal ur gruppen medelklasskvinnor, som tvingades ut i för-

värvsarbete på grund av brist på egna pengar men med viss bildning i bagaget.

Kännetecken på en profession har givits i litteraturen med varierande utförlighet. Matsumara (1982) beskriver begreppet profession med två huvudkaraktistika:

- o gemensamma baskunskaper ("core knowledge")
- o serviceorientering.

Ungefär samma kriterier uppställer Bengtsson och Hjern (1973), som menar att en profession är en kvalificerad yrkesgrupp med hög status, vars medlemmar har hög utbildning, lång utbildningstid, och en specialiserad roll i samhället, ofta av servicekaraktär, t ex läkare, officerare, arkitekter och vissa lärare.

Havelock (1975a) ger en beskrivning av kännetecken på en profession efter en definition som Barber (1963) presenterat, här återgiven i starkt förkortad version:

- o bevarande och utveckling av den sociala rollen,
- o medlemskap och fritidsaktiviteter genom egna arrangemang,
- o informationsutbyte inom den egna gruppen,
- o service åt samhället som legitimerat ändamål,
- o bibehållande eller ökning av prestige och makt via privilegier, monopol,
- o oberoende och självständighet från inblandning och exploatering av affärsvärld och regering,
- o framtvingande av enhetlig standard på servicen och enhetlig yrkeskod/standard.

Berg (1981) vill karakterisera professionalitet (i hans fall inom skolan) som ett mått på självförnyelseförmåga: "...professionella yrkesmänniskor måste ses utifrån sin benägenhet att vilja utforska det tillgängliga handlingsutrymmet" (s 115).

Några trycker speciellt på servicebegreppets altruistiska karaktär: Shera (1978) framhåller en aktiv samhällsanknuten roll, där bibliotekarien kan sitt samhälle och också aktivt ställer resurser till förfogande för att göra det möjligt för kunderna att fatta genomtänkta väl underbyggda beslut om samtida och framtida samhällen: "Librarians must be lantern bearers" (s 217). - Langford beskriver professionen som agerande genom att ställa sin specifika kunskap till andras förfogande (1978).

Aspekten "lång utbildning och legitimation" innebär, att innehållet i den professionella rollen inte kan definieras av grupper utanför den egna kåren. De yrkesfält som inte har denna aspekt tillgodosedd (rollinnehållet definieras t ex av utanförstående grupper som myndighet) kallas ibland för semi-professionella eller paraprofessionella (Berghlin & Pettersson, 1980, s 21).

Uttrycket semi- eller halvprofessionella används även av Etzioni (1966, 1969), vilken t ex förmodligen skulle definiera bibliotekarier som semiprofessionella pga att de inte producerar kunskap utan huvudsakligen förmedlar den (om man nu förbehåller kunskapsproduktion som en uppgift för kundorganisationen vid ett forskningsbibliotek).

Organisationer som snarare förmedlar än producerar kunskap kallar Etzioni semiprofessionella organisationer. De kännetecknas av högre beroende av överordnade. Personalen är halvspecialiserad och har (1966, s 139):

"yrkeskunskaper och personlighetsdrag som är än mer förenliga med administration, i synnerhet som de egenskaper som fordras för kunskapsförmedling mera liknar dem som behövs för administration än dem som fordras för skapande och - i viss mån - tillämpning av kunskap. Därför sköts dessa organisationer mycket oftare av de halvspecialiserade personerna själva än av andra."

Etzioni gör semiprofession till en könsfråga genom att påstå, att medan de professionella oftast är män, är de semiprofessionella ofta kvinnor.

"Det är svårt att avgöra om de halvprofessionella organisationerna har fått den form de har därför att så många kvinnor är anställda inom dem eller om de anställer kvinnor av organisationsskäl" (s 140).

Skulle ett feministiskt perspektiv på biblioteken som semiprofessionella organisationer kunna ge synpunkter på den dramatiska förändringen av forskningsbibliotekets förvandling från forskarsamhällen till serviceinrättningar?

Hellberg påpekar att svenska bibliotekarier inte kan betraktas som helt professionella (1978, s 31). Hon ansluter sig till Goodes (1966) teorier om de amerikanska bibliotekariernas situation: De saknar ett eget teorisystem och därmed "faculty status" (Goode, 1966, s 41). Hellberg påpekar att den bibliotekarieutbildning man får vid Bibliotekshögskolan främst omfattar tekniska kunskaper av "icke vetenskaplig" karaktär" (s 31).

Johnson (1972, s 23) tar upp sex punkter som karakteristiska för professioner

- o skicklighet grundad på teoretisk kunskap,
- o utbildning i yrket,
- o prövning av kompetensen,
- o yrkesorganisation,
- o ett professionellt accepterat uppträdande,
- o altruistiskt serviceideal.

Vem arbetar de professionella för och vem utövar kontroll över professionen?

Johnson (1972) pekar på tre kontrollinstanser av betydelse för professionen:

- o kontrollen utövas genom den egna gruppens yrkesföreningar,
- o kontrollen utövas via myndigheter t ex staten,

o kontrollen utövas via klienterna.

Professionens kontrollutövning kan vara altruistisk, men också vara en strävan efter makt och inflytande, status och ekonomiska fördelar för den egna gruppen. Den kan verka för förbättrande av samhällsförhållanden, vilket t ex Beckman (1981) påpekat, men också konserverande, samhällsanpassande, när gruppens egna mål motverkar utveckling mot nya verksamhetsområden och annorlunda arbetsformer. (Se även Rogers, 1973; Schein, 1972.)

Kontroll utövad av myndighet, stat

Svensson (1978) har i sin avhandling "Från bildning till utbildning" försökt visa, hur högskolans utveckling gått från ett autonomt universitet till en organisation som domineras av organisatoriska och administrativa frågor och de yttre ramarna för forskning och undervisning. Högskolereformens effekter av liknande slag diskuteras i målavsnittet i denna avhandling, och jag hänvisar till Grans (1981), Lindensjös (1981), Fredrikssons (1980) m fl avhandlingar och rapporter kring den nya högskolans utformning och konsekvenserna för de anställda i organisationerna.

Har högskolebiblioteken utsatts för samma kontroll från statens sida genom högskolereformerna?

Högskolebiblioteken, vilka tidigare var självstyrande öar i universitetssamhället, kom med högskolereformen att läggas in under de lokala högskolestyrelserna, som serviceinrättningar. Genom budgetsystemet, som har direktrelation till kundgrupperna (Karlsson, 1982), har biblioteken bakats in i ett system som är skraddarsytt för den lokala byråkratin.

I en av de tidigare nämnda avhandlingarna (Lindensjö, 1981) får man en ganska intressant bild av hur somliga förslag "matchats" fram av de makthavande grupperna, medan andra undertryckts, innan de kommit till beslutssituationer (Lindensjös statsinterventionistiska teori). Har något liknande hänt med biblioteken i nya högskolan?

Klart är att ingen biblioteksrepresentant fanns med i skrivningen av Högskolelag och Högskoleförordning. Har handlingsförlamningen varit total? Detta bekräftas i viss mån i den intervjuundersökning jag utfört våren 1983, i vilken biblioteksadministratörer påpekat förhållanden, som stämmer väl med Lindensjös teori, vid min förfrågan om deras synpunkter på varför biblioteken är så osynliga i de officiella dokumenten kring högskolereformen.

Till kontrollorganen kan vi även räkna DFI, som ju dels har offentligt mandat att bevaka frågor kring informationsförsörjning, dels sitter på anslag till biblioteksforskning och alltså aktivt kan stödja eller avvisa anslag till nya eller pågående biblioteksforskningsprojekt.

Kontroll och styrning via kårens sammanslutningar

Det finns ett system av bibliotekssammanslutningar, såväl nationella som internationella, med egna tidskrifter, konferenser, utbildning, vilka spelar en mindre eller större roll inom biblioteksvärlden idag. I Sverige har t ex Tekniska Litteratursällskapet (TLS), grundat 1936, Svenska bibliotekariesamfundet (SBF), grundat 1921, och Sveriges Allmänna Biblioteksförening (SAB), grundad 1915, en långtgående verksamhet, med underavdelningar områdesvis, lokalt eller funktionsmässigt. Det finns även tecken på att bibliotekariekåren har sina egna "invisible colleges". Det är en mindre grupp som alltid medverkar på konferenser, reser runt världen som biblioteksambassadörer, skriver eller medverkar i utredningar, eller finns, mer eller mindre osynliga, bakom många nya initiativ på bibliotekssidan inte minst i relation till att skapa kontaktmönster, nätverk ("net-working"). Till "the invisible college" bör man dessutom idag räkna personer utanför biblioteken men med intressen i biblioteken i relation till angränsande discipliner, t ex informationsbehandling.

Sverige är förhållandevis litet, och risken för maktmissbruk är kanske inte större än i andra representativa demokratier, i vilka de flesta förslag behandlas i oftast flera partssammansatta instanser före beslut. Men naturligtvis ökar möjligheterna till "svågerpolitik" och "vänval", ju färre som aktiverar sig och tar del i den form av demokratiskt liv som bibliotekssammanslutningar och lokalföreningar erbjuder, på samma sätt som gäller för andra yrkesgrupper.

Kontroll och styrning via klienterna

I den nya högskolans lokala förankring kan vi även se kontroll och styrning av professioner via den lokala byråkratin. De decentraliserade enheterna med mer eller mindre stark integrering i kundgrupperna kommer dessutom också att styras av kundernas syn på t ex servicebegreppets innehåll. Biblioteken kan gå ut och "sälja tjänster" eller arbeta "participatoriskt" med kundgruppen som partner. Det förra begreppet förekommer allt livligare i bibliotekspressen, medan det andra i mer seriösa tidskrifter levt ett mera anonymt liv. Artiklar har emellertid förekommit om framgångsrika alternativt misslyckade försök att använda arbetsgrupper med blandning av bibliotekspersonal och klienter i problemlösningssammanhang (Carroll, 1974; MacVean, 1980).

Häyrnen refererar i en artikel i Forskning om utbildning (1980) tidigare forskning kring "Professionalismens död". I artikeln hävdar författaren, att den allmänna sociala utvecklingen snart skulle göra det professionella systemet oanvändbart och omodernt. I dess ställe skulle ersättningar i form av interdisciplinär praktik, probleminriktad forskning och kollektivt beslutsfat-

tande sättas. Kunskapsförvärv skulle ske genom aktiva studier, och professorer och studenter skulle delta på samma villkor. Projektstudierna skulle också inriktas på analys och förändring av professionell praktik. Genom att belysa den subjektiva verkligheten hos dagens professionella, vill Håyrynen visa att detta skikt tycks förlora (s 15):

"sin identitet och blir en marginell grupp lätt att kontrollera med yttre administrativa bestämmelser. I det här fallet kan en professionell grupp förneka nödvändigheten av att överföra sina värderingar och sin sociala identitet, vi kan tala om 'icke målmedvetna intellektuella'."

Nielsen (1982) påpekar i en artikel om bibliotekarierollen som "intermediary", att i begreppet professionalism kan ligga ett avståndstagande gentemot icke-experten kunden. Han refererar till den i USA pågående debatten huruvida bibliotekarierna i referensarbete enbart skall syssla med "questions and answers", dvs själva vara de som tar fram informationen, eller om det ingår i rollen att lära upp kunderna i informationssökning, så att dessa själva kan ta över. Meningarna är delade. Han påpekar dock att rollinnehållet håller på att undergå en förändring (s 189):

"Though no alternative model adequate to librarianship has yet been fully developed, there are movements afoot in other human service fields that bear close matching for the examples they may provide. These movements all have in common a characteristic that lies at the heart of the ideals of librarianship: they value the sharing of information. The movements are also radically humanistic and show a healthy skepticism toward technological fixes, though they are not antitechnology. The holistic health movement is perhaps the best known of these, but other occupational areas besides physical health are involved in forming a new role model, among them psychotherapy, social work, media and computer activism, and economics."

Några av de problem som kan uppstå i deltagarstyrt forskningsarbete med utgångspunkt i biblioteksverksamhet och "professionen" bibliotekarie, menar jag skulle kunna vara:

- o att tona ner expertrollen och lyfta fram behovet av samarbetsförmåga,
- o att anpassa sig till de samhällsförändringar som inneburit förändrade mönster i social produktivitet,
- o att leva med vetenskapen om motstridiga tendenser i kunskapsbildningen och förekomsten av paradigmskiftet och mångfald i de forskarsamhällen, som utgör de egna kundgrupperna,
- o att leva med svårplanerade verksamhetsförändringar pga växlande ekonomiska villkor, små marginaler för personalutbildning och personalutveckling och snäva ramar för verksamheten i kundgruppen,
- o förändringar inom de egna personalgrupperna i relation till status, samarbetsvilja, alienation m m.

5.3 Bibliotekarieyrket i högskolan - en länkrull?

Bibliotekariens uppgifter att förmedla information och dokument, och att fungera som mellanled mellan informationsproducent och informationskonsu-

ment ger associationer till organisationsteoretiska beskrivningar av en "länkroll".

Begreppet "linking pin" används av Likert (1956) i en rapport, vilken är en vidareutveckling av hans tidigare bidrag vid AMA General Management Conference maj 1955.

Begreppet förekommer i ett försök att beskriva hur man bygger upp arbetslag med skilda hierarkiska strukturer. I den studie som refereras deltog flera tusen anställda i arbetsledande respektive icke-arbetsledande ställning. I de 50-tal variabler man använt fick man ingen överensstämmelse mellan hur arbetsledaren sade sig agera och de anställdas motivation och arbetsmoral. Man fann dock, att i de fall arbetsledaren tyckte sig ha goda relationer till sin överordnade och använde bra metoder för arbetsledning, tycktes resultatet bli förhöjd motivation och arbetsmoral. Likert fann även, att de arbetsledare vars relationer till överordnade inte var så goda, i den meningen att arbetsledarens inflytande på överordnade var marginellt eller obefintligt, också utövade föga inflytande på sina underställda eller snarare inverkade negativt på deras motivation och arbetsmoral.

"That is, he (arbetsledaren min anm) needs to be skilled both as a supervisor and as a subordinate. In terms of group functioning, he must be skilled in both leadership and membership functions and roles".

"To perform the 'linking pin' function effectively, a superior needs to be trained to exercise influence upward as well as downward. An organisation will not function at its full potential when using the team pattern of organization until all persons in 'linking pin' positions are fully skilled in performing both leadership and membership roles." (Likert, 1956, s 14.)

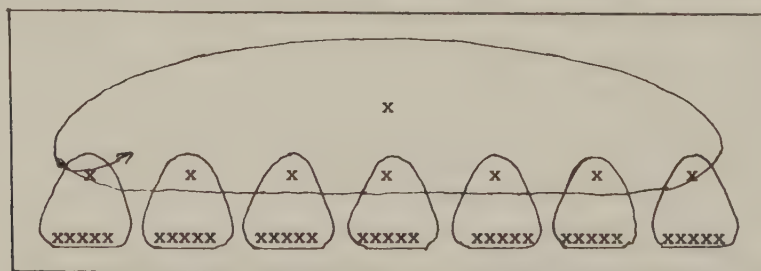

Fig 6. "Linking pin" (Likert, 1956, s 14)

Med figuren vill Likert visa, hur medlemmar i arbetslagen, t ex förmän, också ingår i närmast överordnade grupp och därmed fungerar som en länk mellan över- och underordnade i en organisation (och tvärtom). 1967 har redan bilden av länkrollen ("linking pin") fått en mera komplicerad utformning (Likert, 1967, s 50) med såväl vertikal som horisontell länkning, länkning "korsvis", såväl som via stora mångfaldigt överlappande strukturer.

En av de forskare som inom informationsförsörjningsområdet utvecklat modeller kring kommunikationssystem för kunskapsspridning och kunskapsan-

vändning ("dissemination and utilization of knowledge") är Havelock (1975a, b, 1976, 1978), ibland ensam, ibland tillsammans med andra forskare. Han bygger även på sammanställningar och undersökningar av andra (exempelvis Bennis et al., 1969; Lippitt, Watson & Westley, 1958; Miles, 1964; Rogers, 1961). Havelock utgår från begreppen system, meddelande och barriär. Systemen kan vara slutna eller öppna organisationer med ett stabilt alternativt dynamiskt handlingsmönster. Meddelanden ("messages") kan/kan inte gå in i systemet eller ut ur systemet beroende på förekomsten av barriärer (hinder) av olika slag. Systemen delar Havelock upp i intrapsykiska, interpersonella och sociala system samt system mellan systemen.

I sin diskussion kring hur man överbryggat barriärer och övervinner kunskapsklyftan mellan resurssystem (databanker, experter m m) och användarsystem inför Havelock begreppet länkning och talar om länkare av olika kategorier. Länkning definieras som någon form av regelbundet samspel mellan användare och resurssystem. "Länkröller" i system beskrivs under nedanstående beteckningar, vilkas tänkbara innehåll jag tagit mig friheten att översätta till arbetsuppgifter inom bibliotekssystem:

- o Förmedlare Överför kunskap från producentledet till konsumentledet, t ex genom att förmedla media till användare via bibliotekets låneverksamhet
- o Konsult Hjälper användaren att identifiera problem och lokalisera resurser om problemet, länkar användaren till adekvata resurser, underlättar anpassningen av resurserna till användarvänligt skick, t ex genom att med hjälp av god intervjueteknik identifiera användarens problem, föreslå och anskaffa relevant material i tryckt eller audiovisuell form m m, att ställa resurser till förfogande för tekniska hjälpmedel alternativt medverka till spridning av resultaten i systemet.
- o Instruktör Överför förståelse, metodik, praktik, t ex genom att bedriva användarundervisning eller framställa översikter över större kunskaps- eller utvecklingsfält.
- o Ledare Påverkar överföringen av kunskap genom makt eller inflytande, t ex som kundens talesman i förvärvsgrupper, skapare av databaser för speciella ämnesområden/problemområden eller för prioriterade kunder t ex tekniska eller medicinska forskare.
- o Innovatör Skapar spridningseffekter i användarsystemet genom interaktiv marknadsföring, nyförvärvslistor, "networking" m m.
- o Bevakare Visar på begränsningar i innovationer genom t ex opinionsbildning, förser forskare aktivt med information i syfte att nedbringa antalet upprepningar av dåliga undersökningar eller undvika vad man redan funnit vara dåliga metoder, bekämpar en datorisering som alltför mycket sysslar med kvantitativa produktivitetmått och för lite med mänsklig miljö alternativt medverkar till framställandet av lokala databaser om de bedöms skapa en bättre arbetsmiljö.
- o Sorterare Fungerar som "gatekeeper" (grindvakt) genom att bevaka tillgången till kunskapsbanker och besluta om användandet av dem. Så sker redan idag genom bibliotekens bevakning och tillgäng-

liggörande av media och genom de urval som sker via biblioteken. Om biblioteken tvingas ta betalt för vissa tjänster, kommer funktionen att bli än mer synlig genom att bara de "rika", dvs de med forskningspengar kommer i åtnjutande av vissa tjänster. Om vissa vetenskapsgrenar uppfattas som statuskunder och prioriteras, kan problemet bli än tydligare. Samtidigt kan även gatekeeper-funktionen fungera så, att mycket "brus" i informationsflödet kan sorteras bort på ett tidigt stadium, vilket kan spara tid för användarna.

- o Lärarlags-medlem Överför genom praktik och service det senaste inom vetenskaperna inom forskningsfronten, t ex genom samprojekt mellan användare och bibliotek kring undervisningsfrågor, medverkar som medlem i forskarlaget - lärarlaget med uppgift att vara t ex informationsexpert.
- o Användare Söker kunskap på eget initiativ. Bibliotekarien stannar inte vid service till andra, dvs kundgruppen, utan ingår själv i högskolans forskningssamhälle, utvecklar själv sina kunskaper och erfarenheter för att kunna fungera effektivare som länkare inom forskar- och utbildningssamhället.

Jag skulle till Havelocks länkroller vilja lägga ännu en:

- o Partecipatör Genom att bibliotekarien deltar i partecipatoriskt samarbete med kundgrupper och/eller arbetskamrater, kommer alla i gruppen att kunna fungera som länkare åt varandra. Man länkar sina egna kunskaper och resurser till alla andras, och även i de fall bibliotekarien samtidigt är forskaren i gruppen med speciella uppgifter utöver gruppens gemensamt beslutade, är det alltså en väsentligt delad länkrull som kreeras i detta fall.

Länkrullen har i det material jag fått fram genom bl a datorbaserade sökningar i ERIC databas och Biblioteks- och dokumentationsindex (BDI-index), för bibliotekens del vanligen beskrivits i relation till datorbaserad litteratursökning. Bibliotekariens, informationsspecialistens uppgift har varit att länka mellan olika informationssystem, eller mellan system och slutanvändare. Det förekommer även beskrivningar av de olika kontaktformer som förekommer mellan bibliotekarie och kundgrupper.

Så här kan t ex innehållet beskrivas i relation till tjänster i ett informationssamhälle (Ely, 1974, s 14):

"The librarian of the future should not be characterized by conformity, timidity and rigidity but rather by originality, boldness, flexibility and enthusiasm for new ideas."

Därför bör innehållet i den professionella utbildningen förändras, anser Ely (s 5). Den bör bl a ge ökad kunskap om informationsbehov och förståelse för kommunikation och inläring i grupp. Den bör skapa förmåga att utveckla bättre system för informationshantering liksom förmåga att anpassa datorbaserade former för lagring, bearbetning och spridning av information till bibliotekens serviceuppgifter. Vidare bör utbildningen uppmuntra till aktivt engagemang i de sociala effekterna av informationsdistribution.

De speciella möjligheter eller svårigheter som är förknippade med länk-

rollen har blivit föremål för mycket intresse. Garfield (1977) beskriver hur dåliga kunskaper om forskning kan innebära länkproblem i relation till inhämtande av forskningsresultat. (Problemet är översättbart till bibliotekssituationen t ex när man skall serva en grupp forskare och inte kan kommunicera pga för dåliga baskunskaper i de aktuella frågorna.) Rothman (1974) påpekar att det tycks finnas en rad viktiga områden för konflikt mellan kunskapsproducenter och kunskapstillämpare i relation till värderingar, syn på kunden, språkproblem. Det finns även konflikter som kan relateras till metodologiska frågor, till hur man tolkar sin roll och vad man upplever som viktigt. Konflikter kan vidare uppstå beroende på hur man definierar professionell etik.

Vi kan även hänvisa till Havelocks utförliga redovisning av olika former av "informationsbarriärer" inom och mellan personer och system (Havelock, 1975). För att underlätta länkning, som Glaser (1976) anser kan påverka forskarens spridning av sina resultat på ett positivt sätt, dvs göra detta mera effektivt och genomtänkt, kan man som Schmuck (1968) använda sig av "T-group experiment" för att förbättra relationerna i en organisation med länkuppgifter.

Rollen som länkare har ibland beskrivits under andra termer, exempelvis "social intermediary" (Coleman et al, 1966), "field agent" (Sieber et al, 1977) eller "middleman" (Guetzkow, 1959). Rothman (1974) talar även om förekomsten av "delroller", t ex "integrator" och "translator".

Termen "gatekeeper" kommer från Kurt Lewin (1947), som i en studie över konsumtionsvanor uppmärksammade husmoderns viktiga roll som den person som måste påverkas, om man t ex vill förändra familjens matvanor. I litteraturen är ofta gatekeeper-funktionen förlagd till personer i kundgruppen, t ex i form av någon litteraturkunnig person som slussar information vidare - eller stoppar dess vidare framfart. Bibliotekarien fungerar i gatekeeper-funktionen som sållare av information genom sin expertkunskap om kunskapsbankerna och en professionell föreställning om bokbedömning som inte alltid vilar på vetenskaplig grund, snarare har växt fram ur praxis. Barnbibliotekarierna är en typisk gatekeepergrupp med sitt ofta starka engagemang i kundgruppens behov av litteratur av "utvalt" slag efter överenskomna kriterier, inköpspolicy. Det finns en stark viljeinriktning och en aktiv handlingsberedskap i relation till uppgiften, så som man uppfattar den.

En annan länkrull som växt fram under en förhållandevis kort tid är informationsföretagaren ("information-broker"). Rollen består av personer eller företag som söker och organiserar information till kunder. Principen är att vara till nytta för klienter antingen inom samma moderorganisation eller utanför den. Man lokaliserar och tolkar information i relation till klien-

tens problem. Man utvärderar successivt informationen. Ofta är sökfrågan tvärvetenskaplig och problemorienterad.

I Sverige har vi som ett av de färskare exemplen på ett försök att skapa en ny roll TEMA-bibliotekarien (Olsson & Jernberg, 1981).

En länkrörelse med anknytning till skolans område beskriver Karen Seashore (1977, 1981) från en projektstudie i USA, från vilken jag kan sammanfatta några punkter: Länkagenterna knöts till de lokalt styrda skoldistriktens projekt. I en process som omfattade moment från problemformulering till implementering av nya praktiska lösningar respektive utvärderingar av hela processen och dess resultat medverkade dessa länkagenter som informations-specialister och handledare. De hade till hjälp ett nätverk av resursinstanser från statliga utbildningsbyråer till universitet och högskolor, FoU-centraler, lärarförbund osv. - Det lärarna fann vara mest förtjänstfullt med programmet var, att de lärt sig mer om läroplansutveckling, förekomst och tillgänglighet av FoU-resurser (forsknings- och utvecklingsmaterial) och hur man bar sig åt för att erhålla dessa resurser. Man hade även ökat sitt självförtroende och lärt sig mera om problemlösningsprocessen.

Bibliotekarier vid lärarutbildningar kan ha arbetsuppgifter, vilka sträcker sig från skolbibliotekariens till forskningsbibliotekariens. Vi kan t ex referera Michael Arsulich (1978), som bl a påpekar att vid sidan om praktiska uppgifter av olika slag bör bibliotekarien närvara vid planeringar, framställa bibliografier och hjälpa såväl studerande som lärare med deras problem (s 9):

"school districts who make full utilization of their librarians will find a wealth of resources waiting to be tapped. When effectively used the school librarian can serve as one of the most important support roles in the entire assessment process."

Från svenska förhållanden kan vi erinra om SÖ:s riktlinjer 1976 (Dnr L76: 1535), som ger en funktionsbeskrivning över uppgifterna för ett mediatek (andra media, t ex audiovisuella, ingår i samlingarna).

Man möter en blandning av mycket specialiserade beskrivningar och roller med ett brett innehåll. Oftast ligger beskrivningarna dock inom de traditionella funktionerna administration, förvärv, katalogisering, låneverksamhet och upplysningstjänst. Gränsöverskridanden är inte alltid populära, så blir t ex bibliotekarier som engagerar sig i låntagarundervisning ofta gisslade som undermåliga lärare (Otto, 1982). Man menar också att studenter-na upplever insatserna från biblioteken som onödigt tråkiga och föreslår att de ersätts med bildband eller videoprogram eller annat självinstruerande material.

I andra fall använder man sig av filosofiska resonemang, med innebörd att bibliotekarierna inte bara skiljer sig från gruppen lärare utan även

från gruppen forskare (Wilson, 1979). Huvudsynpunkten då är, att forskare skall utveckla vertikala kunskaper (på djupet), medan bibliotekarier skall utveckla horisontella kunskaper, dvs kunskaper om hur informationssystem, kunskapsbaser, nätverk osv är uppbyggda och därigenom också öka kompetensen kring återvinning etc. Vi känner igen resonemangen från utredningen som behandlade bibliotekarierollens utformning (SOU 1969:37).

Syns de gränsöverskridanden, som borde bli följderna av att länkrullen kreeras aktivt och i relation till samhällets förändring? Det finns en tendens att ta in kunskap så, att den passar in i den bild vi redan har. Marshall McLuhan (1962) hävdar, att vi är fångar i en form av osynlig miljö vars gränser vi inte urskiljer, förrän vi rör oss i en ny miljö. Han menar att framtidens bibliotekarier inte får vara fångar i sin miljö, eftersom de ofta måste skapa nya miljöer.

Nya roller och svårigheten att nå full effekt i en traditionell miljö diskuteras i en forskningsrapport (The changing role of the library on the junior college campus, 1967). Projektet handlar om att använda ett mediatek och att undersöka användningen sett ur lärares eller studenters vinkel. Totalt sett visar det sig att studenter som undervisats icke-traditionellt med en multimediamodell använder mediateket flitigare än studenter som undervisats traditionellt. Ett av de största problemen var att involvera lärarkollegiet i processen med att välja media mm, eftersom lärarkollegiets medlemmar själva tränats i ett annat system med föreläsningar och fast kurslitteratur. Denna svårighet uppfattas som ett av de största hindren för att nå integration mellan bibliotek och läroplan. En av de bästa lösningarna på detta problem visade sig vara att placera arbetsrum för lärare inom ICL (Instructional center library). Projektet har även diskuterat problemen med de traditionella biblioteken (ss 4-5):

- o "Low student use of books and other library materials
- o separation of materials from the instructional programs
- o dichotomy of philosophy of the professional librarian and the philosophy of the faculty
- o lack of knowledge and interest of faculty members in book selection processes and planning of physical facilities of the library
- o geographical separation of the library from the students and teachers
- o the librarian is not directly involved in the instructional program
- o the role of the librarian is an 'information-center' and builder of 'collections' of books
- o the librarian as a specialist in finding information when called upon
- o librarian need more insight into the learning process and the instructional program rather than merely information concerning how to buy and catalogue books and keep them from getting lost."

Under försöksperioden skedde en specialisering tekniskt sett, men samtidigt utvecklades en mer allmänpedagogisk, lärarlikt roll.

Statisk och dynamisk roll

När jag i samband med beskrivningen av bibliotekariernas yrkesinnehåll och "länkagentens" använt termen "roll", har jag följt litteraturens bruk ganska konventionellt - bibliotekariens roll skulle då betyda gestaltandet av ett förväntat eller föreskrivet handlingsmönster för en bibliotekarie. Jag är medveten om den allt starkare betoningen av service och om objektsynen på servicepersonal i vårt samhälle. Det inbjuder till att se bibliotekarierollen som statisk, skarpt avgränsad och med starkt samhällsbevarande drag.

Bo Forsén (1978) kritiserar rollteorin bl a genom att beskriva den med Dahrendorfs begreppssystem i Homo Sociologicus. Samhället är en social struktur, där det centrala elementet är en mångfald av sociala positioner. Var och en av dessa positioner är relaterade till åtminstone någon annan position. Till varje position är ett knippe normativa förväntningar knutna rörande positionsinnehavarens beteende och attribut. Rollen lärs in och internaliseras genom socialisationsprocessen. Dvs man skolas in i det befintliga samhället eller ett "idealsamhälle".

"Vid skärningspunkten mellan den enskilde och samhället står homo sociologicus, människan som bärare av i förväg socialt utformade roller. Den enskilde är sina sociala roller, men dessa roller är å sin sida samhällets påträngande realitet." (Dahrendorf, 1971, ss 21-22.)

Dahrendorf är starkt kritisk mot dem som förväxlar den autonoma människan med den konstruerade hypotetiska rollpersonligheten. Han kritiserar de vetenskapsmän som tar avstånd från avvikelser från de generella rollerna och avvisar "all kärlek och hat, alla drömmar och handlingar, all individualitet, som undandrar sig rollernas grepp" (s 120).

Jag tar själv avstånd från beskrivningar av bibliotekarierollen som en enbart samhällsanpassande roll. Trots att många av bibliotekens uppgifter av tradition vädjar till bevarandemål: samla, lagra, magasinera, bevara osv, finns det inslag av stark dynamik i de arbetsuppgifter, som svarar mot de övergripande högskolemålen "kritiskt tänkande" och "jämsställldhet", och som hänger samman med ansvaret inför framtidens informationssamhälle som de vetenskapliga bibliotekens allmänföreträdare.

Länkarens uppgift

I Likerts beskrivning av "linking pin" innebär länknigen en förmedling av kunskaper, attityder, känslor, personliga intryck etc mellan personer både uppåt och nedåt, både horisontellt och vertikalt.

I litteraturen kring informationsförsörjning beskrivs oftast länknigen som en förmedling mellan kund och informationskällor, ofta tryckta eller datorbaserade.

Länkarnas roll i det förra fallet omfattar på ett tydligare sätt också

länkaren som person. Han/hon och hans/hennes förmåga till kontaktskapande uppåt/nedåt osv är av avgörande betydelse för insatsens framgång. Länkaren upplevs som subjekt.

I det senare fallet är en god kontakt naturligtvis en fördel, framför allt om kundens "fråga/problem" kräver utredning för att ge korrekta ingångar i resursfältet eller i de fall resursen visar sig innebära personliga kontakter. Men ofta innebär led två, mellan länkare och resurs, en rent teknisk kontakt med data i tryckta eller on-line-lagrade bibliografiska baser. Skickligheten i det bibliotekstekniska kunnandet, i att behärska informationssystemen, blir till synes dominerande över mera kontaktskapande kvalifikationer. Länkaren upplevs som neutral, underordnad kund och system. Vi får en objektsyn på länkrollen.

I vissa länkroller inom bibliotekens verksamhet inom nya högskolan, t ex i relation till problemorienterad, projektinriktad undervisning, i decentraliserade enheter i direktkontakt med kundgrupperna, kan dock en länkrull utformas som liknar Likerts. Framgång i arbetet hänger där ihop med förmågan att både vara en god arbetsledare inom det egna verksamhetsområdet och att skapa levande kontakter horisontellt och vertikalt. Med lagarna om medbestämmande, arbetsformer med lagarbete osv kommer länkroller av varierande slag att uppstå inom en biblioteksorganisation av t ex Linköpingsmodell.

Länkning kan även ske mellan organisationer liksom mellan organisationer och samhällsinstitutioner. De fall som beskrivs senare i fallstudien rör personkontakter med representanter för institutioner av intresse för biblioteksverksamheten vid tiden för projektet.

Länkroller utspelas alltid i en viss kontext, en bestämd miljö. Tolkningen av denna miljö påverkar utformningen av rollen. Om man uppfattar länkuppgifter som anpassande eller förändrande, inom gruppen, inom organisationen, eller i förhållande till hela samhället, kommer detta också att få betydelse för utformningen av den egna verksamheten.

Genom att beskriva en aktiv bibliotekarieroll, med forskande och utvecklingsarbetande inslag, vill jag visa på sätt att tolka bibliotekarierollen, som utan att frångå väsentliga aspekter på servicebegrepp och kundstyrning också pekar på fält av autonomi i förhållandet till de krafter, som utifrån ställer krav på bibliotekariebeteende.

Bibliotekarien kan i servicerollen fångas upp av en verksamhetsutveckling som koncentreras till den tekniska utvecklingen, datorer, rutiner m m. Genom att kåren själv tidigare har rekryterat främst humanister i förhållandevis stor utsträckning, kommer utvecklingen på dessa nya områden att i viss mån styras utifrån av experter. De sidor av rollen, som bygger på bibliotekarierna som personer med relationer till sin omgivning kan komma i riskzonen

för ointresse. Förändringsarbete, innovationer som inbegriper hela människan och som omfattar begrepp som participation, livskvalitet, kundrelationer m m kan komma att sättas på undantag.

5.4 Bibliotekarien i högskolan - förändringsagent?

Länkrullen i Norrköpingsprojektet har en klart förändringsinriktad ansats, med sikte på såväl individ och organisation som samhälle. Bibliotekariens uppgift kan i vissa delar liknas vid en inom och mellan organisationer och institutioner arbetande förändringsagent.

Filialbiblioteket respektive filialbibliotekarien i ett decentraliserat bibliotekssystem av Linköpingsmodell kommer att (som länkorganisation respektive som länkare) befinna sig mellan två olika organisationer:

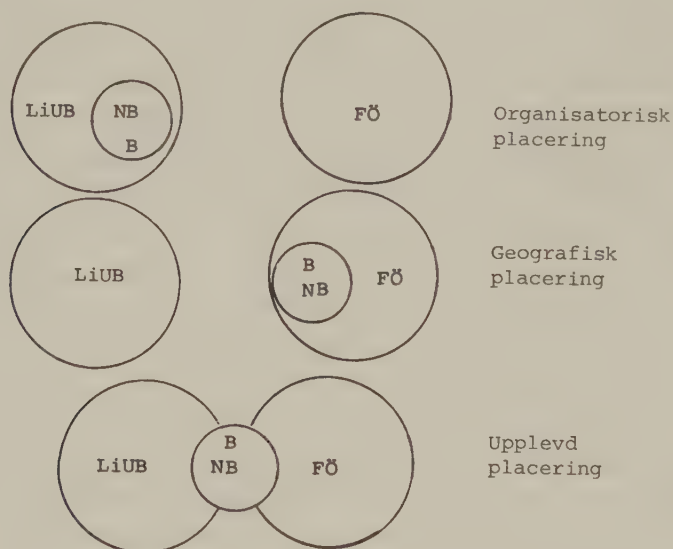

Fig 7. Filialbibliotek och filialbibliotekarie i en decentraliserad biblioteksorganisation. (B=Bibliotekarie. NB=Norrköpingsfilialen. FÖ=Institutionen för förskollärrutbildning. LiUB=Linköpings universitetsbibliotek.)

Termen "förändringsagent" sägs vara utvecklad i anknytning till the National Training Laboratories och har använts av Lippitt et al (1958).

I aktionsrelaterad forskning beskrivs forskaren som aktör, observatör eller partecipatör. Jag har tidigare beskrivit några i forskningslitteraturen förekommande former för aktionsrelaterad forskning och motsvarande tankar om forskarrollens innehåll (kap 2).

I bibliotekslitteraturen finns exempel på beskrivningar av förändringsagenter. Från USA:s horisont har t ex Tanzman (1973) beskrivit ett försök

att utbilda förändringsagenter. Projektets övergripande mål var att i en större region öka kunskaperna om och användandet av medier i de i läroplanerna ingående kurserna. För att påskynda detta förändringsarbete utbildade man grupper bestående av bibliotekarie, mediaspecialist, avdelningschef, lärare, först på centralt plan. Senare skulle dessa grupper i sin tur utbilda nya grupper lokalt, så att slutligen förändringsagenterna fanns inne i de lokala institutionerna. Deras främsta uppgifter skulle där vara att:

- o handskas med problem som blockerade förändring,
- o effektuera planerad beteendeförändring bland kollegerna,
- o förena och expandera deras mediaprogram.

Ronald Havelock har i flera dokument beskrivit hur "information professionals" går in i förändringsprocesser som förändringsagenter (1975a, 1976). Han har (1975) även beskrivit träningsprogram för förändringsagenter inom pedagogik och andra discipliner och områden, bl a i form av länkröller. Aaron och Mann (1977) beskriver i en artikel hur förändringsagentens effektivitet kan betyda succé eller misslyckande i ett förändringsprojekt. Carlson (1965) talar om förändringsagenten som en professionell, som till sin huvudfunktion har att plädера för och introducera innovationer i praktiken. Rogers (1961) talar om förändringsagenten som en kommunikationslänk mellan sociala system.

Det finns alltså en etablerad "tradition" inom informationsvetenskap och organisationsteori med förankring i serviceorganisationer att beskriva roller som påverkar, påskyndar, introducerar, implementerar etc förändring (Johnson et al, 1977a, b; Stout, 1973; Wilson, 1980).

Kan en bibliotekarie som arbetar med förändring i och mellan organisationer fungera som en förändringsagent? I fallstudien (kap 7) har jag gjort ett försök att som bibliotekarie inom den lokala högskolan beskriva forsknings- och förändringsarbete i ett aktionsrelaterat projekt med partecipatoriska inslag, ytterst föranlett av U68 och H-77.

Kan min insäts jämföras med forskningslitteraturens beskrivningar av förändringsagenter?

6. Målen för högskolan och dess bibliotek

Högskolereformen, H-77, gav högskoleorganisationerna en rad nya mål för verksamhetens inriktning. I kapitel 6 kommer jag att behandla dessa officiella mål på central, regional och lokal nivå för högskolan och dess bibliotek. De kan ses som huvudmannens viljeinriktning i relation till organisationerna om vi ser dessa ur ett rationalistiskt perspektiv.

Om vi däremot intresserar oss mera för hur målen kan formuleras, om man utgår från organisationerna som ett system med flera inblandade grupper som samspelat men kan ha olika uppfattning om målens innebörd, blir målbilden troligen något annorlunda. I detta senare fall tolkas även målbilden något olikartat, beroende på att miljön, omgivningen sätter sin prägel på tolkningarna. I viss mån kommer detta förhållande att beröras under rubriken lokala mål, men hänförs huvudsakligen till kapitel 8, i vilket en intervjustudie redovisar måltolkningar från ett mindre antal högskolor. En av anledningarna härtill är, att det vid starten av en rad verksamheter i nya högskolan inte alltid fanns så tydliga måltolkningar. Detta gäller även Linköpings universitetsbibliotek, LiUB. De mål man faktiskt kom att arbeta mot utkristalliserades som bäst efter flera års implementeringsarbete i form av olika typer av biblioteksinstruktioner, policydokument m m. Detta behandlas i kapitel 8, som kan ses både som en uppföljning och en avstämning av det forsknings- och förändringsarbete som beskrivs i fallstudien, kapitel 7.

Eftersom fallstudien beskriver bibliotekarierollen bl a som en länkrull mellan två organisationer, universitetsbiblioteket och förskollärarytbildningen, kommer kapitel 6 och 8 att koncentreras på mål som i första hand är aktuella för dessa båda organisationer.

6.1 Innebörden av mål

Ofta skiljer man inte på mål som ett begrepp av övergripande slag (lagar, förordningar, allmänt accepterade regler i det samhälle man lever i osv.) och mål satta av den egna organisationen eller i relation till den egna gruppen.

Werdelin använder tre måldimensioner (1977, s 103):

- o "Goals are the fundamental aims towards which a development is directed, often unconscious or abstract, and the basic reason for the action which is taken.
- o Objectives are objects of effort or ambition, expressed in various ways or discovered by means of an analyses of the situation, often they can be seen as conscious representations of the objectives.
- o Targets are parts of or intermediate steps in the development, usually constituting defined points in the development from the present state to the desired or planned future state."

Högskolemålen har behandlats i flera dokument sedan U68 och H-77

(Fredriksson, 1980; Idman, 1974; Lindensjö, 1981; Sæveborg-Lundgren, 1983; UHÄ-rapport 1983:2 m fl).

Fredriksson beskriver i sin avhandling de politiska målen som statsmakterna satte upp i samband med riksdagsbehandlingen av högskolereformen 1975 och 1977 (prop 1975:9 och 1976/77:59). Målen indelas i: Form- och innehållsmål:

Målfenomen	Värden/delfenomen
Innehållsmål	1. Yrkesmålet
	2. Forskningsanknytningsmålet
	3. Sociala målet
	4. Dimensioneringsmålet för GU (Grundutbildningen, min anm)
Formmål	1. Decentraliserad beslutanderätt
	2. Anslagssystemet
	3. Ökat medbestämmande
	4. Linjenämnds- och basorganisation

Fredrikssons syfte är bl a att undersöka om det finns brister i förutsättningarna hos högskolans basenheter (institutionerna) att nå statsmakternas mål med högskolan. Fredrikssons målbegrepp faller närmast under Werdelins "objectives".

I ett projekt vid lärarhögskolan i Malmö, "Icke ämnesspecifika mål för universitetsutbildning: Målanalytiska explorationer", intresserade man sig för de mål som ofta brukas som honnörsord men har en tendens att "falla bort", när man vill göra en mer handfast planering av undervisningens innehåll till förmån för mera ämnesspecifika mål. Till de mål man ville kartlägga och belysa förekomsten av i bl a debatten hörde "kritiskt sinne", "framtidsberedskap", "sensibilitet för problem", "flexibilitet", "kreativ

förmåga", "demokratiskt lagarbete" och "internationellt medansvar". I projektet ingick bl a en analys av ledare, kultur- och debattartiklar i ett urval svenska dags- och studenttidningar från åren 1967-69. Analysen koncentrerades kring ett antal huvudfrågor för U 68 och till förekomsten av "mål" i texterna (Idman, 1974). Målen kategoriserades enligt ett schema över övergripande mål (t ex samhällsanpassade respektive samhällsförändrande) och individorienterade mål (t ex självförverkligande, kritiskt tänkande, samarbetsförmåga); jfr Johansson (1970).

Som en sammanfattning nämner Idman att de övergripande målen demokrati och jämlikhet i debatten dominerade över de inte särskilt ofta behandlade samhällsanpassade och samhällsförändrande målen. Av de individorienterade målen dominerade kritiskt tänkande, självförverkligande och självständighet. Yrkeslivets mål, arbetsanpassad utbildning t ex tycktes av många uppfattas som något negativt. De mål som behandlats i pressen dominerades av övergripande mål, trots att det fanns betydligt fler alternativ under de individorienterade målen.

Om vi går till en analys av U 68 målen från 1981 av Lindensjö, som behandlat reformstrategier i högskolepolitiken, finner vi att han behandlat högskolemålen enbart ur samhällsperspektivet.

Lindensjö (1981, s 33) hävdar i sin avhandling om reformstrategier i högskolepolitiken att målformuleringar på 60-talet mera inriktats på "övergripande och allmänna samhällsmål i jämförelse med mera speciella och för den högre utbildningen interna mål: innehåll, kvalitet och pedagogik, dessutom skall en tyngdpunktsförändring i målformuleringarna observeras, som till slut framstår som en målförskjutning: tendensen att prioritera tillsynes kvantitativa mål framför kvalitativa, en orientering av diskussionen från mål till strategier för planering och framställande av rena rationalitetsmål som övergripande mål för det högre utbildningsväsendet".

Måldiskussionen aktualiserades under studentrevolten, och de mål som kom att diskuteras var (a a):

o Det reformpolitiska målet (s 33)	o Det politiskt-demokratiska målet (s 33)
o Jämlikhetsmålet (s 34)	o Det jämlikhetsliga valfrihetsmålet (s 35)
o Arbetsmarknadsanpassningsmålet (s 35)	o Det ekonomiska tillväxtmålet (s 36)
	o Effektivitetsmålet (s 37)

Utöver måldiskussionen kom ett annat tema att aktualiseras, "återkommande utbildning".

Lindensjö har ur diskussionerna kring U 68 lyft fram de krafter inom det socialdemokratiska partiet som önskade "göra utbildningspolitiken till ett led i en nödvändig socialistisk samhällsomdaning". Lindensjö relaterar Gunnar Bergendals och Magnus Sundgrens debattskrift (1969, s 55) och visar på komplikationen med de två principer man diskuterar i relation till planering av högre utbildning: anpassnings- och förändringsprincipen.

Anpassningsprincipen innebär, att utbildningen främst planeras med hänsyn till behov och utbildningstendenser, som vuxit fram inom ramen för den rådande samhälls- och arbetsmarknadsstrukturen.

Förändringsprincipen innebär, att utbildningen mindre skulle inriktas mot den aktuella arbetsmarknadssituationen och mera ta sikte på att ändra rådande strukturer.

Anpassningsprincipen ansågs vara odemokratisk i det att:

"högskoleväsendet användes för att bevara och förstärka de rådande förhållandena i samhället och arbetslivet, vilka var odemokratiska" (s 109).

Förändringsprincipen var inte heller okomplicerad:

"Försöket att anta förändringsprincipen men undgå dennas demokratiska komplikation genom att lägga allmänt omfattade mål till grund för planeringen var uppenbarligen dömt att misslyckas. Om de allmänt omfattade målen skulle innebära i samhället faktiskt omfattade mål vad annat är det som förordas än en anpassning till de rådande värderingarna? Om de allmänt omfattade målen däremot skall avse mål, som borde vara allmänt omfattade, hur undgås då den demokratiska komplikationen?" (s 109)

Lindensjö fortsätter:

"Spänningen mellan den faktiska respektive den normativa tolkningen av samhällsmålen var utmärkande för U 68s målformuleringar i alla dess skeden, det är frestande att karaktärisera den planeringsprincip, som U 68 antog med orden samhällsanpassad samhällsförändring" (s 109).

Så småningom utformades de mål, som Lindensjö hänför till fyra grupper:

- o det politiskt-demokratiska värdegemenskapsmålet (s 110)
- o jämlikhetsmålet (s 112)
- o det ekonomiska målet (s 118)
- o valfrihetsmålet (s 121).

Lindensjö hävdar också att ett klart rationalistiskt, teknokratiskt perspektiv på planering och målförverkligande utmärker inte bara utredningsarbets slutprodukter utan också det tidiga, radikala och utopiska skedet. Han menar att planering uppfattas som aktiviteter, varigenom aktörer på längre sikt förverkligar uppställda mål eller löser formulerade problem genom att informera sig om omgivningen och de egna resurserna samt utforma handlingslinjer mot denna bakgrund. Lindensjöes måldiskussion rör sig om såväl "goals" som "objectives" i Werdelins mening.

I min avhandlings målanalys finner jag det ändamålsenligt att beskriva målformuleringar för högskoleutbildning och högskolebibliotek genom att gå från de allmänt formulerade målen på central nivå, dvs huvudmannens intentioner, och ner till de mera konkreta målen formulerade på lokal organisations- och individnivå. Analysen går således från makro- till mikronivå.

6.2 Målen för högskolan: Central nivå

De centrala målen för högskolan, dess utbildningsinstitutioner och dess bibliotek, finner man i första hand i Högskolelag och Högskoleförfordningen (SFS 1977:218 och SFS 1977:263):

1 § "Inom högskolan skall bedrivas utbildning, forskning och utvecklingsarbete". (SFS 1977:218, s 1.)

Ordningen mellan verksamheterna är inte rangordnad (prop 1976/77:59, s 49):

2 § "Utbildningen inom högskolan skall bygga på vetenskaplig grund. Utbildningen skall anordnas så att de studerande förvärvar kunskaper och färdigheter samt utvecklar sin förmåga att kritiskt bedöma företeelser av skilda slag. Utbildningen skall främja att de studerande förbereder sig för skilda yrken eller vidareutvecklar sig inom yrken som de redan utövar. Inom utbildningen skall kunskaper och färdigheter som har vunnits inom arbets- och samhällslivet i övrigt tas tillvara. All utbildning skall främja de studerandes personliga utveckling. Som ett allmänt mål för utbildningen gäller att den skall främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden." (SFS 1977:218, s 1.)

I denna paragraf lyfts målen kritisk skolning, yrkesförberedelse, arbetslivsanknytning, personlighetsutveckling och internationalisering fram. Några av dessa mål har funnits med i tidigare formulerade mål för t ex förskollärarytbildningar, medan andra är nya från 1977. Till denna senare grupp kan vi föra målet att utbildningen skall vila på vetenskaplig grund och dess uppföljning i:

5 § "Verksamheten inom högskolan skall anordnas så att samband mellan utbildningen, forskningen och utvecklingsarbetet främjas." (SFS 1977:218, s 1.)

Eftersom många utbildningar, däribland förskollärarytbildningen, tidigare saknat forskningsanknytning, är detta ett viktigt mål, såväl i relation till de konsekvenser det får inom grundutbildningen som när det gäller möjligheterna till fortsatt forskning som påbyggad till tidigare utvecklingsmöjligheter.

3 § "Forskningen inom högskolan skall syfta till att vinna ytterligare kunskaper och till att finna vetenskaplig grund för utbildning och annan verksamhet." (SFS 1977:218, s 1.)

I denna paragraf ligger en svårighet, genom att "vetenskaplig grund" kan tolkas samhällsanpassande eller inomgruppsanpassande i ett forskarsamhälle med skarpa gränser mot utomgruppslig forskning. Här kan "ytterligare kunskap" riskera att uppfattas som bara den kunskap som passar in i paradigmet gruppen ansluter sig till. Om vetenskaplig grund däremot endast avser avstampet i tidigare forskning och tänks möjliggöra en forskningsaktivitet som tillåts vara gränsöverskridande och nyskapande, kan man se målet som samhällsförändrande. Ordet samhällelig har dock utgått ur lagtexten som Sandqvist-Örnberg (1977) påpekar, och hon hänvisar fram till § 14 om forsk-

ningens frihet:

14 § "Som allmänna principer för forskningen inom högskolan skall gälla att forskningsproblem får fritt väljas och formuleras, att forskningsmetoder får fritt utvecklas samt att forskningsresultat får fritt publiceras." (SFS 1977:218, s 2.)

4 § "Utvecklingsarbetet inom högskolan skall syfta till att främja utveckling inom sådana områden, av konstnärlig eller annan karaktär, som berörs av utbildningen och forskningen." (SFS 1977:218, s 1.)

Utvecklingsarbete har funnits inom lärarutbildningarna även före reformerna, men kanske i mindre hög grad inom förskollärarytbildningen i den form vi är mest vana att se (t ex FoU-projekt). Å andra sidan vågar jag påstå att förskollärarytbildningarna med sin nära kontakt med praktiken till hela sin verksamhet liknar ett gigantiskt utvecklingsprojekt, i vilket en rad pedagogiska inriktningar har utprovats, accepterats eller förkastats, från Fröbel, över aktivitetspedagogiken, dialogpedagogiken, ansvarspedagogiken till...

6 § "Till verksamheten inom högskolan skall höra att sprida kännedom om forskning och utvecklingsarbete. Kännedom skall också spridas om vilka erfarenheter och kunskaper som har vunnits och om hur dessa erfarenheter och kunskaper skall kunna tillämpas." (SFS 1977:218, s 1.)

Innehållet i paragraf 6 kan sägas vända sig till såväl forskargrupper som andra avnämargrupper ute i samhället. En av de kunskapsspridande åtgärder som följt i spåren av den ekonomiska situationen under 80-talet är försöken att gå ut och erbjuda kurser till kommunanställda, där man kan inhämta det senaste inom förskolans område, t ex den utökade satsningen på naturstudier och teknik inom förskolan. Forskning, som kanske inte gjorts vid den egna enheten men som kommit att ingå i de kurser man erbjuder, får hjälp att nå ut till nya grupper.

6.2.1 Mål för förskollärarytbildningar

UHÄ:s utbildningsplan för förskollärare (1980-06-09) citerar först de övergripande målen för högskolan som vi redan nämnt. Om syftet med förskollärarytbildningen kan vi läsa bl a följande (s 2):

"Syfte med förskollärarytbildningen är att de studerande skall förvärva kunskaper, färdigheter och kritisk skolning för att i sin kommande yrkesutövning aktivt kunna medverka till att förverkliga förskolans mål så att förskolan får ett utvecklande och meningsfullt innehåll för barn, familj och samhälle.

Utbildningen skall stimulera till kritisk och konstruktiv analys och bearbetning av människans situation och livsvillkor i samhället. De studerande skall bli väl förtrogna med samhällets mål för förskolan och med de överväganden som lett till dessa mål."

Därutöver uppmärksammar man

- o helhetssyn på barns utveckling
- o barn med behov av särskilt stöd eller stimulans

- o barn från annan etnisk, språklig, kulturell och religiös bakgrund
- o mäns och kvinnors livsvillkor
- o personlig utveckling
- o lagarbete
- o kontinuerlig fortbildning
- o utvecklings- och förändringsberedskap i relation till förändrade samhällsstrukturer och livssituationer för barn och vuxna
- o den handledda praktiken har en studievägledande och en handledande funktion
- o arbetslaget handleder med förskolläraren som kontaktperson mellan högskola och praktikinstitution
- o studierna bör i stor utsträckning vara problemorienterade
- o utbildningen skall utvärderas löpande av lärare och studerande gemensamt och planeras i samverkan mellan lärare och studerande och utbildningsledning.

Hur medvetna är förskollärarytbildningarna om de officiella målen? Av intervjustudien (kap 8) framgår att man i betydligt högre grad arbetar efter de måltolkningar som har sin rot i målen för förskolan och som artikulerats i Barnstugeutredningen (SOU 1972:26; SOU 1972:27):

- o "Förskolan bör sträva efter att i samarbete med föräldrarna ge varje barn bästa möjliga betingelser att rikt och mångsidigt utveckla sina känslor och tankemässiga tillgångar."
- o "Förskolan kan därigenom lägga grunden till att barnet utvecklas till en öppen, hänsynsfull människa med förmåga till inlevelse och till samverkan med andra, i stånd att komma fram till egna omdömen och problemlösningar."
- o "Förskolan bör hos barnet lägga grunden till en vilja att söka och använda kunskap för att förbättra såväl egna som andras levnadsvillkor."

Till ovanstående övergripande mål fogas följande delmål:

- o "Förskolan skall gemensamt med föräldrarna ge förutsättningar för att barnet utvecklar och stabiliserar en uppfattning om sig själv som individ. Det är grunden för att barnet senare skall kunna samverka med andra i olika avseenden."
- o "Förskolan skall ge förutsättningar för att barnet successivt utvecklar kommunikationsförmåga i sitt samspel med omgivningen. Barnet bör i stigande grad bli medveten om alla sina inneboende uttrycksmöjligheter och använda sig av dem i ord, rörelse och bild."
- o "Förskolan skall ge förutsättningar för att en gynnsam begreppsbildning växer fram hos barnet som gör att det före skolinträdet förstår grundläggande begrepp, förstår viss växelverkan mellan begrepp och enkla systemrelationer. Barnet inhämtar inte i första hand kunskap utan lär sig en metod att lära; det får en förmåga att utnyttja begreppen i problemlösning och kreativ verksamhet." (SOU 1972:27, ss 24-25.)

Man kan även finna målformuleringar i Utbildning i samspel (SOU 1975:67) som betonar att för att kunna arbeta tillfredsställande i den kommande yrkesverksamheten behöver de studerande under utbildningen

"få en helhetssyn på barnets och den unga människans personlighetsutveckling och förståelse för hur utvecklingsfunktionerna beror av och påverkar varandra" (s 72).

"De studerande bör i sin utbildning få utgångspunkter och stöd för en tilltro till arbetslagets möjligheter att lösa problem" (s 21).

"Inlevelse i familjens situation, i förskolans, skolans, fritidshemmets och andra fritidsmiljöers uppgift och verksamhet samt förståelse för de olika problem som gäller arbetslag i olika verksamhetsformer är förutsättningar för att den studerande skall inse sin egen roll och betydelse i den kommande yrkesutövningen" (s 21).

"Utbildningen skall utgå från den studerande själv som individ och från hans/hennes situation i förhållande till andra människor och i samhället" (s 72).

"Utbildningen i sin helhet med sitt innehåll och tillämpade arbetsformer ger den studerande möjlighet att bearbeta egna attityder och värderingar samt att tillvarata den egna förmågan och få tilltro till sina egna utvecklingsmöjligheter" (s 72).

"Lagarbete i utbildningen möjliggör nära samverkan mellan studerande och lärare. Det öppnar vägar både för de studerandes inbördes samarbete och för lärarnas samarbete med varandra" (s 14).

Enligt utredningen bör "studierna vara problemorienterade" och omfatta "verkliga problem", "inte teoretiska övningsproblem". Därigenom blir utbildningen behovsorienterad, dvs läggs i ökad utsträckning upp med hänsyn till de studerandes behov, som de kommer till uttryck i utbildningen (s 66).

Vi kan även finna målformuleringar i prop 1976/77:76:

"Förskollärarytbildningens mål är att utbilda förskollärare skickade att tjänstgöra vid daghem och lekskolor. Den syftar till att göra de blivande lärarna väl medvetna om förskolepedagogikens mål, innehåll och arbetsformer samt ge dem insikt om betydelsen av ständig förkovran och förnyelse." (s 7)

"De allmänna målen för personalutbildningarna bör vara desamma som har ställts upp för barnomsorgen och för fritidsverksamheten. I sin mest övergripande form är dessa mål gemensamma för all samhällelig verksamhet. De målen avser bl a jämlikhet, social utjämning, jämställdhet mellan män och kvinnor och mellan olika raser och nationaliteter, demokrati och ökat medinflytande." (s 74)

Målen för verksamheten i förskolan beskrivs i Socialstyrelsens arbetsplaner, bl a i delen "Förskolans pedagogiska verksamhet - mål och inriktning" (1981, s 43):

"Samhällsmål för barnomsorgen: Demokrati, jämlikhet, solidaritet, trygghet

Delområden för barns utveckling: Jagutveckling, kommunikationsförmåga, begreppsbyggnad eller
Fysisk, social, emotionell, intellektuell, språklig utveckling

Former för verksamheten: Arbete, lek, inläring".

Till de mål som kan räknas som aktuella i relation till praktiken kan nämnas de kulturpolitiska mål, som gäller kommunal verksamhet och som tagits av riksdagen 1974, med vissa ändringar av skrivningen från 1972. Man har t ex lyft bort: "att medverka till att skapa en bättre samhällsmiljö och bidra till jämlikhet". Samtidigt har man lyft fram intresset för andra nationer. Kulturpolitiken skall skydda yttrandefriheten, verka kontaktskapande och aktiverande i relation till eget skapande såväl som till annan kulturell och konstnärlig förnyelse. Man skall även verka för decentralise-

ring, för hänsynstagande till eftersatta grupper, för internationalisering, bevarande av det kulturella arvet m m. Dessutom skall man motverka kommersialiseringens negativa verkningar inom kulturområdet.

Vilka mål man i realiteten främst utgår ifrån vid utformandet av den lokala förskolläraryrket kan framgå vid en analys av de olika förskolläraryrkesutbildningarnas studieplaner och eventuellt annat informationsmaterial vilket delas ut till utbildningens intressenter. Vi kan även gå ut och fråga utbildningsrepresentanter, hur de tolkar målen för utbildningen, vilket jag har gjort och också redovisar längre fram (kap 8).

I de olika målskrivningar som kan vara aktuella för förskolläraryrkesutbildningar ser vi, att man starkt betonar sociala och samhällseliga aspekter, och att man lägger stor vikt vid den praktiska verksamheten. Mål som ansågs för kontroversiella att stå kvar i lagtexten om högskolans allmänna mål finns uttalade i mål för förskolläraryrkesutbildningarna, t ex när det gäller kulturell utveckling och social förändring. Även jämställdhet mellan könen lyfts fram tillsammans med andra formuleringar kring livsvillkor m m.

6.3 Mål för högskolans bibliotek: Central nivå - de osynliga biblioteken

Målen för högskolan och dess bibliotek har på central nivå uttryckts i Högskolelag (SFS 1977:218) och Högskoleförförordning (SFS 1977:263) samt i de i sammanhanget aktuella Proposition 1975:9 och 1976/77:59, som behandlar "Reformerings av högskoleutbildningen" respektive "Om utbildning och forskning inom högskolan m m".

På sex sidor ges i Högskolelag övergripande bestämmelser och rekommendationer för högskolan i dess helhet. Dessa uttalanden gäller i tillämplig grad alla delar av högskolan inklusive biblioteken, får man anta, även om biblioteken inte i detta dokument nämns med en enda rad.

I Högskoleförförordningen finns inte så mycket mera textunderlag, när man letar efter biblioteken, men i kap 16, 1 § konstaterar man: "Vetenskapligt bibliotek skall finnas vid de högskoleenheter som regeringen föreskriver". I § 5 ..."Föreståndare för vetenskapligt bibliotek är en överbibliotekarie". Man kan även läsa in biblioteksverksamhet under § 3, som talar om serviceinrättningar: "Vid högskoleenhet kan finnas..." (a a)

För övrigt är biblioteken osynliga, så när som på de stycken som talar om tillsättning av överbibliotekarie (kap 18, § 10), om ledighet, vikariat, bisysslor, disciplinansvar m m (kap 21, § 3) och om föredragande av ärende (kap 10, § 12). I de förra paragraferna finner man att förfaringsättet vid tillsättning av överbibliotekarietjänster är likartat utformat som vid tillsättandet av professorer och i den senare att överbibliotekarier tilldelats

en tydlig roll i universitetets/högskolans högsta beslutande organ.

Hur kommer det sig, att biblioteken är näst intill frånvarande i dessa centrala dokument om Högskolan?

Besvaras frågan av en passus i Högskoleförordningens kap 10, där Högskolestyrelsens uppgifter preciseras och bl a sägs ha att "besluta om inrättningar för service åt utbildningen, forskningen och utvecklingsarbetet" (s 63) och att "besluta om vetenskapliga bibliotek och andra inrättningsars förvaltning"? (Jfr Sandqvist-Örnberg, 1977, s 69.)

Decentraliseringen av biblioteksfrågan till lokal nivå bekräftas av Berit Sandqvist-Örnberg, Regionskansliet, Linköping, och statssekreterare Erland Ringborg, båda aktiva i arbetet med att utarbeta dokument över innehållet i Högskolereformen. De har vid telefonintervjuer förklarat sin uppfattning om varför biblioteken inte behandlas i Högskolelagen, och utomordentligt lite i Högskoleförordningen. Enligt dem betraktades biblioteken som serviceinrättningar, och i den allmänna andan att decentralisera beslut till regional och lokal nivå kom biblioteken att hänföras till gruppen av inrättningar som man ansåg kunde förvaltas lokalt. Det fanns vidare inte någon biblioteksrepresentant med vid utarbetandet av de officiella dokumenten, och man har tydligen inte ansett det särskilt viktigt att poängtera bibliotekens nationella och internationella roll i informationshänseende i relation till forskning och utbildning.

Den del av bibliotekens lokala verksamhet, som är direkt avhängig den utbildning som sker lokalt, har uppmärksamats genom påpekandet, att bibliotek alternativt serviceinrättningar skall finnas respektive kan inrättas av lokal högskolemyndighet.

Synen på biblioteken som serviceinrättningar återkommer i annan dokumentation kring Högskolereformen. Så t ex jämför Fredriksson (1980) biblioteken med trädgårdsanläggningar m m, vilket han dessvärre har stöd för i de officiella dokumenten, och inte med institutionerna, vilka är huvudföremål för hans avhandling.

Hade bibliotekens roll i nya högskolan poängterats mera, om biblioteken hade haft en representant med i förarbeten och skrivningar?

Björn Thomasson, DFI (Delegationen för teknisk och vetenskaplig informationsförsörjning) påpekar, att biblioteken funnits med i det principiella ställningstagandet 1975, men medger samtidigt att det inte står så mycket. Han tror att biblioteken skulle behandlas mer i BIDOK-utredningen (SOU 1977: 71) men säger samtidigt att man i denna utredning inriktade sig på samordningsfunktionen mer än på allmänna frågor om bibliotekens roll i högskolan. Han tror möjligen också att den tilltro man denna tid hade till decentraliseringen kom att innebära, att statsmakterna lade upp generella riktlinjer,

och sen skulle resten lösas på lokal nivå. Bibliotekens nya problem blir att marknadsföra sig inom sin högskola och söka få fram ett medvetande om vilken viktig funktion de kan ha. De måste bearbeta både användare och anslagsgivare.

Maud Ljung och Hans Ottosson, som arbetar med biblioteksfrågor på UHÄ, har i stort sett bara budgetfrågor (man äskar medel) och i någon mån utbildningsfrågor på sitt "bord". Vissa initiativ till personalutbildning har tagits, t ex pedagogiska kurser för bibliotekspersonal, minikurs för bibliotekarier vid små högskolor, men utbudet har hittills varit mycket magert. Ljung och Ottosson redovisade UHÄ:s verksamhet i relation till biblioteken (muntlig information vid konferens Stockholms universitetsbibliotek, febr 1983) och påpekade bl a, att UHÄ var uppdelat på olika byråer. För bibliotek finns ingen egen byrå - biblioteksfrågorna har tillsammans med andra frågor "som blir över" hamnat i ett uppsamlingsheat och fördelats på några icke "öronmärkta" byråer! Olika typer av anslag har delats ut, t ex uppbygg-nadsanslag, men eftersom de mindre högskolebiblioteken varit organiserade på varierande sätt, har många "fallit mellan stolarna", hamnat utanför de specifika bestämmelser anslagen kan ha gällt och inte fått någonting.

Förhållandet att man vid reformen decentraliserat biblioteksfrågorna innebär sannolikt, att olika bibliotek inom högskolan framlever under mycket olika villkor, beroende på lokala förhållanden i relation till utbildningslinjer, tidigare resurser, ämneskaraktär, förståelsen inom den lokala ledningen för bibliotekets resursbehov osv. Detta har inom de bibliotek, som denna avhandling tydligast belyser, de pedagogiska, också bekräftats av dokument och vid intervjuer vilka redovisas senare (kap 8).

Utöver att begära medel för sina lokala verksamheter måste biblioteken hävda sina nationella skyldigheter, vilket ibland upplevs som en svårighet i nedskärningstider, när var och en ser till sitt.

Hans Baude, KIB (Karolinska institutets bibliotek), tidigare överbibliotekarie vid LiUB, hävdar att biblioteksfrågan bröts sönder av den kamerala synen på högskolan, vilket är en katastrof när vi nu är på rask inmarsch i informationssamhället!

Hans Åke Karlström, som medverkade vid skrivningen av Högskoleförordningen i H-77, påpekade att det inte alls var aktuellt att ta med biblioteksfrågan i H-77, som enbart behandlar författningsmässiga ramar för Högskoleverksamheten, medan innehållet tänktes förändras successivt och dessa förändringar tänktes verka på decentraliserad nivå. Fö hänvisade Karlström till U 68, i vilken Willers var bibliotekens representant, och där biblioteken behandlades beträffande resurser, grad av decentralisering, t ex institutionsbibliotekens relation till högskolebiblioteken. De refererade sidorna

är faktiskt bara fyra och behandlar institutionsbibliotekens inordning under högskolebiblioteken och andra i sammanhanget ganska marginella frågor.

De biblioteksfrågor som vid denna tid upptog mycket tid var Stockholmsbiblioteken KB (Kungliga Biblioteket) och SUB (Stockholms Universitetsbibliotek), vars avgränsning mot varandra i ansvarshänseende länge var en svårhanterlig fråga, med mycket prestige och många turer under framför allt Willers tid.

Willers var, enligt flera av de biblioteksadministratörer som intervjuats i förarbetena till avhandlingen, forskningsbibliotekens starke man med direktkontakter in i det dåvarande kanslihuset. Hans påverkan på bibliotekens utveckling vid tiden före reformerna och även i viss mån genom dem uppfattas som stor. Hans namn nämns oftast av alla, när jag bett om personnamn i relation till bibliotekens utveckling denna tid. Flera framkastar även tanken, att biblioteken led av passivitet under Willers sjukdom (han återkom efter en längre sjukdomsperiod i rullstol), och att biblioteksfrågor i större utsträckning borde ha delegerats vidare, såväl under sjukdomstiden som efteråt. Andra påpekar att en tänkbar anledning till att biblioteken inordnades under högskolan i form av lokal serviceinrättning var ett politiskt beslut, vilket avsåg att bryta bibliotekens självständighet och skapa större insyn, större rörlighet, och förhindra upprepningen av den maktkoncentration som påstods föreligga vid tiden för reformerna hos bl a Willers.

I detta senare fall skulle vi kunna jämföra med den teori om statsinterventionism, som Lindensjö (1981) beskriver i sin avhandling om högskolereformerna, och som innebär att många idéer, beslut, initiativ från olika grupperingar förtigs, slussas undan och på olika sätt hindras att komma till beslutsfattande församlingar, vilket gör att huvudsakligen politiskt godtagna ärenden blir föremål för behandling i styrelser och nämnder. Det behövs inte gälla bara riksdagspartier och liknande politiska maktgrupper utan är tillämpligt i alla sammanhang, där politisk makt ger möjlighet att lotsa fram respektive förhålla/förhindra beslut. Willers har för övrigt själv uttalat sig om U 68 i en skrift (Willers, 1974).

Några av de punkter, som ofta framfördes som svar i mina intervjuer med centrala och lokala administratörer på frågan om tänkbara anledningar till att biblioteken dribblades bort var:

- o Biblioteken var en byråkrati som agerade byråkratiskt,
- o man fick sina pengar direkt från UHÅ och satt där man satt och sysslade med vad man bedömde som viktigt, medan pengarna rullade in i en jämn ström,
- o Willers roll som bibliotekens "starke man" på gott och ont,
- o decentraliseringen förlade besluten lokalt, och det gav beslutsfattare

på centralt håll en möjlighet att undvika att peta i biblioteken, o man skyllde på Statskontorets mammututredningar och slapp på detta sätt ta ställning till bibliotekens framtid.

Vad är sanning och vad är spekulation? Ligger det något i någon enda av ovanstående punkter?

UKÄ:s/UHÄ:s behandling av biblioteksfrågorna kan i viss mån följas genom anslagsframställningar och liknande dokument.

Vi kan t ex se hur biblioteken i UKÄ:s petita från början av den period vi studerat 67/68 har ett eget avsnitt under "Övriga frågor. Biblioteksorganisationer". I de senaste anslagsframställningarna måste man gå in i texterna för att återfinna något om biblioteken, och då gäller det en rekommendation att man låter besparingar i första hand drabba administrationen - ej biblioteken (81/82 och 82/83). Högskolans övriga verksamhet avspeglas i någon mån, så att man talar om hur ökade krav från nya utbildningar, nya grupper, nya arbetsformer, nya tekniker - LIBRIS utvecklas under perioden - inte har inneburit motsvarande upprustning av biblioteksresurserna. Ofta hänvisas till pågående utredningar, t ex Statskontorets om De vetenskapliga bibliotekens organisation och administration, som ursäkt för att inte göra några större satsningar på biblioteken. Faktiskt tvingas man i petitan 77/78 uppge att bibliotekens anslag minskats.

U 63 framlade i sitt år 1965 framlagda huvudbetänkande ett förslag om införande av vissa automatikregler för forskningsbiblioteken, avsedda att göra dessa bättre rustade att möta de ökade kraven. I flera petitor påpekar dock UKÄ att man under de omständigheter som råder avstår från att ansluta sig till förslaget. Man påpekar emellertid vikten av osv.

Under en period, som för Högskolans del kännetecknas av en mängd nya reformer av olika slag, får biblioteken honnörssord men inga egentliga resurser, som gör det möjligt att fylla de krav och önskemål biblioteken själva och deras kunder ställer upp för ett väl fungerande bibliotek.

Under perioden arbetar man dock intensivt inom biblioteken med utredningar och utvecklar nya former för samverkan mellan biblioteken.

LIBRIS har börjat ge möjligheter till effektivare katalogisering och förvarvsrutiner och som beläggningsinstrument för fjärrlån och lokala lån, vilket tillämpas i olika hög grad vid de olika högskolebiblioteken beroende på hur långt man kommit i sin interna rationaliseringsstrategi.

De datorbaserade dokumentationstjänsterna har vuxit fram och ingår nu i ett internationellt system av databaser för snart sagt alla inom Högskolan förekommande forsknings- och utbildningsområden.

Pliktexemplar av svenskt tryck har spritts till fler vetenskapliga bib-

liotek, vilket har haft effekt på förekomsten av mindre kända litteraturkategorier, t ex småtryck från organisationer och institutioner, periodiskt material från utgivare som inte tidigare varit representerade i samlingarna m m.

Biblioteken i högskolan har alltså inte fått några entydiga målformuleringar på central nivå. Det enda som med säkerhet kan sägas är att biblioteken är serviceinrättningar och alltså skall ge service åt den lokala högskoleorganisationen. Vad innebär då begreppet service?

I ordböcker finner vi att begreppet ursprungligen innebar slavarbete, men i våra dagar tolkas som upppassning, betjäning, kundtjänst, underhåll (av varor), att ge någon vad den behöver m m. Serviceyrken beskrivs som yrken som främst är inriktade på kundernas betjäning med reparationer, underhåll, transporter, kroppsvård o dyl (och icke främst sysslar med tillverkning eller försäljning). Det senare har luckrats upp i senare års syn på service. Man talar även inom biblioteken om att erbjuda (och sälja) vissa tjänster. Snart sagt alla av bibliotekets utbud av service kan beskrivas i termer av erbjudna tjänster.

Dessa tjänster marknadsförs eller förväntas marknadsföras som vilka andra varor som helst på marknaden, och vad mera är vi som arbetar inom biblioteken marknadsför dem med våra egna personer - interaktiv marknadsföring är termen (Grönroos, 1979).

"Flera författare visar övertygande att produktion och marknadsföring av tjänster skiljer sig från produktion och försäljning av varor. Kännetecknande för produktion, marknadsföring och även konsumtion är att allt detta i fråga om tjänster sker i en samtidig och integrerad process.

Även när det gäller tjänster finns således en traditionell eller icke-interaktiv marknadsföring. Ofta inskränker den sig till utformning av reklambudskap och val av kanal för att förmedla detta. Det uppstår för övrigt lätt negativa konsekvenser för serviceföretaget om det råder alltför stor diskrepans mellan vad reklamen lovar och det konsumenten upplever i de interaktiva kontakterna med företaget och dess personal..." (Danborg, 1979, s 18.)

"Trots vikten av de interaktiva relationerna har serviceföretag ofta hämtat sina organisatoriska förebilder från varuproducerande företag med bl a strikt funktionsuppdelning och hierarkiska strukturer. Om företag inom tjänstesektorn skall bli marknadsorienterade krävs därför organisatoriska innovationer. Marknadsorienterad företagsledning förutsätter nämligen att alla de aktiviteter som påverkar marknadsföringen sköts med ett marknadsansvar. Produktion och personal blir avdelningar som får stor betydelse. Hela organisationen måste alltså genomsyras av ett marknadstänkande. I synnerhet gäller detta ledningen och de delar av företaget som kommer i kontakt med kunder." (s 20)

Danborgs utredning gällde utvärdering och utveckling av Linköpings universitetsbibliotek.

6.4 Mål för högskolans bibliotek: Regional nivå

I 29 § i Högskolelagen kan vi läsa: "För högskoleregion skall finnas en regionsstyrelse". Denna skall "för högskoleregionen planera och samordna den grundläggande högskoleutbildningen inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde" (30 §). Sammantaget finns det sex högskoleregioner, och vid dessa är inte regionstyrelsen en ny tillsynsmyndighet utan ett planeringsorgan för i första hand regering och riksdag med bredare verksamhetsområde än styrelserna för högskoleutbildningen (Sandqvist-Örnberg, 1977).

Den regionala biblioteksfrågan för t ex utlokaliserade högskolekurser ligger alltså under regionstyrelsens mandat.

"Utbyggnaden av högskoleutbildningen kommer att ställa ökade krav på de vetenskapliga biblioteken. Bl a kommer biblioteken att få en uppgift som centrala bibliotek inom de nya högskoleregionerna." (Prop 1976/77:59, s 347.)

Hur har nu regionstyrelserna uppfattat sitt ansvar? Regionstyrelsernas ansvar för biblioteksfrågorna har behandlats mycket informellt vid de olika kanslierna. En del har biblioteksgrupper, ofta av informell karaktär, där man sysslar med bibliotekens samarbete kring fjärrlån, utbildning, litteraturförsörjning till utlokaliserad utbildning o d. Vid några regioner, t ex den södra, har man också satsat på kartläggningar och försöksverksamhet. Tyvärr fungerar informationen ut till biblioteken/medlemmarna dåligt; de medlemmar vid en utbildningskonferens i UHÄ:s regi på SUB (Stockholms universitetsbibliotek) i februari 1983, som kom från de refererade orterna (Stockholm, Malmö), hade aldrig hört talas om att denna verksamhet pågått!

6.5 Mål för högskolans bibliotek: Lokal nivå

Målen för bibliotek på lokal nivå blir i nya Högskolan mycket viktiga, eftersom det är här som målen konkretiseras, ramar och resurser fastläggs, inriktning och kundunderlag sätts i relation till verksamhetsutvecklingen.

Vad finns det då för måldokument på lokal nivå? Som vi kan se i intervjustudien saknas dylika dokument i stor utsträckning, och innehållet är inte alltid känt och accepterat inom hela personalen.

Vid tiden för H-77 fanns t ex för NB, Norrköpingsfilialen, i LiUB:s organisation inga skrivna instruktioner, inga verbala utsagor om hur verksamheten skulle bedrivas eller vart den syftade och ingen förvärvspolicy e d. Vad som fanns var:

- o Allmänna föreställningar om hur biblioteksverksamhet inom högskolan brukar bedrivas.
- o Några meningar i utlåtandet från tillsättningen av tjänsten vid NB, vilka lät förstå att en aktiv bibliotekarieroll med stark integration i kundorganisationen var vad man från LiUB förväntade sig (DNR 1252/77).

- o Dokument om Linköpingsmodellen, t ex hur överbibliotekarie Baude med en god sparringpartner i förvaltningschefen Almfelt byggt upp en decentraliserad biblioteksmodell och denna modells konsekvenser för det lokala högskolebibliotekets inre och yttre arbete (Baude, 1972a, b, 1975; Baude, Hellberg & Sträng, 1974; FOG, 1976).
- o Anslagsframställningar och verksamhetsberättelser, av vilka framgår vad man vill respektive kunnat och därav följande prioriteringar. LiUB:s ledning, ÖB (överbibliotekarie) och BN (biblioteksnämnd), har formulerat bibliotekets långsiktiga policy omfattande såväl konkreta handlingsföreslag som filosofiskt/ideologiska framtidsvisioner. Under rubriken "Med biblioteket i tiden" (AF 80/81) behandlas informationsexplosionen och hävdas att biblioteket måste "spela en aktiv och framträdande roll i undervisning, litteratursökning och informationsförmedling. Biblioteket måste integreras i universitetet och inte ses som en sidoordnad verksamhet" (s 2). I AF 82/83, "Forskningsbibliotek - enbart för forskning?", tas synpunkter på framtidens bibliotekarie/informationsspecialist (s 9) fram.

Mål kan även hämtas ur de utredningar och arbetspapper som produceras i en organisation, och vilkas rekommendationer blir föremål för behandling och acceptering i styrelser och nämnder. De handlingsstrategier som LiUB under de senaste åren tillämpat i relation till synen på institutionsbiblioteken respektive TEMA:s behov av bibliotekstjänster kan till en del ha påverkats av sådana utredningar (Klasson & Eriksson, 1980; Olsson & Jernberg, 1981).

Under perioden för forsknings/förändringsarbetet framställdes dokument kring förvärvspolicy 1980, dvs litteraturförvärvens spridning inom och mellan de ämnesområden som är aktuella vid den lokala högskolan. Omfattning och djup och "svårighetsgrad" (specialiserade forskningssamlingar kontra mer allmänt intressant litteratur på "grundnivå") behandlas enligt internationellt mönster (Stanford, USA). En lånepolicy och en dokumentsamling kring intern information framställdes även. Arbete med servicenivåer i relation till universitetets många ganska olikartade kundgrupper påbörjades.

I protokoll från biblioteksnämnden kan man utläsa tolkningar av målen i handling, men dessa måltolkningar, såväl som andra måltolkningar, som man producerat vid LiUB, men som inte återfinns i ovanstående dokument, behandlas senare i fallstudien (kap 7) och intervjustudien (kap 8).

Till lokala mål bör även räknas forskarens personliga måltolkningar t ex tolkningar av H-77:s målskrivningar och överföring till praktisk verksamhetsutveckling av dessa mål. Hit hör även personliga mål för utformandet av bibliotekarierollen som en aktiv bibliotekarieroll, starkt integrerad i kundgruppen i ett participatoriskt samarbete, i vilket samtliga aktörers personliga kompetens tillvaratas. Dessa mål framgår av texter i fallstudiens (kap 7) inledningsskede och av forskningsansatsen (kap 1.2).

Den lokala lösningen av biblioteksfrågan är följaktligen tämligen olikartad vid en jämförelse mellan olika enheter - även om vi håller oss till t ex lärarutbildningarna i landet (se kap 8).

För förskollärarutbildningen i Norrköping kan dess biblioteksfilials mål

plockas från (vi bortser nu från de centrala högskolemålen som naturligtvis alltid gäller) moderinstitutionen Universitetsbibliotekets i Linköping lokala mål, i den mån de kan utläsas ur de tillgängliga lokala dokumenten, uttalade förväntningar på den utlokaliserade filialen, målen för förskollärarytbildningar från t ex Utbildning i samspel (SOU 1975:67, s 70-89), studieplaner antagna av utbildningens linjenämnd, och de målbeskrivningar som gäller för förskolan i samhället så som de beskrivs s 42-43 i Förskolans pedagogiska verksamhet - mål och inriktning (1981).

Genom att förskolornas personal är kommunalt anställd kan man kanske även säga att de av riksdagen framlagda kulturpolitiska målen gäller för de verksamheter som ligger närmast till hands för samarbetet mellan utbildningsinstitutionen, dess praktikinstitutioner och den lokala vid utbildningen befintliga biblioteksverksamheten.

Om man fortsätter i dessa tankebanor, kan man peka på många lagrum, offentliga dokument etc, som uttrycker en av vårt samhälle vedertagen sanning, handlingsstrategi osv, som skulle kunna gälla som måldokument för ett decentraliserat högskolebibliotek eller en av dess filialer, men i detta arbete har endast de dokument använts som har en direkt relation till högskolan eller dess enskilda bibliotek och utbildningsinstitutioner. I det forskningsarbete jag bedrivit har målen för verksamheten funnits i mer eller mindre vaga termer uttryckta i de övergripande målen för högskolan och naturligtvis i de för hela samhället satta målen i grundlag m m och alltså bestämda "utifrån".

Målen för forskningsaktiviteten, det egentliga projektet, är däremot en blandning av "yttre" och "inre" mål, i det att målen nedtagna till lokal nivå utsatts för tolkningar inom de grupper som berörs av projektet. Det finns också exempel på målformuleringar som kanske kan pressas in under de allmänt hållna högskolemålen, men som snarare är nykonstruktioner stammande från behov och önskemål inom de deltagande grupperna. Mål har också formulerats av forskaren/bibliotekarien dels som tjänsteman, dels som forskare med fotfäste både inom och utanför grupperna. Denna komplicerade målbild tar också in fenomenet målkonflikter, som av naturliga skäl uppstår, när målen tolkas olikartat inom och mellan inblandade grupper.

Detta har ibland varit ett problem i bibliotekarierollen som länkare mellan grupper med olika måltolkningar, krav och önskemål. Förekomsten av konflikt, känslor, kriser, förhandlingar, kompromisser, lojalitetsproblem, självsvåldiga ställningstaganden blir något man måste förutsätta, acceptera, använda i förändringsarbetet och klara av personligen utan att låta sig nedslås.

Att ändå gå in och undersöka hur mål och verklighet överensstämmer upp-

lever jag som viktigt och får stöd av Östergren (1977a, s 14):

"Offentliga utredningar har inte sällan visat en markant brist på nyfikenhet på hur universitet och högskolor egentligen fungerar som organisationer eller system".

Östergren påpekar dock att RRV via revisionsrapporter började knyta samman ett studium av högskolans hela verksamhet med förslag att förändra verksamheten. Bl a analyserades målen för verksamheten, och man undersökte faktiska funktioner och resultat i relation till målen för verksamheten (effektivitet i någon mening). Speciellt var man intresserad av planering och uppföljning av planering och integration mellan teori och praktik.

Östergren (1977b) påpekar också vikten av att man visar på diskrepanser mellan officiell och reell verklighet och på samband inom högskolesystemet.

Ramströms (1973) "The university as an adaptive organisation" visar också på skillnaden mellan högskolans officiella, formella kulisser och dess ganska avvikande komplicerade innanmäte.

6.6 Kort sammanfattning av litteraturstudien

Vad har nu litteraturstudien gett i relation till de ursprungliga frågeställningarna? Vilka slutsatser kan vi dra i relation till högskolebibliotekens och högskolebibliotekariernas situation i nya högskolan?

Vi har bl a kunnat se:

- att högskolebiblioteken har genomgått en dramatisk utveckling - från ett historiskt förflutet som forsknings- och bildningsinstitutioner i det omgivande forskningssamhället till en funktion som serviceinrättningar inordnade under den lokala högskoleenheten,
- att man samtidigt undergått en biblioteksteknisk utveckling, som sträcker sig en bra bit in i dataåldern, och att en stor del av bibliotekens forsknings- och utvecklingsarbeten handlar om att handskas med problem att underlätta denna utveckling,
- att biblioteksverksamhet ur vissa hänseenden kan uppvisa likheter med industriell produktion och att ingen tydlig biblioteksforskning förekommer, som intresserar sig för de effekter detta förhållande kan ha på människorna i biblioteksorganisationerna och på deras arbetsmiljö,
- att bibliotekariernas arbetssituation blivit mycket diversifierad genom högskolans nya uppgifter med nya kundgrupper och förändrade undervisnings- och arbetsformer m m,
- att detta inte förefaller att, under perioden för forskningsuppgiften, ha lett till ökade krav på bibliotekariernas kompetens vid tjänsteställsättning - tvärtom har t ex kraven på den akademiska utbildningen minskat och därmed även antalet anställda med forskarutbildning,
- att de nya kompetenser högskolebiblioteken kräver täcks via anställning av nya personalkategorier, t ex med teknisk-datainriktad kompetens,
- att den oklara, "osynliga" positionen i högskolan knappast gagnar vare sig kundorganisationen eller biblioteken,
- att denna förstärks av bristen på tydliga mål för högskolebibliotekens verksamhet,

- att de officiella målen, huvudmannens intentioner med biblioteken, skulle kunna uttryckas tydligare,
- att trots nedflyttandet av biblioteksorganisationerna till lokal nivå, som uttryck för H-77:s decentraliseringssträvanden, målen inte har blivit tydligare för de enskilda biblioteksorganisationerna - tvärtom,
- att de länkroller bibliotekarierna kan komma att kreera, och vilka också betonas i en del av intervjuerna förväntas kräva ökad pedagogisk kompetens,
- att det snabbt krympande avståndet till framtidens informationssamhälle kräver stora insatser i fråga om förändringsberedskap,
- att roller som tar in förändringsagentens och "lagarbetarens" partipartiska arbetsformer kan komma att betona mänsklig kommunikation mer än informationsförmedling.

7. Bibliotekarien – länkare eller förändringsagent i nya högskolan?

En fallstudie över ett 4-årigt lokalt forsknings- och förändringsarbete med start i konsekvenserna av Högskolereformen, H-77 och Linköpingsmodellen

Kapitel 7 kommer att beskriva det forsknings- och förändringsarbete som följde på H-77 vid en högskolebiblioteksfilial under åren 1978-1981 huvudsakligen.

Tichy och Ulrich (1983) beskriver i en modell över förändring i organisationer (egentligen över ledarskap för förändring), hur man i förändringsarbete kan finna en "neutral zon" mellan det tidigare tillståndet vilket man lämnat och det nya tillstånd mot vilket man är på väg. I gränslandet sker en process, vars namn hämtats ur våra allmängiltiga myter: "döds- och återfödelseprocessen". Tichy och Ulrich syftar på förhållandet att för att förändra, i detta fall en organisation, måste man inse att det tidigare tillståndet var otillfredsställande ur någon synpunkt och känna ett behov av förändring. Man måste då avsäga sig, lämna det tidigare tillståndet ("dö"), vilket kan vara en smärtsam process. Känslor kan utlösas, vilka de inblandade inte alltid förstår orsaken till. Först när man förstått och insett att man måste släppa en del av tidigare mönster och förhållningssätt för att kunna förändra och förändras, kan man gå in i det nya tillståndet, "återfödelsen". Tichy och Ulrich tangerar här områden som rör kulturella aspekter på livet i organisationerna. Man talar om korporativ kultur och ett kultursystem, inom vilket man kan bedriva förändring i en organisation vid sidan av de förändringar som utgår ur de "tekniska" eller "politiska" systemen.

I fallstudien har, menar jag, organisationernas egenskap av delkulturer i universitetssamhället med specifika särdrag varit av väsentligt intresse för förändringsarbetet liksom rörelsen från tidigare tillstånd, dvs före 1977-07-01, till en ny position, som bl a innebar ett funktionellt och inte

enbart formellt medlemskap (implementering av högskolereformen) i nya högskolan för såväl biblioteksfilial som kundorganisation. För att tydliggöra utgångsläget för förändringsarbetet ger jag därför en översikt över delkulturerna LiUB (Linköpings universitetsbibliotek) och FÖ (Institutionen för förskolläraryr utbildning) med start i begreppet kultur och dess tolkningar.

Före själva fallstudien, som beskriver förändringsarbetet i form av nyckelhändelser, kommenterar jag min tolkning av förändringsarbete. Kapitlet avslutas med en diskussion av fallstudien i relation till mål och frågeställningar beskrivna tidigare i avhandlingen (kap 2 respektive 6).

I juli 1977 trädde vår senaste större högskolereform i kraft. Den innebar bl a att den lokala högskolestyrelsen fick beslutanderätt över en stor del av verksamheten vid högskolan, t ex över de basresurser, dit serviceinrättningar som bibliotek räknades.

Nytt med reformen var även att en rad utbildningar, som tidigare befunnit sig utanför högskolan (t ex förskolläraryr utbildningar, vilka legat under SÖ), nu fördes samman till en lokal högskoleenhet eller till en redan befintlig högskola eller universitet.

Så var fallet med Förskoleseminariet i Norrköping, med anor från sekelskiftet, vilket 1977 kom att bilda Institutionen för förskolläraryr utbildning inom Universitetet i Linköping. Den boksamling som handhåfts av en lärare några timmar i veckan blev över en natt filial till Linköpings universitetsbibliotek. I praktiken dröjde det till 1977-11-21, innan den 1/2 bibliotekarietjänst man avsatt för uppbyggnad och skötsel av den nya filialen fanns på plats.

7.1 Forsknings- och förändringsarbetets miljö - universitetssamhället som kultur och delkultur

Forsknings- och förändringsarbetet utspelar sig huvudsakligen i den subkultur universitetssamhället utgör. Men verksamheten sträcker sig även ut över gränserna in i andra delkulturer: förskolemiljöer, kommuninstitutioner, kommunerna Linköping - Norrköping osv. Varje samhälle respektive delsamhälle kan förutsättas besitta vissa för den egna delkulturen specifika karaktistika som erkänns och delas av medlemmarna, även om medvetandet om vad den gemensamma kulturuppfattningen består av inte alltid finns så tydligt uttalat. Det kan även finnas olika uppfattningar inom respektive grupp kring vad som är den gemensamma kulturen. Hannerz (1982) talar om metakulturer och delkulturer. I gränslanden mellan delkulturer sker en utveckling. I det skikt där budskap kan försvagas och upphöra alternativt få möjlighet att tränga igenom kan nya delkulturer alstras. Med "budskap" menar Hannerz med-

delanden som kommer i andra hand via andras erfarenheter till skillnad från de direkta erfarenheter som individen skaffar sig själv, som han kallar "kulturella perspektiv".

I de gränsland Hannerz talar om agerar bibliotekarien/forskaren, och förhoppningsvis kan länkaren/bibliotekarien bidra till en utveckling som förenar men samtidigt förändrar och utvecklar de i projektet deltagande subkulturerna.

Vi har i det föregående använt kulturbegreppet som namn på tillhörighet till en bestämd krets, en miljö, en gemenskap kring synsätt, normer, värderingar, erfarenheter, men kulturbegreppet kan tolkas på många olika sätt och har vid olika tidpunkter haft oliklydande innehåll.

Kultur, civilisation, samhälle har utvecklats ur ord som betytt odla - odling, föra in människor under social organisation, gemensamt handlande eller ett system för en grupp människor. I vardera begreppet finns möjlighet att tolka det som ett uppnått tillstånd eller som en aktivitet, en utveckling. Kultur har via en övergång, under vilken man huvudsakligen menade Västerlandets kultur i motsats till "naturfolk" och inte fullt så "civiliserade" nationer, kommit att betyda den borgerliga klassens kultur så som den utvecklades under industrialismens och kapitalismens uppgång. Från att ha betytt gemensamma levnadsvanor, hur man odlade, förädlade och kultiverade naturprodukter i självhushållets tid, har det kommit att betyda de "bildade" klassernas kultur, konst, musik, teater, litteratur, vetenskap. Motsatsen till de bildades kultur blev "okultur, kulturlöshet och masskultur" (Hannerz, Liljeström & Löfgren, 1982, s 9). Konsten blev nu inte allemans tillhörighet utan en handelsvara lösryckt ur sitt tidigare sammanhang. Daun (1976) menar att även om kultur blivit handelsvara hade den ursprungligen skapats av människor med högt ställda krav och ambitioner.

Habermas "Strukturwandel der Öffentlichkeit" (1971, s 52) talar om hur den borgerliga offentligheten trängde undan feodaltidens representativa offentlighet och inordnade delar av kulturen och konsten i varumarknaden. I och med att konsten antog varukaraktär, lösgjorde den sig också från de betingelser som återskapar människors liv i arbete, fostran och familj. Det bildas en ny kategori, publiken, och smaken utvecklas till det avgörande kriteriet för bedömningen och valet av de kulturprodukter som sugts upp av varumarknaden. Kultur och konst förvandlas till föremål för estetisk njutning avsedda att konsumeras av en publik. Därmed förlorar de sin representativa funktion från feodaltiden och blir inordnade i det borgerliga samhällets offentlighet.

Senare har man uppmärksammat delkulturer som arbetarkultur, kvinnokultur, invandrarkultur osv och accepterat ett mångkulturellt samhälle.

Dahlström (1982) talar om kulturen som förankrad i tre delsystem: marknaden, det politiskt-offentliga systemet och hushållen (s 143). Han talar också om tre former av offentlighet: Central offentlighet, mediaoffentlighet och anonym offentlighet. Människorna blir producenter och konsumenter i marknadssystemet och medborgare och konsumenter-klienter i det politiskt offentliga (s 44). "Uppdelningen i ett marknadssystem och ett politiskt-offentligt kan då ses som historiskt grundad sammanhängande med de kapitalistiska samhällenas särdrag som tillåter en betydande autonomi mellan det politiska och det ekonomiska livet" (s 144). Mellan privata hushåll och politisk offentlighet på central nivå har Dahlström förlagt en lokal offentlighet, där närmiljöns kontakter och kollektiva strävanden kan ta form.

Rundkvist (1982) ser kultur som "ett system av produktion och konsumtion av medvetandeformer" (s 181). Han går tillbaka till fenomenologisk tradition (Berger & Luckman, 1971; Husserl, 1965; Mead, 1930; Schutz & Luckman, 1974) och tanken att "varje individs medvetande är unikt och subjektivt men samtidigt också en produkt av socialt samspel och därmed en del av en för alla människor i en viss kultur gemensam, objektiv verklighetsuppfattning" (s 181). Rundkvist refererar till Marcuse (1969, s 72) som sagt att masskulturen och den teknologiska infrastruktur som förmedlar den har fyllt igen "klyftan" mellan "konsten" och "vardagen" i det moderna samhället. Kulturindustrin förvandlar de estetiska uttrycken till klichéer, till enkla retningar, som framkallar invanda svar hos människorna.

När de estetiska objekten inordnas i vardagslivet och i människornas vardagsmedvetande, försvinner den dialektiska motsättningen mellan "konsten" och vardagslivets sfärer. De upphör att berika varandra.

Löfgren (1982) talar om kulturbärare. Kultur kan analyseras i termer av ett överordnat program i form av utarbetade tankemallar, kunskaper och värdesystem, som individen mer eller mindre omedvetet programmeras in i genom sin uppväxt i en bestämd miljö. Detta perspektiv betonar alltså hur "kulturen tänker i oss eller hur människor lär sig hantera omvärlden utifrån de kategorier och föreställningar som kulturen erbjuder. Mot detta perspektiv där människan närmast ses som en kulturbärare kan vi ställa synen på henne som en kulturbyggare, som aktivt vidareför, förändrar och nybildar kultur." (s 34)

Kultur kan alltså definieras mycket brett som en rad gemensamma begrepp, t ex tankestrukturer, världsbilder, sedvänjor, lagar, levnadsvanor, kommunikationsmönster, delade av en grupp människor, ett samhälle. Kultur kan också uppfattas som en mindre delmängd definierad av estetiska, ideella, moraliska förtecken, behärskad av få men eftersträvad av eller pådyvlad de övriga grupperna i ett samhälle.

Samma oklarhet i begrepps bilden finner vi vad gäller termen "barnkultur".

Vanligt är att barnkultur uppfattas innehålla den bildade kulturen, men i barntappning, dvs barnlitteratur, barnteater, barnvisor, rim och ramsor (men inte alltid barn-tv), barnfilm (men inte videodistribuerad produktion), viss museiverksamhet, viss aktivitet på konstmuseer - alltsammans i en framtaning där inga ideologiska värdeladdningar får vara för starka. Man skymtar ofta en tro på att barnkulturen är "neutral" utom i fråga om kravet på estetiska och etiska värden, formulerade på samma övergripande sätt som "de mänskliga rättigheterna" (i FN:s deklaration).

Ovesen (1975, s 16-17) påpekar

"politik kan definieras som de erfaringer og handlinger mennesker betjener sig af for at forstå og eventuelt påvirke omverden - samfundet. I denne betydning omfatter begrebet altså faenomener som normalt opfattes som rent moralske, etiske eller religiøse: ejendomsret, demokrati, retfaerdighed, solidaritet, naestekaerlighed, familjefølelse osv. Disse faenomener är ikke eviggyldige, menneskelige naturlove, men opfattes forskelligt i forskellige samfund på forskellige tider. Og den vedertagne opfattelse er afhaengig af hvordan samfundet i øvrigt er indrettet. Derfor er en stiltiende accept af samfundets normer i sin konsekvens ensbetydende med en accept af samfundet som sådan eller dele af det."

Påpekandet ovan ingår i ett kapitel som har överskriften "Børnebogen - også et politisk redskab", i vilket han utropar "men alle børnebøger er politiske!"

För debattörer med rötter i marxistisk teoribildning är barnkulturen på samma sätt som alla andra kulturyttringar en produkt av sin tid med dess politiska maktstrukturer och speglar självfallet samma samhälles idéer och synsätt, även politiska (Barlby, 1975; Dahlerup, 1972; Negt, 1975; Poulsen, 1973; Richter, 1975; Ørn, 1976, m fl).

Ovesen polariserar tydligt mellan vad han kallar "borgerliga barnböcker" (som sägs gynna individcentrering, vara oproblematiska och visa upp en småborgerlig miljö, eftersom de flesta barnboksförfattarna sägs komma från en sådan) och den marxistiska barnboken (som anges ha två huvuduppgifter: att framställa verkligheten och att skapa grunden till förståelse för nödvändigheten av revolution).

Vi kan alltså se att parallellt med synsätt på kultur som något som har varukaraktär, och kan representera högt ställda krav på estetiska värden respektive massmarknadens ekonomiskt styrda krav, kan kultur definieras som "den komplexa helheten som inkluderar kunskap, tro, konst, moral, lag, sedvänja, och alla övriga färdigheter och levnadsvanor som människan förvärvat i egenskap av samhällsmedlem" (Tylor, 1958, vol 1, s 1).

Vi kan också uttrycka kultur som världsbild, kulturella grundteman, tankestrukturer, grundläggande kulturella premisser, tankeramar, kulturella djupstrukturer (Frykman & Löfgren, 1979).

Kultur kan alltså vara något man konsumerar men även beteckningen för samhörighet inom ramen för gemensamma normer, värderingar etc som man socialiseras in i.

Man kan på samma sätt se kultur som

- o något som innebär värdesystem som uppfattas som objektiva och allmängiltigt accepterade. Uttolkare är huvudsakligen en elit av konstnärer, författare, kulturarbetare etc, och övriga förväntas anpassa sig efter elitgruppens bedömningar och normer.
- o varje urskiljbar grupps gemensamma värden och normer och strävanden, t ex mot ett ständigt förbättrat samhälle. Kulturen ses inte här som statisk utan som ett medel till samhällsförändring.

Med en syn på kultur som varje urskiljbar grupps gemensamma värden, normer och strävanden och som medel för samhällsförändring blir det väsentligt att skapa kunskap om de specifika kännetecken de delkulturer besitter som forsknings- och förändringsarbetet utspelas i. Detta blir så mycket viktigare när organisationerna/delkulturerna skiljer sig så mycket som LiUB och FÖ förefaller att göra.

LiUB

LiUB synes vara en biblioteksorganisation "i tiden" (Anslagsframställning 80/81), med en snabbt utbyggd datorisering och inget historiskt arv utöver det viktiga beslutet att satsa på Linköpingsmodellen (s 12), en organisation som efter H-77 står som "mottagare" av kunder med annorlunda krav och önskemål om service.

Vi kan även framhålla LiUB:s profil som försöksbibliotek för en ny ekonomisk modell (ämnesbaserad funktionsindeldad budget), datorisering (LIBRIS försöksbibliotek) och decentralisering (Linköpingsmodellen). Det är en profilering som upprätthållits även efter H-77 genom t ex MIS (Mannys informationssystem, ett verktyg för rapporthantering), NYTTFÖ (Nyttjarinformation som innebär att sprida forskningsinformation ut i regionen), BOBS (ett bokorienterat beställningssystem), BORST (Bevaknings- och registersystem för tidskrifter), RIOD (Regional informations- och dokumentationscentral), Liblab (Laboratoriet för biblioteksforskning med inriktning på artificiell intelligens och bibliotekstekniska innovationer), Kortprojektet (Lokal produktion av katalogkort med mikrodatorer), Fjärrläneprojektet (Fjärrlånertiner on-line), försök med TEMA-bibliotekarier, avancerad användarundervisning, spridning av pliktexamplar av svenskt tryck i regionen - bl a till Norrköpingsfilialen och FoU-projekten rörande barnlitteraturens användning och funktion i förskola och förskolläraryrkesutbildning (sett i relation till H-77-målen kring kritiskt tänkande och personlig utveckling).

Personalsituationen vid LiUB hade kännetecknats av nybygggaranda, en snabb tillväxt av personal som inte särskilt ofta hade konventionell bakgrund med långa akademiska studier, även om grundutbildningsnivån ibland var uppnådd. Man kom in som kvällsvakt och avancerade inom organisationen. Det senare gick förhållandevis lätt i början för dem som kom in innan organisationen

började "sätta" sig någonstans kring eller före H-77. Biblioteksteknisk kunskap och utbildning fick man inom organisationen. Det var inte en viktig rekryteringsgrund av allt att döma, men har under åren efter H-77 fått betydligt starkare betydelse vid tjänstetillsättningar. Biblioteket leddes av en överbibliotekarie, ÖB, som var beslutande i biblioteksärenden. Det fanns vid denna tid ingen biblioteksnämnd, men ÖB hade en ledningsgrupp till förfogande för överläggningar. Först under den efterföljande överbibliotekarien bildades den första biblioteksnämnden (vt 1979; jfr s 146).

FÖ

Förskollärarytbildningen har rötter ner i sekelskiftet, i textilindustriernas Norrköping, med ett ursprungligt välgörenhetsmål riktat mot arbetarklassens mödrar och barn (Flygblad, Norrköping, mars 1904):

Hjälp för mödrar! Barnaglädje åt barnen!

För barn mellan 4 och 6 år från arbetarefamiljer kommer i början af April månad att öppnas ett förmiddagshem. Detsamma är ämnadt att gifva barnen ordnade sysseksättningar lämpade efter deras ålder och att därunder söka bibringa dem goda intryck, hvilket allt är ägnadt att tjäna dem till framtida gagn.

Denna verksamhet, som härmed tillkännagifves, kommer i hufvudsak att följa skolornas arbetsår. Under instundande April och Maj komma barnen att mottagas endast två dagar i veckan kl. 9—12 f. m. och då afgiftsfritt. Från och med höstterminens början dagligen mot en afgift af 1 kr. i månaden och en inskrifningsafgift af 50 öre.

Lokal: Flygelbyggnaden vid Moberg-Eggörska Flickskolan.

Anmälningar mottagas af undertecknade **Tisdagen den 29 Mars kl. 4—6 e. m. och Onsdagen den 30 Mars kl. 9—11 f. m.**

Norrköping i Mars 1904.

Maria och Ellen Moberg
Föreståndarinnor för Kindergården i Norrköping.

Grundarna av vår första folkkindergarten, Ellen och Maria Moberg, kom från en känd och välbärgad Norrköpingsfamilj och hade god utbildning med bl a utlandsresor. Maria hade t ex besökt Berlin och Pestalozzihaus, vid vilket man tillämpade Fröbels pedagogik och riktade sin verksamhet mot mindre bemedlade barn i samhället. Här inspirerades Maria till den verksamhet som startades i Norrköping. Målgruppen var barn till fattiga mödrar som arbetade i den växande textilindustrin i staden vid tiden för det storindustriella genombrottet 1890-1910 (Moberg, 1912). Det senare kännetecknades av en kraftigt ökad mekanisering av industrin. Tidigare välutbildade hantverkskickliga yrkesarbetare kunde bytas ut mot "semi-skilled", t ex kvinnor. Man behövde inte behärska och utföra en hel process, utan arbetsuppgifterna reducerades till att starta, mata, stänga av och serva de maskiner som genom en allt mer utvecklad teknik byggde in de kvalificerade operationerna i själva maskinen.

Norrköping var alltså en av dessa industristäder i vilka kvinnor sögs upp som arbetskraft (Svensson, 1972). Lönerna var låga, arbetsdagen lång och barnomsorgen närmast obefintlig. Barn passade barn, gick utan tillsyn eller fick i bästa fall genom grannsamarbete viss tillsyn.

Några barn mellan 1 och 7 år kunde få plats i de barnkrubbor som uppstod under 1800-talet för medellösa, eller i de arbetsstugor som tog emot fattiga barn mellan 7 och 14 års ålder för att minska riskerna för en begynnande kriminalitet pga svåra miljöomständigheter. Man hade som målsättning att fostra barnen till att arbeta och kunna försörja sig (Henschen, 1979). Betoningen låg på praktiska, ej bokliga sysselsättningar och anpassning till samhällets krav på flitiga och strävsamma lönearbetare. För barn till föräldrar med goda inkomster hade en rad barnträdgårdar börjat inrättas, i vilka barnen sysselsattes med säng lekar, pappersvikning, teckning, sagoläsande, trädgårdsarbete, docktvätt m m. Maria Moberg hade redan 1899 startat en sådan förskola i sitt hem. Med Fröbels motto "Kom låt oss leva för barnen" och med hjälp av unga kvinnor ur borgarklassen:

I Kindergarten

mottagas till höstterminen såsom elever
2 å 3 **unga flickor** med elementar-
utbildning, hvilka framför allt ega
kärlek till barn samt hafva intresse och
fallenhet för deras sysselsättande och
uppfostran.

Närmare upplysningar lämnas af
undertecknad, som träffas under Maj
månad 4-5 e. m.

MARIA MOBERG.
Skoleg. 18. (9122)

drog man igång den verksamhet som fortsatt oavbrutet in i våra dagar som förskollärarytbildning under varierande huvudmän: Fröbelinstitutet (1909-1949), Norrköpings kommun (1949-1963), Skolöverstyrelsen (1963-1977), Universitets- och högskoleämbetet, UHÄ (1977-).

De kvinnor som antogs till kindergartenledarinneutbildning arbetade ideellt. Man var så blygsamt avlönad att ingen kunde leva enbart av dessa medel, vilket innebar att bara kvinnor som redan hade sin försörjning ordnad genom bemedlade föräldrar hade möjlighet att arbeta i barnträdgården. Det var för vanligt att borgarskapets kvinnor ägnade några timmar i veckan åt välgörenhet, t ex satt med i styrelser för barnkrubbor, barnhem, sommarkolonier etc. Den utbildning som gavs de unga kvinnorna kunde ses som en utbildning till modersrollen. Detta hindrar inte att man från utbildningens sida ställde stora krav på de flickor som deltog i verksamheten. De förväntades avsätta såväl åtskillig tid som intresse för verksamheten (Goldsmidt, 1882).

Förebilden till folkkindergarten kom från den tyske pedagogen Fröbel som på 1800-talet startade kindergartenverksamhet påverkad av idéer från Rousseau (1921) och Pestalozzi (jfr Larsson, 1910). Ordet kindergarten är Frøbels skapelse inspirerad av ett blommande liljefält under en promenad på landet (Bagger, 1916; Kuntze, 1924; Morgenstern, 1867).

Målsättningen med en Fröbelkindergarten kunde sägas vara trefaldig:

1. Att åstadkomma ett gott inflytande på barnet mot gudsfruktan, arbetsamhet och måttlighet. Barnen skulle genom att sysselsättas med lämplig verksamhet, lekar m m bibringas kunskaper och fostras till insikt om sig själva och omvärlden.
2. Att utöva ett gott och förädlade inflytande på hemmen. Samarbetet med hemmen och föräldrarna poängterades genom föräldra- och mödramöten, samkväm och hembesök. På programmet vid samkvämen kunde stå föredrag i pedagogiska frågor rörande barnen och deras fostran, eventuellt förmedlat av någon gästföreläsare. Men man hade även högläsning, kaffedrickning, sång och lekar, som ett led i skapandet av ett förtroendefullt förhållande mellan föräldrar och ledarinnor.
3. Att utbilda unga kvinnor till mödrar och uppfostrarinnor.

Under utbildningens lopp har senare nya impulser tagits in i verksamheten, men inflytandet från den ursprungliga Fröbelutbildningen kan i viss utsträckning tänkas finnas kvar, genom att större delen av metodiklärargruppen utbildats vid Fröbelutbildningen i Norrköping. I vår bibliografi över den litteratur, det material som använts i den tidiga utbildningen (Klasson & Rudbeck, 1982), ges också en inledande beskrivning över utbildningen så som denna framskyntar ur boksamlingen vid FÖ-utbildningen respektive depositionen av material i Stadsarkivet. Jag kan även hänvisa till Moberg och Moberg (1939) och till de uppsatser och rapporter som framställs respektive framställts vid FÖ-utbildningen med utgångspunkt i det tillgängliggjorda materialet, t ex Johansson (1983).

Det är alltså det historiska arvet från starka kvinnor i sekelskiftets Norrköping som mer än något annat förefaller vara en pusselbit i FÖ-insti-

tutionens organisationskultur. Senare års förskolläraryrkesutbildnings historia har beskrivits i litteratur och press, i utredningar och debattartiklar, och jag kan därför hänvisa till Askling (1977), Barnstugeutredningen (SOU 1972:26 och 27), Förskolans pedagogiska utveckling (1981), Schill (1973), Simmons-Christensson (1977), Utbildning i samspel (SOU 1975:67) m fl.

Jag har nu försökt beskriva några drag i de två organisationskulturer jag som länkare/länkagent arbetat i. Med utgångspunkt i dessa beskrivningar skulle vi kanske kunna välja några "nyckelord" per organisation som kan sägas vara förhållandevis representativa:

LiUB: "Spjutspets in i framtiden", datorisering, avancerad teknik, tekniskt intresse, decentralisering, forskarinriktning, service, man-maskin, nybygggaranda, historielöshet, teknisk-naturvetenskaplig dominans, teknisk kreativitet, information;

FÖ: "Rötter i sekelskiftet", relationer, normer, sammanhållen enhet, lagarbete, barn-centrering, kreativitet inom estetiska områden, kommunikation.

Produktionen är i LiUB:s fall tjänster och information, medan FÖ producerar förskollärare.

7.2 Starten

När jag stod vid starten av det forsknings- och förändringsarbete som beskrivs som en fallstudie i kap 7, hade jag ingen färdig plan för hur den av mig tänkta forskningsuppgiften i detalj skulle läggas upp. Med de små materiella resurser jag hade till förfogande måste en förutsättning vara, att forskningsuppgiften skulle kunna utföras parallellt med verksamhetsutvecklingen, gärna som en del av denna. Jag måste också finna möjligheter att dra in mina medaktörer i olika moment som resurser, om någon mer betydande aktivitet skulle kunna utveckla sig, vilket också var i samklang med mina idéer om stark integration och samarbete med kundgruppen i arbetet som utbildningsbibliotekarie.

Den mellanställning jag intog mellan moderorganisation och kundorganisation måste fås att bli en tillgång - inte en komplikation. Jag kunde finna stöd för dessa tankar i t ex Glocks uttalanden om fallstudier (1961, s 19):

"However, very little is likely to be accomplished without some major shifts in current practices. Ignorance in these matters is in part a function of the absence of communication, among those who use social research for applied purposes. There is no procedure for sharing experiences. Each new situation is treated de novo and the mistakes made in one case are very likely to be repeated in another. There is a need for the accumulation of case studies and their wide circulation. There is also a need to encourage the evolution of a new occupational rôle -- that of the middleman who is trained in both the methods of research and the art of utilization. Many of

the difficulties that have been reported arise because no one involved is expert or even knowledgeable in all of the phases of the research and utilization processes."

Jag måste även bekanta mig med de mål för högskolan i sin helhet vilka skulle vara vägledande för min verksamhet, LiUB:s lokala målsättning och de specifika förväntningar som kunde vara förknippade med min tjänst i Norrköping. De officiella målen kom jag att under forsknings- och förändringsarbetets första skede och även åren framöver att analysera mera djupgående, men vid projektstarten var kanske de lokala förväntningarna de mest näraliggande.

Vid tillträdet av tjänsten erhöll jag ingen formell instruktion. Jag hade dock utbett mig ett par introduktionsveckor inom LiUB, något som idag är närmast rutin, och kom då i kontakt med Linköpingsmodellen, i vilken jag och Norrköpingsfilialen, NB, skulle ingå. Utmärkande för modellen var stark decentralisering av kundtjänsten och tänkt kundsamarbete/kundinflytande (s 12).

Jag kunde även få viss ledning av utlåtandet över tillsättningen av min tjänst (DNR 1252/77): "Universitetsbibliotekets verksamhet i Norrköping är under uppbyggnad." Ur sammanfattningen av i detta fall mina meriter (man hade beslutat sig för att förordna mig på tjänsten) kan vi också ta fram: "...biblioteket som ett aktivt informationsorgan" ... "den planerade verksamheten vid Norrköpingsbiblioteket där verksamhetens integration i framför allt förskolläraryrket torde bli påfallande".

En aktiv bibliotekarieroll med stark förändringsberedskap förefaller vara något dåvarande överbibliotekarien Hans Baude (som skrev utlåtandet) hoppades på för Norrköpingsfilialens räkning. För övrigt fick inskolningen i organisationen och egna litteraturstudier och kartläggningar av mål, intresser, resurser m m ge utgångspunkter för den kommande verksamhetsutvecklingen.

Jag har betecknat mitt arbete i Norrköping som ett forsknings- och förändringsarbete. Med forskningsarbete menar jag att det syftar till att producera ny kunskap, i mitt fall om högskolebibliotek och bibliotekarierollen. Med förändringsarbete menar jag att arbetet syftar till förändring och utveckling och att det har initierats av någon aktör inifrån eller utanför de deltagande organisationerna. I detta fall har H-77-reformen skapat förutsättningarna för förändringsarbetet i bibliotek och utbildningar. Mitt arbete kan ur denna aspekt ses som ett implementeringsarbete av högskolereformen: NB:s boksamling skulle förvandlas till ett högskolebibliotek, om än i miniformat. Kundorganisationen skulle omvandlas till en högskoleutbildning från att ha betraktats som en mera ren yrkesutbildning under SÖ (Skolöverstyrelsen). LiUB skulle ta emot nya kundgrupper och få anledning att ompröva formerna för decentraliseringen. De inblandade personalgrupperna skulle

komplettera sina kompetenser på olika sätt, få ökade kunskaper om datorisering, forskningsanknytning, nya informations- och kommunikationskanaler.

7.3 Om förändringsarbete

Förändringsarbete i en organisation, i en social miljö, brukar genomgå olika stadier av kartläggande, experimenterande, prövande osv. Man brukar tala om olika faser i förändringsarbetet. Gamla tillstånd eller förhållanden bryts upp, nya prövas och implementeras. Lewin (1951) talar om en upptinings/upp-luckringsfas, en förändringsfas och en stabiliseringsfas. Stjernberg (1977) talar om inte mindre än sju faser: Etablerings-, rollsöknings-, idé-, experiment-, besluts-, implementerings- och stabiliseringsfas. Carlsson (1979) väljer att tala om tre faser: Initierings-, prövnings- och institutionaliseringsfasen, efter att ha refererat en stor del av den då utkomna innovationslitteraturen. Innovation som begrepp har definierats som en rad mellanlägen mellan "en uppfinning, en idé någon upplever som en nyhet" (Ely, 1978; Rogers & Shoemaker, 1971) och en nyhet, förändring, som introducerats, prövats och även implementerats, visat sig kunna tillämpas i en praktisk verklighet (Gran, 1981; Stjernberg, 1977).

Grafiskt har man beskrivit förändring företrädesvis med pilar som strävar mot ett framtida mål, som i sig kan undergå förändring:

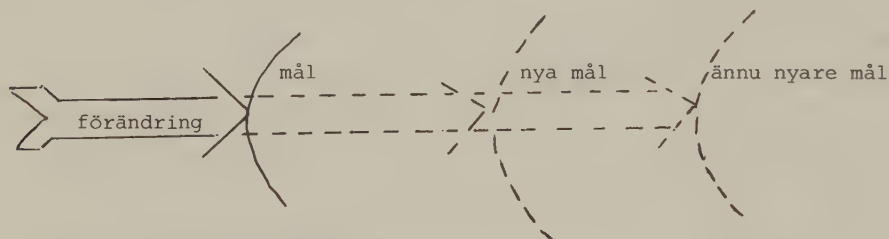

Fig 8. Förändringsprocessen, I

Eller också beskriver man processen som en spiral, vilken vrider sig i en icke-avslutad rörelse (passageraren kan förstås hoppa av var han önskar på vägen). Denna modell finner vi hos bl a André-Eklund (1983), Havelock (1975), Swedner (1978), Thunberg m fl (1978) och Werdelin (1982). Jag har tillsammans med två kolleger använt den i relation till ett av FoU-projekten kring användarundervisning, i vilket vi bl a beskriver informations- och litteratursökningsprocessen (Klasson, Lantz & Nilsson, 1981, 1982).

Om jag skulle försöka att inplacera forskningsprojektet i Norrköping i en "spiral", skulle den komma att se ut på nedanstående sätt (fig 9):

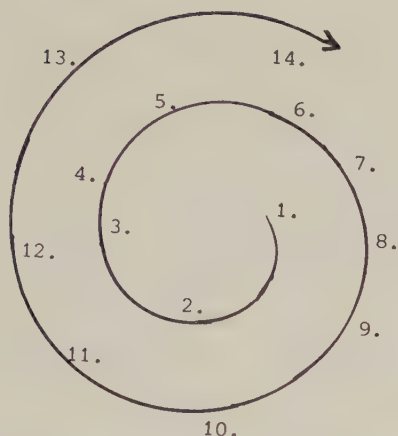

Fig 9. Förändringsprocessen, II. Observera att i verkligheten flera mindre "spiralerna" hela tiden avsnör sig och lever i egna förlopp inom totaliteten för förändringsprojektet. Notera vidare att litteraturstudierna inte ligger som en isolerad klump i förberedelseskedet utan finns som naturlig ingrediens under hela projektperioden. Stabiliseringsfasen utmärkt ovan innebär enbart att i det övergripande projektet att utveckla en universitetsbiblioteksfilial inträdde en stabilisering såtillvida att huvudsakligen tidigare använda förändringsstrategier tillämpades, och att man började uppfatta biblioteket som en universitetsbiblioteksfilial, dvs det primära målet var i sikte, medan utvecklingen mot något förhoppningsvis allt bättre bibliotek fortsatte ...

1. Måltolkning, målformulering	Diagnosfas
2. Diagnos, kartläggning, intressentanalyser	
3. Planering och val av strategier	
4. Prövning av utvalda strategier tillsammans med medaktörer	Förändringsfas
5. Utvärdering av valda strategier tillsammans med medaktörer	
6. Tillämpning i större skala eller som "normal" rutin tillsammans med medaktörer	Stabiliseringsfas
7. Återförande till medverkande grupper, utvärdering tillsammans med medaktörer	
8. Införlivande av nya synpunkter	
9. Infångande av nya projektidéer tillsammans med medaktörer	
10. Måltolkning, målformulering tillsammans med medaktörer	
11. Diagnos ... tillsammans med medaktörer	
12. Planering ... tillsammans med medaktörer	
13. Delrapportering tillsammans med medaktörer	
14. Slutlig avrapportering med analyser, tolkningar, utvärdering av hela projektet med alla ingående delprojekt osv	

Forsknings- och förändringsarbetets faser

Forsknings- och förändringsarbetet i Norrköping kan beskrivas i tre faser liknande dem i en innovationsstudie. Men medan många innovationsstudier beskriver en process från start till ett slutmål, den implementerade förändringen, så beskriver föreliggande fallstudie några år i en utbildningsinstitutions biblioteks historia, med tydlig start, nämligen H-77, men ett slutmål som bara gäller projektet, 1981, eftersom bibliotekariens arbetsplats flyttades till ett annat kvartersbibliotek, men förändringsprocessen fortsätter vid Norrköpingsfilialen. Tidsmässigt kommer även delprocesser att gripa in i varandra, och också under sista året i den beskrivna processen startar nya aktiviteter.

Diagnosfasen

Diagnosfasen omfattar kartläggningar av lokala mål, intressenter, uttalade behov, ramar och resurser i inledningsskedet, planering av de inledande momenten i förändringsstudien, och i detta sammanhang litteraturstudier kring kulturbegreppet och barnlitteraturforskning, barnlitteraturkritik. De senare studierna har fortsatt genom hela projektet.

Förändringsfasen

Förändringsfasen omfattar utveckling, prövning, uppföljning och löpande utvärdering av delprojekt och arbetsgrupper m fl av de förändringsstrategier som använts med avsikt att föra arbetet framåt. Tekniskt kommer en terminsvis redovisning i form av nyckelhändelser att lämnas. Därvid kommer ett mindre urval projekt och arbetsgrupper att följas mer tydligt för att illustrera de aktiviteter som präglade utvecklingen.

Stabiliseringsfasen

Stabiliseringsfasen betecknar en period av återföring av resultat och synpunkter till de egna grupperna, dvs den djupaste involveringsstrategien, via kurser, träffar, artiklar och regional-TV. Nya synpunkter införlivas och nya projektidéer föds. Mål tolkas och nya målformuleringar ser dagens ljus. Förändringsarbetet fortsätter, men huvudsakligen med hjälp av de utprövade förändringsstrategierna och en mer accepterad form för förlopp.

I förändringsarbetet har jag, forskaren/bibliotekarien, gått in under de speciella förutsättningar som gäller för mig, min personliga kontext. På samma sätt deltar alla mina redaktörer med sina personliga kontexter. I processen deltar med andra ord samtliga aktörer med sina erfarenheter och kunskaper, attityder, känslor, värderingar etc.

7.4 Forskningens frihet - och biblioteksforskarens

När man forskar om förändring är det väsentligt att känna till vilka ramar som gäller för det egna forsknings- och förändringsarbetet.

I § 14 i Högskolelagen talas det om forskningens frihet:

"Som allmänna principer för forskningen inom högskolan skall gälla att forskningsproblem får fritt väljas och formuleras, att forskningsmetoder får fritt utvecklas samt att forskningsresultaten får fritt publiceras".

Sandqvist-Örnberg (1977) ger uppgifter på vilka undantag från denna regel

som gäller, säkerhetsaspekter m m. Det kan emellertid förekomma en rad andra hinder, "yttre" såväl som "inre", från central till lokal nivå, som interfererar med forskarens avsikter att göra seriös forskning respektive utföra utvecklingsarbete. Havelock m fl använder termen barriärer, informations-, kommunikations- eller innovationsbarriärer osv. Jag bibehåller termen hinder, eftersom den ger positiva associationer till något som "är till för att övervinnas" eller till höga språng. Även om jag inte enbart vill se biblioteksforskning och förändringsarbete som en "hinderlöpning", ger det ändå tankar om en framåtrörelse.

Hinder: central nivå

Till hinder på central nivå skulle jag vilja föra de ramar som sätts av myndigheter och organisationer av betydelse för forskningen, i den mån innebörden av ramarna (uttryckta som t ex bestämda målformuleringar, instruktioner, professionella koder, paradigmer eller gemensamma synsätt i forskarsamhället) kräver anpassning och socialisation och verkar tillbakahållande gentemot kreativitet och frigörande av mänskliga resurser.

- o Målen. Målen för högskolans bibliotek inbjuder inte till forskning. Vad man kan utläsa av högskoleförordningen är att biblioteken såsom serviceinrättningar kan bedriva utvecklingsarbete inom sitt område. Bibliotekspersonalen har inte heller någon tid avsatt härför i sina tjänster (som man har i en del andra länder t ex Danmark), och det finns ingen arbetsmarknad för biblioteksforskare som inte är öppen redan på nivåer utan forskarutbildning.
- o Professionella koder. Inom professionella grupper utvecklas ofta gemensamma synsätt på vilka uppgifter som ligger inom yrkets ramar, vilka förhållningssätt mot klienterna som är korrekta, vilken forskning som uppfattas som intressant osv. Man kan följa detta i facktidskrifterna om man önskar, och genom att räkna referenser få en ganska god bild av introduktion och implementation av nya intresseområden. Man kan t ex följa hur introduktionen av ett nytt forskningsområde börjar sprida sig till bibliotekspress med hjälp av datorbaserad sökteknik. Om man nu väljer ett forskningsområde som inte har varit, är eller ännu blivit intressant inom de tongivande grupperna inom en profession, kan man inte med säkerhet räkna med samma stöd som om man valt ett "populärare" forskningsområde. Ett sådant populärt område i dag tycks vara kopplat till datorer i biblioteket.
- Om det egna området ligger inom paradigmer eller forskningstraditioner som känns främmande eller inte riktigt "god forskning", kan trycket från kolleger snarare verka i en hindrande riktning. Halldén (1980) beskriver fenomenet under rubriken "Hur fungerar en intellektuell tradition?" under beteckningarna "konformism, revirmentalitet, professionalisering och gruppintressen". Halldén tar också upp kritiken från åren 1968 och framåt, som menar att - i detta fall - "de samhällsvetenskapliga ämnena i opassande utsträckning uppehåller sig vid villkoren för harmoni, balans, funktion och anpassning" (s 22).
- o Gemensamma föreställningar om forskning i forskarsamhället. På samma sätt som professionella koder inom yrkesgruppen kan verka hindrande, kan en forskare med intresseområdet biblioteksforskning möta samma svårigheter vid försök att anknyta sitt ämne till någon lämplig disciplin. Först och främst eftersom biblioteksområdet inbjuder och uppmuntrar till tvärveten-

skapliga angreppssätt, med risk att "hamna mellan stolarna", och de angränsande disciplinerna kan ha mer eller mindre strängt uttalade krav på anslutning till den inomvetenskapliga forskningstraditionen, och det egna forskningsområdet riskerar att stympas på för ämnena främmande element. Eftersom biblioteksforskning ännu huvudsakligen bedrivits i andra vetenskapers regi, t ex sociologi (Swedner, Höglund & Persson m fl), litteraturvetenskap (Furuland, Klingberg, Jeppson m fl), pedagogik (Klingberg, Nobel, Klasson m fl) med informationsvetenskap, datalogi, lingvistik m fl i stark frammarsch, har även de insatser som gjorts inte nått så långt utanför de egna ämnesområdena. Inte heller inom biblioteken har funnits en gemensam kunskapsbas om vad som gjorts på det egna området. Numera finns det däremot en databas i vilken sådan biblioteksforskning som uppmärksammas av dem som lägger in poster i basen, samlas (BDI-index). Även den innehållsmässiga definitionen av vad biblioteksforskning, biblioteksvetenskap etc innebär inbjuder till svårigheter, eftersom det råder tveksamhet om det finns någon enhetlig godtagen definition, vilket många påpekat (Program för biblioteksforskning, 1980).

- o Anslagsgivarnas ramar för distribution av ekonomiska bidrag till forskning. Vi kan referera till Dahlström (1977), som om pedagogikforskning säger bl a: "Det har emellertid samtidigt skapat en svårighet för forskaren att utveckla en autonomi i förhållande till utbildningspolitiker och utbildningsbyråkrater. Här finns en fara som är värd att observera. Frånvaron av en utvecklad inomvetenskaplig teorikärna och självständiga kunskapstraditioner och närvaron av en väldig 'mjölkko' i fråga om verkstyrd forskning kan leda till att pedagogiska institutioner alltför mycket inriktar sig på att få till stånd en forskning som behagar administratörer och skolpolitiker. Alltför mycket blir inriktat på att få medel från SÖ, alltför litet på vidare långsiktiga samhällseliga perspektiv och kritiska frågor" (s 10).

Inom biblioteken har vi kanske samma problem när vi vill forska på vårt eget verksamhetsområde. DFI (Delegationen för informationsförsörjning) har ca 19 miljoner att användas för forskning kring vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning. Man skall dels fungera som någon sorts forskningsråd, varvid forskare väntas komma in med ansökningar till DFI, men dels också verka som ett organ som planerar och i viss mån styr satsningar på informationsförsörjningsområdet. DFI bygger på det tidigare organet SINFODK med tydlig inriktning mot industriell, teknisk och ekonomisk forskning. Numera skall man täcka in teknisk och vetenskaplig informationsförsörjning över hela biblioteksområdet, men det förefaller som om projektverksamhet m m ännu hänger kvar en hel del i tidigare upp-trampade spår. Det handlar i ganska hög utsträckning om att med hjälp av den yppersta tekniken verka för tekniska innovationer inom biblioteks- och informationsförsörjning; datalogi, systemteknik, informationsvetenskap är starka kunder hos DFI. Man sysslar företrädesvis med tillämpad grundforskning eller oftare utvecklingsarbeten och har f n byggt upp två mindre forskningscentra som går på långsiktiga anslag, INFORSK i Umeå och LIBLAB i Linköping. I DFI:s styrelse och nämnder sitter såväl folkvalda som representanter för forskning och industri, även från humanistisk forskning. Skulle DFI:s resurser kunna tas i anspråk även av biblioteksforskning som utgår från andra forskningstraditioner än de idag dominerande teknisk-naturvetenskapliga?

Hinder: regional nivå, organisation

Regionstyrelserna och de eventuellt förekommande regionala biblioteksgrupperna kan stödja men knappast hindra biblioteksforskning. Medel har enligt intervjustvar i intervjustudien delats ut till projekt i olika regioner. Detta har resulterat i kartläggningar m m. Men genom att makten över resur-

serna trots allt ligger lokalt under respektive högskolestyrelse har man ingen garanti för att medlen används på det sätt som avsågs. Vi fick i intervjustudien exempel på ett projekt som prioriterats av sin regionstyrelse men som lokalt utsattes för besparingsåtgärder: Ingen vikarie skulle få sättas in på bibliotekariens ordinarie arbetsuppgifter under projekttiden, vilket naturligtvis försvårade situationen för hela biblioteksavdelningen och satte lojaliteten på prov hos arbetskamraterna. De aktivaste regionerna finner vi i de bibliotekstätaste områdena bland dem som deltog i intervjustudien.

Som regionala hinder skulle däremot kunna nämnas ingen eller låg grad av forskningsöverbyggnad vid högskolorna i regionen. Vi kan även nämna dåliga kommunikationer i tekniska och personella nätverk, t ex pga avstånd, olikartade organisationskulturer, i högskolebibliotek med varierande bakgrund hos intressenter och skiftande personalkompetens.

Hinder: lokal nivå, organisation

- o Organisationens struktur, som ett öppet eller slutet system, som hierarkisk respektive demokratisk eller som mekanistisk respektive organisk organisation - eller någon blandform, och hur personal och omgivning upplever densamma har sannolikt betydelse för hur forskning i organisationen kan försvåras eller underlättas. (Organisationsteoretiska aspekter behandlas i kap 4, s 45). Organisationens informationsstruktur kan då tänkas få betydelse för hur kommunikationen mellan ledning och anställda och naturligtvis den eventuelle forskaren, på den position han/hon sitter i systemet, fungerar. Från en undersökning inom 75 forskningsbibliotek som Euster (1981) utförde på uppdrag av Office of management studies, kan några resultat i relation till den interna kommunikationen nämnas:

- o Ledningen kommunicerade främst med personalen med PM, nyhetsblad, "bulletin cards" och verbal information på möten, medan
- o personalen främst kommunicerade med ledningen i direkt kommunikation med arbetsledare, via medlemskap i kommittéer, arbetsgrupper och andra personalgrupper och - i något lägre grad - genom meddelanden till ledningen.

Endast en tredjedel av biblioteken hade en fastlagd policy för sin internkommunikation.

I sju bibliotek telefonintervjuades ett tvärsnitt av bibliotekarierna om i vilken grad rekommendationer från tidigare skeden hade implementerats och vilka effekter detta fått på biblioteken. Därvid framkom bl a:

- o Personlig utveckling och personalutveckling relateras till kommunikation, tydligare ledarskap efterlyses.
- o Personalens ökade motivation som resultat av ökat informationsflöde uppfattas delvis som något kontroversiellt (det finns en diskrepans mellan vad personalen behöver veta och vad den vill få reda på) men anses dock påverka effektiviteten positivt.
- o Systematiska kommunikationsprocedurer ses som garanti för att information delas likvärdigt, korrekt och regelbundet. Ansvar för detta anses ligga hos ledningen.

- o Organisationens mål och policy, dess uppgift. Målen och dessas tolkningar kan verka som styrmedel i anpassande respektive förändrande riktning

på den verksamhetsplanering som utförs eller den biblioteksforskning som bedrivs.

Servicenivåmålet kan t ex ställa verksamhetsutvecklaren inför problemet: Vem skall få service och i hur hög grad? Skall man definiera kundgruppen som befintlig innanför eller även utanför högskolan? Vilka grupper skall eventuellt prioriteras? Forskarna? Undervisarna? De studerande?

Förvärvspolicyn: Skall man genom styrning av materialtyper, svårighetsnivåer, gynna respektive missgynna olika kundgrupper om man tror att det är politiskt uttalade mål? Vilka material och ämnesområden tillgängliggörs bäst och mest från katalogisering till marknadsföring via interna databaser m m? Vilka grupper får göra fjärrlån, de "rika"? På vilka grupper satsar man mest användarundervisning?

Om organisationens "enda" uppgift uppfattas som funktionen att ge service, kanske forskningsuppgifter utan omedelbart igenkännbar "nytto"-aspekt inte accepteras av maktgrupper i organisationen. Detta kan få effekten att den tänkta forskningen motarbetas eller försvåras, alternativt inte passerar de första hindren: brist på tid och resurser.

Målet decentralisering kan vara en stor resurs vid forskning i relation till en kundgrupp, men inbjuder även till konflikter genom den anpassning, styrning, krav på framhävande eller neddämpande av för kundgruppen betydelsefulla fakta, som kan pressas på en integrerad forskare.

- o Organisationens produktion: varor eller tjänster. Biblioteksforskningen i en tjänsteproducerande organisation kan komma på kollision med marknadsföringsprinciper. Eftersom man här talar om den interaktiva marknadsföring som sker genom personalens personliga uppträdande osv, kan roller och kollektiva yrkeskoder skapas som är oförenliga med förutsättningslös forskning. Personalen vill och kan t ex inte identifiera sig med forskningsmålet, om detta är skilt från tidigare erfarenhet.

Organisationens tendens att vilja se målet för organisationen som produktionsmål i stället för effektivitetsmål som tar in hela organisationen med personal, arbetstillfredsställelse osv kan även fungera som ett hinder.

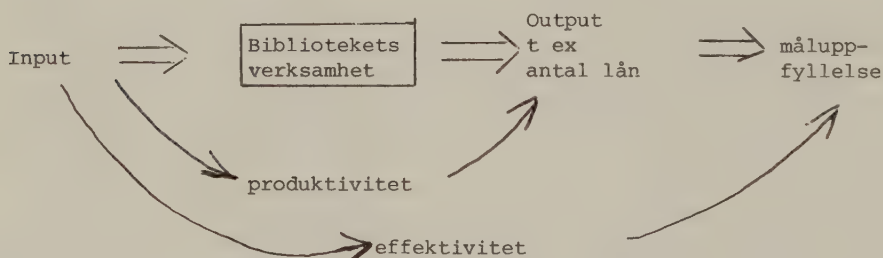

Fig 10. Bibliotekets effektivitet (Fritt efter Mabon, 1977)

- o Organisationer som sociala system. Kommunikationen inom och mellan grupp-bildningar och därmed sammanhängande arbetsmiljömässiga förhållanden, t ex förhållandet ledning - anställda, förekomst av samråd (Euster, 1981), det känslomässiga klimatet i organisationen (Berg, 1979) har stor betydelse inte minst vid forskning av den typ fallstudien representerar, i vilken forskningsuppgiften löper jämsides med verksamhetsutvecklingen i organisationerna.

Organisationskulturen i de organisationer ett forskningsarbete bedrivs är på samma sätt en faktor som kan ha en främjande eller hämmande verkan på forskarens möjligheter att få gehör för nya idéer i de grupper som berörs (Tichy & Ulrich, 1983).

Under verksamhetsutvecklingens förlopp uppstår känslor av glädje och samhörighet, men också ångest, vrede, rädsla, avståndstagande, avund, otrygghet, behov av auktoritet och erkännande i de olika gruppbildningarna. Dessa många gånger irrationella processer i relationsmönstren kan stjälpa noggrant planerade strategier för förändring och utveckling, utan att man till synes har något effektivt försvar att komma med.

Hinder: lokal nivå, individ

Till hinder på individnivå kan vi nämna individens egen kunskapsbas eller brister i densamma, och medvetenheten om den egna förmågan respektive oförmågan, vad man har eller inte har, och vad man kan kompensera eller ej.

Individens attityder, normer och värderingar i relation till sig själv, sitt arbete, sina arbetskamrater, närmiljö, kultur och samhälle, politiska och ideologiska tillhörighet kan verka som hinder eller möjligheter i relation till forskningsuppgiften. Det kan även gälla de specifika egenskaper i övrigt som gäller för individens subkultur och för biblioteksorganisationen som delkultur i universitetssamhället i den avgränsade del individen rör sig.

Individens koppling och relation till andra individer och grupper, sociala system, känslomässiga bindningar eller avståndstaganden, öppenhet - slutenhet, upplevelser av ångest, smärta, otrygghet, rädsla, självförnekelse, auktoritetsbundenhet, vänskap, samhörighet och kontaktförmåga osv kan på samma sätt ha avgörande betydelse för framgång eller misslyckande.

Individens livssfär i övrigt menar jag även hör hit, dvs hur familj, fritid, samhällsengagemang osv samverkar med eller motverkar arbetet och skapar harmoni eller kaos. Människor kan få satsa på olika delar av sin livssfär i olika hög grad under olika perioder av livet. Könstillhörighet t ex kan då avgöra vad man satsat på i det aktuella skedet av livet (Stjernberg, 1977).

Sammantaget kan man se hur en rad olika faktorer kan påverka en förändringsprocess, en forskningsinsats, ett utvecklingsarbete och förändra dess verkan och riktning, trots att kanske mål, problemanalys och lösningsförslag etc från början förefallit mycket rationella och tydliga.

7.5 Fallstudien: Urval av nyckelhändelser

Fallstudien består av ett antal episoder ur biblioteksfilialen NB:s "liv" under perioden sen höst 1977 - jul 1981.

Händelserna utspelas inte alltid geografiskt inom NB:s väggar. Exempelvis rör jag mig själv som anställd vid NB mellan moderorganisation och kundorganisation och ett antal andra institutioner och organisationer i regionen.

Episoderna eller nyckelhändelserna har främst valts så att de representerar interaktionen NB - LiUB alternativt NB - FÖ. Därutöver finns ett mindre antal händelser som ligger mera utanför dessa organisationer och som i den inledande översikten samlats i egen kolumn. Nyckelhändelser, som övervägande rör samspelet med Linköpings universitetsbibliotek, är numrerade LiUB:1, LiUB:2 etc. Episoder med anknytning till förskolläraryrket har betecknats FÖ:1, FÖ:2 osv. "Övriga nyckelhändelser" har markerats X:1, X:2 osv. I översikten över händelser lämnas uppgifter på vilka av nyckelhändelserna som dessutom kan vara av intresse för den enskilda nyckelhändelsen. På detta sätt kan man i någon mån följa vissa enskilda frågor, även om ingen ansträngning har gjorts att försöka vara heltäckande.

Etiska ställningstaganden, olika perspektiv, stöd av dokument

Fallstudien behandlar samspel mellan nu levande människor i organisationer jag har vistats i och vistas i. Detta innebär ett dilemma när man vill beskriva förlopp som även kan innebära att de inblandade personerna hamnar på kollisionkurs och genomlever större eller mindre konflikter. Jag har haft som personligt mål att återskapa en så sann bild som möjligt, samtidigt som jag inte vill skada eller sära de inblandade personerna. Det är oförenliga krav om det skulle innebära att alla känsliga, laddade eller improduktiva händelser skulle lyftas ut och enbart de soliga, varma, framgångsrika episoderna skulle redovisas. Jag har därför förfarit med materialet på två sätt.

Samtliga namn har maskerats genom utbyte av förnamn. I de fall som är väsentliga att beskriva med personer i sina positioner behålls uppgift om positionerna men fortfarande utan namn.

Jag har dessutom låtit ett urval av personer i vardera organisationen LiUB respektive FÖ ta del av fallstudien och ge sina kommentarer. I LiUB har alltså överbibliotekarien, två bibliotekarier och två biblioteksassistenter läst och lämnat synpunkter på fallstudiens innehåll. I FÖ har fallstudien placerats i prefektens rum under ett par veckor, under vilken tid de personer som var direkt inblandade med sin person i nyckelhändelser skulle kunna läsa och kommentera densamma. Eftersom jag vid detta tillfälle själv arbetade i Linköping, nu med full arbetstid, åtog sig prefekten att visa fallstudien för de aktuella personerna.

De synpunkter jag härvid fått kommer att vävas in i redovisningen av fallstudiens nyckelhändelser respektive i kommentarerna till fallstudien. Kort kan sägas att min bild i stort tycks kunna överensstämma med den bild övriga har, när vi inte går för djupt in i enstaka nyckelhändelser. Jag har både fått synpunkten att jag varit för "snäll" och att jag lagt ner mer "konflikt" i enstaka nyckelhändelser (fyra händelser totalt har man reagerat lite mer konkret på), än man nu i efterhand vill eller kan erinra sig. Jag har inte fått förslag på tillägg av mer än en nyckelhändelse, och den visade sig ha inträffat efter periodens slut.

I kommentarerna förekommer en tendens att personer som figurerar i "konfliktepisoder" i samtliga fall skulle vilja tona ner dessa något, medan de personer som inte själva förekommer i händelser av denna typ påpekar att jag varit lite för hänsynsfull, eftersom man menar att det i organisationens liv funnits en hel del problem och stridigheter. I ett par fall har jag upplevt tillstånd som öppna och positiva medan personer närmare centrum av den aktuella organisationen sett mera tydliga motsättningar. I ett par fall har man utan att närmare ange sina egna avvikelser från min version av vad som varit av intresse att notera i organisationernas utveckling påpekat att man

är medveten om att det är "min bild" utifrån NB:s horisont, och att bilden kan se något annorlunda ut från andra hörn av organisationen och ur andra positioner. Vidare har följande typer av kommentarer lämnats:

- o Kommentarer som understryker värdet av eller ifrågasätter fallstudier som sådana. Eget intresse för och kunskaper om organisationsteori m m har här haft viss betydelse för huruvida man är positiv till formen som sådan. Inga eller otillräckliga kunskaper om aktionsrelaterade forsknings-traditioner skulle sannolikt även kunna ha viss betydelse. Uppfattningen om vad som egentligen ligger i den professionella rollen kan även ha viss betydelse. Har man uppfattningen att bibliotekarier alltid skall befinna sig i "neutral ringhörna", kan det vara svårare att bejaka ett försök att beskriva en process i vilken ett par alldeles normala organisationer deltar, dvs i vilka ett helt vanligt arbetsliv utspelar sig med de motsättningar eller samarbete som kan förekomma.
- o Kommentarer som pekar mot att personen inte intresserar sig så mycket för utvecklingen som sådan i organisationerna utan tenderar att fastna i den eller de nyckelhändelser i vilka man själv förekommer.

Kan jag hävda att mitt val av nyckelhändelser ger en rättvis och "sann" bild av händelseförloppet ht-77 - ht-81?

Om vi frågade ett stort antal personer skulle alla sannolikt föreslå delvis olika händelser som viktiga för organisationens utveckling. Valet skulle bero på var i organisationen man satt, på vilken nivå, i vilken avdelning, arbetsgrupp, kamratgrupp, social gemenskapsmiljö, och med vilka ideologiska, politiska och kulturella föreställningar den egna upplevelsen av organisationen var förenad.

Jag kan alltså inte påstå att min bilds detaljer delas av alla i organisationen eller att mitt val av händelser är det enda tänkbara, det sannaste. (Som exempel kan jag nämna att ÖB på min fråga vilka nyckelhändelser han upplevde var de viktigaste i organisationens utveckling nämnde bara två, nämligen Vårdnäs /som jag själv också angivit/ och en händelse långt före bådas vår tid i organisationen, skapandet av Linköpingsmodellen, baserad på idén om långtgående datorisering.) Förklaringen till att jag ändå tror mig kunna ge en "sann" bild av händelseförloppet i förändringsarbetet hänger delvis samman med skillnaden mellan att tro sig om att kunna förmedla strikt objektiva fakta och att ge en mening; skillnaden mellan ett atomistiskt perspektiv som ser verkligheten uppdelad i mätbara storheter och ett holistiskt perspektiv som försöker ta in helheten, som tolkar och förstår, inte utifrån ett enstaka blyxtfoto, utan från en målning sammansatt av en mångfald penseldrag. I dessa finns det drag av "bildkonstnären" själv och hans/hennes upplevelser och erfarenheter, men också från alla de andra typer av källor, muntliga och skriftliga dokument etc som ställts till förfogande.

I fallstudien har alltså nyckelhändelserna valts av mig personligen, ingen annan, bilden blir i denna mening min, men bakom beskrivningarna finns även följande dokument och andra data:

- o anslagsframställningar och verksamhetsberättelser från Universitetsbiblioteket i Linköping,
- o protokoll och kallelser från linjenämnden för förskollärarytbildning, planeringsnämnden för U-sektorn, institutionsstyrelsen vid förskollärarytbildningen, delegationen för biblioteks- och dokumentationsverksamhet, biblioteksnämnden, lånemöten och andra formella regelbundet sammanträdande instanser vid Universitetet i Linköping,
- o måldokument, t ex de lokala studieplanerna och tillhörande dokument rörande den "dagliga verksamheten" vid institutionen för förskollärarytbildning,
- o protokoll, kallelser och korrespondens från arbetsgrupper och projektgrupper som varit verksamma i relation till LiUB, NB och NB:s FoU-verksamhet, även från enskilda personer i kommunbibliotek och socialförvaltningar,
- o minnesanteckningar från samma grupper,
- o material och notiser från användarundervisning och fortbildningstillfällen,
- o GRUMFs (Gruppen för utbildningsmetodisk forskning) dokumentation över sin verksamhet, dito över FoU-projekten vid NB, bl a projektrapporter, artiklar, regional-TV (Östnytt)-inslag,
- o elevarbeten, uppsatser, specialarbeten, temaarbeten,
- o intervju- och enkätdata, formella och informella, från lärarutbildare, studerande, handledare/kontaktpersoner, bibliotekarier, kommunrepresentanter vid sociala centralnämnder m fl,
- o enklare dagböcker och kalendrier, veckomeddelanden och informationsblad t ex LiUB-bladet, "lappar" på anslagstavlor och i cirkulation vid de båda organisationerna LiUB och FÖ, liksom anteckningar från muntliga informationer (onsdagskaffe vid FÖ och stormöten vid LiUB),
- o erfarenheter från olika former av informellt informationsutbyte med mera substans än väder och vind.

Därutöver har mina tolkningar rimligtvis påverkats (förhoppningsvis på ett sätt som gör dem mindre begränsade) genom mina litteraturanalyser inom avhandlingens forskningsfält, mina studier av mer allmänna måldokument (för t ex högskolereformen) osv.

Jag har slutligen lämnat en tolkningsnyckel genom att i avhandlingens inledning och i beskrivningen av mina tidigare erfarenheter ge en bild av mig själv, av vad som kan ha påverkat mig och påverkar mig i min framställning.

Översikt över nyckelhändelser ur förändringsarbetet 1978-1981 (med start veckorna före årsskiftet 77/78)

(Siffrorna inom parentes anger andra nyckelhändelser som är kopplade till den beskrivna nyckelhändelsen)

DIAGNOSFASEN

Universitetsbiblioteket (LiUB)	Övriga händelser	Institutionen för förskol- lärarutbildning (FÖ)
<u>Ht -77</u>		
LiUB:1 Tillsättning av tjänsten	X:1 Högskole- reformen, H-77	FÖ:1 Mötet med Institu- tionen FÖ:2 Min första medarbetare
<u>Vt -78</u>		
LiUB:2 Anpassning, sam- manjämknings och motsättningar (LiUB:7,8,10,14, 17,18,19,20,25)	X:2 Pendlandet X:3 Intressent- analysen X:4 Målanalysen	FÖ:3 Planeringsdagarna vid terminsstarten FÖ:4 Arbetsgruppen för biblioteket (FÖ:12,13,18,24)
LiUB:3 U-sektorns ar- betsgrupp (LiUB:5,23, FÖ:14)	X:5 Behovsanalysen, manus	FÖ:5 Brev från Institu- tionen FÖ:6 Lärargruppen FÖ:7 Studerandegruppen FÖ:8 Elevtema

FÖRÄNDRINGSFASEN

<u>Ht -78</u>		
LiUB:4 Ny ÖB (FÖ:9)	X:6 SAB:s konferens i Gävle	FÖ:9 Terminsstart och ÖB:s besök (LiUB:4)
LiUB:5 U-sektorns ar- betsgrupp (LiUB:3,23,FÖ:14)		FÖ:10 Den äldre littera- turen (FÖ:26)
LiUB:6 Fördelnings- nycklar (LiUB:21)		FÖ:11 Handledardagarna och enkäten om littera- turförsörjning i för- skolorna (FÖ:13,15,16,17,20, 25,27,29,31,X:7,8) FÖ:12 Arbetsgruppen för biblioteket (FÖ:4,13,18,24, LiUB:6)

Vt -79

- LiUB:7 Vårdnäs
- LiUB:8 Danborgs utredning
(LiUB:7,10,14,17,18,19,20,25)
- LiUB:9 Biblioteks-nämnden, BN och Delegationen
(LiUB:16,21)
- LiUB:10 Arbetsrotation-jourverksamhet
(LiUB:2,7,8,14,17,18,19,20,25)
- LiUB:11 Svensktrycket
(FÖ:16,18,20,25,29,31)

- FÖ:13 Arbetsgruppen för biblioteket; Tidsskriftsundersökning och svensktryck
(FÖ:4,12,18,24)
- FÖ:14 Användarundervisning
(LiUB:26,X:14)
- FÖ:15 Kartläggningsaktiviteter
(FÖ:6,7,8,X:3,4,5, LiUB:13)
- FÖ:16 Försök med litteraturinformation till handledarna/kontaktpersonerna, LÄSTIPS
(FÖ:11,13,15,16,17,20,25,27,29,31, X:7,8,12,15)

Ht -79

- LiUB:12 Temabibliotekarier
- LiUB:13 Kartläggning av institutionsbiblioteken
(LiUB:18)
- LiUB:14 Den interna informationen
(LiUB:2,7,8,14,17,18,19,20,21,25)

- X:7 Lägesbeskrivning; "Gula rapporten"
(FÖ:11,13,15,16,17,20,25,27,29,31, X:7,8,12,15)
- X:8 Östnytt
(FÖ:11,13,15,16,17,20,25,27,29,31, X:7,8,12,15)

- FÖ:17 De första "Lästipsen"
(FÖ:11,13,15,16,17,20,25,27,29,31,X:7,8,12,15)
- FÖ:18 Arbetsgruppen för biblioteket, placering av svensktrycket
(FÖ:4,12,13,24)
- FÖ:19 Terminsslut

Vt -80

- LiUB:15 Libristerminal
- LiUB:16 BN, Förvärvspolitik
- LiUB:17 Kartläggning av institutionsbiblioteken
(LiUB:13)
- LiUB:18 Dagny och den stora flyttningen
(LiUB:2,7,8,14,17,19,20,21,15)
- LiUB:19 Internkontakter, LiUB
(LiUB:2,7,8,14,17,18,19,20,21,25)

- X:9 Studiebesök
- X:10 Kartläggningsrapport
(LiUB:13,17)
- X:11 Norsk sommer-skole

- FÖ:20 LÄSTIPS-verksamheten
(FÖ:11,13,15,16,17,25,27,29,31,X:7,8,12,15)
- FÖ:21 Massmarknadslitteraturen
(FÖ:16,18,20,25,29,31)
- FÖ:22 Abborreberg

Ht -80

LiUB:20 Budgetgrupperna
(LiUB:2,7,8,14,
17,18,18,25)	X:12 Artikel i Bbl
(FÖ:11,13,15,16,
17,20,25,27,29,
31,X:7,8,12,15)	FÖ:23 Arkösund
FÖ:24 Hyllorna
FÖ:25 LÄSTIPS' följdprojekt,
"Svensktrycksprojek-
tet"
(FÖ:11,13,15,16,17,
20,25,27,29,31,X:7,
8,12,15)
LiUB:21 BN, Låneregler
och fördelnings-
nycklar
(LiUB:9,16)	X:13 GRUMF, gruppen
för ämnesmetodisk
forskning	
LiUB:22 Dagnys invigning		

STABILISERINGSFASEN

Vt -81

LiUB:23 U-sektorns ar-
betsgrupp, an-
vändarundervis-
ningsprojektet
(LiUB:3,5,FÖ:14,
X:14)	FÖ:26 Forskare som gäst-
föreläsare
FÖ:27 LÄSTIPS; Artikel i
Förskolan
(FÖ:11,13,15,16,17,
20,21,25,29,31,X:7,
8,12,15)
LiUB:24 Mediatek
(FÖ:27)	

Ht -81

LiUB:25 Servicenivåer
(LiUB:2,7,8,14,
18,19,20) | X:14 GRUMF-konferens,
okt -81
FÖ:28 Mediateket
(LiUB:24)
FÖ:29 Samarbete kommun-
bibliotek - NB
(FÖ:11,13,15,16,17,
20,25,27,29,31,X:7,
8,12,15)
FÖ:30 Konferensen i Mem
FÖ:31 Utvärdering av LÄS-
TIPS och sammanställ-
ning av utvärderings-
nummer
(FÖ:11,13,15,16,17,20,
25,27,29,X:7,8,12,15)
FÖ:32 Separationen |
|---|---|

Utanför tidsramen för projektets fallstudie (och alltså inte beskrivna i egna nyckelhändelser) kom några av produktresultaten att hamna:

- X:15 Fröbelbibliografien, 1982.
- X:16 Rev.ed. av "den lilla rosa", 1982.
- X:17 Slutrapport i form av avhandling 83/84.
- X:18 LÄSTIPS-rapport, prel. 1984.

7.6 Diagnosfasen

7.6.1 Nyckelhändelser ht -77 - vt -78

X:1. Högskolereformen, H-77

Som nyckelhändelser vill jag betrakta Högskolereformen H-77 i första hand och de förberedande sonderingarna kring Norrköpingsfilialens tillstånd och utvecklingsbarhet i andra hand, vilka hade företagits före mitt tillträde till tjänsten. Man hade t ex haft kontakter med Norrköpings stadsbibliotek kring hur ett eventuellt samarbete skulle kunna utformas. Men det beslut man fattade var att i stället bygga upp ett högskolebibliotek i miniformat kring boksamlingen vid Institutionen för forskollärarytbildning, FÖ. Uppgifter hade insamlats kring t ex tidskriftsbestånd men arbetet vilade i väntan på att tjänsten skulle besättas. Från forskollärarytbildningens sida fanns det önskemål om dimensionering av personal och bokanslag m m.

LiUB:1. Tillsättning av tjänsten

Som nästa nyckelhändelse har jag valt tillsättningen av tjänsten på halvtid och det faktum att man tillsatte en beteendevetare med erfarenhet av utvecklingsarbete på biblioteksområdet före min närmaste konkurrent som hade sin styrka i tunga bibliotekstekniska meriter. Introduktionsveckorna vill jag även framhäva som väsentliga pga den insikt jag fick om Linköpingsmodellens uppbyggnad och de personkontakter jag kunde etablera.

FÖ:1. Mötet med institutionen

Mitt möte med Institutionen för lärarytbildning och personalen där med prefekten i spetsen var mycket positivt. Jag gick runt de första veckorna och möttes överallt med glada tillrop med innebörden att man såg med glad förväntan fram mot att få ett fungerande bibliotek. Det var mycket lätt att få kontakt med personalgruppen, genom att alla samlades vid kaffepauserna halvtio och två. Alla lärargrupperna hade dessutom gruppträffar, till vilka jag kunde komma och ta upp biblioteksfrågor. Bild- och formlokalerna låg däremot längst bort och därför kom motsvarande grupp lärare att besöka personalrummet huvudsakligen på onsdagarna, då det var allmän information vid kaffet. Timmarna på onsdag fm användes till personalens sammanträden, inslag av personalutbildning m m. Kommunikationslärarna träffades dessutom alltid på tisdag fm vid kaffet nere i Bild och forms lokaler. Det fanns alltså goda kommunikationstillfällen med kunderna i personalgruppen. I personalrummet tog man också upp pedagogiska frågor, överhuvudtaget fick jag en känsla av att utbildningen och lärarkandidaterna betydde mycket för personalen; det var en mycket lätt och varm stämning, så som jag uppfattade det. Mina kolleger som kom upp med mig till NB så småningom brukade också påpeka, att de upplevde något liknande, en gruppanda, en gemensam stil utåt, ett arbetsplatsklimat, som var mycket lätt att arbeta i.

De studerande kom och gick, men inte in i biblioteket de här första veckorna. En av de första dagarna släntrade några lite äldre manliga studerande in genom dörren, tittade sig omkring lite, men på min fråga "Kan jag hjälpa er med något?" svarade de resignerat "Nej, vi brukar alltid gå till 'Stora biblioteket'!", dvs stadsbiblioteket, varpå de tågade ut och fortsatte ner mot matsalen. Det kändes inte så roligt!

Samtidigt hade jag inte någon anledning att kasta någon skugga på hur biblioteket tidigare skötts. Man hade gjort vad som var möjligt att göra, och vad man vanligen gör i skolbibliotek skötta av lärare, inte bibliotekariéer, på några få veckotimmar och med små anslag, och det blir inga cirkuskonster... Mina känslor var dels en viss nedslagenhet inför de små resurserna och de stora förväntningarna, men dels också en stark lust att visa att vänta bara så ska ni få se på...

Medan jag ytligt sett gick runt, tänkte jag febrilt på olika lösningar, och hur de skulle kunna passa in i mina tolkningar av målen för verksamheten, som på det här stadiet snarare var övergripande samhällsmål i relation till högskolans fördelningspolitiska mål och målen om jämställdhet m m än konkreta målsättningar för den dagliga verksamheten. Från denna likgiltiga attityd som rådde gentemot biblioteksverksamheten från många håll - hur skulle jag få igång en livlig verksamhet som gjorde biblioteket till centrum i en aktivitet som integrerade institution och bibliotek till ett aktivt och levande utbildningssamhälle?

Hur skulle rutinerna arbetas upp och anpassas till LiUB:s i de fall detta var mest rationellt? Hur skulle de spridda boksamlingarna (10 ställen) tillgängliggöras bättre och kompletteras på ett sätt som anstod en högskoleutbildning?

Hur skulle jag rycka tag i mina osynliga kunder? Marknadsföra användarundervisning? Hur skulle jag göra mina kunder bibliotekstillvända, så att biblioteksutnyttjandet blev ett naturligt sätt att bedriva respektive genomgå undervisning?

Och inte minst - Var fann jag mina vapendragare?

FÖ:2. Min första medarbetare

Det senare visade sig vara det lättaste. Redan de första veckorna kunde jag räkna in min första medarbetare, inofficiellt förstås. Karin tillhörde den administrativa personalen och hade tidvis, med den ojämna arbetsbelastning personalen på institutioner kan ha, ingenting att göra alla stunder på dagen, och hade tagit för vana att gå och se, om det fanns något nyttigt att syssla med. Vid dessa expeditioner kom hon då och då in i biblioteket. Snabbt kom vi att finna gemensamma arbetsuppgifter, samtidigt som vi blev mycket goda vänner, och institutionen ansåg, att det var ett för dem positivt sätt att avsätta personaltid på en uppgift man stödde i väntan på bättre resurser till biblioteket. För mig betydde det mycket. Dels är det roligt att ha arbetskamrater, men det gav mig också större svängrum för handlandet, att jag kunde överlåta en hel del uppgifter på Karin, vars kvalifikationer var utomordentliga ur min synpunkt. Hon var en snabb maskinskrivare - jag hade i praktiken faktiskt egen sekreterare...

Eftersom Karin precis som jag arbetat tillräckligt länge på arbetsmarknaden, uppskattade hon å sin sida att få egna uppgifter, som hon utförde efter eget huvud och med planering av den egna tiden, samtidigt som vi också samplanerade och jobbade med ganska långsiktiga planer för NB.

I övrigt ställde faktiskt hela Institutionen upp om inte praktiskt så genom att lyssna och ge synpunkter på mina frågor och förslag och visa en positiv attityd till idén om bibliotekets roll i utbildningen, så långt vi kom att beskriva den. Mest kom jag att arbeta med svensklärarna, och i fråga om övergripande problem ställde prefekten upp lika snabbt, som om jag ingått i institutionspersonalen även rent organisatoriskt.

Det fanns alltså positiva förutsättningar för ett förändringsarbete: Miljön med människorna, lokaler mitt i Institutionen. Utan att ännu så mycket synbart hade skett hade vi börjat komma i rörelse.

Höstterminens avslutning och jullovet kom och innebar ett kort avbrott i arbetet, och jag såg fram mot våren som en utmaning.

X:2. Pendlandet

I januari startade på allvar det pendlande Linköping-Norrköping som skulle ta formen av ett mindre transportföretag i biblioteksbranschen. Under åren transporterades personer: kolleger, bibliotekshögskoleelever, arbetskamrater vid Institutionen, studerande vid bilhaverier (t ex "döda" batterier), lektörer, FoU-projektarbetare i övrigt, personal från övriga universitetet, t ex lärarutbildningen och förvaltningen; material: litteratur - ny och gammal, inköp och lån, brådslande beställning-

är från och till olika avdelningar inom LiUB, som inte kunde vänta på det enda transporttillfället på onsdagarna, då Lådan kom, massmarknadslitteratur för FoU-projekten kring påverkan och kritisk granskning av barnlitteratur, bokhyllor, tekniska hjälpmedel, videobandspelare från lärarutbildningens AV-avdelning när "våra" krisade i Norrköping; och tankar; under pendlandet genom det idylliska östergötalandskapet utvecklade jag i huvudet många av de lysande eller misslyckade idéer, som senare omsattes i verksamhetsutvecklingen. Jag gjorde även en del personliga utvärderingar av mina egna insatser; man hinner fundera ganska mycket kring strategier osv under de 35-45 minuter det tog från dörr till dörr beroende på årstid. Pendlandet var också kontaktskapande. De personer man satt och samtalade med i bilen, hann man bli väl bekant med: några av mina mesta samarbetspartners i LiUB har pendlat med mig.

FÖ:3. Planeringsdagarna vid terminsstarten

Vårterminen startade kraftfullt med att personalen, plus representanter för yrkeslivet, och jag samlades i "Gula rummet" för att informera och informeras, och ta tag i den kommande terminens arbete. Jag hade delat ut en PM (PM angående kvartersbibliotekets nya funktioner och önskemål om synpunkter på den nya verksamheten, 78-01-09), i vilken jag ville ge min bild av nuläget, men också sammanställa en första

"lista med frågor, där jag eller vi andra bör söka finna de allra bästa lösningarna och rutinerna, när vi nu drar igång vårt samarbete. Jag är öppen för förslag och kritik, jag kommer att ta kontakt personligen med alla i någon form, och det är därför inte nödvändigt, att vi idag betar av alla punkter."

Avslutningsvis påpekar jag: "Alla vid förskolläraryrkesinstitutionen har en reell chans att påverka vår profil som kvartersbibliotek!!! Ta den chansen!!!"

Under en sekvens i det strida flödet av gemensamma samtalspunkter kom frågan om tillsättning av nya arbetsgrupper upp, t ex frågan om en arbetsgrupp för biblioteket. Dvs man talade om en biblioteksnämnd. Man hade närmast tänkt sig en beslutande församling, men med biblioteket placerat i LiUB:s organisation kunde det ju bara bli en rådgivande grupp. Själv ville jag gärna ha en grupp, men en grupp som samarbetade mera informellt än nämnder vanligen gör. Snabbt valdes en lärare per block och en representant för övrig personal på min önskan, jag hade tidigare funnit denna personalgrupp vara ovärderlig som samarbetspartners. ("Block" innebär de fyra grupper "ämne-na" vid FÖ är uppdelade i: Pedagogik, metodik, kommunikation och omvärldsorientering.) För studerande reserverades en plats per terminsgrupp, dvs 5, vilket i praktiken kom att innebära ett betydligt mindre antal personer. Praktikperioder m m gjorde att studeranderepresentationen inte var lika hög som övriga grupper.

Under passet med biblioteksfrågorna reste sig en representant för yrkeslivet upp och frågade i uppfordrande ton: "Hur skall det bli med den där recensionsverksamheten egentligen?" Jag visste inte vad frågaren menade, och frågan "landade" inte riktigt, eftersom en massa andra frågor tumlade fram i snabb följd. Men jag började tänka. Ht -78 skulle jag komma att ta tag i frågan mer på allvar.

FÖ:4. Arbetsgruppen för biblioteket

Till den första träffen kom samtliga representanter. Vi enades om att inte ha någon formell ordförande. Bibliotekarien var sammanhållande, men i övrigt var formerna inte så låsta. Första tillfället ägnades av naturliga skäl åt en genomgång av nuläget (bristen på material, hyllor, katalogskåp, anslagstavlor m m) men även åt frågor av mera principiell natur (vilken var bibliotekets primära målgrupp, formen för den första användarundervisning som skulle kunna ges vt -78 m m).

På programmet stod också en punkt "Samarbete mellan bibliotek - lärare och studerande". Vi citerar ur protokollet:

"Biblioteksgruppen hoppas kunna öka informationsutbudet mellan de olika användargrupperna. Medverka vid bokurvalet, samarbeta kring utställningar. Initiera projekt med utgångspunkt från bl a barnlitteraturen." Gruppen, med en kärna av lärare och övrig personal som var tämligen fast, och en rörlig del i form av de studerande som kom och gick, kom under åren att syssla med en varierande blandning av rutinärenden, bokhyllors anskaffning och placering osv och pedagogiska frågor kring biblioteket i undervisningen, vilket senare kommer att redovisas. Inriktningen var, att alla parter skulle involveras i utvecklandet av biblioteksenheten.

FÖ:5. Brev från institutionen till RÅ, Rectorsämbetet, 78-02-06

I de förplaneringar som gjorts inför H-77 hade man diskuterat en dimensionering av biblioteksresurserna, vilken var av ca dubbla storleken jämfört med vad man i realiteten avsatte för NB:s verksamhet. Inga speciella förstärkningar gavs vid starten vare sig i personal- eller materialhänseende. Under de första månadernas arbete blev det klart, att det inte fanns någon möjlighet att svara mot de rimliga krav, som man kunde ställa på ett högskolebibliotek, trots att bibliotekarien ständigt arbetade på övertid. NB förväntades betjäna över 500 personer vid förskolläraryutbildningen och mer än 700 vid enstaka kurser vt -78 på $\frac{1}{2}$ bibliotekarietjänst. Som jämförelse kan nämnas, att man vid lärarutbildningsbiblioteket, LB, den här tiden hade 1 bibliotekarie, 1 bibl.ass (50%) och 1 adm.ass (50%) för att betjäna ca 800 kunder, varav somliga var ute på praktik. LB hade biblioteks status, medan NB måste byggas närmast från grunden med det merarbete detta innebar.

I detta läge ställde institutionen upp och uppmärksammade RÅ, Rectorsämbetet, på förhållandet. Man ville stryka under att man hade behov av ett upprustat bibliotek och att det måste avsättas pengar härför. Efter att de här första månaderna upplevt sig som "den som kom och slängde grus in i det väloljade maskineriet" och få undflyende svar på kraven på basresurser, men inga raka besked, kändes det som ett stöd att ha kundorganisationen bakom ryggen i uppbyggnadsarbetet. Under den här tiden hade LiUB det jobbigt med att få resurserna på inre tjänst att räcka till också för de nya enheterna. En hel del strukturer i organisationen stämde inte längre, och till yttermera visso var överbibliotekarien, ÖB, på väg bort från LiUB till en ny tjänst vid ett stort forskningsbibliotek i Stockholm. Organisationen var även i ett läge när man nått en form av plåtå.

Samtidigt som jag tyckte mig se mycket av "nybygggaranda" bland den jämförelsevis unga personalen, fanns det ingen större integration mellan avdelningarna. Möjligheten att klättra från kvällsvakt till biblioteksledning började sväva allt längre bort, i och med att man inte längre huvudsakligen rekryterade till högre tjänster inom den egna personalgruppen. I detta läge kom då våra nya enheter inte som nya möjligheter, utan som belastningar och problem.

Jag var även van vid en rakare kommunikation kring ekonomiska frågor från min tidigare arbetsplats; här fick jag vänja mig att sällan få ett klart besked hur stora medel det fanns kvar, om bokhyllor var beställda eller ej osv. Förhållandet var det, att LiUB drogs med stora underskott, och handläggande tjänstemän hade ingen avundsvärd situation. Kanske var de undanglidande manövrerna ett sätt att ta bekymmer från oss, samtidigt som det skapade lite andrum för vederbörande. Men det var inte bra för stämningen i personalgruppen. Det skapade också en ambivalens som kvardröjde hela denna första vår; det var lättare att solidarisera sig med Institutionen mot LiUB än att stå med jämlika lojaliteter i båda organisationerna. Genom att jag emellertid lärde känna allt fler arbetskamrater i LiUB under gemensamt arbete, tappade jag ändå inte helt fotfästet där utan började engagera mig också i moderorganisationen och de utvecklingsmöjligheter jag föreställde mig att LiUB hade.

FÖ:6. Lärargruppen

Under januari och februari gick jag runt och samlade in synpunkter från såväl enstaka som grupper av lärare. De olika "blocken" (pedagogik, metodik, kommunikation och omvärldssorientering) hade egna träffar, vilka var fina tillfällen för biblioteket att ge och få synpunkter i olika blockriktade frågor. I synnerhet i början, innan utvecklade nätverk av personer bildats, hade jag stor glädje av att titta in i metodiklärarnas lilla konferensrum eller kila ner på tisdagar till "Bild och form" och fika med kommunikationslärarna. Punkterna i PM 78-01-09 betades av en efter en, och de samlade synpunkterna listades och rapporterades senare i den första projektrapporten "Universitetsbiblioteket i undervisningen. Biblioteket i förskolläro- undervisningen. En behovsanalys." (Linköpings universitetsbiblioteks publikation nr 16, 1978.)

FÖ:7. Studerandegruppen

De studerande fick information om bibliotekets existens och uppmanades inkomma med synpunkter på verksamheten och förslag till bokinköp. För att få en uppfattning om de mest akuta behoven av litteratur och biblioteksservice tänkte jag tillsammans med svensklärarna följa upp den grupp I:or, som påbörjade sin utbildning under vt -78.

En första åtgärd var att gå ut med en enkel enkät för att få en uppfattning om vad man läst om barn och barnlitteratur, och vilka synpunkter man hade kring biblioteksservice, när man började sin utbildning. Den skulle senare komma att följas upp av enkäter kring vilka informationsbehov man har, när man är färdig och yrkesverksam. I den första enkäten emellertid deltog 108 av 124 I:or. Medelåldern på denna termins I:or var låg, kunde jag finna via elevkortet, 20 år och 8 mån. De yngsta var 19 år, medan den äldsta var 44 år. Ca 2% hade egna barn. Flertalet hade kortare praktikperioder från daghem, institutioner, särskolor, vård- och sjukhem eller från barnpassning i familj, lägerverksamhet, hemsamaritjobb eller som dagbarnvårdare, barnsköterska, lekledare, scoutledare, elevassistent osv. Några få hade erfarenhet från helt andra områden. Kön: till 94% kvinnor. Teoretiska studier utöver gymnasienivå förekom sparsamt.

Enkäten markerade noga, att bibliotekarien inte var ute efter att undersöka de studerandes prestationer, vilket på inget sätt ligger inom bibliotekets kompetensområde. Svaren skulle bara hjälpa biblioteket att skraddarsy sin verksamhet med hjälp av de medel och andra resurser, som stod till förfogande, så att det så snabbt som möjligt skulle kunna bli ett fungerande instrument i utbildnings- och utvecklingssammanhang i förändringsarbetet vid högskolebibliotek och institution.

Resultatet av enkäten sammanställdes på enklaste sätt, frekvenstabeller med kommentarer. Den var ju riktad mot den egna verksamheten, som ett arbetsinstrument, och skulle inte imponera på omvärlden. (Resultat, Klasson, 1978, s 10-17, och förslag till åtgärder, s 22-23.)

FÖ:8. Elevtema

För att följa upp vilken biblioteksservice kommunerna ger åt förskolan, så att utbildningsbibliotekets och kommunbibliotekets insatser skulle komplettera varandra, började vi med att via lärarens förmedlan peta in lite frågor från biblioteket i ett fältarbetestema. Studerande gick ut i kommunen och frågade representanter för olika kulturinstitutioner, vad man gjorde för förskolorna. De studerande kom snällt in till mig efteråt och lämnade några papper med sammanfattning av resultaten; det var mycket magert. Men inte så mycket därför att kommunen inte hade något att bjuda utan pga ovana att samla in informationer på detta sätt. Man hade inte beställt tid i förväg med kulturrepresentanterna t ex och var kanske mer van vid muntliga redovisningar, förmodade jag då.

LiUB:2. Anpassning, sammanjämkning och motsättningar

Under våren hade, som tidigare nämnts, ett stort arbete lagts ner på att undersöka, bedöma och besluta om hur långt anpassningen av NB:s och LB:s rutiner till LiUB skulle gå. Lärarutbildningsbiblioteket, vilka fungerade mera som skolbibliotek, hade under SÖ-tiden haft rutiner som snarare liknat folkbiblioteks än forskningsbiblioteks. Genom att LiUB var uppbyggt kring idén om ett datoriserat bibliotek med strikt lagbundna rutiner för samtliga inblandade enheter, kom vi i de flesta hänseenden som kusinerna från landet med kläder som inte passade. Våra kunder tillämpade dessutom problemorienterad undervisning i högre utsträckning än vad som var vanligt inom högskolans övriga biblioteksenheter, även om det förekom, och hade även ett system med klassuppsättningar och flera dubbletter/titel, något som man ryste åt inom övriga LiUB, där man var van att forskningslitteratur inköptes i enbart ett ex. Litteraturen förvärvades hos oss vidare "horisontellt", dvs över många ämnesområden - som alla redan fanns någon annanstans inom LiUB, medan LiUB förvärvade vertikalt, dvs på djupet inom strikt uppdelade ansvarsområden inom klassifikationssystemet. Vi använde våra kortkataloger flitigt, medan man hade rationaliserat bort vissa delar därav inom moderorganisationen. Vi hade fördelat vår litteratur olika djupt ner i det hierarkiska SAB-systemet (ett system för klassificering av litteratur) och måste för katalogkortproduktionens skull söka ena oss om ett gemensamt system för t ex hur vi placerade litteraturen i hyllorna.

Inom LiUB hade man haft tankar om att psykologi-pedagogik och barnböcker skulle kunna vara NB:s profil och visade skepsis, när jag förvärvade samhällsvetenskaplig litteratur. Man var tveksam till mitt påbörjade insamlande av forskningsrapporter och avhandlingar till NB; det var BV, Beteendevetenskapliga biblioteket, som skulle hålla det... osv. Modelltänkandet i Linköpingsmodellen fick överhand över det som var en av grundidéerna, nämligen användarinflytandet och profileringen efter kundernas behov.

Det här inbjöd till en sorts ställningskrig. Å ena sidan visade man upp en positiv och aktiv min gentemot kunden och försökte hålla biblioteksintresset vid liv eller helst få det att expandera, medan man talade om allt man kunde få via samarbete med LiUB:s övriga avdelningar. Samtidigt fick man å andra sidan gentemot LiUB hålla uppe en ständig dialog över vilka behov som fanns, att man själv fanns, att NB fanns, medan verksamheten långsamt men säkert skruvade sig framåt genom kriserna. Å ena sidan försiggick en intensiv verksamhet i relation till anpassningen till LiUB, och parallellt pågick i Norrköping kartläggningsaktiviteterna intensivt tillsammans med inarbetandet av biblioteket i institutionens liv. Samtidigt som jag i Norrköping njöt i fulla drag av den här utmaningen, kan jag i mina gamla pärmars finna exempel på när humöret kokat över, t ex när den interna informationen fungerat särskilt dåligt:

"När nu senast anmälningslista och informationsblad om personalens 'trivselresa' inte nått NB två dar efter det datum resan skulle gått av stapeln, trots att övriga avdelningar haft dessa på cirkulation redan veckan före resdatum efter vad jag fått höra, blir jag både arg och ledsen. Jag vill naturligtvis ha precis lika god information som övrig personal får, i lika god tid osv. Jag kan inte acceptera att jag skall behöva fråga efter information som når andra avd på papper. (När jag frågade efter listan på namnen på ÖB-kandidater vid informationsmötet, sa någon tjänst villigt 'den sitter på anslagstavlan'. Tyvärr har jag ingen röntgenblick från Norrköping.) Efter att på detta sätt luftat mina känslor hoppas jag att vi kan finna en bättre lösning än hittills på problemet. Några förslag till att börja med..." (PM angående information från LiUB till NB inför nästa lånemöte).

Vi löste problemet med informationen tillfredsställande med tanke på de speciella problem vi hade att tackla, att döma av en anteckning i lånemötets 78-06-14 protokoll från månaden efter, även om det oftast innebar att jag även fortsättningsvis fick uppöva en viss aktivitet, när det gällde att av-

lyssna, vad som var på gång i organisationen av allmänt intresse.

Själv bidrog jag till den interna informationen genom att vidarebefordra mina arbetsgruppsprotokoll till LiUB/avd f kundtjänst, och genom att sända ÖB en kopia av den behovsanalys jag tidigare nämnt. Jag tänkte att det kunde vara av intresse för andra att se hur arbetet i Norrköping framskred, och hade sammanställt vårens kartläggningar och analyser utan några större pretentioner än att möjligtvis öka intresset för utbildningsbiblioteket. ÖB svarade vänligt och föreslog att rapporten skulle gå ut i bibliotekets serie.

X:3. Intressentanalysen

I rapporten ingick utöver kartläggningarna ett mindre försök att uppskatta vilka grupper inom och utom NB, som kunde betraktas som NB:s intressenter:

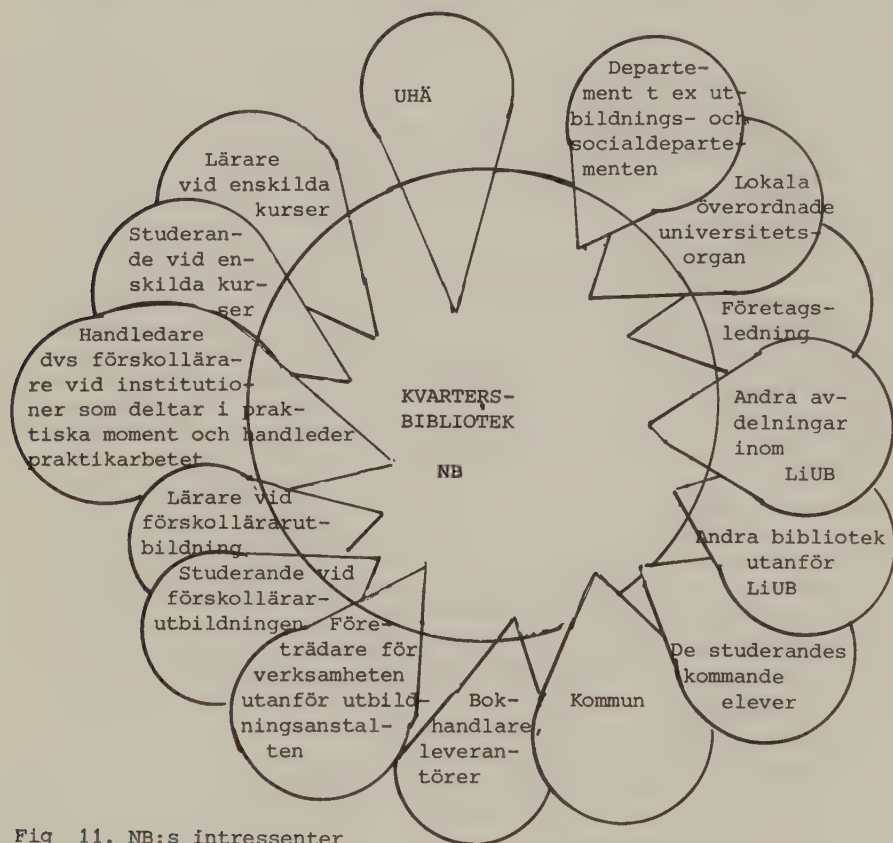

Fig 11. NB:s intressenter

LiUB:3. U-sektorns arbetsgrupp

Under våren aktualiserades det problem som uppstod bl a i det för LiUB nya förhållandet, att U-sektorns bibliotek NB, LB och BV köpte delvis samma litteratur (U-sektorn betyder i detta fall inte bara lärarutbildningssektorn utan dessutom även det beteendevetenskapliga kvartersbiblioteket.) För att samordna inköpen och undvika onödiga dubbelköp påbörjades ett samarbete, som i början huvudsakligen handlade om inköp, katalogisering och andra rutiner, men som kom att utvecklas till en stödgrupp, som behandlade alla tänkbara typer av biblioteksfrågor och pedagogiska frågor utifrån perspektivet lärarutbildningarnas dubbla funktioner som skol- och högskolebibliotek. Gruppen kom även att fungera som stödjande för personalen genom de

första årens anpassningsprocesser med dess konflikter men också många glädjeämnen. Eftersom vi dessutom hade något olika erfarenhetsbakgrund, kompletterade våra kompetenser varandra, och vi drev ett mycket komplikationsfritt samarbete inom gruppen.

X:4. Målanalysen

Intressentanalysen kan ses som en skattning av min uppfattning om vilka som var intressenterna 1978. I relation till de grupper, som arbetsgruppen för biblioteket pekat ut som de primära, gjorde jag en liten analys av några av de mål, som var aktuella för de lokala grupperna. Jag hade läst Illeris och en del andra författare just då och funderade litet kring styrsystem m m och definitioner på problemorienterad undervisning. Men liksom mycket som utförs i sammanhang, där man har för lite tid till djupare analyser, blev resultatet inte så omfattande eller revolutionerande. En av de intressentgrupper behovsanalysen (Klasson, 1978) behandlade var de studerande:

"Studerande vid förskolläraryrket utbildningen som intressenter

Med utgångspunkt i Lokal utbildningsplan för förskolläraryrket utbildningen, och med hänsyn tagen till undervisningsformernas inverkan på NB:s verksamhet, och efter ... en enklare skattning av de mer uttalade behoven av biblioteksinsatser enligt resultaten av enkäten, kan vi summera bl a följande:...

Åtgärdsförslag i anknytning till bokurvalet

Med tanke på NB:s dubbla ansvar att upprusta och vidareutveckla bokbeståndet bör kanske första årets inköp koncentreras till bl a följande områden

Litteratur kring människans situation och livsvillkor i samhället.

Litteratur som behandlar det nutida samhället nationellt som internationellt.

Litteratur kring aktuella forskningsproblem, samhällskunskapens och socialkunskapens källmaterial." (s 22)

"Ständig utvärdering av litteraturanskaffningen bör ske i relation till ovanstående punkter såväl som till erfarenheter från avslutade temaområden.

Studerandeönskemål bör i hög grad beaktas eftersom det kan stimulera till högre aktivitet i relation till biblioteket. De studerande märker naturligtvis också vad de saknar och vad NB saknar, och detta är en källa till kunskap om inriktning av bokinköpen. Tid bör avsättas till nyttjarundervisning och initiering av mindre projekt utgående från bibliotekets egen verksamhet t ex kring barnlitteraturen i utbildningen och vidare ute på institutionerna i samhället.

Hänsyn bör tas till de nya grupper av studerande som tillkommit senare år med andra livserfarenheter och utbildningar än tidigare så att de studerandes samlade erfarenheter får möjlighet att påverka planeringen av biblioteksarbetet.

Det skulle kännas fint om ett av bibliotekets mer långsiktiga mål vore att bidra till de studerandes kritiska skolning och ökade självständighet i förhållande till värderingar som möter i utbildningen och den kommande yrkesverksamheten och också till att bedöma den egna utbildningens och yrkesverksamhetens betydelse och konsekvenser för samhället" (s 23).

X:5. Behovsanalysen, manus

Det samlade resultatet av vårens kartläggningar fanns nu som manus, och detta betecknar slutet på Diagnosfasen.

7.7.1 Nyckelhändelser ht -78

LiUB:4. Ny ÖB

ÖB tog farväl av personalen och en ny ÖB trädde in på scenen. Till den senares meriter hörde att han arbetat med projekt kring litteraturförsörjning till småföretagare i norra regionen, dvs projekt med bibliotek och annan högskolepersonal inblandad. Ur ett brev till personalen kan vi hämta följande programförklaring (1978-08-21):

"Linköpingsmodellen har jag alltid haft en viss dragning till och det skall bli stimulerande att få vara med och vidareutveckla den. Min uppfattning är att det aldrig finns något som är så bra att det inte kan bli bättre. När ett steg tagits måste nästa ha påbörjats. Det är så att 'om du tänker för länge på nästa steg så kommer du att tillbringa en stor del av livet stående på ett ben'...

...Av intresse kan det redan nu vara bra att veta hur jag i stort ser på mitt arbete. Jag skulle vilja jämföra det med en orkesterledares. Först måste en repertoar tas fram (mycket efter publikens - kundernas önskemål, för vi vill ju inte spela för tomma läktare). Orkesterledarens uppgift är sedan att se till att alla spelar samma stycke. Det låter inte så bra om en sektion eller en instrumentalist spelar något helt annat efter eget bevåg. Alla måste hålla takten och spela lika fort. Om så inte är fallet blir det omedelbart mindre njutbart då någon ökar farten eller blir efter. Samträning och gemensamt intresse för instrumentet och hela gruppens uppgift är helt nödvändigt. Att sköta och stämma instrumentet måste dock var och en göra själv eller tillsammans med de närmaste kamraterna. Däremot skall orkesterledaren se till att alla har fullgoda instrument att tillgå."

Under sommaren kom vår nya ÖB på blixervisit och vi kunde sammanträda bl a om utgivningen av "Behovsanalysen", som den förre ÖB föreslagit. Det var också aktuellt att ta fram former för rapportserien. Om den nu skulle komma att innehålla annat material än bibliografier och kompendier i användarundervisning, skulle vi t ex ha en redaktionsgrupp? Min presentation av "Behovsanalysen" som en projektrapport stötte på motstånd från en av kollegerna, som påpekade, att formellt fanns det inget sådant projekt - vilket var korrekt, om man med befintlig menar finansierad och noterad i projektkataloger e d. Slutligen antogs som förslag, att rapporten skulle kunna aviserar under sammanfattningsrubriken "Universitetsbiblioteket i undervisningen" (inte utbildningen som jag föreslagit, och som jag fortfarande anser vara en bättre beteckning). "Biblioteket i forskollärarytbildningen: En behovsanalys" blev rapportens titel.

Vår nya ÖB annonserade en plan för besök vid LiUB:s olika avdelningar under början av hösten och NB skulle få besök i mitten av september. Inför besöket listade jag problem och svårigheter men också glädjeämnen som en presentation av nuläget - och kanske mig själv i viss mån. Jag ville också markera att NB, som ett högskolebibliotek, måste ställa upp på de krav och önskemål som användarna kunde ha och alltså också medverka i förändringsarbetet, så som förutsattes, om vi skulle kunna ställa upp på de rader vår nye ÖB skrev som förord till "Behovsanalysen":

"Utvecklingsarbete för att skapa nya former för ett universitets arbete har präglat uppbyggnaden av Universitetsbiblioteket i Linköping. Universitetsbiblioteket kan inte leva ett isolerat liv utan måste anpassa sig till förändringar i undervisning, forskning och samhället i stort. Framför allt måste dess roll i undervisningens och forskningens tjänst omprövas, utvärderas och nya mål och nya uppgifter eventuellt föras fram. För att sprida kännedom om de erfarenheter som erhållits i Linköping och det utvecklingsarbete personalen utfört, kommer vi att pub-

licerade analyser, resultat o dyl i vår publikationsserie under sammanfattningsrubriken "Universitetsbiblioteket i undervisningen" (Förordet, s noll).

Ur "PM inför ÖB:s besök i september" citerar jag:

"NB har under det halvår som gått sen jag tillträdde tjänsten försökt att arbeta mot målet att bli ett fullgott kvartersbibliotek med en service, som inte understiger vad man kan prestera vid övriga biblioteksenheter i LiUB. Eftersom NB tidigare skötts med små medel och för få timmar av tillfälliga lärarkrafter, fanns mycket att ta itu med för att göra biblioteket mera lättillgängligt och användbart. Jag har fått arbeta på två plan - dels anpassa NB till alla rutiner som LiUB tillämpar för kvartersbibliotek med kravet att utveckla NB till 'en spjutspets' (enligt administrationen) - dels ta tag i den katalog och boksamling som fanns och arbeta upp densamma till åtminstone minikrav på standard."

Här följer en passus med detaljerade uppgifter om vilka upprustningsarbeten som påbörjats eller fullföljts.

"NB betjänar enligt uppgifter jag fick vid starten institutionen vid förskollärarytbildning ca 550 pers och studerande och personal vid enstaka kurser, ca 700 pers detta läsår enligt studievägledaren.

Som jämförelse kan jag nämna, att LB har att betjäna 700 stud, varav 200 är ute på praktik nästan hela terminen och har 2-3 enstaka kurser. Här har man en liten grupp av personer i biblioteket.

Kortstoppningen har ungefär samma omfång (det visade sig senare att NB hade den största katalogkortstoppningen av filialpersonal undantagandes HB), bokinköpen (utom till enstaka kurser som ju inte får något) är tämligen jämförbara ur arbetssynpunkt osv.

Förskolestuderande borde få service hela dagen, och eftersom enstaka kurser placerats på kvällstid borde personal finnas även dessa tider. Enstaka kurser har f n bara förra årets kurslitteratur, eftersom man inte köper in till oss enligt Ingrid P. förrän andra enheter fått sitt, om pengar då finns kvar. Tidskriftsförslag har lagts på is - vi har inte en enda tidskrift i anknytning till datorbaserade system t ex CIJE (Current Index to Journals in Education), inga utländska prenumerationer i t ex utvecklingspsykologi. Akad lärare får släpa hit kartonger på eget initiativ från Linköping, om de behöver något.

I höst hade studievägledaren och jag tänkt besöka samtliga introduktionsmöten och informera om biblioteket, men vad kan jag säga: Vi har ett bibliotek men utan kurslitteratur, om ni inte vill läsa fjolårets, få uppslagsverk, ingen personal att tala om, inga tidskrifter att läsa om ni inte är förskoleentusiaster, utan en hel del av den inredning man talar om i bildbandet om LiUB, osv.

Kan vi från LiUB åtgärda eller åtminstone få fram riktlinjer för vad vi vill med enstaka kurser? Kan vi ta upp frågan med fakulteter och linjenämnder? Är alla medel reserverade för studerande i Linköping?

Jag upplever min egen situation som en orkestermedlem som när konserten påbörjats fortfarande väntar på att man skall baxa in flygeln på scenen. Beträffande bokurvalet har ju inga klara målsättningar framkommit från LiUB, själv har jag ju gjort min behovsanalys för att få något underlag till första nödvändiga upprustning.

Jag har hittills fått lite vänliga gliringar från Förvärv som å ena sidan inte vill att vi skall bli ett folkbibliotek till i Norrköping, inte tycker att vi skall ha annat än utvecklingspsykologi helst och barnböcker, inte tycker om tre pedagogiska bibliotek, inte vill dubbelräta litt, inte riktigt tror på mina låntagares behov av diss:ar och forskningsrapporter, inte har råd med nybeställningar av tidskrifter, krisar med kurslitteraturen och inte klargjort var besluten fattas om bokinköpen, av Förvärv centralt, av oss gemensamt, alt av biblioteksavd och institutionen ute vid låntagarna. Hur skall centralisering resp decentralisering fungera i relation till NB?

Vi har haft och har fortfarande problem med vår utrustning. Lars har lyckats ordna ett katalogskåp, men vi har trängande behov av bokhyllor, boksnurra...

Om nu ovanstående låter som en lång klagovisa vill jag mildra intrycket genom att säga att personalen vid såväl LiUB som Institutionen för forskolläraryrket tagit mot mig utomordentligt vänligt, miljön är trivsamt, mina bemödanden har blivit väl emottagna vid institutionen, och jag hyser gott hopp om att vi nästa år kommit en bit till på väg mot ett bättre bibliotek. Jag är samtidigt medveten om att om inget görs kommer NB att bli ett 'Norrlandsproblem' i LiUB:s krets, inte minst i skuggan av HUS Dagny, svensktryck m m.

Nåväl - under tiden visslar jag så högt jag kan i väntan på åtminstone en liten flöjt...".

FÖ:9. Terminsstart och vår nya ÖB:s besök

Terminen startade med Institutionens sedvanliga förmåga att göra fest och trivsel, något jag lärde mig genom att med förundran delta i fantastiska Luciafiranden med tågande, levande ljus och sång, avslutningar med nyutexaminerade med blomsterkransar i håret och delar av personalen i folkdräkt, julluncher och personalutflykter. Man hade förmåga att genom sociala gemenskapstillfällen skapa en känsla av samhörighet, som smittade av sig på vardagsarbetet. Om det var ytligt eller på djupet upplevelsen satt var oväsentligt under den här tiden. I den kamp att komma in i högskoleorganisationen som fullvärdiga medlemmar som både Institutionen och NB utkämpade, kom alla sammansvetsande inslag att betyda ett stöd för förmågan att fortsätta att jobba mot de mål, som jag satt upp för verksamheten.

Det var med spänning jag inväntade vår nye ÖB:s besök vid NB och en reaktion på "flöjtbrevet". Jag hoppades att få räkna in en stark samarbetspartner i förändringsarbetet. Vår nye ÖB:s ställningstagande till självständighet och personal med egna idéer om biblioteksutvecklingen skulle ju påverka mina framtida möjligheter att göra NB till ett spännande utbildningsbibliotek.

Under de 35 minuterna i min bil i vardera riktningen blev jag på det klara med, att det inte var någon traditionell bibliotekarie jag hade på passagerarsätet. Idéerna korsade luften. Vi hann beta av biblioteksforskning ("att på sikt för LiUB skapa medel till biblioteksforskning utan att behöva luta på någon institution i första hand", Ur nedtecknade punkter inför besöket), centralisering - decentralisering, problemorienterad undervisning m m.

Decentraliseringsproblemet var reellt. Med den modell Linköpingsmodellen valt är lånestationerna decentraliserade men Förvärvssektionen centraliserad. Låntagarna förväntas få stort inflytande på inköpen genom att lämna in inköpsförslag, men besluten om inköp hade i hög grad tagits av dåvarande förvärvschefen. NB:s påpekande om den centraliserade decentraliseringen i detta hänseende var en het potatis. Både NB och LB hade ju tidigare själva basat för sina inköp och var inte vana att be om lov eller bli nekade inköp, eller att förslagen låg och "mognade", medan man avvaktade de datautmatningar på budgetsituationen, som inte fungerade så bra. Vid vårterminens slut fick vi t ex höra, att vi hade gott om pengar kvar enligt listorna, och det var bara att köpa. Jag lämnade in en rad förslag med påskriften "Köp om det finns pengar kvar". Så kom nästa datalista och visade, att de inköpsförslag jag lämnat in förts på det nya året, vilket innebar att det nästan inte fanns några pengar kvar.

Situationen var orimlig. På filialen hade vi ingen ekonomisk bokföring, som gjorde det möjligt att veta, om vi kunde skicka in andrahandsprioriteringar osv, och på Förvärv verkade det inte rimligt, att förvärvsbibliotekarierna skulle vara tvungna ta ansvar för de enskilda titlarnas inköpande. Det blev hela tiden ett trampande på revirgränser, något som skapade onödiga konflikter.

Problemet kvarstod emellertid i viss mån till dess LiUB antog sin Förvärvs-policy (DBK 80/2.5) i vilken fastställdes:

"Överbibliotekarien har det slutliga ansvaret för vidmakthållandet och utvecklingen av litteraturbeståndet. Deltagandet i urvalsprocessen är ett ansvar för chefen för förvärvsenheten och bibliotekets personal inom och utom förvärvsenheten.

Universitetets lärare och forskare har ansvar för information till biblioteket om såväl obligatorisk som rekommenderad kurslitteratur och forskningslitteratur. Av ämnesföreträdare utsedd kontaktperson meddelas biblioteket. Studerande och övriga avnämares inköpsförslag är inte bara välkomna utan skall uppmuntras".

Det andra problemet var de enstaka kursernas litteraturförsörjning. I "flöjtbrevet" hade jag aktualiserat frågan, och även i ett brev till kundtjänstchefen i vilket jag gjort en liten frågelista:

"Har Linjenämnder, planeringsnämnder osv angett vilken servicegrad man i så fall önskat från LiUB (NB) för de till Norrköping förlagda kurserna? Har man angett hur medlen skall användas om medlen är gemensamma för NB-HB för vissa kurser (dvs kurserna berör NB:s och HB:s, Humanistiska NB-KA " " " bibliotekets kunder eller NB:s och andra NB-MB " " " kvartersbiblioteks kunder samma termin) NB-KB " " " NB-BV " " "

Tänkbara servicegrader:	Finns ej	Något lite	Finns hjälpligt	Acceptabel
-------------------------	----------	------------	-----------------	------------

Personal	}		----->	----->	----->
Kurslitteratur					
Bibliografiska hjälpmedel					
Tidskrifter					
Speciallitteratur					
Övr media					
Full låneservice					
Terminal av något slag					
Användarundervisning					

Vi har 17 kurser över flera fakulteter, ca 700 studerande och deras lärare, men lägsta tänkbara servicegrad!"

Jag upplevde det som mycket jobbigt att själv "hänga lite i luften" i relation till alla dessa människor, som gick omkring och hade förväntningar på service, men utan att jag hade något att ge. ÖB tog emellertid direkt tag i de frågor, som jag lagt fram, och klargjorde nuläget så långt det gick. Vi tog kontakt med planeringsnämnder och filosofiska fakulteten, kundtjänstchefen och jag skrev ett brev fvb in i universitetsorganisationen (PM 1978-12-08), och ÖB gick på mötena. Tyvärr visade det sig, att de berörda instanserna inte var intresserade av att tillskjuta mer pengar till litteraturförsörjningen för de studerande i Norrköping. Låneservicen löstes bara temporärt, genom att NB i samband med övergången till mediotek (1980-07-01) kunde få tillgång till 1/2 tjänst som administrativ assistent för service åt enstaka kurser; dvs när studievägledaren var överbelastad blev det lite bibliotekstimmar, eftersom vi "delade" en halvtidsassistent, men vid andra tider tvärtom. Det var en elegant lösning i och för sig men knappast tillräcklig. Från biblioteket tyckte vi nog att bollen nu låg hos kunderna efter våra ansträngningar att belysa problemen. Men inte ens studentkåren reagerade på det brev jag skrev till dem om situationen för deras kamrater. Efter att ha suttit i en institutionsstyrelse i Lund och sett vilken aktivitet de studerande kunde utveckla, gjorde nog den senare likgiltigheten mig mest besviken.

FÖ:10. Den äldre litteraturen

Vid den systematiska genomgången av litteraturen, som företogs under 1978, uppmärksammade jag att den innehöll förhållandevis många verk om och av

äldre förskolepedagoger, som jag från mitt tidigare arbete funnit vara svåra att få fram till de studerande i tillräckliga mängder inför uppsatser m m. Här var detta material inte utnyttjat alls att döma av lånestatistiken. Enligt uppgift hade man avdelat åt en lärare att gallra i materialet, men detta hade ännu inte gjorts.

Jag bad att få gå igenom det hela först och frågan lyftes över till biblioteket, även om ansvarsfrågan (vem ansvarade för denna litteratur, biblioteket eller institutionen) inte var fastställd. Tillsammans med prefekten gick jag ner till stadsarkivet och tittade på de samlingar av material från förskollärarutbildningens historia som samlats där. Jag tänkte mig att någon gång senare kunna arbeta med detta material. Jag var intresserad av att eventuellt producera en rapport om Norrköpings förskollärarutbildnings historia och lät därför Karin börja med att sammanställa en provisorisk förteckning över litteraturen, allteftersom vi plockade ut materialet ur hyllorna och ställde det på särskild plats.

Jag började prata med metodiklärarna, som, visade det sig, nästan alla hade utbildats i Norrköping vid Fröbelutbildningen. Man trodde kanske inte att det fanns så mycket av intresse, och böckerna såg ganska slitna ut. Men jag började fråga dem och andra lärare, om man inte skulle kunna sammanställa någon sorts historik, där olika lärare-lärargrupper tog varsin "bit", dvs att metodikgruppen beskrev metodiken i den tidiga utbildningen etc. Man var tveksam men inte direkt avvisande.

Prefekten som var väl förankrad i Norrköping och kände de lärare, som tidigare arbetat vid utbildningen men pensionerat sig, lovade att ordna intervjutillfällen med ett par av dem. Jag försökte naturligtvis även intressera prefekten för att ställa upp med t ex redaktörsskap i en ev skrift eller göra en större insats, när han inom de närmaste åren skulle få mera tid. Han skulle gå i pension 1980. Vi funderade en del, men under 1978 och 1979 hände inget mera än att en enkel listning av materialet utfördes.

FÖ:11. Handledardagarna och enkäten om litteraturförsörjning i förskolorna

Under terminens första månad kom jag i kontakt med handledarna eller kontaktpersonerna som de officiellt kallas numera (eftersom hela arbetslaget handleder, men bara en av dem har till uppgift att hålla kontakt med institutionen). Själv kommer jag att huvudsakligen referera till dem som handledare eftersom det är i den funktionen som de är intressanta ur min synpunkt. På stormötet med hela undervisningslokalen "Gula rummet" fyllt med dessa yrkesverksamma förskollärare från de åtta kommuner, som vid detta tillfälle ställde upp med praktikplatser, kunde jag ställa frågor om hur litteraturförsörjningen till förskolorna fungerade. Min sammanfattning av svaren var, att det med förfärande tydlighet framgick hur dåligt utbudet på informationer

"på t ex litteraturfronten är när man kommer ut i fältarbetet. Mängder av vad man ur bibliotekssynpunkt anser vara självklara informationer t ex kring facklitteratur, utredningar, ny forskning, lagförslag osv, når mycket dåligt ut till förskolornas personal. Inte heller finns någon säkerhet i fråga om vad man skall hitta för lämplig barnlitteratur när man startar ett litet bestånd ute på förskolorna. Kommunernas insatser i fråga om informationer, biblioteksservice, medel, tycks även vara mycket olika på olika orter" (Klasson, 1979, s 2).

På min utslängda fråga om man ville ställa upp på en recensitionsservice, om jag skulle lyckas åstadkomma en sådan, fick jag ett mångfaldigt jaaa. Under hösten kom den pedagogiske konsulten, med ansvar för forsknings- och utvecklingsverksamheten (FoU) vid lärarutbildningarna upp till Norrköping och talade om möjligheten att söka medel för projekt. Jag gick direkt och skrev ner en projektansökan, och i december 1978 beviljades jag 6.325:- till projektet "Universitetsbiblioteket i undervisningen. Fältkontakter: Samarbeta med handledarna." Sedermera kallades projektet för enkelhets skull LÄS-TIPS.

Medlen skulle användas för att starta och hålla igång en referensgrupp och ge ut små, opretentiösa informationsblad kring litteratur, facklitteratur för förskollärarnas eget fortbildningsbehov och barnlitteratur eftersom det var ett pedagogiskt hjälpmedel i förskoleverksamheten. Funktionerna skulle vara trefaldiga: Information till handledarna i utvecklande syfte, återkoppling till utbildningen - vad kan vi göra bättre i utbildningen, för att eleverna skall fungera bättre ute i yrkeslivet. Slutligen skulle projektet ge biblioteket informationer om hur det fungerade i praktiken och en utvärdering av om den litteratur biblioteket höll borde kompletteras i någon bestämd riktning för att ge ett bättre komplement till institutionens undervisning.

När jag under hösten hade gått ut med en enkät till samtliga då aktiva handledare om vilken litteraturservice man fick i de olika kommunerna, hade jag också en fråga om man var villig att ställa upp som lektör.

Från "ja-svaren" plus tips från metodiklärargruppen fick jag ihop min första referensgrupp, 12 personer. I gruppen ingick förskollärare som var verksamma i alla de olika typer av barngrupper som fanns 1978 (deltidsgrupp, daghem, syskongrupp, institution, tvåspråkiga grupper).

Det samarbete vi startade med LÄSTIPS-projektet kom senare att följas av flera andra. Under en period var NB genom mig den avdelning som erhöll mest FoU-pengar inom utbildningssektorn. Detta bottnade bl a i det fina samarbete den pedagogiske konsulten och jag tillsammans med mina övriga samarbetspartners utvecklade.

Gruppen startade sitt arbete först vt -79, men under höstens sista veckor gick jag runt och funderade på prefektens och min förhoppning, formulerad i följebrevet till handledarenkäten:

"Undervisningen är problemorienterad vilket innebär för bibliotekarien ett nära samarbete med lärare och studerande. Det känns viktigt att understryka vilken fin resurs för bibliotekariens verksamhet handledargruppen skulle kunna vara genom de erfarenheter man har kring hur litteraturinformationen fungerar ute på institutionerna." ...

LiUB:5. U-sektorns arbetsgrupp

Under hösten hade U-sektorns (Utbildningssektorns) arbetsgrupp för främst litteraturinköpen börjat komma igång ordentligt med sitt arbete. Den ursprungliga formella uppgiften kom att utökas med informella; genom att gå ihop och samarbeta kring frågor som rörde våra egna avdelningar kunde vi driva våra frågor bättre inom LiUB.

Men det startade med ett stormigt möte med förvärvs- och katalogenheten. Vi hade överfört justa tagit emot Sixten som "vår man på inre tjänst" och bett honom ge oss en introduktion i bokens väg genom systemet från beställning till placering i hyllan på filialen. Han gjorde detta mycket grundligt, och till vår förskräckelse visade det sig, att boken inte bara landade en eller två gånger utan åtskilliga i väntan på den ena eller andra proceduren, som föreföll något överarbetad. Ett vanligt uttryck var "och där står den (boken) tills det blir en lagom mängd", innan nästa åtgärd skulle utföras. Tid föreföll att betyda en sak inifrån organisationen och en annan utifrån användarhåll. Vi som fick ta emot missnöjet, när boken dröjde, men också tacksamheten, när någon kund var särskilt nöjd med servicen, satte ihop ett papper med en redovisning av Sixtens ursprungliga beskrivning och lade till en del andra synpunkter, t ex på katalogkortens oläslighet ur låntagarsynpunkt. Vi tänkte oss en dialog med inre tjänst, där vi tillsammans skulle kunna diskutera oss fram till lämpliga åtgärder främst för att skynda på processen med inköpen.

Tyvärr blev brevet uppfattat som ett ordentligt kliv över revirgränsen till inre tjänst. Resultatet blev ett sammanträde, där jag och mina kolleger inom U-sektorn, Gisela och Anita, satt på ena sidan ett jättebord med representanter för inre tjänst på den andra. Mötet startade med att en av LiUB:s mest lugna, välartikulerade bibliotekarier tillsammans med en av våra

mest temperamentsfulla gav oss en ordentlig utskällning. Mycket av de uppbyggda irritationerna under vårens underbemanning och kämpande med oss runda tappar i LiUB:s fyrkantiga hål fick en utlösning. Samtidigt som vi kanske ångrade, att vi skrivit ner våra synpunkter och frågor (det blir ju mycket mer formellt då), så uppfattar jag det i efterhand ändå som början till en mera konstruktiv diskussion om hur vi skulle lösa problemen. När dimman efter krutröken skingrats, kunde vi börja prata, och som bieffekt svetsade det samman U-sektorns personal ytterligare för de närmaste terminerna.

Två frågor som behandlades i gruppen redan denna första höst var dels vilka framtidsplaner det fanns på samgående mellan U-sektorns bibliotek i mån av lämpliga lokaler, dels idén med arbetsrotation. Vi hade en hel del förslag på hur vi skulle kunna öka flexibiliteten i personalgruppen genom att "snurra runt" på varandras enheter. Dessa idéer kom LiUB att senare ta upp i relation till hela organisationen, även om det för U-sektorn ännu är ett stort problem att få personalen att räckta till för idag fyra lånestationer.

LiUB:6. Fördelningsnycklarna

Från högskolans basresurser avsattes varje år medel till bibliotek, förvaltning etc. Bibliotekets budget var fördelad på ett mindre antal huvudgrupper, funktioner (Kundtjänst, Förfärd etc). Storleken på de medel varje funktion fick att sprida på sina underavdelningar efter behov taxerades ut efter vissa principer, s k fördelningsnycklar. Inom kundtjänst var principen "antal lån" enligt uppgifter vi fick. Filialer med höga utlåningssiffror skulle alltså enligt denna princip erhålla mera pengar än enheter med låga utlåningstal. Inga andra arbetsinsatser eller eventuella skillnader i filialernas struktur tänktes då påverka fördelningen, vilket kanske var acceptabelt vid den tid kvartersbibliotekens struktur var förhållandevis likartad. Så införlivades lärarutbildningsbiblioteket och NB med en annorlunda struktur och i viss mån andra arbetsformer. Fortfarande använde man dock samma fördelningsnycklar. LB hade fått sin uttaxering beräknad efter tidigare års anslag, medan NB kunde räknas som nystartat och med små resurser.

I detta läge upplevdes fördelningsnycklarna som orättvisa, eftersom en stor del av de lån som NB t ex effektuerade inte kom in i lånestatistiken, då de fungerade som en form av läsesalslån. Kunderna kom och fick hjälp att ta fram drivor av litteratur inför temaarbeten etc, men genom att man satt i biblioteket eller i de grupprum som låg innanför bibliotekslokalerna, skrev man inga kvitton. Det skulle följaktligen tagit en stor del av arbetstiden när man hade lånat 50-75 barnböcker etc. För bibliotekspersonalen innebar det en hel del jobb men ingen statistik. Vi beslöt då i Arbetsgruppen för biblioteket, att vi skulle göra en liten enkel låneundersökning för att räkna alla typer av arbetsinsatser, som förekom i relation till lånen. Vi ville kunna argumentera för större uttaxering. LiUB:s policy med endast ett exemplar av varje titel var en prövning i dessa situationer, eftersom det innebar, att man helst skulle leta upp något annat bra och liknande, och med det ännu inte upprustade biblioteket var det svårt. Vi tillhörde inte heller de Högskolor som med anledning av H-77 fick upprustningsanslag (det gällde ej alla biblioteksenheter).

Med entusiasm gick lärarrepresentanter tillsammans med studeranderepresentanter ner i Bild och forms lokaler och framställde stora plakat om vår lånevecka och uppmanade alla att anteckna de lånetyper, som man använt sig av under veckan. Senare såg vi, att lärarrepresentanten som bott i Danmark några år stavat somligt på danska, vilket var lite förargligt. Men det inverdade inte på låneundersökningen, som med all tydlighet visade, att många gånger fler böcker vandrade omkring under veckan än vad den traditionella statistiken visade. Naturligtvis kan vem som helst räkna upp en rad felkällor; alla visste att nu var det viktigt att låna, vi borde gjort om det vid andra mindre spektakulära tillfällen osv. Å andra sidan visade det att även med ett bibliotek, som är dåligt utrustat, med för få exemplar, och av-

delningar som inte fungerar så bra vid stark efterfrågan, kunde man hitta en hel del, när man gick in för att utnyttja biblioteket. Det visade också att det med samverkan mellan institution och bibliotek var möjligt att mobilisera ett intresse för biblioteksfrågorna. Arbetsgruppen hade lyckats mobilisera sina bakomvarande grupper att göra biblioteket lite synligare.

X:6. SAB:s konferens i Gävle

Helena, svensklärare, och jag, bibliotekarie, åkte under hösten till en konferens i Gävle som SÖ inbjudit till, för att lärare och bibliotekarier vid förskollärarytbildningar i första hand skulle diskutera barnlitteraturen i utbildningen. Samtidigt kom frågor upp om lagarbete, bibliotekslärare och resurser vid olika utbildningar.

Det visade sig att många hade läst "Behovsanalysen" och var intresserade av det samarbete som fanns mellan lärare-lärare och lärare-bibliotek i Norrköping, vilket var det mest utvecklade i den grupp som samlats i Gävle. Inget av de övriga biblioteken hade vid den här tiden något samarbete med handledargruppen. Deltagarna var angelägna om att få höra mera om den verksamhet, som vi i Norrköping höll på att dra igång. De flesta av bibliotekspersonalen kom från folkbibliotekssidan och föredrog de rutiner man där använde sig av. De köpte in sin litteratur utan mellanhänder och hade betydligt snabbare rutiner än vi. Å andra sidan hade de inte tillgång till den bakomliggande service från en hel förvärvsavdelning och den tillgång till ett helt universitetsbibliotek vi hade - våra situationer var ganska olika.

Rapporter använde man inte så mycket, och bibliotekspersonalen fann det svårt att hantera och återfinna dem. De matades ju vanligtvis inte in i de bibliografiska hjälpmedel, som man kände till. Jag tipsade om de bibliografier Lärarhögskolan i Malmö ger ut, t ex i serien "Utbildning och utveckling", och när jag några år senare träffade samma grupp hade flera provat desamma. Den enda anmärkning man hade var, att stora områden kring barnomsorgen tyvärr föll utanför det mer skolpedagogiska urvalet i bibliografierna.

En av de intressantare programpunkterna bestod av diskussioner kring barnlitteraturens användning i förskolan. Susanna Ekström, metodiklärare från Stockholmsregionen, inledde med ett föredrag. Helena kunde berätta om de aktiveringsuppgifter, som hon skickade med de studerande ut under praktiken, och som omfattade såväl kartläggande moment som iakttagelser av hur man använde barnlitteraturen i de institutioner, till vilka praktiken var förlagd. Hon kunde berätta åtskilligt om hur man läste för barnen vid fel tidpunkter och på fel sätt, när barnen var trötta, vid hemdags, utan att alltid vara förberedd på just den boken osv, synpunkter som även metodiklärare delgivit mig. Konferensdeltagarna tycktes i stor utsträckning dela synen på böckerna som något högtidligt, som man skulle hantera försiktigt. Barnen skulle lära sig hålla i en bok osv. Jag försökte provocera igång en diskussion om böcker som förbrukningsvaror i småbarnsåren men fick ohjälpligt mothugg. Några kom in på problemet med dialekter i barnboken, och jag försökte ännu en gång få igång en liten diskussion om dialekter som barnens modersmål, och att alla barn borde ha tillgång till barnböcker på dialekt för att med starkt självkänsla kunna tampas med andra socialklasser och grupper. Men man flinade bara vänligt åt mig...

Resultat av Gävleresan var ett starkt självförtroende; vi kände att vi var på rätt väg med våra begynnande projekt och arbetsformer liknande lagarbete mellan lärargrupper och bibliotek. Vi verkade också fungera som ett högskolebibliotek i kanske högre grad än övriga närvarande, som hade mycket av folk- och skolbibliotek över sig att döma av de mycket osystematiska uppgifter, som vi kunde samla in. Dessutom fanns det hos de flesta inget större intresse för att bli högskolebibliotek, om det skulle störa skolbiblioteksformerna alltför mycket. Man hade funnit former, som man tyckte fungerade, och såg med skepsis på att släppa sin självständiga ställning.

FÖ:12. Arbetsgruppen för biblioteket

Arbetsgruppen för biblioteket rapporterar från 1978 i sina protokoll, hur användarna dras in i bokurvalet, bl a genom att man prickar för intressanta titlar i förteckningar, som distribueras från biblioteket. Man ger även synpunkter på spridningen av pliktexemplaren av svenskt tryck, som Linköpings universitetsbibliotek kommer att erhålla från 1979. Man önskar om möjligt få tillgång till barndelen av skönlitteraturen, Hcf, i första hand, men även litteratur om förskolan i tillämpliga fall. Problemet med avsaknad av tillräckligt antal bokhyllor går som en röd tråd genom året, tills en skrivelse "Anslag ur reservationsmedel som får användas för bibliotekets räkning" uppträder, och omtalar att 50000:- avsatts till hyllor och böcker:

"då det visat sig att anslagen till utbyggnad av biblioteket vid institutionen för förskollärarytbildning i Norrköping inte är tillräckliga". Utöver det stöd i relation till materiella resurser man på detta sätt lämnat, kan vi i Institutionsstyrelseprotokoll FISP 78/9, 78-11-01 läsa:

"12. Utökning av bibliotekarietjänsten. Beslutas att styrelsen påpekar behovet av att bibliotekarietjänsten

Föredragande: I. Jansson utökas till heltidstjänst."

Stödet från institutionen kändes mycket fint. Det var också positivt, att en del av åtgärderna berodde på insatser från ÖB, som i ett brev till planeringsnämnden (LiUB, lärarutbildningssektorns bibliotek, biblioteksresurser för enstaka kurser m m, 1978-10-27) kraftfullt påpekat det svåra ekonomiska läget för U-sektorns bibliotek, i vårt fall bl a då NB.

En beställning på hyllor kunde gå till leverantören, och hyllplan och gavlar anlände. Nu uppstod nästa nöd att knäcka - vem skulle montera dem? Institutionens vaktmästare var institutionens och hade inte tid, och LiUB hade ännu inte sänt sina vaktmästare upp till Norrköping. Hyllorna låg omonterade ett par månader, innan LiUB:s vaktmästare förbarmade sig och ställde upp en eftermiddag. Resten fullföljde sedan institutionens vaktmästare och tekniker, och vi kunde äntligen sprida ut bokbeståndet lite. I och med detta utvidgade vi också biblioteket en smula genom att ställa in hyllor i grupp rummen. Dessutom lät vi ett stort dagrum, "Röda rummet", vilket mest användes som uppehållsrum, bli tidskriftsrum. Tanken var, att där man mest vistades, skulle tidskrifterna finnas. Vid denna tid hade vi gått in i vt -79.

7.7.2 Nyckelhändelser vt -79

LiUB:7. Vårdnäs

Året började överdådigt med att hela LiUB-personalen med några få undantag, beroende på förhinder av olika slag, åkte på personalutvecklingskurs på internat i Vårdnäs. Förslaget från ÖB hade stötts och blötts. Några tyckte inte det var nödvändigt att lämna stan. Men till slut var man överens om att vi borde åka, som ett första led i en process, där vi skulle försöka analysera och förbättra vår interna kommunikation.

Under en och en halv dag, med övernattnings och kalkåkning vid midnatt, diskuterade vi hierarkiska organisationer, något många inte ville vidkännas att LiUB skulle vara, lekte samarbetslekar, bytte grupper, blandade personal från inre och yttre tjänst med administrativ personal osv. Resultatet var inte alla eniga om, men själv tyckte jag, och sannolikt majoriteten, att det gav om inte annat så ett tillfälle att lära känna arbetskamrater från andra avdelningar, som man aldrig skulle ha lärt känna i normala fall.

Efteråt fanns det önskemål att gå vidare på den inleda vägen. Men det kom inte att bli i form av uppföljning av Vårdnäs, utan den 24/1 skriver ÖB till chefen för personalavdelningen och påpekar, att från den rundvandring han företagit som ny ÖB hade två huvudproblem framkommit ur de synpunkter han fått av personalen:

"kommunikations- och avståndsproblem
dålig flexibilitet i organisationen.

LiUB har en organisation som helt skiljer sig från organisationen på traditionella vetenskapliga bibliotek. Ingen utvärdering finns över hur Linköpingsmodellen fungerar i praktiken. Tyckanden finns men ingen dokumenterad sammanställning. Jag tyckte därför att det efter 10 års verksamhet borde vara dags för att ta rätt på var LiUB står och få en plattform för vidareutveckling."

Därefter föreslås att uppdraget ges till en konsult, Thomas Danborg, som hade liknande erfarenheter från utredningar åt Statskontoret.

LiUB:8. Danborgs utredning

Redan under ht -78 hade kontakter tagits med Thomas Danborg för en preliminär sondering om möjligheten att utföra en utvärdering av Linköpingsmodellen. Personalen fick dels möjlighet att samtala med den tilltänkte konsulten, dels behandla frågan i de tre personalgrupperna Förvärv, Lån och Teknisk/administrativ personal. Meningarna var delade. Några av de invändningar som restes var:

- o Utvärdera nyttjarnas syn på LiUB först
- o Skjut på det till ht -79
- o Låt oss först komma igång med den nystartade biblioteksnämnden och Delegationen och eventuellt ta itu med utvärderingen senare.
- o Några förordade att man inte skulle blanda in en konsult utan låta personalen själv utvärdera verksamheten.

ÖB hade i ett brev till personalen talat om sin synpunkt på behovet av en utvärdering, samtidigt som han utbad sig synpunkter från personalen hur man på bästa sätt skulle kunna "ta till vara vårt eget kunnande och 'baka ihop' detta med en utomstående persons kunnande?" (1978-11-13, Utvärdering - varför? Organisationsutveckling? Utvecklingsplanering?)

I brevet påpekar ÖB även att man under rundvandringen påpekat bristen på "någon egentlig målsättning för biblioteken och avdelningar (det styr ju t ex inköspolicy, öppettider, arbetsrutiner)."

Trots att meningarna i personalgruppen var delade, kom utredningen igång. Arbetet kom att drivas i processform med Danborg som processkonsult. Den involverade gruppen var ej hela personalen utan bestod av en representativt utvald grupp på ca tio personer, däribland jag själv. Vi satt vid ett antal tillfällen och samtalade med varandra och Danborg om biblioteket under i-bland ganska provocativa utmaningar från konsulten. Jag tyckte det var intressant att se, hur en hel del nya förslag på hur LiUB skulle lösa en del av sina interna problem såg dagens ljus, när vi pressades till tankeverksamhet. Men alla var inte lika positiva. Formen med en person som gör "påhopp", om än i tämligen lindrig form, var inte något man hade vana vid, och man visste inte vart det syftade. I efterhand har dock många av de idéer, som Danborg kom fram till i sin rapport med eller utan hjälp av oss, tagits upp till förnyad behandling. Men under våren fanns det en stor irritation bland personalen, för att man inte riktigt visste vad som hände.

Avrapporteringen blev ganska stormig. Det man mest vände sig emot var en skiss på hur kvartersbiblioteken rangordnats i relation till aktivitetsgrad baserad på utsagor, dvs hur aktiva enskilda enheter var enligt diverse personer. De som hamnat i den "passiva" änden på listan var inte glada, och förmodligen förstörde den listan många av de handlingsförslag som annars kunde ha blivit ett resultat av rapporten. Man tog också upp att tyngdpunkten låg på marknadsföring mera än på personalsidan. Utvärderingen avrapporterades vid vårens slut (Danborg, 1979). Det tilltänkta fortsättningsarbetet kom aldrig till stånd.

Den öppenhet i organisationen, som var pataglig enligt min och många andras uppfattning under tiden efter Vårdnäs, och som förmodligen fortfarande var ömtålig för beröring, fick sig en knäck genom att den känsliga frågan om den interna informationen ställdes på sin spets, i och med att Danborgutredningen inte kom att omfatta alla i personalen, utan en mindre grupp. Denna grupp förväntades fungera som förmedlare av information, men

detta fungerade tydligen inte. Klimatet blev åter mera slutet.

Möjligen var det även så, att utredningen kom i otakt med organisationens påbörjade utveckling mot stark participation av hela personalen, och att man hellre ur personalens synpunkt önskat följa upp med någon variant som fortsatte involveringsarbetet och i grupper vidareutvecklade organisationen. Kanske hade det varit bättre med uppföljande personalutveckling i stället för expertinsatser. Vid den tiden var jag positiv till att involvera Danborg, även om jag tror att kompetensen faktiskt fanns i personalgruppen, men jag kände en nyfikenhet på hur en ekonoms tolkning av LiUB-modellen skulle se ut och förbisåg kollisionen med effekterna av Vårdnäs.

LiUB:9. Biblioteksnämnden och Delegationen

Under ht -78 hade förarbeten tagits upp för att sätta den biblioteksnämnd, som kunde ha valts och börjat arbeta redan direkt efter reformen H-77, men som av för mig okända anledningar inte kommit igång. (Universitetsstyrelsen, 1977-12-07). Det förekom korridorsnack i frågan, men eftersom jag pendlade och vistades i centrum endast när jag hade ärenden i "huset", kan jag inte med behållning referera något som skulle kunna skapa ljus i frågan på ett konstruktivt sätt. Nåväl, 1978-12-06, i årets sista veckor, tog Rektors-ämbetet ett beslut om "Instruktion för biblioteksnämnden vid universitetet i Linköping" och en motsvarande "Instruktion för delegationen för biblioteks- och dokumentationsverksamhet".

Vid framtagandet av förslag till konstruktion och sammansättning av ovanstående nämnd och delegation hade man sneglat lite på hur Göteborg och Umeå löst sina motsvarande frågor.

Man utgick från tanken: "Strategisk planering (policyfrågor) görs på biblioteksnämnds-nivå, resurs-planering görs på biblioteksstyrelsenivå, operativ planering (kortsiktig) görs på avdelningsnivå" (Minnesanteckningar Planeringsgruppen, 1978-08-11). I denna diskussion hade även facketets representanter deltagit. I Linköping kom organet för de övergripande policyfrågorna att bli Delegationen, medan resursplaneringen ligger på biblioteksnämnds-nivå. Många av de frågor som motsvaras av institutionsstyrelsernas ansvarsområden ligger alltså på biblioteksnämndens bord. Detta är ganska intressant med den sammansättning man har; med användarinflytande i Delegationen, som bara sysslar med mycket övergripande frågor, medan biblioteksnämnden som fattar beslut om verksamhetsutvecklingen och arbetar fram underlag till senare beslut, enbart innehåller bibliotekspersonal från de olika avdelningarna inom biblioteket. Intressant är även att facket är representerat först i Delegationen. I Linköpingsmodellen, vilken som en av sina främsta kännetecken har användarinflytande, har dessa användare ett inflytande, som inte går särskilt långt ner i organisationen enligt den nuvarande modellen.

Vid de utvärderingar som senare företagits har inte inflytandefrågan givit upphov till några större diskussioner av protokoll att döma. Vad man uppmärksammat är mera hur respektive grupp upplevt arbete i det organ man suttit som vald medlem i. Som jag tolkat Linköpingsmodellen i forsknings- och förändringsarbetet vid NB, har användarinflytandet satts in i hög grad även på verksamhetsutvecklingsnivå, i såväl lång- som kortsiktig planering av hur resurserna skall användas, inte minst de personella, för att vi gemensamt skall kunna nå övergripande respektive lokala mål. I Delegationens enda punkt, som närmar sig bibliotekspedagogiska frågor, talar man mer i allmänna termer om att

"verka för åtgärder som främjar forskningens, undervisningens och externa kunders tillgodoseende med biblioteks- och dokumentationsservice."

Biblioteksorganisationen skall förmedla service och användarorganisationen skall vara mottagande. Här skiljer sig alltså inte LiUB från andra vetenskapliga bibliotek och serviceinrättningar i fråga om att ge låntagarna inflytande att döma av de svar vi fick i intervjuundersökningen. Kompenserar LiUB detta genom att släppa in användarna på andra sätt? Under projektets första år fanns vid NB och MB formaliserat samarbete med kunderna (Klasson

& Eriksson, 1980). Bibliotekarien vid MB deltog i ett organ under medicinska fakulteten och drev biblioteksfrågor, medan jag i Norrköping utvecklade en rad av arbetsgrupper och så småningom samprojekt. Vid övriga kvartersbibliotek kom formella arbetsgrupper för biblioteksfrågor igång så småningom med start i KA. Officiellt uttalade man sig från LiUB först lå 82/83 för att sådana grupper skulle upprättas vid samtliga kvartersbibliotek med deltagande av enhetens kunder.

LiUB:10. Arbetsrotation - jourverksamhet

En av de frågor som diskuterats i Vårdnäs var den låsning det gav, att inre tjänst och yttre tjänst fullgjordes av två helt olika personalgrupper. Samarbetet borde kunna bli bättre med större förståelse för varandras jobb, och känslan av att vara en enda personalgrupp frammanades. Dessa funderingar hade även aktualiserats under nya ÖB:s rundvandring och Danborgs träffar med personalen. Man ville råda bot på den påstådda polariseringen mellan gruppen och samtidigt lösa ett annat lika stort problem, också en följd av Linköpingsmodellen med dess många lånestationer, nämligen svårigheten att bemanna lånestationerna vid sjukdom och tjänstledigheter.

Genom att man i Linköping inte alls utnyttjat inretjänstpersonal för arbetspass i informations- och lånediskar, var situationen för kundtjänstpersonalen ansträngd. Många klagade på, att de inte vågade vara sjuka eller ta semester, för då "föll allt ihop framför ens fötter". I Norrköping, där jag hela tiden varit ensam (formellt), hade jag valt att inte sitta bakom lånedisken utan röra mig i lokalerna, utom då jag med nödtvång måste sitta för att hantera beställningar osv. Jag fick på det sättet oftare frågor, som kunde relateras till bibliotekets funktion i utbildningen, än till servicefrågor av typ "Kan du hjälpa mig med det och det?" (uppgifter som man lätt lärde låntagarna att klara av själva).

En jourgrupp tillsattes, och man påbörjade ett arbete med att via frivilliga val av jourställen bemanna de olika kvartersbiblioteken med resurspersoner från andra avdelningar inom biblioteket. Tanken var, att man också så småningom på motsvarande sätt skulle finna jourstationer på inre tjänst för personer på yttre tjänst, vilka ville pröva andra arbetsuppgifter ett mindre antal timmar i månaden. Nu visade det sig vara möjligt att på papperet besätta samtliga kvartersbibliotek med jourpersoner. Norrköping fick två, en expert på fjärrlån och en expert på alla tänkbara rutiner inom inre tjänst och med specialintresse för bibliografier, vilket vi skall återkomma mer till senare.

Jourverksamheten kom igång och var en succé, om man ser till det personliga utbytet. Men det fanns en inbyggd svårighet genom de dubbla målen: Var det en personalutvecklingsåtgärd eller en bemanningsåtgärd? Problemet att bemanna kvartersbiblioteken kvarstår, även om jourverksamheten, fortfarande helt i frivillighetens tecken, pågått under åren. För NB:s del var det svårt att få jourpersoner som kunde avsätta regelbunden tid för resan, och "problemet" att NB råkat få två personer med stor användbarhet i övriga organisationen (och följaktligen ofta upptagna) gjorde att systemet i ringa grad utnyttjades som uppbackning vid sjukdom etc. Däremot kom projekten att få mycket stor glädje av den tillförda kompetensen, vilket redovisas senare.

LiUB:11. Svensktrycket

Under 1979 hade man på centralt håll beslutat, att pliktexemplar av svenskt tryck (SFS 1978:487) skulle spridas ut i regionerna, bl a till Linköping. För regionsexemplaren gällde inte samma stränga regler att bevara allt till eftervärlden:

"När det gäller övriga pliktexemplar (regionexemplar) bör ej någon skyldighet att för framtiden bevara materialet anses följa av pliktleveransen. Syftet med pliktleveranserna blir här att tillgodose forskares och andra nyttjares behov av svenskt tryck inom i första hand

respektive region i samtid och framtid. Ordet framtid innebär dock i princip här ej mera än det gör beträffande bibliotekets övriga förvärv. Med hänsyn till detta bör såväl gallring som fördelning av materialet kunna ske på det sätt som bedöms som mest ändamålsenligt för regionens del. Då regionernas strukturer är ganska olika kan bedömningarna förmodas bli olika i olika regioner." (Pliktexemplar av skrift, DSU 1977: 12.)

FÖ:13. Arbetsgruppen för biblioteket: Tidskriftsundersökning och svenskskrift

I Arbetsgruppen för biblioteket och i U-sektorns arbetsgrupp diskuterades (liksom i alla formella och informella organ i hela LiUB), hur detta material bäst skulle kunna spridas till användarna, och hur långt ut man skulle kunna placera det. Skulle t ex NB komma i fråga? Speciellt barnlitteraturen var av intresse, inte minst för de möjligheter det skulle erbjuda i undervisningen att kunna laborera med hela årgångar av t ex bilderböcker. Under det första året hade man beslutat (Universitetsstyrelsen, 1979-11-05), att svenskskriftet skulle hållas samlat för att ge en överblick över hur materialet var sammansatt, men också för att få möjlighet till en genomtänkt planering för utnyttjandet av dessa samlingar.

Utöver barnlitteraturen var jag intresserad av att få lådor med massmarknadslitteratur till NB för projekt kring påverkan och kritiskt tänkande i utbildningen. I Arbetsgruppen och tillsammans med svensklärarna testades många idéer om hur man med hjälp av årsutbudet eller slumpmässiga stickprov därur av barn- och tonårstidningar och böcker, respektive dam- och herrtidningar, skulle kunna utföra såväl kvantitativa som kvalitativa analyser av innehållet. Tidskriftssidan var intressant ur den aspekten, att vi skulle kunna se, hur t ex idéella föreningar av olika politiska, religiösa m fl skolor producerar, marknadsför och gör marknadsanalyser över lämpliga budskap. Vi utbad oss ett ex till att börja med av alla barntidskrifter till påseende.

För att få underlag för önskemål om fortsatt leverans av delar av materialet, och för att samtidigt titta närmare på hur de tidskrifter vi redan hade användes, gjorde gruppen en enkel undersökning. Vi frågade, vilka av NB:s tidskrifter personal och studerande läst under senaste året. Samtidigt ombads alla vid institutionen inge önskemål om nya tidskrifter. Resultatet var nedslående. Mest lästes facktidningar kring förskolan, Röster i radio, Vi, Kamratposten och KRUT. Men flera av de mest kvalificerade facktidskrifterna lästes bara av t ex svensklärarna eller en och annan entusiast.

Resultatet sattes upp vid tidskrifterna, och åtgärder diskuterades i Arbetsgruppen. Vilka tidskrifter skulle vi byta ut, och vilka skulle vi sätta in intensiv marknadsföring kring? Vi enades om att göra en kompromiss. De tidskrifter som lästes av för få, men som fanns på annat kvartersbibliotek, kunde vi avbeställa, om vi som compensation lade kopia på innehållsförteckningen i hyllan, ett förfarande som man tillämpade inom LiUB:s andra filialer sedan tidigare.

Dagstidningarna hade redan varit uppe till diskussion. Det fanns på skolan huvudsakligen borgerliga eller "oberoende" tidningar, men få socialdemokratiska och ingen representerande VPK. De studerande anmärkte på detta förhållande, som antagits före min ankomst till NB. Jag stödde deras krav på en jämnare fördelning av politisk färg på dagstidningarna och vidarebefordrade en skrivelse, som Studentkåren i Norrköpings ordförande skrivit på min uppmaning. Det slutliga urvalet representerade de politiska blocken centralt såväl som lokalt och antogs.

I det tidskriftsbestånd som NB förfogade över fanns få eller inga utländska pedagogiska tidskrifter. Svensklärarna hade Bixen och Bookbird, och en av åtgärderna på sikt skulle även vara att införa mera internationell litteratur i utbildningen. Vid projektets slut pågick en utprövning av ett 10-tal engelskspråkiga tidskrifter. Fortfarande var användandet av dessa dock mycket lågt.

FÖ:14. Användarundervisning

I:orna, de studerande i första terminskursen, hade fått användarundervisning i samtliga klasser. Lärargruppen kom även att avsätta en eftermiddag av sitt forskningsanknytningsprogram på punkten litteratur- och informationssökning i forsknings- och utvecklingssammanhang. Lärargrupperna hade till uppgift att utföra en egen forskningsuppgift i anslutning till kursen. Därför kom en del extra tid även att avsättas för att skaffa bibliografier (förteckningar över litteratur) till låns från Linköping över områden vi inte normalt hade. Denna form för utbyte av tjänster mellan filialerna fungerade mycket bra, eftersom vi inte hade något tungrovt system med arkivskyldighet m m.

De första eftermiddagstimmarna gick utan problem, men när vi kom in på bibliografiska hjälpmedel över engelskspråkig litteratur och också relaterade till datorbaserade sökningar, opponerade sig en lärare, som påpekade, att hon inte tänkte läsa på engelska. Det var också lite svårt att skapa intresse för sökmetodikens övergripande struktur, eftersom alla var medvetna om att de hade mycket lite tid på sig. Man hade, trots viss nedsättning i tjänsten för kursen, undervisning att sköta. Roligare blev det däremot att senare kunna gå in i de enskilda gruppernas uppgifter, men också svårare, eftersom t ex "Bild och Form" inte hade någon forskningsöverbyggnad i Linköping och det av denna anledning inte fanns särskilt mycket litteratur att tillgå på plats.

FÖ:15. Kartläggningsaktiviteter

Kartläggningsarbetet fortsatte under våren. Jag intervjuade t ex Brita Molin, barnbibliotekarien i länet, om vad biblioteken gjorde i relation till barnkultur och förskolor.

Jag deltog även i en konferens som praktikkommunerna och Institutionen anordnat, och i vilken man diskuterade dagsläget beträffande avnämarmkrav m m. Jag hade möjlighet att få svar på en del biblioteksfrågor och frågor kring planeringen av litteraturförsörjning i förskolorna. En redovisning gav jag i en rapport under hösten (Klasson, 1979), vilken var en enkel lägesbeskrivning i projektet för att visa PLU (planeringsnämnden för lärarutbildning), vad jag gjort hittills för de pengar jag fått till FoU-projekt. Summan av dessa kartläggningar kan i korthet sägas vara, att utbudet var ojämnt. Alla kommuner hade t ex inte barnbibliotekarier; man gjorde så stora insatser mot förskolorna man förmådde, men inte tillräckliga. Det fanns alltså plats för andra initiativ, som kunde komplettera kommunernas insatser. Ur handledarenkäten hade vi funnit att:

"Det mest slående resultatet var att inom samma kommun del kunde man ha totalt olika uppfattningar om vilken service man kunde få! Även om skillnaderna mellan olika kommuners utbud kunde vara tämligen stort tycktes informationen om vilket utbud som fanns inte ha nått fram till förskollärarna i den utsträckning man önskar.

- Beror detta på otillräckliga uppsökande ansträngningar av biblioteken?
- Eller är det en följd av bristande aktivitet hos våra förskollärare?
- Skall vi se det som en brist i utbildningen, att de färdiga förskollärarna inte behärskar biblioteksanvändandet i tillräcklig utsträckning?

Biblioteket når bäst fram beträffande barnlitteraturen och de på sina håll fastlagda rutinerna med boklådor etc. Sämst når man fram med informationer som anknyter till förskollärarnas egna behov av facklitteratur, litteratur kring forskning och utredningar osv. Här kan utbildningsbiblioteket göra en kompletterande insats via informationsblad, verka inom utbildningen för bättre biblioteksutnyttjande osv". (Klasson, 1974, s 7.)

För att avhjälpa den bristande kunskapen om vad kommunbiblioteken kunde erbjuda de yrkesverksamma, sammanställde jag några punkter härom i en PM, som en kollega gjorde layout på, och denna PM distribuerades del kommunbib-

liotekens goda minne till varje avgående studerande de terminer projektet varade. Det tillhörde det material jag alltid visade bibliotekshögskoleelever på besök som exempel på enkla sätt att öka information och samarbete mellan bibliotek.

För att komplettera materialet tog jag även telefonkontakt med samtliga praktikkommuner och deras bibliotek, ca 20 personer, och frågade, vad man gjorde från kommunen i fortbildningssammanhang i relation till litteratur- och forskningsinformation. Jag frågade även biblioteksrepresentanterna vad man gav för service. På så sätt kunde jag få en uppfattning om handledarnas uppgifter täckte in det verkliga förhållandet något så när. Jag hade nu fått en viss uppfattning om vad FoU-projektet skulle kunna ta som sin första uppgift, när vi samlades till det första sammanträdet i institutionens personalrum 1979-04-05.

FÖ:16. Försök med litteraturinformation till handledarna/kontaktpersonerna, LÄSTIPS

Inför det första sammanträdet (1979-04-05) med min lektörsgrupp hade jag sänt ut litteratur i förväg med ett följebrev:

"...När Du bedömer litteraturen gäller det inte att åstadkomma några litterära mästerverk etc utan bara att förmedla synpunkter på om den här typen av informationsverksamhet fyller någon funktion. Dvs om det är intressant för Dig i det jobb Du nu har att få ut litteratur av detta slag. Dina kommentarer kommer jag att använda i ett informationsblad, som går ut till de handledare som inte är med i recensitionsverksamheten. Om de ex av barnlitteratur som medföljer (i framtiden kan det bli betydligt mer småbarnsböcker) passar Din barngrupps åldersstadium och Du har tid att passa in en stunds läsning med lite samtal kring det Du läser, är det fint om Du kan tala om hur barnen reagerade på boken".

Mottagarna av bokpaketen hade plockats bland de handledare, som i enkäten svarat ja på förfrågan om medverkan i en recensitionsverksamhet. Dessutom kom metodiklärare och svensklärare och sa: "Den skall Du fråga och den..." De utgör inget slumpmässigt stickprov utan har valts bland intresserade. De representerade emellertid alla typer av förskoleavdelningar som fanns, hel- resp deltidsgrupp, syskongrupp, tvåspråkiga grupper, institution osv. Studerande tänktes kunna delta, i den mån de stötte på verksamheten under praktikperioderna, men ingick inte i den formella lektörsgruppen. Svensklärare var inbjudna men fick senare för mycket att göra med egna uppdrag. De återkom emellertid i följdprojektet "Svensktrycksprojektet", i vilket även studerande deltog. Däremot kom en av lektörerna, som började som handledare att gå in på en tjänst som metodiklärare under projektperioden, vilket gav stor effekt på projektet (och på rekryteringen av handledare/lektörer).

Vid det första sammanträffandet enades vi om, att jag ställde upp som sammanhållande, medan gruppen i sin helhet skulle driva verksamheten beträffande kommentarer och utformning av informationsbladen. Samtal utspann sig i hög grad om de böcker man fått ut, om fröjden att läsa dem men också om svårigheten att hinna och veta hur man skulle skriva om dem. Vi enades om att avdramatisera det hela. Det skulle ses som ett samtal mellan kolleger och inte som dagspressrecensioner. Vid det här tillfället bytte man "högar" för att se, om en annan lektör skulle kunna komma till annat resultat. Man ville med andra ord ha lite av en bedömarkontroll. Man upplevde det som viktigt, att man skulle uttrycka sig rätt och ha en riktig uppfattning om framför allt facklitteraturen.

Jag framhöll, att jag inte tänkte ställa upp som någon sorts censor, utan i princip skulle deras intryck av litteraturen gå ut i den form, som den kom in till mig i, med undantag av att jag lät maskinskriva texterna. Jag kompletterade med årsuppgifter etc också, i den mån den skrivande glömt sådan information. Jag varken ville eller hade tid att gå in i gruppens texter. Det skulle dessutom vara fel, eftersom jag inte var förskollärare, och mina upplevelser av litteraturen hade andra referensramar. Som exempel

kan nämnas, att jag läste barnlitteratur för mig själv eller med egna barn, en eller två i taget för det mesta, vilket alla var eniga om var något annat än att sitta med en hel barngrupp, så som förskollärare kan komma att göra.

Vid nästa tillfälle, 1979-05-15, sammanställde gruppen sina synpunkter, vilka jag systematiserade och fortsättningsvis skickade ut till nya lektörer. På denna stencil kan man se de fyra litteraturkategorier vi sände ut:

- Facklitteratur för förskollärarens eget bruk
- Forskningsrapporter från institutioner och organisationer på förskolans område
- Facklitteratur, läromedel etc för barn
- Skönlitteratur för barn

De första bladen blev klara till terminsstarten och sändes ut till de handledare, som stod på våra listor, tillsammans med önskemål om kommentarer beträffande innehållet och ändamålsenligheten för yrkesverksamma.

7.7.3 Nyckelhändelser ht -79

FÖ:17. De första "Lästipsen"

De tre första lästipsen visades upp i sin provisoriska form på ett lektörsmöte i augusti, försågs med en utsida med bild, tecknad av en av institutionens teckningslärare, och med ett förord:

"Innehållet kommer att rikta sig till personer verksamma inom den praktiska delen av förskollärarytbildningen. Bladet skall förteckna delar av den litteratur som förvärfvas vid förskollärarytbildningens bibliotek. För kommentarerna till litteraturen står en grupp handledare-kontaktpersoner som är knutna till utbildningen. De synpunkter som ges tar enbart upp litteraturens funktion i det dagliga arbetet i barngruppen och läsvärdet för förskollärarnas egen 'vidareutbildning'. Utformningen av kommentarerna kommer att kontinuerligt diskuteras, och synpunkter från 'fältet' är välkomna! Eftersom arbetet f n görs på frivillig basis och främst skall ses som ett led i det gemensamma utbytet av erfarenheter och informationer mellan utbildningen och praktikinstitutionerna, ställer vi inte alltför arbetskrävande krav på våra recensenter. Den som önskar komplettera våra upplysningar med ytterligare information kan t ex läsa Btj:s sambindningslistor eller beställa boken via det egna biblioteket.

Recensenter vid starten av verksamheten är...

Om provexemplaren under hösten börjar fungera bra, hoppas vi kunna permanenta verksamheten. Om det finns andra typer av upplysningar etc som du gärna vill se ingå i bladet, låt mig veta det på tel..."

LÄSTIPS rullade på under hösten, och i slutet av terminen gick vi ut med en enkel förfrågan till praktikinstitutionerna om de önskade få LÄSTIPS i fortsättningen i samma eller annan form, och om det fanns andra informationer man önskade få med i bladet. Resultatet redovisades efter terminsstarten vt -80. Enkäten hade sänts ut till 90 institutioner. Vid 10 av dessa var någon av våra lektörer anställda. Övriga institutioner svarade till 84 %. Samtliga önskade få LÄSTIPS även i fortsättningen. Som exempel på kommentarer kan vi citera följande:

"Jag tycker att Lästips är bra. Om det finns resurser, tror jag att någon form av temalistor där man samlade de böcker, som man anser har något att ge, vore väldigt praktiskt att ha ute på institutionerna. De temalistorna behövde kanske inte förnyas så ofta, men de vore ett lätthanterligt material. Just den här typen av recensioner där man inte är rädd för att uttrycka sina egna erfarenheter på ett rakt och ärligt subjektivt sätt finner jag synnerligen värdefulla."

En annan synpunkt var önskemål om att kurslitteraturen inne vid institutionen skulle tas upp och kommenteras i bladet. Detta var något som även lektörerna fått önskemål om. Jag tog frågan med mig till nästa onsdagsinfor-

mation i personalrummet. Jag frågade då, om inte de personer, vilka tidigare i planeringsskedet lämnat mig förslag till kurslitteratur, skulle vilja skriva några rader om "sina" respektive böcker. Lärargruppen var delad. Några hade ingenting emot detta förslag, men metodiklärarna som grupp tog klart avstånd till förslaget. Man påpekade, att man hade en annan rutin. Det var de studerande som vid praktiktillfällena skulle ta sin kurslitteratur med ut och diskutera den med sina handledare. Frågan föll alltså. Min synpunkt att det inte kunde skada med information från flera håll föll platt. Jag tog upp det ytterligare någon gång, men det blev ingen framgång för den tänkta formen. Men genom att vi via LÄSTIPS ändå sände ut ny facklitteratur för kommentarer, kom det mesta av det nya materialet i kurslistorna ändå att bli kommenterat.

Synpunkten "temalistor" kom att få effekten, att vi samlade och sorterade lite i materialet, så att listorna innehöll ett eller några få näraliggande områden. Genom den oregelbundna tillgången på litteratur (boklådorna från LiUB kom fullpackade då och då, men inte med någon periodicitet) fick vi fråga idealtillståndet att alltid kunna fylla det enstaka bladet med mycket specialiserat stoff.

Som exempel på en av de få "motrecensioner" vi fick kan jag citera följande kommentar på en bok, som bedömts vara för skrämmande:

"Jag vill dela med mig av mina erfarenheter när det gäller boken 'Minsten och häxan' av B. Walker.

När jag läste den tyckte jag att den var skrämmande i text och bild och jag ansåg den vara helt olämplig för förskolebarn. Men nu har jag i två år varit med om att något barn har lånat den när vi varit på biblioteket och boken har blivit hela gruppens favoritbok!! När jag frågat dem varför de tycker om den så är svaret: 'Den är så läskigt spännande!'"

Detta var inte det enda tillfälle, när vi fann att barn och vuxna hade olika uppfattning om litteratur, på sätt som inte alltid lät sig avfärdas med någon snabb förklaring. Vi fann även en del litteratur som trots ambiös uppläggning, erkända författare osv inte fungerade i tilltänkt barngrupp av flera mer eller mindre tydligt uttalade skäl. Dessa och många andra intresseväckande resultat fick vi "gratis" av verksamheten, och några har omnämnts (Klasson, 1979, 1980; Klasson m fl. 1981; Lästips utvärderingsnummer, 1982, 4, 18). Materialet kommer även att redovisas i separat senare rapport om LÄSTIPS.

X:7. Lägesbeskrivning: "Gula rapporten"

Under hösten gjorde jag en mindre lägesbeskrivning av arbetet med FoU-verksamheten vid NB (Klasson, 1979).

X:8. Östnytt

Försöksverksamheten med LÄSTIPS kom via ÖB till regional-TV:s kännedom, och vi diskuterade ett eventuellt inslag i den regionala kvarten, på några minuter, kring verksamheten. Jag mobiliserade några lektörer, Britta mobiliserade sin barngrupp och sin kollega (också lektör), och så spelades ett litet program in. Nu fick vi exempel på massmedias makt. Själv hade jag sagt några snusföruftiga tankar om syftet med verksamheten, och Brittans helt ljuvliga barngrupp hade trängts inför kameran och slitit fram böcker, vilka man tyckte om eller inte tyckte om ("Den är för daddig"), och lektörerna hade uttryckt sin syn på det positiva i verksamheten. Östnytt startar med att nyhetsuppläsaren, under svårighet att hålla sig allvarlig, kastar fram något om att "nu får barnen vara med och tycka om de böcker man läser"

Reaktionerna lät inte vänta på sig. Barnbibliotekarier tyckte det var rent av förskräckligt, att barnen skulle få bestämma, vad som var bra böcker, för det var de inte kapabla till! Detta "brott" mot god sed kom därefter upp varje gång vi medverkade i något sammanhang med barnbibliotekarier. Dvs de var mycket positiva till grundtanken, att vi ökade intresset för barnlit-

teraturen, men oförstående (det gäller dock långt ifrån alla) inför barnens medverkan. Jag fick varje gång tala om, att vår tanke var, att om en bok skulle fungera bra i förskolan, måste både barn och vuxna vara överens om det. Det räckte inte med endera parten. Om den vuxne var övertygad om bokens förtjänstfullhet, kunde han/hon läsa den för eget bruk, om inte barnen fick ut något av boken. Det finns så oerhört mycket böcker, som både barn och vuxna stimuleras av, att ingendera parten behöver plåga sig.

Den andra intressanta kommentaren, som då och då kom från barnbibliotekariehåll, var en nedvärdering av förskollärarnas kompetens i relation till att välja och använda böcker i förskolan. Man tycker sig ha sett skrämmande exempel på dåliga bokurval och slöläsande. Man är även tveksam till, om förskollärarna kan kommentera barnlitteratur. Allt sådant framförs väldigt försiktigt och mera som "korridorssnack". Till det kan jag säga, att säkert finns det mer och mindre kvalificerade barnlitteraturkännare ute i förskolorna; utbildningstiden är kort, och man måste få lite rutin och hinna läsa in sig, innan man blir någon "stjärna". De flesta är mycket unga, när de kommer ut, och kan behöva lite tid till detta. Men för oss har de läst kurser såväl i barnkultur/barnlitteratur som i de beteendevetenskapliga ämnen som ökar förståelsen för barns beteende osv. Däremot kan man anställas som barnbibliotekarie utan att ha gått igenom någon sådan utbildning, om man inte gått den speciella kursen på BHS, och behöver alltså på precis samma sätt bli varm i kläderna för att bli en bra barnbibliotekarie. Lektörskommentarerna är ett informationsutbyte mellan kolleger, inga dagspressrecensioner.

Så här kommenterar förresten barnbibliotekarier litteratur för kolleger (hämtat ur länsavdelningens protokoll från barnbibliotekarieträffar, 1980-12-16 och 1981-03-12):

"Haugen, T., Joakim Hef

Forts på De svarta fåglarna. Pappan hamnar på mentalsjukhus. Mamman får på så vis två barn. Känslor och stämningar fint skildrade. Kan beskriva svåra saker för barn. Bör läsas av föräldrar. Lättläst men förstås troligen först från 10-11 år."

"Garner, Alan, Stenens visdom. Hcg.

Man får inget grepp om handlingen. Utgiven som fyra separata böcker i England, här som en bok med fyra kapitel som handlar om olika generationer. Stenarbete och sten är enda röda tråden. Svåra ord ex stross och flöts står helt utan förklaring. Absolut inte Hcg! Varken L (namnet utskrivet) eller B (namnet utskrivet) lyckades komma igenom boken. (Jfr positiva samb rec och SvD 801206!)"

"Schenkmanis, Stor eller liten. Två positiva recensioner i sambindningen. Vi tycker det är dåliga bilder och konstiga perspektiv t ex ett höghus uppifrån, S (hela namnet utskrivet) tyckte att bilderna var humoristiska ändå. L (hela namnet utskrivet) ska få framföra våra åsikter på en lektörskonferens."

Av ovanstående kan man se, att när man skriver för kolleger, tar man för givet, att de förstår vad man menar, även om man ibland är kortfattad. Att man ifrågasätter expertrecensenter och talar om bokens användbarhet för viss målgrupp, tyder även på, att man känner sig stå närmare praktiken. Men fortfarande använder man någon form av förmedlingspedagogik: den vuxne väljer och talar om... I vårt försök har vi försökt hitta en väg - som kan vara lyckad eller ej - att få till stånd ett närmande av teoretiska synpunkter till praktikens erfarenheter i samverkan med de direkt inblandade, målgruppen för litteraturen.

Efter att ha funderat en del över de kommentarer jag fick i Borås, där man har två institutioner som båda arbetar med barnlitteratur-förskola, men inte tillsammans, vill jag ställa frågan, om det hela möjligen är en form av revirtänkande. De ovanstående frågorna är kanske ganska marginella. I praktiken kom jag att få ett mycket fint samarbete med barnbibliotekarier i Östergötland, och inga personfrågor har varit inblandade i diskussionerna, enbart principiella frågor.

LiUB:12. Temabibliotekarier

Under året har försöksverksamhet med "temabibliotekarier" pågått i relation till den tvärvetenskapligt uppbyggda temaorganisationen. Personal från LiUB:s ordinarie verksamhet har handplockats in i startskedet för att under en försöksperiod utveckla och pröva nya former för biblioteksservice. Man har i en intervjuundersökning vid universitetet i Linköping tidigare (Olsson, 1976) underrättat sig om kundernas syn på biblioteksservice åt en tematisk forskningsorganisation.

Den tidigare överbibliotekarien har i en intervju (1983) beskrivit, hur man tänkte sig placeringen av temabibliotekarien mitt i ett tvärvetenskapligt tema som en medlem i teamet. Ingen boksamling skulle byggas upp kring temana, utan bibliotekarien skulle vara "rörlig" och från de ämnesspecifika "kvartersbiblioteken" i universitetsbibliotekets organisation hämta fram relevant information och dokumentation. Man byggde på den planerade genomgripande datoriseringen, som redan från början byggts in i systemet med bl a den nationella litteraturlöslagen LIBRIS, vilken tillsammans med primärhjälpmedel skulle göra det möjligt att från alla delar av organisationen lokalisera informationen.

Utvecklingen har inte gått helt enligt planerna, om vi utgår från tiden för rapportering av förändringsarbetet (83/84). Som facit efter ca fem års försök (och utan att konkurrera med de säkert betydligt mer omfattande och ingående utvärderingar som kan komma att företas av de nu två arbetande temabibliotekarierna) kan jag i korthet konstatera, att datoriseringen - trots sin snabba frammarsch - inte nått det stadium, som egentligen var en förutsättning för temabibliotekariernas arbete. Bokbestånd har även byggts upp kring temaforskningen i de egna lokalerna, främst pga att temaforskarna f n i väntan på eget hus på universitetsområdet är utlokaliserade tämligen långt från övriga biblioteksenheter. Förhållandena kan bli annorlunda vid överflyttningen till universitetsområdet.

Inte heller har tjänsterna utformats enligt förslaget, dvs som $\frac{1}{2}$ forskare, $\frac{1}{2}$ bibliotekarie. Man har valt att f n lägga tyngdpunkten på ett långtgående expertkunnande i relation till informationsförsörjning före egen forskning inom temans ram. Även om ett flitigt deltagande i kundgruppens aktiviteter, seminarier, planeringsträffar m m ger "fördjupade ämneskunskaper" har man hittills löst konflikten mellan att ägna sig åt egen forskning och att ge kunderna en långtgående service så att man håller sig inom en mycket användarvänlig bibliotekariroll. Likheten med rollen som institutionsbibliotekarie, som den kan se ut i de fall bibliotekarien både forskar och är bibliotekstekniskt kunnig, är mindre än i ursprungsförslaget. Å andra sidan kan förmodligen få institutionsbibliotekarier ställa upp med den kvalificerade service inom litteraturförsörjning som de nuvarande temabibliotekarierna behärskar.

Jämförelsen med bibliotekarirollen i Norrköping (NB) visar närmast, att båda bibliotekarirollerna innebär stor integration i kundorganisationen. Men medan temabibliotekarierna, med sina i uppbyggnadsskedet betydligt större resurser, har kunnat satsa på tekniskt avancerad informationsförsörjning, bl a med hjälp av datorer, har NB:s bibliotekarie fått satsa på andra former för utvecklingsarbete, för att närma verksamheten till målen för högskolan.

Genom att gå in i forskar- och utvecklingsarbetarrollerna och initiera förändringar i bibliotekets verksamhet, institutionens utbildning och kundernas personliga utveckling, via den gemensamt bedrivna projektverksamheten, har jag försökt skapa en ny roll, som både skall se till kundernas bästa och ge personlig arbetstillfredsställelse för samtliga deltagare - även för bibliotekarien.

LiUB:13. Kartläggning av institutionsbiblioteken

En av Linköpingsmodellens effekter skulle vara att små eller inga institutionsbibliotek växte upp, medan däremot organisationen vid de gamla univer-

siteten (med deras centraliserade universitetsbibliotek, som gav för långa avstånd mellan kund och samlingar) gjorde det nödvändigt att bygga upp egna litteratursamlingar vid institutionerna.

I Prop 1975:9 läser jag:

"Statskontoret föreslår att de vetenskapliga biblioteken vid universitet och högskolor på en och samma högskoleort skall föras samman i en gemensam biblioteksorganisation, underställd den av U 68 föreslagna högskolestyrelsen. De olika institutionsbiblioteken skall enligt förslaget inordnas i den sammanhållna organisationen med karaktär av filialbibliotek".

1979-09-07 fick en kollega och jag i uppdrag av universitetsstyrelsen att utföra en kartläggning av institutionsbiblioteken vid universitetet (UiL) och besvara tre frågor:

"- Hur skall vi se på institutionsbiblioteken?

- Var skall litteratur som köps på institutionsanslag placeras så den blir åtkomlig?

- Förvärvspolicy?"

För att åstadkomma en bra utredning, som förhoppningsvis även skulle accepteras i organisationen, valdes en modell för genomförande, som skulle involvera framför allt kvartersbibliotekarierna, vilka av tradition höll i de bakomliggande kontakterna med "sina" institutioner. Detta hade många fördelar ur personalutvecklingssynpunkt. Kvartersbibliotekspersonal fick anledning att följa upp, hur litteraturen vid universitetet inom de "egna" ämnesområdena spritts inom universitetet och kanske se vilka synpunkter man hade kring den "egna" filialens verksamhet. Tanken var även, att den personkännedom kvartersbibliotekarierna besatt i relation till de bakomliggande institutionerna, skulle kunna involveras i tolkningen av svaren.

Under hösten framställdes ett frågeformulär (Klasson & Eriksson, 1980), som stöttes och blöttes inom LiUB. Någon önskade ända upp till tre gånger skärskåda de nya versioner som såg dagens ljus, vilket väl får anses ambitionöst. Efter diskussioner om hur kartläggningen skulle gå till, och om vilken grupp som i första hand skulle tillfrågas, uteslöt tanken på en regelrätt låntagarundersökning riktad till institutionsbibliotekens och LiUB:s användare. En sådan undersökning fanns med i vårt första förslag, men resurserna ansågs inte räcka till. Kvar blev en enkätundersökning till institutionernas biblioteksansvariga, utförd med hjälp av LiUB:s personal, och en intern insamling av uppgifter kring LiUB:s kontaktytor med institutionerna. I den senare samtalade vi med ett 25-tal av LiUB:s personal på yttre såväl som inre tjänst. Vi besökte även ett mindre antal institutionsbibliotek tillsammans med institutionstjänstens personal.

Det kom att bli en ganska jobbig utredning. Jag pendlade ju till Norrköping och hade behov av att göra snabba och effektiva besök i LiUB. De deltagande kvartersbibliotekarierna befann sig däremot "på plats" och gjorde sig ingen större brådska, när jag kom ner. Den öppna dörrens politik, som min kollega tillämpade och som var mycket sympatisk, hade som effekt ett ständigt lämmeltåg av personer som ville byta ett ord i stort och smått; och genom att man från kvartersbibliotekshåll avvisat tanken på intervjuer med skälet tidsbrist - och vi kunde ju inte gå in och göra dem, trots att det kliade i fingrarna, för då skulle vi missat poängen med samverkan och den specifika kvartersbibliotekskompetensen - så kom vårt formulär att gå ut som enkät.

Svarsprocenten var total i fråga om att ta in utsända enkäter - även om ett litet fåtal kom mycket sent. Men inom enkäterna fanns mindre luckor, som vi hade kunnat fylla vid en eventuell intervjuundersökning. Behovet att få in ett fullständigt material fick kämpa med behovet att involvera personalen. Jag hade ingen extra tid avsatt för undersökningen; först på våren, när sammanställningen skedde, fick jag ta loss fredagstid till det hela. Trots dessa praktiska problem var det mycket roligt att på detta sätt komma i kontakt med övriga enheter och med den del av universitetet, som jag själv

annars såg mycket litet av men hade haft erfarenhet av från tidigare arbete.

Skillnaderna mellan de olika kvartersbiblioteken blev även synliga, bl a genom att de hade mycket olikartade kontaktytor med de bakomliggande institutionerna. Av personliga, men även lokalmässiga och historiska skäl, hade de utformats förbluffande olika, tycktes det mig, trots en formellt mycket sammanhållen yttre idé om modellen. Det var inte bara LB och NB som skilde sig från övriga enheter, utan profileringen var ganska utpräglad även i övrigt. På samma gång som det kändes uppmuntrande att se, hur väl NB hävdade sig ur kontaktytesynpunkt i relation till institutionen, fick jag också en belysning av det som är en svårighet i alla internutredningar: att arbeta med involvering av skilda aktörer och samtidigt försöka driva en linje...

LiUB:14. Den interna informationen

Den interna informationen hade fungerat mindre bra, vilket jag tidigare påpekat, men under året kom ganska mycket tid att avsättas inom organisationen för att avhjälpa en del av bristerna. Bl a utformades ett program för den interna informationen, och som en av åtgärderna lades informationspärmar upp över rutiner m m inom samtliga avdelningar. Arbetet tog ganska lång tid, och genom att man i organisationen nu kommit igång med en hel del mera långsiktiga aktiviteter, så upplevdes det ibland som stressande av personalen, när åter nya uppgifter tillkom. Ibland upplevde nog personalen att man inte, som ÖB i sitt brev till personalen vid tillträdet befarade, "kunde hamna stående på ett ben om man tänkte för länge på samma steg" utan snarare, att man var i luften med båda...

FÖ:18. Arbetsgruppen för biblioteket, placering av svensktrycket

Arbetsgruppen för biblioteket hade under hela sin tid träffats ungefär tre eller fyra gånger varje termin och speglat LiUB:s utveckling från ett annat perspektiv. Den intressantaste diskussionen under hösten kom att bli, hur man skulle placera de pliktexemplar av svenskt tryck, Hcf (skönlitteratur för små barn), som nu skulle komma att anlända till NB enligt önskemål från NB och den bakomliggande institutionen. Ur protokollet saxar vi följande avsnitt (79-10-24):

"Olika alternativ har diskuterats för användning och placering av den pliktleverans av svenskt tryck som kommer till oss i Norrköping. Litteraturen består av all svensk Hcf-litteratur utan 'kvalitetsgränser'. En del läromedel för förskolan och även reklam ingår.

Placeringsalternativ 1:

Enbart ett urval av det 'bästa' ur materialet placeras i bibliotekslokalen. Övrigt placeras på annan plats t ex i magasin. Ingen speciell aktivitet krävs av studerande för att träna sig i bedömning av litteraturens 'kvalité'. Man kan mestadels förlita sig på att vad man möter i bibliotekslokalen är 'acceptabelt'. Bibliotekariens normer och omdöme styr urvalet (alternativt med en grupp 'frivilliga' sorterare?)
Nackdel: Vi vet inget om huruvida de stud efter avslutad utbildning (utan 'sorteringshjälp') känner sig kompetenta att välja lämplig barnlitteratur för arbetet i förskolegrupperna.

Placeringsalternativ 2:

All Hcf-litteratur placeras tillgänglig i biblioteket eller i lokal i anknytning till biblioteket. Innan materialet exponeras färdigställs skyltar som påpekar omfånget av litteraturen och kanske även tänkbara bedömningskriterier för vad man bör kräva av barnlitteraturen som skall användas i förskolorna?

Fördelar: Eleverna tränas i kritiskt tänkande, får överblick över vilka krafter som styr delar av barnkulturen, reklam och marknadsföring av massmarknadslitteraturen osv. De bör förhoppningsvis känna större säkerhet när de själva skall utan hjälp välja litteratur till sina arbetsplatser. Svårighet: Bibliotekarie och lärare måste mycket aktivt

informera om litteraturbeståndet och utbildningen måste ta in massmarknadsutbudet i undervisningen. Arbetsgruppen enades om att till att börja med föreslå

- att timplanegruppen beaktar möjligheten att arbeta med teman kring massmarknadsutbudet
- att föreslå nytt projekt svenska/metodik (och ev Bild) på samma tema. Pengar skall sökas för PU-projekt e d på området" (dvs medel från Planeringsnämnden för lärarutbildning för planering och utveckling).

FÖ:19. Terminsslut

Metodiklärarna har tröttnat på slarvet i pentryt och infört att alla skall skaffa sig en egen mugg för kaffedrickning, för att syndabockarna inte skall smita och lämna åt andra att diska deras koppar. Tillsammans med en uppmaning att alla skall ta sin del av städningen sätter man upp en lapp med en smula "diskpedagogik":

"Utveckling

Det var som det var

tills det blev som det blev.

Det blir som det blir

när det är som det är

Det är som det är

tills det blir som det blir.

Faran är att det blir som det var!"

(Alf Henrikson)

Lite av den stämningen har kanske funnits i LiUB under senhösten: En spänning mellan att vilja vara med och driva utvecklingen och ett tillbakablickande mot tidigare perioder, före H-77. Användarundervisningsprojektet går lite trögt; en av medlemmarna visar tecken på att det håller på att bli för mycket tillsammans med allt annat arbete som tornas upp i avslutningsveckorna. Är antagligen en smula terminstrött själv, eftersom jag i mina anteckningar har skrivit: "Mitt nyårslofte skall bli att spara lite på krutet ibland...".

7.7.4 Nyckelhändelser vt -80

LiUB:15. LIBRIS-terminal till NB

Under 1979 har samtliga avdelningar fått terminaler anslutna till LIBRIS. NB:s terminalförsörjning har man vissa problem med. Avståndet till den dator, som i sin tur kopplas till databanken i Stockholm, är för långt, för att man utan vidare skall kunna tillämpa samma installationsförfarande som för avdelningarna i Linköping. Man avser först att installera en begagnad "Texas silent"-dator i Norrköping med uppringbar förbindelse. Men under arbetet med installationen av övriga enheters terminaler löser sig problemet, genom att fabrikanten Nocia, som fått kontraktet på leverans av datorerna till denna version av LIBRIS, gör en liten anpassning av NB:s dator. Den kommer inte att klara samma hastighet som motsvarigheterna i Linköping, men fungerar acceptabelt.

Vi kommer alltså att kunna kopplas till hela det litteraturbestånd, vilket matats in i basen från forskningsbiblioteken i Sverige. Tyvärr är sökmöjligheterna enbart "alfabetiska", dvs författare, titel, serie, institution etc, och inte ämnesordsbaserade. Men det innebär ändå ett stort uppsving beträffande våra möjligheter att snabbt lokalisera litteratur. Tyvärr tillåter ju sen inte alltid tiden fjärrlån, som inte heller alltid är ekonomiskt försvarbara, eftersom de kostar en del. Men från övriga filialer kan man snabbt erhålla litteratur, och med svensktrycket i Linköping finns det mesta man frågar efter på det här stadiet inom LiUB.

Introduktionsveckorna blir spännande. Såväl lärare som studerande trycks ner framför terminalerna och får lära sig de få kommandon man behöver behärska

för att kunna manipulera fram önskade uppgifter. I de grupper som får den obligatoriska användarundervisningen är detta ett självklart moment. Till ÖB slänger jag iväg ett övermodigt brev:

"JOMENVISST har jag fått flöjten!!! Somliga dagar känns det som jag fått en hel blåssektion... TUSEN TACK!"

X:9. Studiebesök

Under ht -79 hade jag besökt mina kolleger vid Lärarhögskolans bibliotek i Göteborg, och under vt besökte jag Umeå lärarhögskolebibliotek. På båda ställena hade man bibehållit en betydande självständighet i relation till universitetsbiblioteket på orten. Ingen samordning beträffande rutiner fanns. Man gjorde själv sina inköp och beställde så många exemplar per titel man själv bestämde. Detta tycks gälla överallt utom i Linköping, där inköpen begränsas till enstaka exemplar per titel och filial. Biblioteken hade i fråga om rutiner e d inte förändrats efter H-77. Däremot medverkade man i vissa samrådsorgan.

Vad enheterna som servade förskollärarytbildningarna beträffade, så sköttes de (av uppgifterna att döma) på ett minimum av timmar, och om lärarytbildningsbiblioteken föreföll ligga en bit ifrån forskningen vid högskolan, så föreföll detta i än högre grad gälla förskollärarytbildningarnas bibliotek. Uppfattningen att man vid dessa utbildningar inte har lika stora behov av biblioteksservice mötte jag faktiskt ofta från olika håll de här åren. Intervjustudiens repliker kring den muntliga traditionen m m (s 207) har fått mig att undra över, hur man egentligen skaffade informationer vid förskollärarytbildningarna överhuvudtaget, eftersom några av dem, som ytligt sett inte föreföll att vara så välrustade, ändå var kända för att arbeta mycket projektinriktat.

FÖ:20. LÄSTIPS-verksamheten

Kontakten med handledarna fann sina former. Vi träffades ca tre gånger per termin, ungefär som en studiecirkel, diskuterade kring böckerna, kring användningsområden, kring de kommentarer vi fått, hur praktiska detaljer kring distribution m m skulle ske etc. Jag fungerade som den praktiska fixaren, men i övrigt var gruppen den som avgjorde vilka punkter man skulle ta upp. Gruppen hade nu växt till 30-talet personer. Man hade tipsat varandra. Metodiklärare tipsade om verksamheten, när de var ute på praktikbesök, och somliga lektörer hade jag själv värvat vid handledardagar och andra begivenheter, där jag mötte denna målgrupp.

Lektörerna fick vid det här laget bopaketet ut med post. Tillbaka använde vi kommunernas interntransporter, som samlade ihop dem på en förskoleinstitution i Norrköping, där jag hade två lektörer, och som låg nära utbildningsinstitutionen, och en avdelning i Linköping i mitt eget bostadsområde, dit jag promenerade på två minuter från bostaden. Jag tog paketet tillbaka var 14 dag, tillsammans med de kommentarer man hade skrivit.

Karin och jag hade i biblioteket fullt arbete inför utsändandet att packa en lagom blandning av fack- och skönlitteratur, och, eftersom nu pliktexemplaren av svenskt tryck börjat flyta in med ca 275 titlar/år Hcf (dvs skönlitteratur för små barn) lät vi hela utbudet gå ut. I lektörsgruppen var vi överens om att detta var ett sätt att visa barnboksutbudet och att överlåta till lektören att reagera kritiskt på delar av utskicket. Man behövde givetvis inte läsa det man upplevde som skräp i barngruppen, utan bara kommentera det man själv bestämde sig för att kommentera.

Detta hindrade inte att mycket av denna massmarknadslitteratur kom att både läsas och kommenteras. Alla var inte lika kritiska till utbudet. Man började införa en variant att låta arbetslaget kommentera utbudet, även om lektören skrev ihop det. Ibland sammanställde man tillsammans med annan lektör kommentarerna. Jag kunde även, om jag fann kommentarerna stämma dåligt med andra uppfattningar jag mött eller hade själv, också sända litteraturen

vidare till ytterligare någon lektor.

Gruppen, som träffades, kom även fortsättningsvis i stor utsträckning att bestå av den kärngrupp, som kommit in i verksamheten i begynnelsestadiet. Av de nya var några småbarnsmammor, vilka ogärna gav sig iväg på kvällstid; några från andra orter ville helst ha träffarna på hemorten - vilket gruppen inte tyckte var så bra, eftersom man då missade möjligheten att samtidigt låna litteratur eller titta på nyheter i bibliotek och vid institution. Vi löste det genom att ha någon träff då och då i Linköping hos mig eller på någons förskoleavdelning.

Själv återförde jag en del av de kommentarer som lektorerna lämnat till utbildningsinstitutionen. I den rapport, som sammanställdes under ht -79 (Klasson, 1979), och som bara var en enkel lägesrapport, tog vi fram en del intressanta kommentarer och kommentartyper, för att visa på hur denna "VDN" av t ex barnlitteratur kunde ge kanske nya infallsvinklar till intresserade litteraturvetare och pedagoger. Man kunde ha ganska olikartad uppfattning om litteratur jämfört med massmediaexperter. En bok, som prisats i TV av en dr i litteraturvetenskap, fick följande kommentar:

"Vad som slår en när man läst boken är den negativa andan. Ord som förekommer är t ex smörj, morsan, baksmälla, spik i min kista, bestraffningar, hämndgirig, plågor, fjäsk och tårblind. Språket är definitivt inte barnvänligt."

Om inlevelse och reaktioner hos barnen inför en annan bok skriver någon:

"Vi har haft stort utbyte av boken på fritis (skolbarn 1-3 årskurs) och barnen frågar ofta och gärna efter boken. Dels har vi använt oss av rollspelen ordagrant... barnen har framfört dialogerna till stor förtjusning för alla inblandade. Den har också inspirerat oss till egna improvisationer och därigenom också givit många stunder av härlig gemensamhetskänsla i skapandet."

Det kändes spännande att fortsätta verksamheten ännu ett tag.

LiUB:16. Biblioteksnämnden, BN: Förvärvspolicy

LiUB:s BN behandlade en hel del viktiga frågor under året. Förvärvspolicy för biblioteket kom på papper med nivågruppering av litteraturkategorierna. Utöver ett fastställande av ansvarsfrågan, som vi tidigare citerat (se FÖ:9), tas principer upp för förvärv på olika nivåer, i relation till utbildning, forskning och utvecklingsarbete, samt principer för gallring. Principerna tas upp i Delegationen 1980-02-21 (BNK 80/2.5).

LiUB:17. Kartläggningen av institutionsbiblioteken

Kartläggningen fortsatte under våren med sammanställningsfasen. För att få lite bättre insyn i hur institutionsbiblioteken såg ut, om vi gick utanför de insamlade uppgifterna, gjorde vi ett mindre antal besök vid institutioner bakom de olika kvartersbiblioteken. Med oss följde den biblioteksassistent, som skötte institutionstjänsten, dvs de kontakter som fanns mellan institutioner och LiUB i relation främst till litteraturinköp.

De resultat vi fann stämmer väl med andra liknande undersökningar och med måltankarna bakom Linköpingsmodellen, t ex att avståndet till närmaste kvartersbibliotek påverkar, huruvida man bygger ut sina institutionsbibliotek eller huvudsakligen utnyttjar kvartersbiblioteket. Totalt gav de siffror som vi fick av institutionerna över litteraturinköpen resultatet, att Linköpingsmodellen hittills tycks ha verkat hämmande på uppkomsten av institutionsbibliotek. Det föreföll också finnas material, som man under alla omständigheter behövde i sin omedelbara närhet, även om man i övrigt placerade sin litteratur i kvartersbiblioteken. Det fanns vidare ett intresse att få mera uppsökande verksamhet från LiUB, experttjänster i fråga om rutiner m m. Eftersom litteraturen matas in i LIBRIS, är den i allmänhet åtkomlig för andra låntagare, vilket främst under uppbyggnadsskedet varit till LiUB:s fördel.

Man uttalade sig från institutionerna vara mycket nöjda med sina respektive kvartersbibliotek, vilket också antyder, att Linköpingsmodellen i detta avseende förefaller att ha lyckats skapa goda kontakter med sina användare.

X:10. Kartläggningssrapport

Resultaten i tabeller och "att-satser" redovisades i en rapport (Klasson & Eriksson, 1980) och lades till alla andra större och mindre utredningar, som framställts de senare åren. Tankarna att man skulle gå ut med uppsökande verksamhet, i enlighet med de önskemål som fanns, och ta nya grepp på decentraliseringen (något som skulle kunna involvera institutionsbiblioteken bättre i LiUB och LiUB bättre i institutionernas liv), kom inte att ge några omedelbart synbara resultat. Däremot hade man från kvartersbibliotekshåll fått nya kontakter vid institutionerna, upptäckt tidskrifter som inte LiUB hade osv, så viss nytta hade ju utredningen med sig. Senare har man snarare diskuterat institutionsbiblioteken som något man skulle kunna skära av vid ekonomisk kris. Man behöver från LiUB inte deras bestånd lika mycket nu som i början, och decentraliseringstankarnas integrationsidéer kommer alltså i bakgrunden.

FÖ:21. Massmarknadslitteraturen

Inne på utbildningsinstitutionen förorsakade såväl LÄSTIPS som förekomsten av massmarknadslitteratur en del diskussioner. Det fanns olika uppfattningar om vad man skulle bjuda de studerande. Vår Waldorfentusiast ansåg, att man egentligen inte skulle bjuda litteratur alls på förskolestadiet, utan ägna sig åt konkret skapande i andra medier, t ex bild och form. Andra använde kartongerna med månadsutbud av veckotidningar för barn och vuxna till temaarbeten och andra inslag i utbildningen. Fantasifulla collage började växa upp och trängdes på de anslagstavlor, som biblioteket till slut krigat till sig, och där under andra perioder underbara improvisationer i kollektiv dikt och bild brukade sättas upp av Helenas studerande.

Jag fick besök från andra bibliotek och utbildningar, där man hört att vi hade den här typen av litteratur. Då man hade svårt att skaffa detsamma på egen hand, ville man få göra studiebesök hos oss. Vi började få en viss rutin på att visa upp och låta besökarna se både konstnärliga böcker och deras avarter, och det fångslade ofelbart åhörarna.

Samtidigt som vi utvecklade denna "specialitet", så arbetade vi med det snabbt växande beståndet av facklitteratur i den reguljära utbildningen. För att ge impulser till boklån lade vi ibland ut drivor av litteratur i anknytning till tema arbetsliv, barns uppväxtmiljö, barn från andra länder m m. Ett mer och mer inarbetat samarbete mellan bibliotek och olika lärargrupper höll på att växa fram, som drog in mig mer och mer i utbildningen och utbildningen mer och mer i biblioteket. Det inverkade även på den fina kontakt, som jag redan från starten fick med personalen vid institutionen. Jag var verkligen en i personalgruppen trots min formella tillhörighet i LiUB. Detta förhållande betydde mycket för mig, inte minst i slutet av våren då den yngre av mina bröder dog i Uppsala under svåra omständigheter.

FÖ:22. Abborreberg

Det var institutionsprefektens sista vår. Efter att ha varit med i handelssernas centrum skulle han nu lämna verksamheten vid FÖ, och de som skulle ta över stod redan i kulisserna och väntade. Jag frågade honom, om han hade funderat på att ställa upp som redaktör alternativt skriva om förskolans historia, något som vi tidigare talat om. Jag hade börjat finna materialet alltmer spännande. Men med den biblioteksfilosofi jag hade - att tillgängliggöra material och helst dra in andra i senare medverkan, framför allt då de direkt inblandade - så var det lämpligare att förskolans egna lärare, som varit med längre än jag, fick "första tjingen"... Prefekten gav inget tydligt svar, men vi avtalade, att vi gemensamt skulle börja ta tag i intervju-

erna med de äldre damer som verkat under tidiga perioder i utbildningens historia.

I slutet av maj ställde institutionen till med en ordentlig fest för pre-fekten. Under en tronhimmel vandrade han från parkeringsplatsen till Abborre-bergs sommarrestaurang med blomsterkrans i håret och avfirades med tal, sång och internationella folkdanser. Det kändes som på barndomens avslutningar, sorgligt men också spännande. I mitt fall betydde det ju en medarbetare, som inte var hämmad av grottekvarnens arbetstider, utan som hade lite bättre tid att planera in de aktiviteter Fröbelmaterialet kunde inbjuda till.

LiUB:18. Dagny och den stora flyttningen

Universitetet hade byggt sitt fjärde hus på Vallaområdet, och detta begåva-des med namnet D, Dagny, eftersom vi tidigare hade A-, B-, och C-husen. Bib-liotekets centrala funktioner, förvärv, katalogisering, administration och vaktmästeri, skulle därmed flyttas från Hus B till D tillsammans med kvar-tersbibliotek HB (Humanistiska biblioteket) som låg mitt i stan på Platens-gatan. Däremot skulle det kvartersbibliotek, som kallades KB, stanna kvar i B-huset. Det var alltså ett gigantiskt arbete, som låg framför organisation-en, och som skulle kulminera framåt sommaren.

Efter många långa planeringar av en hjärntrust av berörd personal och för-valtnings m fl valde man att använda en flyttstrategi, som tidigare med stor framgång använts av Lunds UB. Litteraturen packades av den egna personalen på bokvagnar i den ordning den stått på hyllan, vagnarna märktes och sändes i flyttbuss till nya lokalen, varpå ett annat arbetslag packade upp och di-rekt ställde in boken på plats i hyllan. Några packlårar behövdes alltså inte.

Hela personalen drogs in i arbetslag, vilka sammansatts tvärs över avdel-ningar och normala grupperingar. Man ryckte in i korta pass, som var utlagda då och då under den här tiden, och det var en upplevelse att se, hur smidigt och effektivt processen framskred. För verksamheten i övrigt flöt närmast som vanligt, inget kvartersbibliotek stängde i princip, låntagarna kunde alltid få sina beställningar expedierade osv. Men framför allt var det en upplevelse att se, hur flyttningen sammansvetsade personalen och bröt upp slutna grupper. Så såg det åtminstone ut från Ytterfilialernas utsiktspunkt. Det var en mycket lättsammare stämning, när man anlände från Norrköping; lite av stämningen efter Vårdnäs infann sig i försommarvärmen trots allt slit.

För HB innebar det en stor förändring: från det mer historiska förflutna - i HB:s hus hade LiUB under en period av sin tidigaste historia hela sitt bibliotek - och med kunderna runtomkring, kom man att hamna i det nya huvud-biblioteket, med andra krav och förutsättningar. Detsamma gällde KB fast i motsatt riktning: från att ha varit inplacerade mitt i händelsernas centrum med mängder av "tjänster" från andra avdelningar (t ex stoppade kataloggåv kortkatalogerna och vaktmästeriet satte upp böcker), stod man nu inför ris-ken att själva tvingas utföra dessa uppgifter, vilket man gjorde på övriga kvartersbibliotek. Dessutom var lokalerna tomma och ödsliga efter utflytt-ningen av centrala funktioner. Det skulle ta viss tid att orientera sig mot nya fungerande former för såväl kvartersbibliotek som LiUB i stort.

LiUB:19. Internkontakter, LiUB

Under våren hade Norrköpingsverksamheten tagit ett skutt framåt, dels genom anslutningen till LIBRIS (vi fick en egen terminal och kunde bjuda lärare och studerande på utbildning i hur den skulle användas, och vi placerade den ute i bibliotekslokalen), dels genom att arbetsgrupper och projektet LÄSTIPS strävade fram med god marschfart. Jag fick en hel del positiv feed-back, inte minst från ÖB, som liksom jag var intresserad av teoretiska lång-siktiga strategier för utveckling och av hur man närmar teori och praktisk tillämpning till varandra. Senare under våren skickade jag iväg ett med-delande till ÖB i den interna kommunikation, som visade sig vara mycket vik-tig, för att NB:s kontakter med omvärlden skulle fungera trots avstånden:

"....! Välkommen tillbaka till vardagen efter triumferna i Schweiz - Prefekten har hållit mig underrättad om basketens frammarsch (ÖB var sedan år tillbaka engagerad i svensk basketsport) och ta del av följande informationer i all hast: Gisela och jag slängde in ett papper till pedagogiska konsulten angående Pj-medel för Anita, Gisela och mig till ett läromedel om utbildningsbiblioteken...

Arbetet skulle göras som personalutbildning!!! i AV-teknik och ge god personkännedom dessutom. VI SER FRAM MOT ATT FÅ SYNUNKTER OCH GODA RÅD t ex EKONOMISKA.... Du var borta och ansökningsstiden gick ut MEN NU ÄR DU HÄR... Vi har alla tre pratat om att göra något åt vår användarundervisning i mer än ett år så det blir nog ett roligt lagarbete när det kan bli av.

LÄSTIPS har pedagogiska konsulten lovat överföra på fältbaserade medel och hålla vid liv även nästa år, hoppas det går, vi har ett väldigt trevligt samarbete.

Jag hade BHS. are upp till NB och lät dem vara med på prefektens, Pauls (psykologilärare, adjungerad ärendet) och min överläggning om medioteks-idén, och jag tror de blev begeistrade. Prefekten tänker gå in för mediotek och prata för det i planeringsnämndens arbetsgrupp... där P. också ingår...

Ansökan till kursen i biblioteksforskning kommer här - skall jag bifoga lista över publikationer etc eller är det att överarbeta det hela?"

Läromedlet som brevet talar om var ett tänkt program med såväl videoinslag som tryckt material. Syftet var dels att få användarundervisningen mera anpassad till de speciella förhållanden som rådde inom U-sektorn, med problemorienterad, projektnriktad undervisning, dels att ta vara på det faktum att en orientering mot mediotek påbörjats. Vi behövde större kunskaper om de media vi skulle komma att få närmare kontakt med. Som bieffekt kunde vi betrakta möjligheten att stärka samarbetet inom sektorns bibliotek och en utveckling av uppgifterna i U-sektorns arbetsgrupp.

X:11. Norsk sommerskole

Den kurs som nämns är den veckolånga kurs, som under ett antal somrar gått av stapeln i Oslo vid Norsk biblioteksskole, och som rekryterade deltagare från de nordiska länderna. Efter Dagny-flyttningen och terminens sista LÄSTIPS-träff var det en uppmuntran att få åka på kombinerad kurs-semester.

Jag fick en del kontakter som senare varit till mycket glädje i mitt arbete. T ex fick jag kontakt med forskare från litteratursociologiska institutionen i Uppsala, som skulle gå från planering till handling i ett projekt om uppsökande verksamhet från bibliotek, och vilka hade förskola som en av sina målgrupper. Från Norge fick jag uppgifter om projekt kring bibliotekarierollen och service till småföretag. Danmark visade upp bibliometri (en kvantitativ metod för litteraturanalyser) och barnbiblioteksarbete.

Det kändes skönt att ha denna stimulerande upplevelse bakom sig, när terminen startade med två nya utbildningar, fritidspedagoger och tvåspråkiga förskollärare och frustrerande utrustningsproblem. (Vi saknade hyllor, och vi tvingades att under en period av blod, svett och tårar förlägga fritidspedagogernas litteratur i arkivet i källarplanet. Vi sprang hela dagarna upp och ner, och det var ganska olustigt; även om det var en mindre katastrof i relation till den förtroendekris, som det drog med sig att under månader ha lovat att nu kommer hyllorna snart - det var det besked vi fått - och sen upptäcka, att beställningen inte ens lämnat LiUB.)

7.7.5 Nyckelhändelser ht -80

FÖ:23. Arkösund

Hela Institutionen reser till Arkösund för internat med syfte att planera hösten. Bibliotekarien har ombetts att närvara. Sensommaren med sol, badväder och skärgårdsmiljö bidrar till ett par fina dagar. Vid den utvärde-

ring som företas kring vad man tycker har varit bra och dåligt i relation till H-77 får biblioteket som omdöme, att biblioteksverksamheten har man varit helt nöjd med, även om man har mycket att säga om andra områden. Efter att ha jobbat hårt men samtidigt haft tid att vara tillsammans, äta, promenera, sitta och sjunga på kvällen, känns det stimulerande att starta terminens hektiska inledningsskede.

FÖ:24. Hyllorna

Under hösten kom så småningom äntligen de hyllor som utlovats sedan länge. Man hade försett hus Dagny med nya, och HB:s (Humanistiska bibliotekets) gamla tillsammans med hyllor som blev över från KB (Kvartersbibliotek B) kom att spridas i organisationen - efter reparationer - till de filialer, som stod näst i tur. Vis av skadan önskade jag till NB en försvarlig sats, och under hösten kom de att monteras upp i Norrköping.

Biblioteket hade nu vuxit, så att inte bara den ursprungliga bibliotekshallen utan grupprum såväl innanför som utanför kommit att beklädas med hyllor. Undervisningen använde förstås trots detta lokalerna precis som vanligt. Biblioteket hade blivit ett ställe man faktiskt besökte, utlånen gick ständigt uppåt. Vi hade ju också mycket mera att låna ut, inte minst med det fina stöd övriga kvartersbibliotek gav, inte bara i form av att effektuera lånebeställningar utan även genom att göra veritabla sökningar för mina kunders räkning i det egna materialet. Huvudsakligen gällde detta U-sektorns bibliotek av naturliga skäl, men samtliga övriga ställde mycket villigt upp vid de tillfällen jag behövde få repliera på deras resurser.

Nu hade vi behov av att gå utanför bibliotekslokalen för att få rum med de nya hyllorna. Arbetsgruppen för biblioteket arbetade med olika varianter, intendenten vid LiUB kom tillsammans med LiUB:s vaktmästeriföreståndare (som hade äran av en stor del av arbetet med den lyckade flyttningen till Dagny) och gav synpunkter, och det slutliga resultatet var vi alla nöjda med. Det förenade närhet till övriga bibliotekslokaler/undervisningslokaler med kneppet att skapa grupparbetsplatser. Vi fördelade sedan materialet på hyllorna efter principen att arbetsmaterial biblioteket använde skulle vara nära lånedisken, som också var ny, medan mindre använt material ställdes längre bort. Följde vi den vanliga slingan från A-X i SAB:s klassifikations-system.

BHS' (Bibliotekshögskolans) praktikanter kom till NB just i samband med flyttningen, och vi hade en diskussion om vilka litteraturkategorier de skulle välja att placera ut på de olika stationerna. Vi hade också en del diskussioner kring hur vi använde barndelen av svenskskrivet. För dem som är inställda på folkbibliotekens missionerande kring "den goda kulturen" kan det ibland vara svårt att se, att man genom att lära känna hela bokutgivningen, alltså även massmarknadsdelen, kan lära sig nyttiga saker kring barnlitteraturen.

PLU (Planeringsnämnden för lärarutbildning) avsatte 15000:- detta läsår (PLUK 80/8.3b) och dessutom till U-sektorns bibliotekspersonals glädje 10000:- till det tänkta materialet för användarundervisning.

X:12. Artikel i Bbl

Under hösten skrev jag på ÖB:s uppmaning en artikel till Bbl (Biblioteksbladet) och berättade om verksamheten (Klasson, 1980). Jag fick en del reaktioner från barnbibliotekshåll och från mina kolleger på utbildningsbibliotek. De förra inbjöd mig till barnboksträffar, och de senare lyckönskade mig till svenskskrivet och de handlingsmöjligheter, som man upplevde, att jag hade i Norrköping. Jag fick också en del program för kommuners verksamhet gentemot förskolor. Från Linköping fick jag ett mycket fint program, som utgick från Barnstugeutredningens målsättningar, och som visar, hur man kan försöka bidra till en god litteraturförsörjning i förskolorna.

- I artikeln i Bbl (s 258) anges målsättningen med försöksverksamheten vara
- att få till stånd ett samarbete bibliotek - praktikinstitutioner (förskolor)
 - att medverka till en bättre utbildning
 - att stimulera till fortsatt läsande i yrkeslivet
 - att förstärka och utveckla metodiklärarnas och svensklärarnas undervisning om barnlitteraturens användningsområde i förskolan
 - att uppmuntra till kritisk granskning av massmarknadsutbudet
 - att indirekt få en sorts utvärdering av om den litteratur vi använder i undervisningen också fungerar ute på institutionerna
 - att ta vara på det utmärkt intressanta faktum att Linköping får plikt-exemplar av svenskt tryck".

FÖ:25. LÄSTIPS' följdprojekt "Svensktrycksprojektet"

Under hösten hade vi så smått börjat ta tag i frågan, hur vi skulle utforma motsvarigheten till LÄSTIPS inne på utbildningsinstitutionen. Det första förslaget vi kläckte i relation till svensktrycket kom som en respons på frågan om gallring av detta material: Hur skulle det ske? Mona (som var "jour"-person i Norrköping, när den här diskussionen startade, och även var ansvarig för svensktrycket under senare delen av projekttiden), jag och Helena förde de första diskussionerna lite löst. Tanken kom då att låta de studerande gallra som ett moment i projektet påverkan (eller med anknytning till något annat tema).

Svensklärare hade börjat använda materialet på olika sätt. Det var lätt att finna "avskräckande" exempel; alla skolbokens punkter över vad en barnbok skulle eller skulle inte innehålla serverades som på ett fat. Det inbjöd till en roll som förmedlingspedagog. Om man ville skapa dialog, om man ville involvera de studerande i hela processen, hur skulle man då arbeta med materialet?

Det här problemet kändes, tror jag, friare att lösa okonventionellt för mig, som inte var svensklärare. Trots att jag tror mig ha samma beläsenhet som många dylika vad barnlitteratur beträffar, kände jag inte trycket av att stå som ständig symbol för "vad man skall läsa" (även om jag ibland hoppade till, när förskolläroarstuderande i snabbköpet tittade över axeln på mig för att se, vad jag skulle välja, av det utbud som stod till förfogande, när minsta barnet skulle köpa "kalaspresent"). Jag hade dessutom sett mina egna barn läsa "allt", med en allt högre uppdreven förmåga att njuta av skönlitteratur. I själva verket valde de större numera mycket avancerad skönlitteratur, samtidigt som de hade utvecklat ett klart kritiskt förhållningssätt till massmarknadskultur, ras- och könsfördomar etc - så mycket man kunde önska.

Under hösten sökte vi medel till ett projekt, som avsåg att som målgrupp ha de studerande inne vid förskolläroarutbildningen, och som skulle komplettera LÄSTIPS och på sikt göra LÄSTIPS alltmer överflödigt, ju mer kommunerna engagerar sig i förskolornas litteraturförsörjning och de utexaminerade tränas i barnboksbedömning.

Som projektgrupp stod svensklärarna, Mona och jag. Vi började nu att träffas, och det beslutades att ett stickprov skulle plockas slumpmässigt ur hela årgång 1979 och senare ur 1981, vilken vi undantog från de tidigare gällande katalogiseringsrutinerna med respektive inretjänst-chefers goda minne. (Vi sammanträdde med berörda ansvariga före igångsättandet av projektet.) Under 1981 planerade vi vissa provförsök på tidigare årgångar, och huvudförsöken skulle ske 1982. Det materialet skulle då inte ge ledtrådar som tidigare genom katalogiseringsform eller hur positivt LiUB värderat litteraturen. Inga särmärkningar skulle alltså finnas - all sådan tänks ske efter 1982 års huvudförsök. Vi hoppades att lärare skulle kunna hitta projektidéer, inte bara i svenska utan också i metodik och Bild och Form.

I slutet av året kom barnbibliotekarierna i länet till Norrköping, och Mona och jag gav dem informationer om Svensktrycket och LÄSTIPS.

I Norrköping hade barnbibliotekschefen bl a arbetat med stadsdelen Klockartorpets kulturutbud tillsammans med många andra, och det har enligt rapporter under 1980 fått mycket positiva effekter. Fina insatser görs alltså från våra två största praktikkommuner.

LiUB:20. Budgetgrupperna

Inne i moderorganisationen har nu ytterligare en försöksverksamhet kunnat läggas till de tidigare, budgetgruppsarbete. Personalen på de olika kvartersbiblioteken med den bibliotekspersonal på inre tjänst som företrädesvis arbetar åt just den filialen, i den mån det går att urskilja, bildar grupper. Några personer bryts dessutom ut för att fungera som resurspersoner till samtliga team, intendenten m fl. Alla relevanta handlingar tas fram: tidigare anslagsframställningar och budgetarbeten, verksamhetsberättelser, de olika övergripande organens utsagor ur protokoll (t ex om hur mycket pengar som skall gå till Linköping och ut till olika sektorer). Idén är, att personalen själv skall arbeta fram, hur man vill spara respektive prioritera - och samtidigt bli mera ekonomiskt medveten. Under ett antal veckor ska gruppen för U-sektorn alltså tillsammans med några ytterligare personer ur personalen, bl a vår "man" (eller f n kvinna) på förvärv, som handhar våra inköp m m, sitta och pressa fram ett underlag för budgetarbetet och anslagsframställningen.

Det lagarbete, som vi tidigare bedrivit, hade kommit oss att utveckla en mycket informell form för våra träffar, men vi tycktes få gjort det som skulle göras ändå. Ingen hade formellt uppträtt som chef. Vi var ju tre enheter och pratade livligt i mun på varann med ett ganska gott resultat.

I organisationen hade man emellertid sent på ht -79 börjat titta på ledningen och arrangerat en arbetsledarkurs, till vilken inbjöds alla kvartersbibliotek, utom NB och BV, som var enmansbibliotek. Vi protesterade förstås. Vi ville inte förlora möjligheten att skapa kontaktytor och hade dessutom diskuterat samarbete i form av lagarbete. Den nya utbildningen föreföll att vara första steget i riktning mot en mer hierarkisk organisation, med tydligare markering av positioner i organisationen.

Nu började röster höjas i organisationen: "Det är ju idiotiskt att ha tre pedagogiska bibliotek". Det var det naturligtvis ur resurs- och systemsynpunkt. Men ur användarsynpunkt var det nödvändigt, så länge vi var så geografiskt åtskilda. Skulle något gjorts organisatoriskt, skulle det skett när universitetet växte ut. Då skulle man från början ha sammanlokaliserat utbildningarna, så att biblioteksresurserna kunde vara sammanslagna. Nu blev kanske mest BV och NB tråkade och fick uppleva hur dåligt det var, att de inte låg tillsammans med LB, som var den personaltätaste enheten, innan medieteket i Norrköping startade.

Det var därför ingen god start för budgetgruppen, att man från moderorganisationen ordentligt utsåg en ansvarig i varje grupp, i vår grupp då en kollega från arbetsledarkursen. Den normala sammanträdesformen passade oss inte så bra, och de första gångerna gick det trögt. Först när vi utan att orda om det tog över vår vanliga modell med livligare diskussioner och började driva frågorna, kom gruppen loss, ett av de sista sammanträdena. Vi fick fram ett ganska innehållsrikt dokument, även om det kunnat struktureras bättre, om vi kommit igång tidigare. Vid det här tillfället uppmärksammade vi även, hur mycket öppnare vi vant oss att vara i samtalstonen i vår egen lilla grupp, och att den "subkultur" vi utvecklat inte automatiskt kunde överflyttas till en ny grupp. Vi kunde även iakttaga att gruppens storlek och "inskolning" till väl fungerande grupp, i vilken alla deltar aktivt, inte sker utan viss anpassning respektive medvetna ansträngningar.

Men problemet kvarstod med de olika synpunkter, som tydligen fanns i organisationen i relation till hur den egna organisationen uppfattades, och vilka strategier man ville välja som de lämpligaste. Där jag ville sätta in partecipatoriska strategier och involvering, integrering, ville andra sätta in mer hierarkiska grupper, fler instanser, tydligare ansvarsfördelning.

LiUB:21. BN - låneregler och fördelningsnycklar

Låneregler för LiUB tas upp 1980-10-28 i biblioteksnämnden och kommer så småningom efter bearbetning i organisationen att fastställas. De fördelningsnycklar för anpassning av storleken på anslagen till enheterna, som vi vid U-sektorn hade klagat på, togs upp till förnyad diskussion tillsammans med förvaltningspersonal och föreslås ses över till nästa års budgetarbete. Databasen MIS presenteras. Basen innehåller rapporter etc framställda vid Linköpings universitet.

X:13. GRUMF, Gruppen för ämnesmetodisk forskning

Under slutet av höstterminen och med fortsättning under våren deltog jag, som frivillig representant från Norrköpings horisont och informationsförmedlare till lärargruppen, och som personligt intresserad av utvecklings- och forskningsarbete inom sektorn, i de förberedande träffarna kring startandet av GRUMF. Man ville få till stånd en större aktivitet från lärarna gentemot forskning och forsknings- och utvecklingsarbete men även få bättre ekonomiska resurser för att backa upp en sådan verksamhet. Gruppen tänktes också kunna fungera som stödgrupp för de medverkande "utvecklingsarbetarna och forskarna". Personligen hade jag som strategi att försöka komma med i sådana grupper, som kunde verka befrämjande för informationsutbytet inom U-sektorn och hela universitetet, och som en av sektorns utvecklingsarbetare ville jag gärna hitta möjliga framtida projektpartners. Jag ville också slå ett slag för biblioteket och LiUB som resurs i relation till forskning och utbildning.

Under våren blev jag en av de "Grumfare" som började fila på projektbeskrivningar. Jag försökte bl a beskriva min syn på bibliotekets roll i högskolan, som innefattade mer än verksamhetsutveckling. Det kändes lite diffust att beskriva mina utgångspunkter, eftersom jag med nödvång måste vara tvärvetenskaplig som biblioteksforskare, men "ämnespedagogisk" i relation till GRUMF. Är biblioteket i högskolan ett ämne i ämnesmetodisk bemärkelse? Knappast. Däremot menar jag att biblioteken som ett pedagogiskt instrument, som en pedagogisk resurs, hävdar sin plats i högskolan inte minst i lärarutbildningarna.

LiUB:22. Dagnys invigning

Dagny invigs med rundabordssamtal "Från barns värld till vuxnas samhälle" med Gunnel Linde och andra kända debattörer, öppet hus, en utställning av barnteckningar och en berättelse över hur det var att göra arbetsplatsbesök på LiUB i hus Dagny och den ovanför liggande samhällsvetenskapliga institutionen, skriven av klass 3D Blåstaskolan (min yngsta dotter Jennys klass). Berättelsen börjar:

"Vårt universitetsbesök. Det var jätteroligt och intressant att vi fick komma till universitetet. Vi var hos Ann som jobbar i biblioteket. Hon hade en datamaskin som kunde..."

och slutar så här:

"Det sista vi gjorde var att gå genom kulverten. Det var härligt, roligt och spännande. Hej då och tack från klass 3D Blåstadsskolan".

7.8 Stabiliseringsfasen

7.8.1 Nyckelhändelser vt -81

FÖ:26. Forskare som gästföreläsare

Våren startade med två besök av forskare som jag (!) inbjudit på sektorns anslag för gästforskare e d. Under hela projektperioden betraktades jag uppenbarligen av PLU (se FÖ:24) som tillhörig U-sektorn, trots min organisatoriska

plats inom LiUB.

Den första besökaren var Ulla Hammar, som var litteraturvetare och svensk-lärare från Högskolan i Karlstad. Hennes ämne var kritisk granskning av barnlitteratur, speciellt facklitteratur. Med koppling till Piagets fyra utvecklingsstadier intog hon en mycket kritisk hållning till vad som egentligen är lämpligt beträffande facklitteratur i barngrupper.

Den andra besökaren var Eva-Mari Köhler, docent i pedagogik i Lund, och vid denna tid intresserad av vårt Fröbelmaterial som hon hört talas om av Jan-Olof Johansson, förskolemetodikforskare i Karlstad, som tidigare inbjudits att titta i arkivet. Båda hade dessutom fått våra första provisoriska listor över Frøbelsamlingarna. Eva-Mari hade två ärenden. Dels ville hon att jag skulle ta henne med till stadsarkivet, vars samlingar jag tipsat om, dels skulle hon hålla två föreläsningar, en för lärargruppen som fortbildning, en för de studerande i aulan. Bådadera gav livliga diskussioner som resultat de närmaste dagarna. Besöket i stadsarkivet, vid vilket Monika medföljde, eftersom vi hade intensifierat vårt arbete med bibliografien, var mycket intressant, och vi var alla ytterligare inspirerade att fortsätta med våra respektive arbeten.

Inom LiUB hade vi en seminarieverksamhet med bl a forskare från utlandet och ÖB:s besökare inom svensk biblioteksforskning respektive utvecklingsarbete. Till detta inbjöd jag Inger Bierschenk som representant för forskning med tillämpningsområde av intresse för biblioteken.

LiUB:23. U-sektorns arbetsgrupp och användarundervisningsprojektet

I Norrköping hade jag och nya Prefekten börjat samordna vår undervisning. Nya Prefekten talade om forskningsmetodik och projektmetodik, och jag försökte passa in bibliotekets bidrag, informations- och litteratursökning i forsknings- och utvecklingssammanhang, så att de studerande skulle få en integrerad bild av informationssökandets roll i hela processen. Jag medverkade även i de moment i vilka man skulle starta sin praktiska informationssökning, och kontrollerade vid projektens slut, om referenser o d tydde på att man verkligen hade använt informationskällor mera systematiskt. De erfarenheter jag vann under våra första terminers samarbete, kunde jag nu om-sätta i det projekt som involverade alla tre biblioteken vid U-sektorn, nämligen användarundervisningsprojektet. Jag och mina två kolleger satte igång och bokade in oss med arbetstillfällen, så ofta vi kunde ta oss loss. Vi tittade på de kompendier och stenciler som tidigare fanns, jobbade fram en tänkt innehållsförteckning och satte igång med skrivandet. Vi tog några kapitel var och gjorde grovmanus. Därefter träffades vi i gruppen och gick igenom varandras "bitar" och försökte hitta en tillfredsställande form.

Arbetet kom att forma sig som en av de processer vi själva talar om i publikationen. Vi var vana att arbeta tillsammans, att ta tillvara varandras olikartade kompetenser. Speciellt i de inledande arbetena gick arbetet mycket smidigt. I och med den ökande tidspressen kom emellertid vårt samarbete att sättas på prov. I vissa delar av projektet kom vi i "otakt", och det uppstod stunder av irritation. Speciellt blev det märkbart om någon varit sjuk eller frånvarande, och de två övriga snabbt skulle sätta den tredje in i hur långt vi nått, samtidigt som man ivrade för att föra processen vidare. Två av gruppens medlemmar sysslade med egna studier, med mer eller mindre uttalade planer att driva dem mycket långt, en i gruppen blev DFI-stipendiat under projektets gång, och en hade deltagit i LiUB:s arbetsledarutbildning. Det tidigare ganska okomplicerade lagarbetet hade i någon mån ändrat karaktär. Men genom att vi var medvetna om det och målinriktade, så lyckades vi under en sista mycket hektisk slutomgång framställa ett färdigt manus för utprovning i våra respektive grupper. När vi såg tillbaka och diskuterade, hur mycket vi ändå lyckats involvera alla tre, var vi ganska nöjda. Vi sände ut "den lilla rosa" publikationen till våra kolleger vid utbildningsbibliotek och i övrigt efter LiUB:s och respektive institutions utsändningslista i valda delar.

Utvärderingskommentarer samlades in, och rättelser gjordes i tillämpliga fall. Vi fick övervägande positiva reaktioner och tog en paus från utvecklingsarbetet.

FÖ:27. LÄSTIPS: Artikel i Förskolan m m

Under våren beslöt vi oss i lektörsgruppen för LÄSTIPS att gå ut till andra kolleger och informera om vår verksamhet och om möjligt få responser. Alla lektörerna kallades, men ett fåtal, kärntruppen, kom. Vi diskuterade hur vi skulle dela upp arbetet. Efter att ha mottagit och skrivit ut allas bidrag på samma skrivmaskin, skickade jag dem till en redaktör på "Förskolan", som tog emot artikeln och utbad sig lite barnteckningar att illustrera den med. Några av lektörerna gick tillbaka till sina barngrupper och läste böcker ur projektmaterialet, som barnen illustrerade, och så kom artikeln in. Den blev mycket roligare och läsvänligare, än den jag själv skrev för mina kolleger i Biblioteksbladet. Det var en väldigt fin känsla att kunna sitta i lektörsgruppen och bläddra upp det uppslag, över vilket det stod skrivet: "Samarbete bibliotek-förskola: Förskollärare testar böcker i barngrupp".

Nå, hur såg man nu inifrån biblioteksorganisationen på att vi bedrev utvecklingsarbeten vid U-sektorn? Vi fick både positiva kommentarer, kompakt tystnad och några direkt negativa synpunkter.

Av en kollega fick jag veta, att det egentligen var olämpligt att jag drev projekt av det här slaget. ÖB "tecknade firman", jag "kunde inte" ha projektpengar (jag hade 30 000:- som jag själv sökt, som vilken lärare som helst inom U-sektorn, och använde till expenser och reseersättningar och sammanträdesarvoden för mina medarbetare). Senare fick vi från samma person höra att bibliografier av typ "Tryckta förteckningar över gammalt material" var totalt ointressanta idag, när man kan lägga in allt i LIBRIS. Att LIBRIS inte kan avsökas systematiskt, att man på den humanistiska sidan inte skäms över äldre material, och att vi redan hade intresserade forskare och lärare och studerande, som väntade på färdigställandet av bibliografien - sådana argument föll platt till marken. Jag kände mig lipfärdig efter de värsta drabbningarna men också arg. Hur länge skulle man behöva arbeta med att skapa förståelse för lärarutbildningarnas behov i den egna organisationen? Hade det varit lättare att tyst knoga på med konventionella moment och hålla tyst? Alldeles säkert!

ÖB däremot visade vanligen en positiv attityd till medarbetarnas aktivitet, även om de låg utanför hans eget primära intresseområde. Som uppmuntran (och för att marknadsföra LiUB en smula?) skickades jag att berätta lite om min projektverksamhet på en konferens i Härnösand, som SAB (Sveriges allmänna biblioteksforening) ordnade för bibliotekarier, vid gymnasier, vårdskolor, lärarhögskolor och andra mindre högskolor. Jag plockade alltså fram en del av mina funderingar om högskolebibliotekens roll i undervisning och utbildning och använde LÄSTIPS som exempel på arbetet vid ett aktionsinriktat bibliotek.

Det var intressant att träffa dessa bibliotekarier, en del hade deltagit tidigare i samma kurser och konferenser, och jag kunde följa hur man såg på högskolan nu jämfört med t ex i Gävle 1978. Många problem kvarstod oförändrade. Ett område som inbjöd till problem var hur man skulle kunna få den nya budgetformen att "jobba åt sig". Hur skulle man marknadsföra sina tjänster i den lokala högskolan så att kunderna avsatte medel till en väl fungerande verksamhet? UHÅ tyckte många var en dålig ersättning för SÖ. Man hade erbjudits ett bättre utbildningsutbud och bättre service tidigare. Att systemet nu var decentraliserat och alltså inte inbjöd till samma centrala åtgärder, ansåg man inte räckte som förklaring för det man ansåg vara UHÅ:s passivitet. Jag, som själv upplevt hur filialen fått en massa nya möjligheter genom H-77 och samarbetet med PLU och

ÖB/LiUB, kände inte igen alla problemen.

LiUB:24. Mediatek

Under våren och hösten hade jag i Norrköping börjat sätta av mer tid för att utveckla en bättre organisation av de media, som nu hade börjat omfatta även enstaka skivor och band. Genom det tvärvetenskapliga arbetssättet var inte SAB:s klassifikationssystem alltid det mest idealiska för organisation av materialet. Vi hade tänkt att så småningom gå allt längre mot att skapa ett modernt mediatek.

Från centralt håll hade man av andra skäl funnit en omorganisation lämplig. Den skulle samla de olika resurser universitetet förfogade över av läromedelsservice, men som nu var spridda på flera enheter. Av dessa var dessutom en förlagd till Norrköping. Tanken uppstod att samla allt under en hatt, bibliotekets. Målen var flera. Dels var det en rationaliseringsåtgärd, dels skulle det lösa vissa problem i personalorganisationen. För Norrköpings del innebar det att man av tekniska läromedel och biblioteket skulle bilda mediateket. Personalstyrkan skulle därvid komma att bestå av 1 bibliotekarie, 1 tekniker, $\frac{1}{2}$ adm ass, som vi delade med studievägledningen, och ytterligare $\frac{1}{2}$ adm ass, som vi fick låna av institutionen. Eftersom vi inom LiUB redan sedan länge pratat om mediatek som en möjlighet, var jag i och för sig positiv till tanken som den var utformad för Norrköpings del. Från institutionen hördes inte heller några andra synpunkter i detta läge.

Vid Lärarhögskolan hade redan flera år tidigare olika utredningar och förslag framlagts på temat mediatek. Men situationen var betydligt mer komplicerad, eftersom institutionen för lärarutbildning hade betydligt större avdelningar; fler personer skulle bli inblandade och placerade i andra positioner. I förslaget låg även att en av tjänstemännen vid Utbildningsbyrån skulle sitta som chef över hela mediateksorganisationen. Frågan var ur flera synpunkter kontroversiell.

Biblioteksnämnden fick ärendet på remiss, och bibliotekarierna vid U-sektorn skrev underlaget för den. Vi gick ambitiöst genom mål och funktioner, med mediateket vid Malmös lärarhögskola som exempel, och SÖ:s målbeskrivningar. Vi kom emellertid även in på hur det skulle kunna tänkas inverka på hela biblioteksorganisationen och de kostnader, som man skulle få. Det mesta av de senare uppgifterna föll bort från den version, som togs av biblioteksnämnden. Men påpekandet att det var för snabbt att inrätta mediatek stod kvar.

Själv välkomnade jag inte tanken ur tidssynpunkt om än ur andra. Jag var uppe i ett intensivt arbetsskede och önskade helst inte ta på mig fler nya projekt, förrän jag avslutat ett och annat av dem jag redan hade i luften. Jag hade en känsla av att behöva fallskärm, om jag skulle falla ner ur den flygande position, vari jag befann mig. Och risken för fall var stort. Den nya omorganisationen skulle bli mycket mer genomgripande än någon av de tidigare åtgärder, som vi vidtagit från biblioteket. Dessutom hade vi förankrat de tidigare förändringarna underifrån, på så sätt att förslag, utförande, tidpunkt m m behandlats i berörda grupper, i den mån inte även förslagen kommit från dem. Vi sprang då i gruppens takt, och kom någon efter, inväntade vi henne eller ställde upp med "gullstol". Nu skulle jag däremot komma med direktiv från Linköping och tvingas solidarisera mig med frågor, som jag kanske inte skulle ha drivit på samma sätt om utvecklingen fått löpa i egen takt.

7.8.2 Nyckelhändelser ht-81

FÖ:28. Mediateket

Den förändrade organisationen för läromedelsenheten - mediateket - vann la-

ga kraft 1981-07-01. Under våren hade vi haft en informell mediateksgrupp, som ersatte vissa av biblioteksgruppens sammanträden, och börjat planera för hösten.

Jag och två metodiklärare sökte pengar till ett mindre projekt, som skulle undersöka användningen av AV-media i förskolan och vid förskollärarytbildningen och hur man undervisar om dessa. Det var tänkt som ett sätt att få underlag till en bättre styrning av hur, och på vad, vi skulle satsa våra resurser, när vi startade mediateksverksamhet. Teknikern tänktes ingå som resursperson. Under vårens slut insamlades från studerande på praktik synpunkter på vilka AV-media som fanns på praktikinstitutionerna, och hur de användes under de studerandes praktikperiod. Vi hade konstruerat en enkät, där vi anslöt oss till några av de frågor, som ett projekt i Stockholmsregionen i samarbete med utbildningsradion hade gått ut med. Eftersom en av de medverkande metodiklärarna själv skulle arbeta med användarundervisning i AV-media, var vi optimistiska inför fortsättningen av projektet.

Under sommaren arbetade jag och teknikern liksom vaktmästaren febrilt med att flytta medier, inventera, märka osv. Vi hade i mediateksgruppen valt provisorisk lokal för TV-studio och institutionen hade varit med i alla diskussioner. Vid samtal med universitetets lokalansvarige hade vi begärt att få viss utrustning och inredning, PLU och LiUB var inblandade, och vi tycktes vara "på väg". Nu började emellertid svårigheterna dyka upp. Lokalerna var universitetets av kommunen förhyrda. Om vi ville ändra något, skulle vi kanske vara tvungna att förhandla med kommunen. Förskollärarytbildningen hade ensam haft huset under många år, och kvällskurserna som tillkommit senare hade snällt fått anpassa sig till de förhållningsregler som erbjöds (t ex ingen kaffedrickning utanför matsal och personalrum). Biblioteket hade hittills bara utnyttjat utrymmen, som man inte så väl kunnat använda till undervisning. Så hade bibliotekshallen bedömts som ganska olämplig till lärosal, och två av de grupprum biblioteket använde var fönsterlösa och sällan utnyttjade. Att vi flyttat ut hyllor i den mycket breda genomgångskorridoren utanför biblioteket hade man uttalat sig mycket positivt om, och man hade via arbetsgruppen för biblioteket dessutom varit med i planeringen av hyllplaceringen.

Nu kom mediatekets lokalbehov emellertid att upplevas som ett trampande över revirgränser. Den person som ansvarat för Norrköpingslokalerna de sista åren kände sig "överkörd". Institutionen hade valt andra personer att representera sig både i den första provisoriska referensgruppen under våren och i den av universitetet beslutade formella referensgruppen efter 81-07-01. En lärare kom hem från militärövning som reservofficer och titlade på hyllorna utanför biblioteket och talade om "ockupering av korridoren".

Den nybildade referensgruppen, vars sammansättning beslutats ovanifrån, och inte var en av institution och bibliotek framskapad grupp, inbjöd till revirbevakning i stället för lagarbete.

Den ökade personalgruppen gav oss det falska skenet av att vara många, medan i själva verket båda adm ass var $\frac{1}{2}$ -tjänster, som dessutom delades med institution respektive studievägledare.

Alltnog, vi var inte samma organisation och inte i samma relation till institutionen. Denna hade det dessutom arbetsamt med en ledning som var ny och fullt upptagen med att "skola in sig" i det ganska komplicerade högskolemaskineriet och med hela problemet med den sviktande ekonomien och nedskärningsshotet hängande över axeln.

Samtidigt hade vi alla förväntningar svävande över huvudet. Det hade gått med sådan fart att utveckla biblioteket, vi samarbetade så bra, nu skulle vi få ett mediatek. Man förväntade sig nya fräscha lokaler, ny utrustning, färdiga lösningar. Saker som med samma personal inte fungerat tidigare skulle som genom ett trollslag fungera genom denna underbara orga-

nisation.

Det blev en besvikelse naturligtvis. Trots att vi arbetat som slavar under sommaren, hade vi ju inte fått några pengar alls för att fräscha upp och förnya. Alla listor med önskemål om inredning och utrustning fastnade på sedvanligt sätt på något skrivbord i Valla (Universitetsområdet), denna gång inte bibliotekets, och trots att det såg ut som om personalen ökat, var vi precis samma människor som förut.

Samtidigt pågick emellertid även det dagliga samarbetet på andra plan, och efter hand fick vi förändringen att komma in i en stadigare rytm. Vi fick även tillgång till personal från det icke bildade medieteket i Linköping; avdelningarna vid Lärarhögskolan skulle efter många turer endast driva försöksverksamhet under ett år, för att sedan pröva om man skulle omorganisera sig. Vi kunde även erhålla viss personalutbildning. Själv gick jag en kurs i videoinspelningsteknik/berättarteknik tillsammans med teknikern och den metodiklärare som undervisade i AV-medier. När vi efter året summerade vad som blivit gjort, tyckte vi att det kunde ges fullt godkänt, inte minst om man tar hänsyn till bristen på resurser av materiellt slag.

X:14. GRUMFs konferens oktober -81

Gruppen för ämnesmetodisk (utbildningsmetodisk kom det att bli senare) forskning anordnade en konferens i Norrköping med forskare och lärarutbildare från olika institutioner i Sverige. Jag och ett antal lärarutbildare, som var och en arbetade med projekt eller planerade något projektarbete, hade möjlighet att i smågrupper få synpunkter på våra mödor. Jag fick även förstärkta kontakter med den pedagogiska institutionen i Linköping, bl a kring aktionsrelaterad forskning.

FÖ:29. Samarbete kommunbibliotek - NB

Under projektet LÄSTIPS' gång hade en del kontakter tagits såväl mellan NB och barnbiblioteket i Norrköping som mellan NB och socialförvaltningarna i Linköping och Norrköping. Länets barnbibliotekschef och jag hade också samarbetat. Från respektive håll försökte vi göra vad den egna enheten förmådde gentemot förskolornas barnlitteraturförsörjning. Med de olika perspektiv vi lade på verksamheten blev det ett ganska spännande samspel.

Både kommunerna och högskolan hade fått kännas vid ekonomisk åtstramning, och det gällde att finna former som använde de "gemensamma" resurserna, så att de blev till gagn för förskolorna och våra forskolläraryttraderande. Med detta mål för ögonen slog vi ett slag för kunskapen om barnkultur och barnlitteratur och anordnade en gemensam utbildningsomgång under en vecka för förskolepersonal i Norrköping, förlagd till NB:s och institutionens lokaler.

Kommunbiblioteket och socialförvaltningen anordnade diskussioner kring hur man såg på kommunens service till förskolorna och hur man använde de boklädor som kommunbiblioteken betjänade förskolorna med, informerade om den i Norrköping existerande kulturombudsverksamheten ute i varje förskoleavdelning (!) och inbjöd Britt Isaksson att prata om barnkultur.

Jag svarade för övningar i kritisk bedömning av barnlitteratur med hjälp av NB:s samlingar av fullständiga årgångar barnlitteratur. Vid de diskussioner som följde kunde vi konstatera, att pekböcker föreföll att vara den litteraturkategori, där utbildningen haft lättast att förmedla kriterier för bedömning. Av de mer än hundra personer som deltog var det ingen som valde något exempel, som t ex våra metodiklärare skulle dömt ut utifrån kriterier som fel proportioner, fel färger, föremål som inte finns i barnens naturliga omgivning eller plottrighet.

Ett intressant följdprojekt vore att arbeta vidare med bedömning av barnlitteratur och följa upp de fall i LÄSTIPS-verksamheten, där barn och vuxna har olika åsikt, men även studera hur de olika bakomliggande värderingarna av barnkulturen, barnlitteraturen och synen på yrkesrollen påver-

kar det urval man gör i barnlitteraturen. I dag råder fortfarande stor osäkerhet, och mycket av urvalsförfarandet styrs av kriterier, som bygger på vad vuxna tror är bra för barnen, inte på vad läsning tillsammans med barnen i t ex förskolegrupper visat.

Vi var alla överens om att utbildningsdagarna utfallit väl, och vi pratade om möjligheten att göra en kurs på 5 poäng eller mer att erbjuda som enstaka kurs för fort- och vidareutbildning av förskollärare. Jag skrev tillsammans med Britta (metodiklärare och lektor) ihop ett kursförslag och lämnade detta till dem som planerade kursutbudet.

LiUB:25. Servicenivåer

Under våren kom vi att arbeta med en fråga, som aktualiserats i organisationen då och då, men som inte blivit föremål för någon formell aktion. Den interna informationen hade förbättrats, vi hade börjat förfärdiga informationspärmar och infört andra rutiner för att kommunikationen inom och mellan avdelningar och tjänstemän skulle fungera så bra som möjligt.

Sent på hösten 1980 hade ÖB kastat ner lite tankar på ett papper "kring LiUB en kväll på Arlanda i väntan på ett flyg". I papperet gavs en genomgång av tankar kring "servicenivåer", ett komplicerat problem i en organisation av Linköpings modell med många sinsemellan olikartade kvartersbibliotek. Papperet berör begreppet avhängighet av mål och förväntningar från myndigheter och kunder, bibliotekets resurser och personalens kompetens och de organisatoriska förhållanden som råder. Skulle vi i Linköping ha olika servicenivåer för olika kundkategorier? Hur skulle dessa i så fall se ut? Papperet var fyllt av frågor med och utan "svar".

Det förväntades att personalen skulle reagera på papperet, och det gjorde man. Olika förslag väcktes, och en arbetsgrupp tillsattes, där jag var med. Gehöret i personalgruppen var emellertid blandat, och förslagen kom inte omedelbart att leda till några konkreta åtgärder.

FÖ:30. Konferensen i Mem

Under åren som gick hade det blivit tradition att åka på internat vid höststarten och bibliotekarien hade alltid blivit inbjuden. Det var ett fint tillfälle till social samvaro vid sidan av att man fick nyttiga informationer om terminens utbildning. Samtidigt hade biblioteksfrågor kunnat petas in på ett smidigt sätt under arbetspassen.

Under ht -81 hade jag påbörjat en utvärdering av hur personalgruppen såg på biblioteket efter de år som nu gått. Jag ville, innan medieteket tog över, få en uppfattning om hur de insatser mottagits som nedlagts i bibliotekssammanhang. Svaren på enkäterna höll just på att välla in som bäst, när institutionen bestämde sig för att åka på internat i Mem. Ca hälften hade dunsat ner i min korg för "Meddelanden till Maj", och lärarna kom och gick på vanligt vis i biblioteket. Flera lärare arbetade nu i samprojekten mellan biblioteket och institutionen, med uppgifter vilka nu mera låg i deras händer än i mina.

Så hade t ex förförsök med "svensktrycksprojektet" kommit igång en smula. Bl a hade vi i projektet (och ett par till, som jag värvat, bl a en barnbibliotekarie) själva försökt "kritiskt granska" inte bara det lilla stickprov på 30 böcker ur en hel årgång vi tagit ut utan några av oss hela årgången för att kunna göra jämförelser. Vi försökte gruppera arbetena i tre grupper: (1) Litteratur som föreföll vara lämplig att arbeta med i en barngrupp, (2) Litteratur som föreföll vara olämplig att använda i en barngrupp och (3) "Tja-böckerna", dvs de som ur vissa aspekter kunde passa, men som var behäftade med någon mindre lyckad egenskap (bra bild men tråkig text eller tvärtom m m). Vi ville jämföra våra bedömningar. Det var spännande och roligt och orsakade ett ganska högt tryck i biblioteket, med samtal och skrott.

Den lärare som jag tagit med till stadsarkivet, och som jag arbetat mycket fint ihop med i svensktrycksprojektet, bestämde sig för att skriva en 60-poängsuppsats på Fröbelmaterialet. Hon har senare fortsatt in på forskarutbildningen (Tema T, Teknik och social förändring), medan flera ur metodiklärargruppen nu gör sina 60-poängsuppsatser.

Medan vi gottade oss som bäst över att en ny kurs i teknik och natur verkade bli mycket populär, och skulle innebära en hel del nya förvärvs- och råd för biblioteket, vilket var en rolig utmaning, fick jag ett meddelande, att Institutionen den här gången inte skulle ha möjlighet att betala för min plats på internatet i Mem. Men om LiUB betalade, så var jag välkommen den ena dagen, som bedömdes som intressantast.

Det kärva ekonomiska läget framtvingade uppmärksamhet på tänkbara besparingar, och medieteket hade blivit en synlig enhet, som inte på samma sätt som en ensam person kunde räknas in i kundorganisationen. Förhållandet att medieteket med sin starka aktivitet blivit så synligt, hade troligen också banat vägen för känslor av att makt överflyttats från FÖ till medieteket. Revirgränser hotade att överskridas. Trots att alla aktiviteter förankrats och ofta drevs via tvärgrupper Medietek/institution, med majoritet för institutionens medlemmar, föreföll det att finnas en rädsla på sina håll för att medieteket, som "Högskolans förlängda arm", skulle suga till sig för mycket resurser från institutionen. Trots att alla öppna kanaler fungerade fint, tycktes det alltså finnas någon form av undertryckt misstänksamhet, som kanske avspeglades i den förklaring som gavs till varför medieteket inte skulle vara representerat denna gång på internatet: "Bara de som deltog i det dagliga pedagogiska arbetet skulle vara med på institutionens bekostnad." Jag stannade alltså på institutionen. Jag ville inte belasta min egen kassa och hade redan de kontakter jag behövde för det övriga arbetet.

Vid vistelsen i Mem hade "bibliotekets", dvs min frånvaro tydligen kommit på tapeten. Dagen efter vid återkomsten från Mem kom i varje fall en ström av lärare in i biblioteket och uttryckte sitt beklagande över att jag inte varit "där" (medelst ord och kramar). Det kändes både upplyftande och obehagligt. Eftersom jag inte själv varit där, visste jag inte exakt vad som förekommit, men tydligen hade någon form av kollektivt uttalande gjorts om bibliotekets förträfflighet. När jag läste utvärderingarna som strömmade in, fann jag dem nästan lite "för bra".

"Tack vare att biblioteket är på frammarsch, så blir det bättre förskollärare. Det är biblioteket som är ansiktet utåt."

"Jag tycker att M är föredömlig när det gäller att sprida positiv inställning till institutionen, både innanför och utanför."

"Det skulle inte gå att bedriva undervisning enligt det arbetssätt vi i dag använder, om inte biblioteket var så serviceinriktat och fanns i våra lokaler."

"Bibliotekarien bör vara närvarande vid lärarnas 'planeringsmöten' så långt detta är möjligt. Bibliotekarien skall vara en naturlig del av arbetslaget för undervisning."

"Ett viktigt stöd. Inspirationskälla för läraren som för detta vidare till de studerande som därigenom stimuleras ... osv."

"Vi har en unik tillgång till stora kunskaper dels genom att ha biblioteket hos oss, dels genom den vitalitet som finns där!!!"

Eftersom vi fortfarande hade åtskilligt att utveckla, framför allt på mediasidan i relation till tekniska läromedel (och också öka motsvarande kompetens hos hela medietekspersonalen t ex), var utvärderingarna sannolikt alltför positiva.

FÖ:31. Utvärdering av LÄSTIPS och sammanställning av utvärderingsnummer

Under hösten samlades lektörerna på sedvanligt vis, som vi gjort 2-3 gånger per termin under hela verksamheten (en tidsrymd av 6 terminer; 18

LÄSTIPS-nummer). Vi beslöt att sammanställa synpunkter på kommentarernas innehåll, kring form och innehåll i barnlitteraturen, dess användningsområden, hur barnen reagerat, vad man lärt sig för egen del kring litteraturen men även hur projektet och deltagandet i det och i lektörgruppen fungerat, vad det betytt för deltagarna personligen och vilka tankar man hade om samarbetet med institution och bibliotek.

En utvärdering alltså. Vi hade fått en hel del material under projektets gång, hundratals bokkommentarer, vars innehåll varit föremål för analyser, dessutom lappar med synpunkter, telefonsamtal, samtal vid lektörsträffarna. Vi hade gjort lokalt TV-program, skrivit artiklar och bedrivit fortbildningsarbete och vidareutbildning med varierande antal lektörer inblandade. Nu ville vi för oss själva se vad vi hade åstadkommit. Var det något som var av intresse att berätta om för våra egna kolleger i kommuner och regioner?

Britta och jag hade börjat skissa på en rapport för lärarutbildningarna. Vi hade sorterat kommentarerna i vissa kategorier, vilka alla lyfts fram under projektets gång. Adaptation, ett nyckelbegrepp i en av Klingberg (1968) skriven rapport om bl a anpassning av litteratur till barn (se även Klingberg, 1969, 1981), kunde vi med lätthet illustrera. Hanssons (1975) idéer om vikten av att ta med läsarens/mottagarens upplevelse i totalbedömningen av litteratur var självklara och väl illustrerade. Furu-lands (1982) projekt om uppsökande verksamhet i förskolorna var vi "kolleger" med. Litteraturvetenskapliga institutionens i Lund projekt "Svenska i skolan" kunde vi finna likheter med genom betoningen av att ta in elevernas erfarenheter av sin omgivande verklighet i svenskundervisningen. Anderssons (1982) ekologiska tankar om närmiljöns betydelse hade beröringspunkter med våra idéer om lässituationen; vi betonade vikten av att anpassa läsandet efter barngruppens specifika behov och intressen i förskolemiljön, i vilken barnens synpunkter och reaktioner alltså skulle tillåtas påverka bedömningen osv.

Ibland kändes det som om vi i all vår enkelhet skulle kunna bjuda in hela det svenska barnforskarsamhället och säga: Se här. Det finns en bit för dig också, vad kan du göra av den? I praktiken blev det ett litet enkelt LÄSTIPS-nummer i Lästipsserien (nr 18, 1982) och en rapport under framställning, men inte färdig under projektiden.

Britta skrev för den senare en hel minirapport över sina erfarenheter av barnlitteraturstudier i den egna förskollärarytbildningen och vad praktik och projektmedverkan givit henne personligen. Jag vill citera några rader ur det innehållsrika materialet, som kommer att ingå i en senare slutrapport:

"Den lektörverksamhet med åtföljande Lästips-nummer som initierades av bibliotekarien vid inst för förskollärarytbildning gav den aktiva lektören och indirekt berörda förskolor en klart utvecklande inriktning på metodisk-pedagogisk användning av barnboken i barngrupperna.

I lektörgruppen delgav vi varandra våra iakttagelser av barnens reaktioner kring de böcker vi 'prövat' i olika åldersgrupper/sammansättningar. Att läsa en bok, som vi sedan skulle kommentera i skrift, ökade vårt engagemang och gjorde oss betydligt mera observanta på vad barnen kunde tänkas uppleva under läsningen. Engagemanget smittade inte oväntat av sig på barnens litteraturintresse, lånefrekvensen ökade och personligen upplevde jag att genom min kritiska syn på böckerna, så blev också barnen mera 'kräsna'. Mina barngrupper förväntade sig att vi skulle diskutera det lästa varje gång. Det blev lika självklart att bearbeta litteraturupplevelsen som det var att bearbeta intrycken efter ett studiebesök el likn. Böcker blev liv och dynamik.

Föräldrar kom och frågade efter böcker vi läst; de fick låna hem 'Över natt' och vi samtalade sedan vidare i 'föräldra-personalcirkeln'.

Lektörsverksamheten gav oss lektörer en god fortbildning och den kontinuerliga kontakten med bibliotekarien ett stimulerande utbyte.

Lärarkandidater som kom till mig under sina 'praktik-perioder' deltog indirekt som lektörer och vi jämförde våra erfarenheter av böckerna.

Därigenom började jag ana mig till att lektörverksamheten i sin förlängning även skulle kunna få konsekvenser för förskolläraryrket (grundutbildningen) vid universitetet.

På vilket sätt gav oss då lektörverksamheten fortbildning? Vi har utvärderat LÄSTIPS-tiden och jag har, bl a kommit fram till:

- att vi lägger större vikt vid att notera barnens reaktioner vid läs- och diskussionstillfällena. Iakttagelseförmågan har stimulerats och vi började också se mera på varför vi iakttog vad ...

- Våra förväntningar på barnens reaktioner var inte sällan felaktiga. Hur reflekterade vi egentligen då vi valde litteratur åt barngrupper? I vilken utsträckning kunde vi genom våra kommentarer i Lästips 'få upp ögonen' hos våra kolleger för s k glömda böcker osv?

Alla barn (exempelvis ur samma åldersgrupp) kunde påverkas olika av en bestämd skönlitteratur. Vissa barn påverkades 'till synes' inte alls, medan andra tog till sig innehållet väldigt starkt.

Vi kunde avläsa en del av reaktionerna i barnens lekar, ordval och formuleringar, samtalsämnen, val av aktivitet osv." ("Britta", 1981, anteckningar.)

Brittas kommentarer stämmer väl med lektörernas synpunkter på vad verksamheten gett i relation till barnbokens roll i förskolan. Men även de praktiska svårigheterna berörs i utvärderingsnumret: brist på dubletter, brist på tid att träffas i lektörgruppen m m. Vi kom även in på fenomenet med målsättningskollisionen mellan barn-bibliotekarierna och utbildningsinstitutionen:

"Arbetar vi med samma målsättning inom de olika bibliotekstyperna?

Arbetar vi med olika målsättning inom samma bibliotekstyp?

Inom de allt knappare ekonomiska ramarna blir det allt viktigare att använda resurser effektivt, men hur samordnar vi olika biblioteksinsatser, hur prioriterar vi inom serviceutbudet, hur samarbetar vi med lärare, kommuner osv? Byter vi tjänster? Hur väger vi olika kundgruppers önskemål mot varandra? Hur deltagarstyrda tillåter vi oss vara?" (Lästips, 1982, s 7.)

Vi reflekterade även något över vad de skillnader bestått i som vi stött på i relation till varandras jobb:

"Målsättningsproblematiken kretsar för kommunbiblioteken kring kulturpolitiska mål - man har en mission att fylla i folkbildningssyfte, man skall visa vad som är 'bra'!

Utbildningsbiblioteken har ett mera utbildningspolitiskt mål, vi skall medverka i utbildningssituationer på ett sådant sätt att en optimalt gynnsam situation uppstår för inhämtande av kunskaper, träning och utveckling av de studerandes kritiska tänkande och samarbetsförmåga etc. Vi kanske inte bara kan visa vad som är 'bra' utan även ge möjligheter till våra kunder att medelst egna analyser av t ex den totala utgivningen av barnlitteratur träna bedömning av olika kriterier på acceptabel litteratur ur bestämda aspekter." (S 7.)

Olika syn på barnlitteraturbedömning kan bero på bl a om man går in i problemkomplexet från skilda håll i nedanstående modell:

Fig 12. Barnbokens väg från producent till konsument.
(Jfr Lästips, 1982, s 8.)

Alla representanter för de båda yrkeskårerna går kanske inte heller in i alla tre leden utan stannar upp efter ett eller två. Detta förhållande diskuterade jag föredraget i slutet av 60-talet i samband med en undersökning kring barnbibliotekariernas roll i barns och ungdoms sociala fostran (Klasson, 1969).

FÖ:32. Separationen

Efter Mem-konferensen började jag att summera på vilka sätt jag hade försökt få synpunkter på biblioteksverksamheten under projektåren.

Jag hade av mina GRUMF-kollegor och forskare vid pedagogiska institutionen i Linköping blivit rådd att "kliva ur" FÖ-institutionens liv under den period jag behövde för att skriva om förändringsprocessen. Jag kände även att jag satsat väldigt mycket av mig själv i verksamheten, och om jag ville komplettera och avsluta den forskarutbildning, som jag påbörjat i Malmö/Lund, men som varit "vilande" medan jag flyttat med familjen och haft yrkesarbete, måste jag komma närmare en forskningsinstitution. Det var ett svårt beslut att fatta. Tiden i Norrköping hade varit något av en kärlekshistoria, med häftig förälskelse, djupnande relationer, sjudande aktivitet, en stark tvåsamhet i begynnelsen men med tiden ett förhållande som tillät även andra intressen att växa sig starka, och slutligen uppbrott där båda parter skulle gå in i nya relationer, förhoppningsvis med en kvardröjande vänskap och erfarenheter som skulle vara till glädje i framtiden.

Jag flyttade alltså till ett kvartersbibliotek i Linköping, vars dåvarande kvartersföreståndare visade sig bo inom Norrköpings kommun. Vi kunde alltså göra "ett byte", vilket vi båda var mycket nöjda med. Vi arbetade båda inom U-sektorns bibliotek. För min del innebar det att jag skulle komma mitt i en forskargrupp, vilken sysslade med ämnesområden, som var intressanta för mig. Jag skulle också vara närmare min familj, vilket mina familjemedlemmar uppmuntrade. De hade inte varit odelat förtjusta i mitt tidigare pendlande. Det kändes dessutom ganska logiskt att hamna på just det här biblioteket, det var en motsvarighet till det bibliotek jag hade förestått i Lund. Jag var fast besluten att inte tappa kontakten med FÖ-institutionen och att förhoppningsvis kunna arbeta som deras Linköpings-"agent", med möjlighet att stötta bl a de lärare, som nu hade kommit en bit på väg med sin forskningsanknytning och sin egen vidareutbildning.

Blev det så? Ja, utan tvekan. Själva har jag, medan jag avslutat kurser och litteraturtentamina och skrivit mina rapporter, kunnat följa, hur FÖ-institutionens personal arbetat med projekt, utbildningskurser och undervisningsmoment med anknytning till erfarenheter från tidigare användarundervisningsprojektet, svenskskriftsprojektet. Fröbelbibliografien och uppmärksamheten kring detta material har resulterat i att elever begärt stadsturer kring de gamla Fröbelinstitutionerna, och materialet i arkivet används. Lärare har som tidigare nämnts skrivit och skriver uppsatser och rapporter med utgångspunkt i materialet. Bibliografien (Klasson & Rudbeck, 1982) har använts som "PR-skrift" för FÖ-institutionen. AV-projektet ser ut att återuppträda i modifierad form (eftersom projektgruppens sammansättning och kompetens förändrats efter 1981). Arbetsgruppen för biblioteket, som vi lade i och med att den formella medieteksgruppen bildades, har man begärt skall uppträda i dess informella form. Man låter de studerande träna kritisk granskning av barnlitteratur med hjälp av stickprov ur svenskskriftet m m.

Lärare på besök i Linköping träffar jag ofta. Vi pratar fortfarande lika mycket om kurser, projekt, egen utbildning etc som tidigare. Jag har även haft några av dem på kurs bl a i GRUMF:s regi om litteratur- och informationssökning i relation till pedagogisk eller utbildningsmetodisk forskning, dvs med koppling till de ämnesområden var och en haft.

De studerande, som jag följde, t ex I:an som startade vt 1978 och vilken jag även samlade in positiva omdömen ifrån vid deras sista termin (enkel enkät), hade använt de olika huvudtyper av tjänster biblioteket

hade ställt upp med, visste vad de kunde vänta sig av kommunbiblioteket och hade läst en hel del av både litteratur om barn och barnlitteratur med förmedling via biblioteket. Deras projektrapporteringar hade fått referenser som var fullständiga enligt minikrav. Det kunde märkas att de använt tidsskrifter, böcker, forskningsrapporter och bibliografiska hjälpmedel vid arbetet, en del mer och andra mindre, men med en klar markering av de nya kraven, som man kan ställa på högskolestuderande. Lånesiffrorna, som under min tid gick stadigt uppåt, har senare intagit en lägre nivå. Dels har en del lånebefrämjande projekt som jag drev inte tagits upp av min efterträdare, vars intressen är störst på AV-mediasidan. Dels har organisationen LiUB för NB återinfört att bara konventionella lån skall markeras som lån. Man mätte alltså mängden låneblanketter, inte aktiviteten från eller i biblioteket i lånebefrämjande syfte.

(Detta missförhållande har LiUB på initiativ av nuvarande kundtjänstchefen tagit itu med genom att samla in en mer utförlig statistik över låneexpeditionsarbetet.)

Hur uppfattade institutionsledningen biblioteket under projektåren? Jag citerar några repliker ur intervjuer med de två prefekter jag arbetat tillsammans med:

"Service är ett samarbete mellan bibliotekarien och lärarna, det som behövs för undervisningen och biblioteket kan serva med. Det är ett samarbete på jämställd nivå." (Prefekten.)

Förutsättningarna för den positiva utvecklingen av biblioteket sägs bero på:

"fina lokaler, lärarna var samlade på ett område, undervisningslokaler var anpassade, vi hade grupprum, och vi hade yttre saker lämpliga för samarbete mellan olika lärarkategorier, en vilja och ett uppdämt behov av att få använda biblioteket mera, för det är ju så att vi stod där med en del gamla böcker, de studerande använde inte biblioteket självant, då fanns det ju en viss strävan att få dem att gå mera där, att ge dem uppgifter, att självständigt utarbeta uppgifter i stället för att läsa en läsa..." (Prefekten.)

och det goda samarbetet för att höja biblioteksutnyttjandet:

"men det beror väl också på att du själv har tagit såna initiativ. Jag fick för min del ju väldigt dåligt om tid genom alla möjliga sammanträffanden". (Prefekten.)

"Ja, du åkte ju som en skottspole i början." (Bibliotekarien - jag.)

"Och då är det väldigt svårt att göra något utanför det administrativa, något pedagogiskt, att hinna med. Det är inte lätt om man har mycket att göra. Men du tog initiativ och de stöttade jag..." (Prefekten.)

...

"Vi har lärt oss hantera vetenskaplig grund, dvs vi anknyter till forskning, det gör vi på ett mer avstressat sätt. Bl a inte minst att biblioteket expanderat och blivit ett bibliotek från att vara ett rum där man samlade ihop de böcker som fanns mer eller mindre. Vi har kommit närmare en institution. Den praktiska vardagen har blivit lättare. Vi har fått en del av universitetets praktiska hjälpmedel och kommit närmare den organisation som finns och som inte var uppbyggd vid de gamla seminarierna." (Nya Prefekten.)

"Menar Du att biblioteket har fungerat som en av de faktorer som hjälpt utbildningen in i Högskolan?" (Bibliotekarien - jag.)

"Ja, det tycker jag ... Det har ju varit helt och påtagligt här." (Nya Prefekten.)

"Ja, det har ju varit mitt mål att jobba så på det sättet." (Bibliotekarien - jag.)

"Det är ju bara där vi varenda vardag har känt att vi har med Linköping att göra. Biblioteket är mera kopplat till Linköping än vad

Institutionen som sådan är. Biblioteket har ju kommit med H-77. Från att ha varit ett bokrum har det blivit ett bibliotek för mig åtminstone." (Nya Prefekten.)

Som en utvärdering från lärargruppen kan vi kanske inte använda enkätresultaten från tiden för Mem-konferensen. Jag skulle i stället vilja peka på de kraftigt ökande utlånen av litteratur och det frivilliga deltagandet i arbetsgrupper och projekt, men också på lärargruppens insatser för att öka elevernas och sitt eget biblioteksutnyttjande. När jag ht -81 gjorde en överslagsberäkning över hur många personer som var direkt engagerade i arbetsgrupper, FoU-projekt eller på annat sätt regelbundet deltog med insatser i relation till NB:s verksamhet, var vi uppe i mellan 60 och 70 personer.

Den lärargrupp som fortfarande minst ofta använder biblioteket är lärarna i "Bild och form". Dels därför att de i hög utsträckning har "sina" böcker utanför sina egna lokaler, vilket har varit diskussionsämne under hela projektperioden, dels p g a ämnenas karaktär, men dels också p g a den sparsamma utgivningen av lämplig litteratur. Lärargruppen påpekar samtidigt:

"Söker biblioteket mest för informationer."

De åtgärder man önskar kan alla genomföras med bättre ekonomi!

"Repetition av användarundervisning för lärarna varje termin!"

"Fler exemplar" - önskat av många!

"Mer avsatt tid för samarbete, projektplanering m m. Schemalagt! De försök som gjorts har givit intresse för mera."

Hur ser man på verksamheten från LiUB:s horisont?

Som tidigare nämnts har jag fått snart sagt alla typer av reaktioner. LiUB har blivit en stor organisation. De som direkt samarbetat med mig har varit positiva i den mån NB:s verksamhet kommit att nämnas, medan andra personer som aldrig kanske inte själva sysslat med utvecklingsarbete eller som arbetat på avdelningar långt från NB:s verksamhet, är skeptiska till pedagogik (eller rapportskrivning och okonventionella metoder), har visat allt från tystnad, över löje till direkta negativa uttalanden. Andra, som varit med och utvecklat Linköpingsmodellen fram till H-77, har kanske även sett NB (och U-sektorns) verksamhet som något som faller utanför den tidigare tolkningen av modellen.

Från ledningens sida har funnits samma ambivalens. Jag har upplevt stöd och intresse från ÖB, men ibland negativa reaktioner från annat håll. Från den "lapp-kommunikation" jag tvingats hålla igång från NB för att kunna hålla aktiva kontakter med alla mina samarbetspartners, och vilken likt många icke-formaliserade korrespondenser, visar ganska mycket av hur goda eller ansträngda de interna relationerna kan bli, skall jag nöja mig med att citera ur ett svar från ÖB på ett faktiskt ganska "argt" brev från mig. Jag hade klagat på, att jag känt mig lite överkörd av de något auktoritära beslut, som följde med mediatekets hastiga inrättande, innan U-sektorns bibliotek fått lämpliga medel. Tillvägagångssättet gick stick i stäv med min policy för en användarkontakt, dvs att involvera gräsrötterna och jobba uppåt. Men brevet innehöll också en katalog över vad vi nu höll på med inom NB och U-sektorns bibliotek inför hösten -81. På brevet svarar ÖB med en portion god diplomati och "förändringsvänlighet":

"Tack för alla nya noter. Det är ju inte längre frågan om att spela andras kompositioner utan att själva skapa ljuv musik, inte bara för ett instrument utan åtminstone för en hel sektion.

Som dirigent är det skönt att samla ihop partituret för uruppföranden. Problemet är bara att andra sektioner inte har så lätt att lära sig de nya noterna. Modern musik kan ju vara svårspelad och t o m verka stötande på traditionalister. Men skall orkesterledaren få göra de arrangement han vill så måste han låta en del spela lite falskt i början. Glad fortsättning ..."

7.9 Kommentar till fallstudien

Fallstudien har med utgångspunkt från egna erfarenheter och med hjälp av data ur diverse dokument, som producerats i de båda organisationerna LiUB och i FoU-projekten vid NB, lämnat en bild av en biblioteksenhets vandring in i nya högskolan. Det forsknings- och förändringsarbete som pågått har i sin helhet karakteriserats av:

- o En aktionsrelaterad forskningsansats med participatoriska inslag.
- o Samarbetsrollen i och mellan organisationerna har betonats i utvecklings- och förändringssyfte.
- o Forsknings- och förändringsarbetet och verksamheten har utvecklats samtidigt, så att delar av verksamhetsutvecklingen ingår i förändringsprojektet och förändringsprojektets forskningsuppgift stimulerar och utvärderar verksamhetsutvecklingen.
- o Bibliotekarierollen har satts in i ett större sammanhang, i vilket samhällets syn på utbildning och bibliotek och barns fostran och utveckling i förskolan har ingått.
- o Bibliotekarierollen som profession har bara accepterats av mig i den mån den kunnat förenas med stark förändringsberedskap, t ex i relation till högskolans fördelningspolitiska mål och samhällets mål kring demokrati och jämställdhet.
- o Bibliotekarien har i samarbete med intressenter och medaktörer försökt förändra och förbättra bibliotek och utbildning i riktning mot högskolans fördelningspolitiska och samhällsförändrande mål och samhällets mål kring demokrati och jämställdhet.
- o Bibliotekarien har försökt solidarisera sig med de resurssvaga och underprivilegierade i högskolan i den meningen att kundgruppen kommit in i en organisation, i vilken man värderar forskning och utbildning högt, hänseenden i vilka kundgruppen som helhet är underlägsen flertalet övriga lärar- och forskargrupper i högskolan. Man har vid ingången i nya högskolan inte heller haft de biblioteksresurser de flesta övriga avdelningar vid universitetet haft. I alla andra hänseenden anser jag mina kundgrupper resurstarka, t ex i fråga om förmåga till samarbete, kommunikation, personlig värme och förmåga att bjuda på en stimulerande miljö i största allmänhet.
- o Bibliotekarien har försökt involvera de deltagande aktörernas egna resurser i förändringsarbetet.
- o Bibliotekarien har även försökt tillvarata de erfarenheter som kan ha uppstått ur det faktum, att de inblandade organisationerna innehåller en majoritet av kvinnor (liksom bibliotekariens egna erfarenheter som kvinna i kvinnodominerat yrke), men utgör en minoritet i forskarsamhället.

I aktionsforskning har forskaren ofta beskrivits som den som kommer "utifrån" och går in i en specifik social miljö i vilken forskningen bedrivs. Forskaren är aktör och medaktörernas aktivitet varierar.

I participatorisk forskning är medlemmarna i den grupp som är utsatt för förändring aktörerna, som bestämmer mål, strategier, aktiviteter osv. Forskaren är med i olika hög grad, som aktör, participatör eller observa-

tör. Participation kommer i detta fall att betyda att forskaren är närvarande men inte nödvändigtvis full medlem i gruppen.

Men participation, deltagande, har för mig också en annan betydelse. Det utgår från mycket tydliga värderingar om likställighet, solidaritet, samarbete och inlevelse i medaktörernas situation. Den innebär stark integration, inte bara formellt geografiskt, utan som en människa bland människor, och då blir participation inte företrädesvis ett observerande utan ett deltagande på lika villkor, med tillvaratagande av samtligas personliga resurser. Det enda som i detta fall skiljer forskaren från medaktörerna är det självpåtagna kravet att samla aktörernas (varav forskaren är en) dokumentation över förändringsarbetet och att genom analyser, beskrivningar och tolkningar sammanställa en totalrapportering över de aktiviteter som ingått i förändringsarbetet. I mitt fall, där de participatoriska inslagen varierat i styrka i olika delar av förändringsarbetet, har min egen insats som "rapportör" också varierat i styrka. Jag har alltså rört mig mellan aktörens insatser beskrivna i aktionsforskningslitteraturen och participatörens.

I en roll som utspelas inifrån de organisationer, som utgör miljön för forsknings- och förändringsarbetet, ställs man inför många etiska problem och ställningstaganden, som blottlägger motsättningar mellan forskarens frihet och en participatorisk forskares känsla av omsorg och ansvar inför sina samarbetspartners. Hur mycket kan man beskriva av skeenden i processen utan att utlämna, skada, såra eller förlöjligen sina medarbetare eller sig själv i läsarens ögon? Hur vägs sanningskravet mot kravet på diskretion, sekretess, hänsyn till organisationens ansikte utåt?

I den processbeskrivning fallstudien innehåller har jag presenterat en så sann bild jag har kunnat ge av förloppet genom de nyckelhändelser jag har valt. Det är primärt min bild. Andra personer, andra tvärsnitt ur händelsernas täta kedja, andra personliga värdebaser och annan paradigmatillhörighet skulle kanske visa delvis andra bilder. I min bild har jag försökt att göra aktörerna rättvisa genom att försöka förstå och beskriva hur och varför man deltagit i skeenden och på vilket sätt man gjort det. Jag har försökt att inte skada eller såra, utlämna eller förlöjligen mina medarbetare utan att visa på att man kan inta olika positioner i spelet. Jag har inte heller frågat om lov. Det är till slut min forskningsuppgift att rapportera. Jag måste ge min bild utan sidosneglingar. Samtidigt har jag ju hela tiden haft stöd av de grupper och personer som bidragit till att driva verksamheten som den utspelats. Jag är både ensam och i sällskap.

7.10 Vilka högskolemål har i första hand påverkat NB:s verksamhet?

En rad olikartade mål har blivit föremål för intresse i fallstudien.

Servicemålet så som det uppfattas i allmänhet har känts för diffust för att uppfattas som ett egentligt mål för NB:s verksamhet. De mål som påverkat NB:s verksamhet är däremot:

- o Forskningsanknytningsmålet. Jag vill här hänvisa till FoU-projekten, ökat intag av forskningslitteratur, inbjudande av gästforskare på bibliotekets initiativ, användarundervisning för lärare och GRUMF-medverkan.
- o Målet personlig utveckling. Genom det participatoriska arbetssättet, underlättande åtgärder direkt riktade mot medparticipatörers egen utveckling liksom övriga gruppers möjligheter att ta del av program från biblioteket i avsikt att tillgängliggöra och aktivt bjuda media, informationer, kontakter m m har NB:s verksamhet bidragit till stimulans för personlig utveckling. Hit kan även räknas bibliotekariens egen utveckling under projektperioden.
- o Arbetslivsanknytningsmålet. Samarbetet med praktiken i form av handledarnas/kontaktpersonernas medverkan i projekt (LÅSTIPS), fortbildning och vidareutbildning, i vilken biblioteket medverkat genom att dra praktiken in i utbildningen vid institutionen, kan räknas hit liksom de aktiviteter som riktat sig till praktiskt verksamma inom och utom de båda organisationerna FÖ och LiUB. Aktiviteter i relation till tema och projektarbeten inom institutionen kring arbetsliv m m och bibliotekariens egen forskning inom den egna yrkesverksamheten med full involvering av såväl biblioteks- som utbildningsmiljön anknyter även till detta mål. Detsamma gäller djupdykningen i det historiska materialet och framlyftandet av forna tiders yrkesverksamma förskollärare ur dokument och samlingar.
- o Målet kritisk skolning, att kritiskt bedöma företeelser, har påverkat integreringen och involveringen av Institutionen i bokinköp och FoU-projekt (LÅSTIPS och Svensktrycksprojektet). Biblioteket har gjort insatser genom att ställa till förfogande massmarknadsmaterial för påverkansprojektet liksom genom att ta fram annat material som representerar olika åsiktsinriktningar och forskningsskolor och som därmed tvingar läsaren till uppmärksamhet och ställningstaganden. Också genom att arbeta med involvering av kunder och medaktörer, som aktivt ut-

talat sin mening och påverkat utvecklingen, kan bibliotekarien sägas ha uppmärksammat dessa mål.

- o Målet internationell förståelse. När det gäller detta mål har man kanske inte vid förskollärarytbildningar så mycket erfarenheter att dela med sig av men förefaller vara enig om behovet av fortbildning och lagarbete kring internationella frågor (jfr Bjerstedt, Fritzell & Wikén, 1983). Att döma av intervjuvaren (som redovisas senare, kap 8) var detta i varje fall inte ett mål som omedelbart drog uppmärksamheten till sig. I Norrköping fick vi under projektperioden tvåspråkig utbildning för förskollärare och kom därmed automatiskt att syssla lite mer med internationella frågor även från biblioteket. Det fanns även ett stort engagemang från svensklärare, när det gällde internationella frågor, såväl i relation till förskollärarytbildningen som till barnlitteraturen. Den tidiga Fröbelutbildningens flitiga kontakter med utlandet och inbjudande av gäster från internationell förskolepedagogisk horisont kan uppmärksammas i detta sammanhang. För biblioteket fanns det uppgifter som naturligt följde av intresset för internationella förhållanden. Genom skyltning och inköp av litteratur av relevans, genom uppmärksamhet på området i FoU-projektet och i användarundervisningen, genom mer eller mindre (!) lyckade försök att intressera lärare och studerande för litteratur på andra språk och genom forskningsrapporter gjordes försök att närma världen till NB.
- o Målet eller arbetsformen lagarbete. Genom att även utforma biblioteksverksamheten med lagarbetsinslag i alla delar där detta varit möjligt har målet lagarbete införlivats som en realitet i projektet. Det finns dock exempel på grupper, där lagarbetet var tydligast direkt efter H-77 men avtagit i och med förändrade förhållanden i organisationen. Vi noterar t ex minskat behov av att använda gruppen som påtryckare för hela gruppens intressen efter att de mer akuta gemensamma problemen lösts. Positionerna hos gruppmedlemmar har ju även förändrats under arbetet, ibland som ett direkt resultat av lagarbetet, och detta har ändrat målsättningen hos alla eller hos enskilda gruppmedlemmar.
- o Arbetsformen problemorientering, projektnriktning. Genom att biblioteksverksamheten utformades som ett övergripande projekt med delprojekt utgående från "problem", vilka de olika aktörernas verksamhet förväntades lösa, kan målet sägas ha haft relevans för NB.

- o Målet att erkänna kunskaper och erfarenheter som har sitt ursprung i att bibliotekarien/forskaren är kvinna i kvinndominerat yrke med övervägande kvinnor i kundgruppen och bland arbetskamraterna. Har detta mål påverkat forsknings- och förändringsarbetet? Självklart. Det har varit mycket lätt att med inlevelse försöka förstå och förklara medaktörers agerande. Många av deras erfarenheter har korresponderat med mina. Jag har även känt det som en extra utmaning att ge en bild av "verkliga livet" utan att nedvärdera känslor, attityder, värderingar och med erkännande av kompetenser som kan ligga på andra områden än utbildningsmässiga. Jag kan inte hävda, att detta inte skulle kunnat förekomma i en mansdominerad grupp, men de personliga erfarenheterna har varit en klar tillgång i de grupper som ingått i projektet.

7.11 Bibliotekarierollen - länkrollen

Har projektets bibliotekarie spelat en aktiv, aktionsinriktad länkroll? Ja, det anser jag att jag har genom att tolka målen för högskolan i dess mest

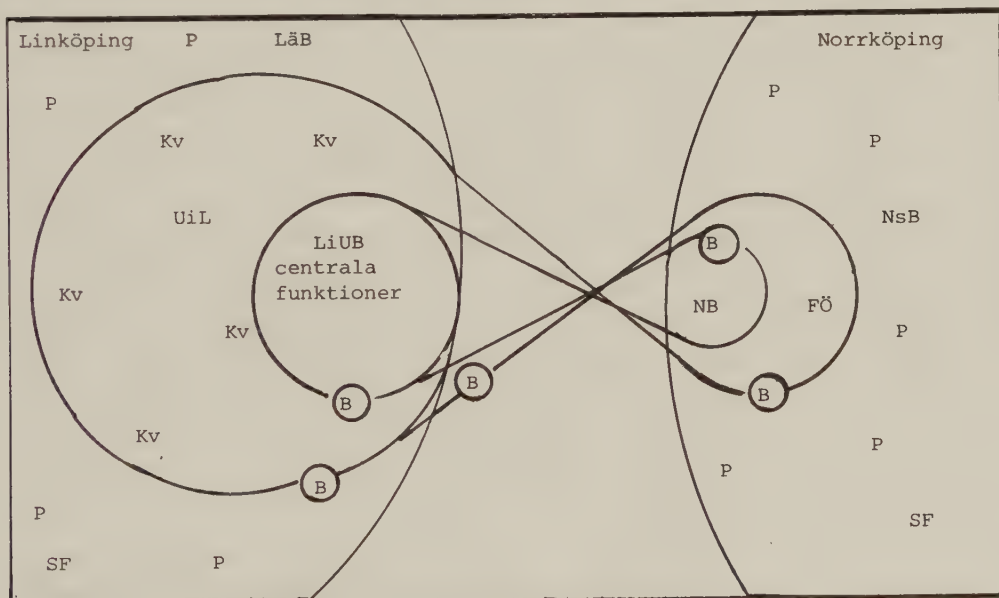

Fig 13. Länkagentens miljö

LiUB	Linköpings universitetsbibliotek	P	Praktikinstitutioner för stud vid FÖ
UiL	Universitetet i Linköping	LäB	Länsbiblioteket och Stifts- och landsbiblioteket
NB	Norrköpingsfilialen	NsB	Norrköpings stadsbibliotek
Kv	Kvartersbibliotek		
SF	Socialförvaltning		
B	Bibliotekarien		

aktivitetsbefrämjande form, genom att ta Linköpingsmodellens integrationsvänliga struktur till förevändning för att bedriva ett rörligt kontakt-, projekt-, informations- och användarundervisningsarbete.

Men som tidigare nämnts bl a i fallstudien har de båda organisationerna olikartad karaktär. Vi kan notera:

- o å ena sidan en moderorganisation, å andra sidan en kundorganisation,
- o å ena sidan en tekniskt avancerad spjutspets in i framtidens informationssamhälle, å andra sidan en historisk förankring i en tradition med rötter ner i sekelskiftet,
- o å ena sidan en inriktning på produktion i form av förvärvs-, låne- och informationstransaktioner, å andra sidan en involvering i produktion av mänskligt kapital i form av färdigutbildade förskollärare.

Detta har av naturliga skäl påverkat länktionernas form och utfall.

Ett annat förhållande som tycks ha varit av betydelse är geografiskt avstånd. Vi kan här jämföra med de uppgifter vi fick i kartläggningen av institutionsbiblioteken, där avståndet var en betydelsefull faktor i relation till förekomst av lokala institutionsbibliotek eller ej (Klasson & Eriksson, 1980). Medan jag själv flitigt pendlade mellan organisationerna och var i LiUB centralt varje vecka, kom huvuddelen av LiUB:s övriga personalgrupper att besöka NB mellan noll och två gånger (med ett fåtal undantag). Det är alltså inte så konstigt, att NB för många blev en diffus länk i LiUB-organisationen.

Andra faktorer av intresse för länken var de chefsbyten som inträffade under projektperioden: ny ÖB respektive ny prefekt vid FÖ. Under en kortare period var också LiUB "chefslöst" på 1:e-bibliotekariernivån, vilket även hade konsekvenser för kvartersbiblioteken, till vilka delegerades en mängd uppgifter, vilka annars låg på en högre nivå. Detta förhållande upplevdes positivt av många, medan andra kände behov av tydligare ledning. För NB:s räkning märkte jag inte avsaknaden av avdelningschef på annat sätt, än att jag i något högre grad fick ta kontakter och driva saker själv. Det kändes mera som en praktisk fråga än som en ledningsfråga.

En faktor som däremot påverkade NB mera synbart var hur NB:s verksamhetsutveckling och organisationernas kom att beröra varandra, i den mån de kolliderade eller motverkade varandra, bromsade eller påskyndade utvecklingen. Centrala initiativ från LiUB eller UiL (Universitetet i Linköping) gav ibland upphov till lojalitetskonflikter, inte minst eftersom Linköpingsmodellen talade om kundstyrning, medan LiUB förväntade sig lojal uppslutning kring sina åtgärder. Härtill kom olika måltolkningar, anslutning till olika forskningstraditioner, spänningen inom universitetet mellan teknik-naturvetenskap (som var i stor majoritet) och humaniora, samhällsvetenskap och lärarutbildning (som var i minoritet), även om flagg-

skeppet TEMA seglade upp vid horisonten under senare halvan av projektperioden. Representanterna för den senare tvärvetenskapliga forskningstraditionen var dock fullt sysselsatta vid den här tiden med att utforma sin egen profilering och påverkade inte NB:s verksamhet i någon högre grad. Om Barntemat i framtiden blir en realitet, kan det däremot tänkas påverka NB.

LiUB och FÖ som delkulturer i universitetssamhället har enligt min mening tämligen olikartade organisationskulturer, vilket jag försökt beskriva i inledningen till fallstudien.

Att vara mellanlänk - en person som skall röra sig naturligt inom och mellan de båda organisationskulturerna - kan vara svårare än man vanligen föreställer sig. Detta framskymtar även i fallstudien i form av känslor av starkare samhörighet med den ena eller den andra organisationen vid olika tillfällen. Vi kan även märka det i t ex de övriga kvartersbibliotekens benägenhet att skriva sin egen historia ("Vi på KA brukar ...", "Mina professorer hinna då inte vänta på litteraturen när de skall operera...", "På HB har vi alltid ...", "Vi har en rutin på KB ..."; LB, BV och NB var ej undantagna från skapandet av organisationsmyter). Vi kan även se det i nyckelhändelser i relation till aktörer som varit utanför organisationerna och kommer "in igen" men mentalt fortfarande befinner sig i en tidigare miljö (jfr t ex nyckelhändelse FÖ:28).

Speciellt krävande kan det bli, när egenskaper och karaktärsdrag värderas olikartat i de båda organisationskulturerna:

- o Å ena sidan tenderade man att vara serviceorienterad - "objektiv" - diskret - inriktad på att underordna sig kundernas krav och önskemål.
- o Å andra sidan var man mer lagarbetsorienterad - "personlig" - relationsinriktad - benägen att stå upp för sina värderingar.

Som en ytterligare faktor som påverkade länkrollen vill jag framhålla det emotionella klimatet i de båda organisationerna. De positiva relationer som uppstod, respektive de spänningar och många gånger ganska irrationella känslor som förekom i organisationernas grupper och mellan individer, påverkade förändringsarbetet och gjorde det lätt och lustfyllt respektive tungt och trögt. Så var t ex Vårdnäsdagarna och Dagnyflyttningen exempel på händelser, som enligt min mening påverkade stämningen i organisationen LiUB på ett mycket positivt sätt. I fallstudien finns exempel på både positiva och negativa emotionella händelsekedjor.

En annan faktor av betydelse är, att innehållet i länkrollen måste växa i samma takt som kundorganisationen utvecklas. I projektet var rollens karaktär av resurs, konsult, handledare tydlig i början, i viss mån under hela tiden. Men allt eftersom man började starta egna projekt i allt högre utsträckning, eller driva arbeten kring kursutveckling m m, kom projekt-

verksamheten vid NB i riskzonen för att bli en konkurrent och inte ett komplement. Tendenser till återgång till den gamla synen på bibliotekarien som serviceresurs utan egna aktiviteter visade sig. Detta inbjöd till balansgång i de projekt, där projektmedlemmarna kunde tänkas ha möjligheter att i sina forskningsanknytningsarbeten använda av biblioteket igångsatta projekt eller idéer. Bibliotekets insatser via mig skulle i FoU-projekten vara att få igång utvecklingsarbete etc, som kunde vara av intresse för bibliotek, utbildning och de medverkande, men bibliotekarien skulle helst inte låta sig lockas att ta över och utnyttja resultaten enbart för egen del utan överlåta det på medaktörerna. Detta var ibland svårt, eftersom man blir engagerad i problem man tycker sig ha snubblat över, och det krävs både generositet och disciplin och aktiva medarbetare för att se till att alla inblandade finner intressanta uppgifter. Anonymitetsstämpeln på bibliotekarierollen (tillhandahålla - inte själv behandla; satsa engagemang och intresse - men inte själv ta hela kakan) inbjuder till problem, så länge målen med biblioteksverksamhet inte officiellt inkluderar forskning och tjänsterna inte innehåller tid för utvecklingsarbete i egentlig mening.

Jag påstår alltså, att länkningsen fungerat betydligt bättre i kund- än i moderorganisationen, dvs i den organisation i vilken jag varit geografiskt placerad, inte organisatoriskt. Det innebär inte att jag är missnöjd med insatserna till eller från moderorganisationen. Med tanke på avstånd, små resurser, arbetsbörda, den i början stora osäkerhet som fanns i organisationen kring hur de nya enheterna skulle integreras i systemet, diffusa statusskillnader mellan enheter i systemet, i vilket lärarutbildningarna sannolikt är lågrankade, anser jag att utvecklingen ändå gått över förväntan väl.

De participatoriska inslagen har förekommit i relation till LiUB, men varit betydligt större i relation till FÖ. Genom den större träning man har i FÖ i att arbeta i lag, att låta hela gruppen vara aktiv, att sätta av tid för samarbetsproblematik (något som man av tradition inte sysslar med i någon högre grad inom biblioteken), har förutsättningarna varit större att arbeta participatoriskt i kundorganisationen. Som exempel på det participatoriska arbetssättet har jag i Fig 13 sammanställt en skiss över projektet LÄSTIPS' utveckling.

LiUB har emellertid under perioden gjort försök att bearbeta samarbetsklimatet i organisationen, även om Vårdnäsinternatet var ett ganska ensamt försök att börja dialoger i hela personalgruppen. Även vid FÖ-institutionen fanns personalproblem under projektperioden, men man arbetade mycket

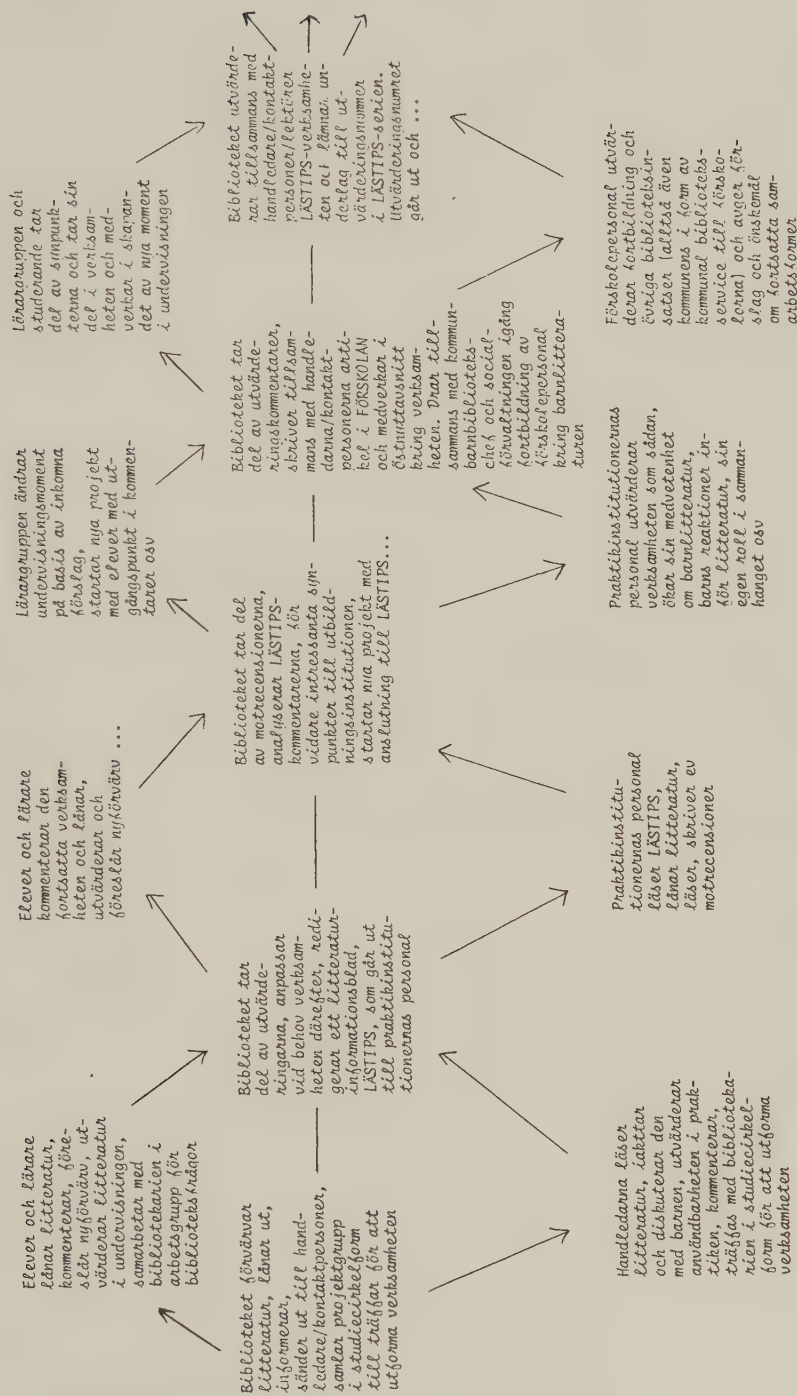

Fig. 14.

aktivt med att försöka finna lösningar. Det var alltså mycket lätt att starta och vidmakthålla grupper i arbete kring gemensamma problem och uppgifter.

Vi kan känna igen en del av de svårigheter men även fördelar som medvetna försök att åstadkomma en aktiv verksamhetsutveckling inom universitetsbibliotek kan utlösa (Webster, 1974):

- o stor tidsåtgång
- o personalmotstånd
- o personalcynism angående effekten av och betydelsen av de inledda ansträngningarna.

Fördelarna för universitetet beskrivs som

- o universitetets syn på biblioteket som aktivt, entusiastiskt, dynamiskt, vilket uppmärksammas av universitetsadministratörerna
- o förbättrade relationer ledning/personal
- o större kunskap om varandras jobb
- o förbättrad funktion av biblioteksrutiner
- o nya idéer, innovationer.

7.12 På vilket sätt har Linköpingsmodellen förverkligats i NB?

Har min tolkning av modellen likheter och skillnader jämfört med den ursprungliga tanken så som den beskrivits tidigare i avhandlingen (s 12)? Vid NB har decentraliseringens möjligheter till integrering och involvering av kundgrupperna utvecklats längre än vid andra kvartersbibliotek, om vi håller oss till kundgrupper i relation till forskollärarytbildningen. Enstaka kursers servicebehov blev aldrig tillfredsställande löst under projektperioden, men inte beroende på passivitet från biblioteket utan på att bakomliggande medelstilldelande organ inte ville satsa på de utlokaliserade kurserna.

Integreringen och involveringen av övriga kundgrupper i bibliotekets verksamhet och av biblioteket i utbildningen har upplevts som mycket positivt enligt de utvärderingsomdömen vi insamlat under projektperioden. Den tekniska utvecklingen hann inte bli fullt lika intensiv som vid filialer med forskningsöverbyggnad, framför allt "de gamla" kvartersbiblioteken. Det tar tid att marknadsföra t ex datorbaserade sökningar, och de är i olika grad anpassade till varierande kundgrupper och möjligen något mindre till den kundgrupp jag vid NB startade med. Bl a var en sådan faktor som ovana vid utländsk litteratur ett naturligt hinder i detta sammanhang. De längre framtagningsstiderna var en annan hämmande faktor. Men om vi jämför med övriga utbildningsbibliotek har NB en hög teknisk standard, bl a genom direktkopplad LIBRIS-terminal. Tyvärr har ju inte systemet hållit, vad man planerade Linköpingsmodellen efter, i datahänseende, men som ett

medel att hålla samman och samnyttja material har den för Linköpings del haft fördelar.

En annan inte oväsentlig anledning till NB:s ganska snabba marsch in i LiUB, med stark upprustning, kan hänföras till det speciella förhållande att förskolläraryrket utbildningen liksom lärarutbildningssektorn i sin helhet de första åren p g a ovana vid budgetsystemet eller av andra orsaker drogs med stora överskott vid budgetårets slut. Av dessa reservationsanslag satte man då generöst av till biblioteket NB för att ge detta möjlighet till en snabbar anpassning gentemot de nya kraven och behoven. För NB:s del bör även de möjligheter som planeringsnämnden erbjöd i form av FoU-medel till utvecklingsprojekt nämnas, eftersom detta möjliggjorde en satsning på utvecklande aktiviteter, som troligen inte skulle ha startats om förut.

Jag har även upplevt kontakterna med förskoleinstitutionerna (praktikinstitutionerna) och andra kommunala organ som mycket positiva. Samtidigt har dessa också konkret kunnat se resultat av sina satsningar, genom att deras egna medlemmar medverkat i samarbetsgrupper o d. Däremot kan man ju säga, att den del av Linköpingsmodellen som innebar sträng styrning av material till bara ett ställe fick nådastöten, när U-sektorns bibliotek tågade in i LiUB, även om en mycket tydlig styrning fortfarande sker.

Vad har lyckats respektive misslyckats i forsknings- och förändringsarbetet, och på vilket sätt kan mitt arbetssätt ha bidragit till förändring? Till de konkreta resultat som jag tycker att jag har lyckats åstadkomma är kanske att under en period visa fram ett så småningom mycket livligt samspel mellan kunder och bibliotek, ett samspel mellan arbetskamrater i högskolan efter H-77.

Ganska närgångna skildringar från "golvet" har ju lämnats från fabriker (Brunander, 1979; Palm, 1972, 1974), från sjukhus (Qvarnström, 1978) och skolor (André-Eklund, 1983; Rapp, 1979). Men biblioteksvärlden har hittills varit ganska anonym. Min biblioteksverklighet kanske inte är typisk för bibliotek i högskolan, men fallstudien bör kunna fungera som startpunkt och diskussionsbas. Kanske kan andra skildringar senare bidra med ytterligare bilder, så att vi så småningom kan få ett material, ur vilket vi kan generalisera till större grupper inom biblioteksvärlden. Kanske kommer mina förändringsstrategier att användas i högre utsträckning vid andra bibliotek i framtiden och då ge möjlighet till prövning om det fungerar lika bra eller mindre bra på andra håll, dvs om den personliga faktorn har varit avgörande för framgång eller misslyckande, eller om valet av förändringsstrategi borde varit ett annat.

Det är inte heller vanligt med beskrivningar av bibliotek som organi-

sationer i svensk litteratur. Själva området organisationsteori och bibliotek vilar ännu i sin linda, och här behövs krafttag. Framtidsbilderna talar i sina olika variationer om helt andra uppgifter för biblioteken, men organisationerna som sådana ser likadana ut i stort sett som när uppgifterna bestod huvudsakligen av att lagra och hantera dokument.

Förändringsagenter i form av biblioteksanställda är inte något man talat om i bibliotekssverige. Men ändå kan naturligtvis bibliotekarier genom att vidarebefordra forskning och forskningsresultat i hundratals år sägas ha varit professionella förändringsagenter genom tiderna.

I nätverkens tid är länkare och länkagenter en realitet, men vi har dålig beredskap för vad det innebär att vara länkare i och mellan organisationer, och för hur vi skall stödja "våra egna" i systemen, med hänsyn till de många gånger ganska utsatta positioner länkagenter intar.

Det jag tycker jag lyckats mindre bra med är att förankra kunskapen om NB:s utveckling under perioden i moderorganisationens alla delar. Trots att jag själv upplevde det som om jag ständigt bar NB på läpparna, hade många i moderorganisationen ganska vaga föreställningar om t ex FoU-projekten. Jag ställde upp på att ta upp verksamheten vid biblioteksföreningsträffar, skrev rapporter, artiklar, skickade in mina protokoll från arbetsgrupps-träffarna till "centrum", drog med kolleger från både yttre och inre tjänst i verksamheten, men ändå nådde jag inte hela organisationen. Detta kanske är ett ganska generellt fenomen i fråga om förändringsarbete, men det kan också ha berott på alla dessa irrationella känslor vi nämnt tidigare, och utan tvekan var jag långa tider mer engagerad i verksamheten i Norrköping än i mina arbetskamrater i Linköping, och med de korta nedresorna blev naturligtvis inte relationsmönstren desamma gentemot de båda organisationerna. Kanske betydde relationsmönstren lika mycket eller mer för hur förändringarna togs emot eller nonchalerades, än de synliga resultaten i verksamhetsutvecklingen.

Om detta skulle vara fallet, finns det all anledning att skapa mer biblioteksforskning om klimatet i biblioteksorganisationer och om hur vi får relationsmönstren att fungera, så att de förändringar vi behöver i våra egna organisationer inför 2000-talet verkligen ges maximal möjlighet att inträffa. Är kanske denna typ av biblioteksforskning lika viktig som eller rentav viktigare än studier av vilka nya datasystem som står på tur?

8. Tolkningar av målen för högskolans verksamhet: En intervjustudie vid ett mindre antal bibliotek i nya högskolan

Hur har andra förskollärarytbildningar och deras bibliotek utvecklats i relation till intentionerna i H-77? Vilka mål har gällt, och hur har dessa mål tolkats i verksamhetsutvecklingen?

Ställd inför uppgiften att ge en tillräckligt tydlig bild av biblioteken och bibliotekariernas situation fram till H-77, där mitt förändringsarbete startar, och dessutom visa några bilder över tänkbara framtider inom biblioteksverksamhet, har jag genomfört en litteraturstudie som tidigare redovisats. Den ger andra forskares och författares bilder, förmedlade genom mitt urval av dokument. I fallstudien förekommer ännu en bild, denna gång skildringen av en mindre högskoleenhets utveckling sedd genom en bibliotekaries (jag själv) ögon och baserad på mina egna erfarenheter stödda av dokumentanalyser m m.

Jag vill i detta kapitel (kap 8) ge ytterligare några ögonblicksbilder som jämförelse med de tidigare givna, i detta fall från ett mindre antal förskollärarytbildningar och deras bibliotek, förmedlade genom intervjuer med bibliotekarier, biblioteksadministratörer och prefekter eller motsvarande representanter för kundorganisationen (vilka medverkar i det dagliga administrativa och organisatoriska arbetet vid institutionerna). Enstaka studerande har även medverkat. Förhoppningsvis skall intervjustudien kunna bredda våra kunskaper om vad högskolereformen kan ha inneburit vid våra förskollärarytbildningar och deras bibliotek.

Syftet med intervjustudien har alltså varit att ge några jämförande bilder från ett urval bibliotek med likartad kundgrupp som fallstudiens (kap 7). I denna intervjustudie har jag främst inriktat mig på tolkningar

av målen för högskolereformen, H-77, och något om hur dessa måltolkningar påverkat verksamhetsutvecklingen.

8.1 Val av intervjuorter och intervjupersoner

Eftersom avhandlingen primärt behandlar bibliotekens och bibliotekariernas situation i nya högskolan, är den viktigaste gruppen i detta sammanhang de bibliotekarier som direkt arbetar i verksamheten: i mitt fall bibliotekarier vid de bibliotek som betjänar förskollärarytbildningar.

Som "sekundär" grupp betraktar jag bl a centrala och lokala biblioteksadministratörer, vilka i egenskap av beslutsfattare, policymakare och anslagsgivare har inflytande över de lokala biblioteksenheterna på kortare eller längre sikt. Som "sekundär" grupp betraktar jag även de representanter för kundgruppen, som är anställda i högskolans organisation. De är aktörer i högskolans arbetsmiljöer och delkulturer och representerar kundorganisationen i sådana positioner att de kan förväntas känna till högskolans mål och deras inverkan på verksamhetsutvecklingen. De är även parter i budgetsammanhang och kan också betraktas som arbetskamrater, vilka man umgås med i personalrum etc.

Som "tertiär" grupp betraktar jag de studerande, som under några få terminer genomgår utbildningen, och för vilka bibliotekets långsiktiga planering har relevans genom att biblioteket har en viktig funktion i relation till deras studier som en av de resurser utbildningen erbjuder. Ett urval av de studerande deltar även i linjenämnder och institutionsstyrelser, och vid t ex NB i arbetsgruppen för biblioteket. De studerande kan naturligtvis också betraktas som arbetskamrater, symboliskt om kommunikationerna endast sker över lånedisken, men reellt i det samarbete som kan ske i relation till teman och projekt och i vilka bibliotekspersonal och studerande deltar var och en med sina kompetenser. Detta senare förhållande har goda möjligheter att utvecklas vid förskollärarytbildningar med de arbetsformer som förekommit under senare år.

Som "tertiär" grupp kan även handledarna/kontaktpersonerna betraktas. Deras synpunkter på utbildningen och biblioteksverksamheten gav mig i fallstudiens FoU-projekt många uppslag till förbättrandet av mina insatser.

I litteraturstudien medverkade främst biblioteksadministratörer, i fallstudien samtliga övriga grupper, men i intervjustudien har jag av resursskäl koncentrerat mig på "primär"- och "sekundär"-grupperna ovan. Det hade varit önskvärt att en större grupp studerande medverkat, men med tanke på de arbetsinsatser och resor som redan genomförts med mindre externa

anslag måste avgränsningar göras någonstans. På de orter där studerande inte kunde ställa upp den dag jag kunde komma, medverkar alltså inte denna grupp.

Vid tiden för intervjustudien fanns det 22 förskollärarytbildningar, utspridda över hela landet från Luleå i norr till Malmö i söder, men med en tydlig koncentration i Stockholms- och Uppsalaregionerna.

Några utbildningar har en historia med början i sekelskiftet, medan andra startades i samband med den starka utbyggnaden av barnomsorgen under de senaste decennierna. Några har bildat en egen utbildningsinstitution, medan andra samorganiserats med olika typer av lärarutbildningar.

Vid högskolereformen kom organisationsformerna att ytterligare kompli-
ceras i och med samordnandet av utbildningsenheterna på det lokala och re-
gionala planet till regionala högskoleenheter. Många sinsemellan olikartade
kurser och utbildningslinjer kom nu att samsas i den lokala högskolebyrå-
kratin.

För somliga förskollärarytbildningar kom samordningen att innebära sam-
gående med högskolor med forskningsöverbyggnad, medan andra fortfarande
saknade sådan på orten. Detta kom även att innebära olikheter i fråga om
tillgång till forskarkompetent personal inför den utveckling, som skulle
påbörjas med utgångspunkt i högskolemålen "vetenskaplig grund" och "forsk-
ningsanknytning". Bibliotekssystemen var vidare av varierande storlek,
från boksamlingar utan hel- eller halvtidspersonal till reguljära biblio-
tek med fast personal.

Jag hade under åren 1978-83 hunnit skaffa mig en viss uppfattning om de
ganska stora skillnader som förelåg mellan de olika biblioteken, genom att
jag vid tre tillfällen sammanträffade med biblioteksrepresentanter från
förskollärarytbildningar i Sverige (konferenser i Gävle 1978, Härnösand
1981, Stockholm 1983) och med representanter för förskollärarytbildningar
(Uppsala 1982).

Marschen in i högskolan hade påbörjats och framskridit med större eller
mindre hastighet under åren 1977-83.

Vid Gävlekonferensen hade vi uppehållit oss ganska mycket vid arbets-
former och samarbete bibliotek/institution. Vid denna tiden hade få en-
heter ett upparbetat lagarbete bibliotekarie/lärare eller lärare/lärare i
relation till företrädesvis barnlitteraturen i utbildningen. Mina projekt
kring barnlitteraturen som dessutom blandade in handledare/kontaktpersoner
var näst intill unika.

I Härnösand kom de ekonomiska problemen och svårigheterna att få till-
räckliga resurser upp. Problemet att inte som tidigare vända sig till SÖ

utan till de lokala högskoleorganen och att marknadsföra sina tjänster hade tagit tid att acceptera. Många yttrade bitterhet mot UHÄ, som man upplevde hade svikit biblioteken, och man hade inte fått något annat som "stöd i ryggen". Man upplevde inte alltid heller, att de lokala högskolestyrelserna kände sitt ansvar för biblioteken, eftersom inga nya resurser styrdes dit trots de nya uppgifter man fått att utföra. Även i detta fall fanns naturligtvis variationer, men för många var situationen besvärlig.

Detta förhållande hade inte ändrats i någon nämnvärd grad inför Stockholmskonferensen, även om det fanns exempel på enheter som erhållit förstärkning av resurserna. Arbetsformerna tycktes ha förändrats en hel del. Man hade på flertalet orter en fungerande användarundervisning (även om någon i anslagsframställningar klagat på brist på personal för att kunna bedriva sådan verksamhet). Man hade även på flera ställen startat FoU-projekt och kontaktgrupper med andra biblioteksenheter i länet/regionen.

Fortfarande fanns ett starkt missnöje med UHÄ, som man bedömde som betydligt sämre än SÖ på att ordna personalfortbildning etc. Att högskolans verksamhet flyttats ner till lokalplanet påverkade inte dessa missnöjesyttringar. Man ansåg ändå att viss verksamhet med fördel kunde arrangeras från central nivå, på samma sätt som skedde för andra kategorier inom högskolan t ex lärare.

Vid konferensen/symposiet i Uppsala träffade jag och min kollega Monika Rudbeck huvudsakligen förskollärarytbildare men även några forskare på förskolans område. Samarbeten bibliotek/utbildningsinstitution i projektform föreföll att vara ovanliga och våra försök med svensktrycksmaterialet och arbetet med Fröbelmaterialet visade man stort intresse för. Men för övrigt visade man upp en rad projekt av forsknings- eller utvecklingsarbetskaraktär. Många projekt tog sin utgångspunkt i praktiken, t ex ett projekt från Gävleborgs län som Furuland beskrev, vilket arbetade med klassuppsättningar av barnlitteratur i barngrupperna i förskolorna. Projektet försökte liksom Lästipsprojektet binda ihop bibliotek och förskola (Furuland, Holmgren & Jonsson, 1982)

Totalt sett fick man en bild av att det skett en utveckling vid förskollärarytbildningarna i riktning mot att alltmer likna övriga högskoleinstitutioner. För att följa upp dessa tendenser företog jag vt -83 en intervjustudie vid c:a en tredjedel av landets förskollärarytbildningar och deras bibliotek.

Tillvägagångssätt

Studien skiljer sig från en del traditionella kartläggningar på så vis, att jag inte kommer helt "utifrån" som forskare utan också är en av gruppen med de

kunskaper och kompetenser detta kan innebära. Jag har själv följt samma utveckling som mina kolleger, vi talar samma "språk". Jag har även haft kontakt med gruppen tidigare, vilket inbjuder till en ganska informell intervjusituation.

Ett annat sammanhängande "problem" har varit att LiUB och NB betraktats som förhållandevis avancerade bibliotek, tekniskt och biblioteksforskningsmässigt. Detta har i sin tur inbjudit till en konsultliknande roll i vissa fall i intervjusituationen. Vi har därigenom även kommit att uppehålla oss tämligen mycket vid förhållanden som mina kolleger känt intresse för.

I denna avhandling framhålls arbetsmiljöns och organisationskulturens betydelse, och att förändring tar tid när reformer skall omsättas i handling. Det har då känts svårt att bara göra ett besök och inte vistas någon vecka i respektive utbildning. Jag har ibland upplevt det, som om jag knappast kan göra mina ambitiöst arbetande kolleger rättvisa, när jag inte kan se dem i verksamhet med deras kunder. Att jämföra dessa snabba "nedslag" i kollegernas utbildningar med de insideskunskaper jag fått under flera år i en utbildning är kanske inte heller rättvisande. Det kan kanske bara bli en ytlig bild av utvecklingen efter H-77.

Jag har emellertid i gengäld försökt låta så många olikartade synpunkter som möjligt komma till tals, genom att välja utbildningar inom så många olika typer av högskoleorganisationer jag haft möjlighet att besöka. Urvalet har jag utfört på följande sätt: Under vt -83 telefonintervjuades samtliga enheter utom enheter med sjuk eller frånvarande personal. 85 % av biblioteken lämnade därvid korta uppgifter om biblioteksledning, storlek, organisationsanknytning m m och ombads sända anslagsframställningar, verksamhetsberättelser, lokala studieplaner, policydokument etc.

På basis av insamlade uppgifter fördelades biblioteken efter följande två principer:

Organisationsanknytning:

Bibliotek vid förskollärarytbildningar som anknyts till

- o Universitet eller större väletablerad högskola
- o Högskolor som var högskolefilialer 1967
- o Nybliven högskoleorganisation 1977-07-01.

Decentralisering:

H-77 bygger på en långtgående decentralisering. Det har därför viss betydelse för verksamhetsutvecklingen, om biblioteket är uppbyggt på samma sätt eller mera centraliserat, föreställde jag mig, när man vill uppfylla intentionerna i H-77. För att kunna fånga upp eventuella synpunkter som tar sin utgångspunkt i organisationsformen fördelade jag biblioteken inom var

och en av de tre ovannämnda grupperna i två undergrupper, mer decentraliserade respektive mer centraliserade.

Centralisering betydde i detta fall, att man hade ett tydligt huvudbibliotek inom organisationen, där ledning, vissa typer av tjänster m m koncentrerats. Övriga bibliotek kan då betraktas som filialer.

Decentralisering betraktas i detta fall som ett system av självständiga enheter med oftast fullständig uppsättning funktioner löst sammanfogade genom samarbetsorgan. I några fall kan vissa avdelningar tjänstgöra som serviceavdelningar till de utspridda enheterna, men beslutsfattande över den egna enheten ligger i hög grad ute hos enheten. Eftersom man tillämpar ganska olikartade former för organisationsanknytning, har biblioteken dessutom under åren efter H-77 kommit att förändra sin organisationsanknytning i vissa fall, och då oftast knyts närmare den centrala kärnan av bibliotek i regionen.

Inom var och en av de grupper som bildades, sex stycken med tre bibliotekssystem i varje grupp i medeltal, valdes en ort ut slumpmässigt för besök.

Vid dessa sex orter ombads följande ställa upp för en intervju:

- o Bibliotekschef
- o Bibliotekarie som arbetade med förskollärarytbildningens personal och studerande som primära kunder
- o Prefekt eller motsvarande tjänsteman vid förskollärarytbildningarna
- o Representant för de studerande, t ex linjenämndsrepresentant eller institutionsstyrelsemedlem, i den mån det gick att arrangera

Antal intervjuade personer i de olika kategorierna framgår av Tabell 2.

Tabell 2. De intervjuade personernas fördelning på olika kategorier

Organisationskategori	Personalkategori			
	Prefekt	Bibl adm	FÖ-bibl	Stud
Förskolläraryr utbildningar som 1977 anknutits till:				
1. Gammalt universitet eller stor högskola				
Decentraliserat system	1	1	1	1
Centraliserat system	1	1	1	-
2. Högskolefilial -67 eller mindre specialhögskola				
Decentraliserat system	1	(1)	1	-
Centraliserat system	1	(1)	1	1
3. Nybliven högskola				
Decentraliserat system	1	(1)	1	-
Centraliserat system	1	1	1	1
Därutöver tillkommer centrala administratörer		3		
(Siffrorna inom parentes antyder, att den lokala FÖ-bibliotekarien även betraktats som bibliotekschef p g a ett minimum av samröre med övriga högskolans bibliotek.)				
Totala antalet intervjuade personer vid personliga besök vt -83	6	6	6	3

8.2 Datainsamling och analys

Intervjusituationen

Intervjuunderlag med frågeområden (mål, organisation, arbetsformer, ekonomi, bibliotekarierollen efter H-77) utsändes i förväg, och vid besöket vidtog en halvstrukturerad intervju. P g a att jag kände de flesta förut, blev intervjusituationen tämligen informell. Diskussioner om den egna verksamhetens mål och inriktning förekom aldrig, så man mig på några ställen, vilket kom att lyfta in mig i en mer eller mindre konsultliknande roll. Detta påverkade intervjuernas förlopp i flera fall, och jag har även suttit i eftersamtal vid nya tidpunkter för att fortsätta samtal kring hur man ser på sin egen situation som bibliotekarie i ett decentraliserat svenskt högskolesystem.

Kompletterande dokumentinsamling

Tryckta dokument från förskolläraryr utbildningar och bibliotek insamlades i mån av möjlighet. Redan på ett tidigt stadium stod det klart att vissa ty-

per av dokument inte existerade eller bara fanns för senaste året eller ingick som en liten punkt i den större organisationens "papper". Detta kunde gälla verksamhetsberättelser och anslagsframställningar. Vad beträffar lokala studieplaner har jag inte heller fått sista årets i samtliga fall. En del har t ex varit under arbete.

Projektbeskrivningar och utredningar har jag fått i vissa fall. Särskilt gäller detta Uppsala, Eskilstuna-Västerås, Kristianstad och Falun-Borlänge.

Bedömning och presentation av intervjuinnehåll

En enklare analys har utförts för att se om mina bedömningar av intervjuinnehåll stämmer med annan persons bedömning. Intervjuerna har därvid avlyssnats respektive genomlästs av en medbedömare. Beträffande ett mindre antal intervjuer (6) från olika grupper har vi gjort en jämförelse av:

- o Allmänintrycket av förskollärarytbildningen efter H-77 - seminarium eller högskola?
- o Val av "nyckelrepliker".

På varje sida strök vi var för sig under repliker, som vi tyckte förmedlade intressant kunskap om utbildning och bibliotek. Dessa repliker benämndes nyckelrepliker. I efterhand jämförde vi våra nyckelrepliker och diskuterade i hur hög grad våra markeringar överensstämde. I redovisningen av intervjuerna har dessa gemensamma understrykningar bildat underlag för framställning och citering. Jag räknade även hur många repliker som understrukits, och vilka av dessa som var gemensamma. Om vi bortser från de skillnader som uppstått genom att samma innehåll ibland upprepas flera gånger på en sida och vi inte båda understrukt samtliga upprepningar, var överensstämmelsen förbluffande god; 90 % av nyckelreplikerna var gemensamma.

Skillnaderna var dessutom, kunde vi konstatera i vår efterföljande diskussion, ofta beroende av att vi betonade vissa repliker olika starkt. Detta kunde i sin tur bero på att bara en av oss medverkat i besök och intervjuande, och att jag alltså hade kroppsspråk, mimik, den allmänna situationen före och under intervjuerna m m att färga mina tolkningar med. Jag kunde även med hjälp av mina egna erfarenheter, kunskaper om personer, miljöer etc få en glimt av organisationskulturerna, som min medbedömare inte hade någon möjlighet att erhålla enbart genom intervjusvaren.

Beträffande allmänintrycket upplevde vi båda, att det var stora skillnader mellan några av utbildningarna. En utbildning upplevde vi var fortfarande i hög utsträckning ett "seminarium" från tiden före högskolan, medan en annan utbildning genom dess prefekts förmedlande nyckelrepliker gav intryck av en fullt utvecklad högskoleutbildning. Man hade i det senare fallet frångått de traditionella "blocken" (kommunikation, pedagogik/psykologi, omvärldsuppfattning, metodik) och övergått till ett system av högskolekurser med tvärvetenskapligt innehåll och betoning av forskningsinslag. Dessa intryck förstärktes av de lokala kursplanerna i båda fallen. I denna typ av bedömningar ("allmänintryck") var vi näst intill helt överens.

Vi diskuterade även andra frågor av intresse, t ex utbildningarnas integration i biblioteken respektive bibliotekens integration i utbildningarna, och det förhållandet att det föreföll lättare att anpassa sig till nya högskolan på orter med forskningsöverbyggnad. Vi uppmärksammade vidare att uppskattningen av praktiken föreföll att vara störst vid utbildningar med perfekt ur metodiklärargruppen. Dessa och andra synpunkter behandlas längre

fram i intervjustudien.

Ett problem med så små stickprov som det här är fråga om är ju att det är lätt att dra för långtgående slutsatser, vilka kanske skulle visa sig inte stämma vid en genomgång av hela populationen. Jag vill alltså understryka att även om jag tror att synpunkterna nedan är tämligen representativa för hela populationen förskolläraryrkesutbildningar (vad gäller de tre berörda personalkategorierna), skulle ett större antal intervjuer kunna ge ytterligare informationer av värde.

I övrigt kan om analys och presentation av intervjuinnehållet sägas följande:

Jag har valt att redovisa några av de synpunkter intervjustudien givit i form av korta satser. Därefter går jag i ett nytt avsnitt, "Diskussion av resultaten", in på ett mindre antal centrala frågor, vilka då kommer att belysas ytterligare med stöd av material från annat håll än intervjuerna.

Eftersom materialet är litet och orterna lätt identifierbara, har jag maskerat intervjuvaren.

8.3 Vad utvisade intervjustudien?

Har decentraliseringen haft de effekter man avsåg, d v s att de enskilda högskolorna skulle profileras efter lokala och regionalpolitiska behov enligt intentionerna i H-77? Högskolan som sådan har fått en rad utvärderingar under åren efter H-77. Man har uppmärksammat organisationen, målen, institutionerna, profileringen, studerandepopulationen osv. Dessa utredningar och rapporter finns noterade i den årligen återkommande projektkatalogen från UHÄ (UHÄ-rapport 1981:34, UHÄ-rapport 1982:34 m fl). Jag har själv i föreliggande arbete refererat till en rad avhandlingar på annan plats (främst i kap 6).

Denna första korta redovisning kommer att följa indelningen: organisation, mål, arbetsformer.

8.3.1 Organisation

Vi kan läsa i en PM från UHÄ (1983-01-24):

"Högskolereformen innebar också en övergång från ett centraliserat besluts-system till ett decentraliserat. Före 1977 var lärarutbildningarna starkt reglerade genom centrala bestämmelser och planer. Mål och riktlinjer fastställdes av regeringen. Sö fastställde utbildningsplaner som bl a innehöll detaljerade beskrivningar av innehållet. Likaså fanns anvisningar om betygssättning, avrådan och skiljande av studerande m m. Också studiernas fördelning på tid (såväl timtal för studerande som lärartimmar) fastställdes centralt. De ekonomiska resurserna fördelades centralt, med utgångspunkt i gällande timplaner.

Högskolelagen och högskoleförordningen förändrade radikalt de lokala högskoleenheternas roll i beslutsprocessen. De lokala beslutsorganen - högskolestyrelse, linjenämnd och institutionsstyrelse - fick nu ansvaret såväl för fördelningen av medel som för fastställande av kursplaner och

för utbildningarnas utformning. UHÄ:s utbildningsplaner var av mer övergripande karaktär. Trots den nya friheten levde - och lever - dock de gamla timplanerna ett 'skuggliv' bakom de nya utbildningarna. I många fall har U-sektorn också haft problem att hävda sig gentemot de traditionella universitetsutbildningarna, inte minst resursmässigt. Bl a har det hänt att lektorstjänster inom U-sektorn omvandlades till motsvarande tjänster inom andra sektorer, medan U-sektorn fått hålla till godo med adjunktstjänster."

Den utveckling som ovan beskrivs har i min studie bekräftats på åtskilliga punkter. Jag har kunnat konstatera att:

- o Det inte finns någon gemensam och likartad organisationsform eller organisationsanknytning, som gäller samtliga biblioteksenheter.
- o Graden av självständighet i fråga om ekonomi, personal, ledning osv varierar. Det finns enheter som uppger sig vara helt självständiga och självförsörjande beträffande alla rutiner etc, samtidigt som andra enheter är fullständigt integrerade i den lokala högskolebiblioteksorganisationen, ingår i moderorganisationens ekonomiska system, erhåller rutintjänster (t ex katalogisering), har gemensam biblioteksledning och styrelse osv.
- o Det finns enheter som utger årlig dokumentation över verksamhetsutvecklingen i form av verksamhetsberättelser och anslagsframställningar, medan andra först senaste året på uppmaning från UHÄ gjorde en verksamhetsberättelse. Vanligt är, enligt mina uppgiftslämnare, att man muntligt eller med enkla papper vidarebefordrar anslagsönskingar etc till institutionen eller annat överordnat (eller anslagsgivande) organ.
- o Storleken varierar kraftigt mellan biblioteksenheterna beroende bl a på anknytning till andra lärarutbildningar och/eller högskolekurser/linjer.
- o Personalstorleken varierar kraftigt. Vi har inte kunnat ge någon "norm" för personaltäthet - finns f ö ej - men många klagar på att man inte fått personalförstärkning trots krav på biblioteksservice från nytillkommande utbildningar.
- o Man har haft svårigheter, större eller mindre, att orientera sig mot de nya beslutssystemen. Missnöje har kanaliserats mot UHÄ, som man inte alltid anser har kunnat ta upp SÖ:s mantel. SÖ gav varje år kurser och konferenser, eftersom policyn då var att söka gemensamma lösningar och orientera sig mot en norm för hur ett utbildningsbibliotek skulle vara utrustat och fungera. Nu innebär decentraliseringen motsatsen. Det är kunderna man skall rikta sig till och genom samarbete och förhandlingar söka lokalt anpassade lösningar på biblioteksproblematiken. Detta har man inte alltid uppmärksammat. UHÄ:s roll är alltså en annan än SÖ:s. Utvecklingen från SÖ:s detaljreglerade "styre" till UHÄ:s "skuggregering" har varit en övergång från fasta normer till mer anarkistiska former, där var grupp från början krigade för sig, men där nu alltfler samarbetsnätverk kan skönjas.

Samma problematik som gällt biblioteken har av intervjuvärderna gällt förskollärarytbildningarna. Inträdet i högskoleorganisationen och den förändrade beslutshierarkin tog sin tid att behärska enligt flera intervju personer:

"Vi jobbade ju ihop från -76. Det var en interimstyrelse, och vi planerade en hel del hur vi skulle ha organisationen överhuvudtaget. Personligen tycker jag det var intressant att sätta sig in i och träffa dem, men å andra sidan var det ju relativt jobbigt också. Och det tog ju sin tid

innan man lärde känna dem man skulle 'slåss' med, för att man hade ju i alla fall den inställningen att man skulle bevaka sitt eget revir." (Rektor vid tiden för H-77.)

"Vid ett så stort universitet som vårt tycker jag det är en markant förändring av attityderna. Att man ser mycket mera och upplever mycket mer gemenskap än tidigare, det är den positiva sidan av det hela." (Biblioteksadministratör, stort universitet.)

Denna positiva syn på kontakterna med de övriga enheterna vid högskolan påpekar många att man har även i de fall man samtidigt menar att det ingalunda gått problemfritt.

- o En orientering mot en mer positiv syn på inträdet i högskolan tycks ha utvecklats under åren, även om problem kvarstår, och man inte på samtliga orter förefaller att uppleva sig som högskoleutbildningar.
- o Sammanslagningen mellan lokala enheter och bibliotekets placering i de nya enheterna har skapat rationaliseringsmöjligheter och samarbetsmöjligheter inom den egna organisationen. Nya samarbetsorgan och intressegrupper har på en del håll bildats. Men vi har också exempel på hur den nya organisatoriska anknytningen har utestängt bibliotekets personal från informationstillfällena, t ex kollegier och planeringsdagar, vilka man tidigare, som varande institutionspersonal, haft tillgång till. I de fall lärare före H-77 avlösts av bibliotekarie efter H-77 har inte alltid tidigare former för informationsförmedling överförts till den nya yrkesgruppen.
- o Ekonomistyrning, ämnesinriktade anslag, programanslag och funktionsindeldad budget har långsamt trängt in i organisationerna. Ytligt sett förefaller det inte påverka biblioteksenheterna, vilka huvudsakligen bedriver verksamheter som fanns ungefär i samma form före H-77.
- o Bibliotekens deltagande i styrelser och nämnder varierar. Det finns bibliotekspersonal som deltar i linjenämnder och institutionsstyrelser (motsvarande), men alltför vanligt är att man inte har egen representation i beslutande församlingar vid den lokala högskolan. Biblioteksärenden föredras av annan tjänsteman.
- o Arbetsgrupper för samarbete bibliotek-kunder saknas på de flesta enheterna - eller finns men är "vilande".
- o Samarbetet, som kan förekomma mellan lärare-bibliotek i relation till undervisningsmoment m m, existerar inte i andra fall - det finns lärare som "aldrig sätter sin fot i biblioteket". Vid högskolor med ungefär liknande förhållanden i övrigt (personalstorlek, lokaler, ekonomi osv) är samarbetsintensiteten mycket varierande, och man kan inte utesluta att förekomsten av kommunikationskanaler är personbunden.

8.3.2 Arbetsformer

- o Marknadsföringen av bibliotekets tjänster och möjligheter bjuds å andra sidan mer eller mindre intensivt till kundgrupperna. Användarundervisning för lärare är sällsynt men har förekommit på något håll, ofta som följd av forskningsmetodikkurser för lärare och i moderorganisationsnernas regi (de besitter oftast datorer för sökningar, bibliografier i större utsträckning osv). De studerande har erbjudits längre eller kortare kurser, ½ dag eller kortare guidningar, ibland inget alls p g a personalbrist (enligt verksamhetsberättelser o dyl).
- o Få litteratursökningar on-line utfördes för institutionernas personalgrupper. Ofta fanns inte möjligheterna vid enheten, och ingen rutin

var upparbetad.

- o Nya arbetsformer har de senaste åren tillkommit som följd av det problemorienterade projektinriktade arbetssättet i undervisningen. Utvecklingen har dock kommit mycket olika långt i relation till projektverksamhet, och detta beror på hur institutionerna har accepterat projekt som arbetsform (fanns före H-77, men har ökat):

"Samarbetet mellan lärarutbildarna hämmas lite av att vi fortfarande är lite kvar i den gamla uppläggningsen av schemaläggningen, att ämnena förekommer så som i den gamla skolmodellen, som funnits i århundraden och som förmodligen inte är särskilt rationell. Vi har inte lyckats bryta upp schemat mer, kanske p g a att vi haft så hög lärarhandledning. Vi schemalägger 25 veckotimmar i genomsnitt vilket nog är för mycket om man skall genomföra projektarbetsformen konsekvent. Då måste man lägga mycket mer tid för självstudier, för fältarbete." (Prefekt, liten högskola.)

"De tycker vi har varit väldigt gammalmodiga här i ... för att när det här med projekt kom, så föll vi inte för det direkt, utan vi sa: Jaja, man skall inte hoppa på allt som är nytt. Vi väntade lite grann, och vi tog en del utav det kan man väl säga. Efteråt så har vi varit ganska glada då, för vi har inte behövt ändra tillbaka så att säga då. Vi har legat lite tillbaka, och nu kan vi kanske öka den biten lite i stället för att ta bort nån bit." (Prefekt vid liten högskola.)

- o Kompetenshøjande åtgärder i förskollärarutbildningarna t ex forskningsanknytningskurser har kommit att öka trycket på biblioteket beträffande anskaffning och upplåning av forskningslitteratur. I andra steg har inslagen av projekt, dels i undervisningen, dels av lärare som påbörjat forsknings- eller FoU-projekt, ökat. Som tidigare nämnts har förekomsten av ovannämnda aktiviteter varierat till antal och intensitet vid de olika institutionerna.
- o Arbetsuppgifter som uppstått genom att biblioteket och institutionen bedrivit projektverksamhet gemensamt är ovanliga. Vid tiden för Gävlekonferensen 1978 var det bara jag i Norrköping som från biblioteket drev projekt enligt medlemmarna i den grupp jag deltog i. Bibliotekarien från Luleå deltog som expert i ett projekt från förskollärarutbildningen. Vid Stockholmskonferensen 1983 fanns det några fler exempel, men fortfarande få i den totala populationen.
- o Samarbete mellan förskollärarinstitutioner kring projekt förekom, t ex Paraplyprojektet kring tamburkontakten (dvs de kontakter som uppstod mellan föräldrar och förskollärare i tamburen när barnen hämtades och lämnades) i Uppsala högskoleregion. Men även motsatsen kan noteras, dvs samma typ av projekt vid två institutioner utan samarbete. Detta gäller t ex i Borås, där man vid de båda institutionernas (förskollärarutbildning och bibliotekshögskola) var och en med sina egna lärare och studerande gått ut i förskolorna och arbetat med projekt kring bokbestånden i förskolorna och läsfrämjande åtgärder osv. Båda parter ser sig som experter på barnlitteraturen med all rätt, men uppfattar man sin institutionsgranne som expert? Varför har inte H-77 kommit institutionerna att samarbeta över institutionsgränserna mer? Det finns också andra exempel på vad som åtminstone utifrån sett kan te sig som "slöseri" med samsarbetsresurser.

8.3.3 Målen

- o Rent allmänt kan jag konstatera att målmedvetandet varierar. Detta gäller både huruvida man reflekterat över målen för den verksamhet man bedriver och vilka mål man upplever som viktiga och relevanta för den

egna verksamheten. I vissa fall avvisar man helt måltänkandet.

- o Här skiljer sig olika grupper och undergrupper åt dessutom. Som exempel kan vi nämna att målet "forskning" betonas starkt av biblioteksadministratörer och personal vid bibliotek och utbildningar med forskningsöverbyggnad, medan praktikens mål och målet "utbildning" betonas av prefekter och förskollärarytbildningsbibliotekarier vid små högskolor eller högskolor utan forskningsöverbyggnad.
- o Samverkan kund-bibliotek omnämns ofta i marknadsföringstermer av biblioteksadministratörer och i samband med ekonomiska och tekniska innovationer, medan samverkan för prefekter och utbildningsbibliotekarier oftare betyder lagarbete, gruppdyamik och personliga relationer.
- o Vad man uppfattar som bibliotekens mål i nya högskolan varierar, allt från att samma mål gäller som för övriga grupper i högskolan till att, diffust uttryckt, bara servicemålet är aktuellt.
- o De studerande möter målen för högskolan integrerade i moment i lokala studieplanerna eller enbart som en ytlig genomgång under introduktionsveckorna.
- o De mål man kan tala om vid förskollärarytbildningarna och som uttryckts lokalt i studieplanerna har utvecklats från två håll. Dels har det skett "vertikalt" från högskolemålen i H-77 via UHÄ:s utbildningsplan till de lokala studieplanerna. Dels har det skett "horisontellt", från tiden före H-77 med BU, Barnstugeutredningen, Utbildning i samspel, Arbetsplan för förskolan, socialtjänstutredningen, dvs praktikens mål, som yrkesutbildningen förskollärarytbildning ser som sina (enligt flera informationsgivare viktigaste) mål. I dessa mål ingår även lagarbete, kritisk skolning, personlighetsutveckling, som alltså inte är några nyheter för utbildningarna.
- o Praktikens mål är också föremål för intresse inom utbildningarna. Praktikens mål kan kopplas till målet arbetslivsanknytning. Samhället utanför utbildningen förefaller att vara nära knutet till utbildningen genom betoningen av samhällets mål för förskola och utbildning, något som understryks av utbildningsrepresentanterna.
- o Biblioteken däremot har ofta inga kontakter utanför kundgruppen lärare-studerande. Man uppfattar inte sig ha någon skyldighet (eller resurser att ställa upp) gentemot grupper utanför den lokala lärarytbildningen. Man har t ex inte alltid, kanske inte ens särskilt ofta, samarbete med handledargrupperna.
- o Medan förskollärarytbildningarna har skrivna målsättningar på flera över varandra befintliga nivåer, har i många fall biblioteken varken officiella eller lokala målskrivningar. Det förekommer dock vissa lokala målsättningsdokument på några håll. Ett exempel:

"Mål

...

Biblioteket skall fungera som föregångare i biblioteksteknisk utveckling (fungera som central för regional biblioteksforskning).

Biblioteket skall undervisa i informationssökning inom teknisk-ekonomisk utbildning, och lärarytbildning samt för högskolans personal och regionen. Syftet är att möjliggöra en effektiv användning

Handling

...

Följa facktidsskrifter vad beträffar biblioteksteknik. Kartlägga bibliotek i regionen. Delta i fo-projekt i regionen. Anskaffa resurser för egen forskning. Träffa företrädare från Nordkalottuniversitetet.

Genomföra schemalagd, obligatorisk undervisning och träning i informationssökning under åk 3-4 i teknisk utbildning.

Alla som sitter i informationen skall fungera som handledare för användande

av studietiden och ett optimalt utnyttjande av bibliotekets service och litteraturreсурser.
...

av referensböcker.

Alla som sitter i informationen har en pedagogisk uppgift."

...

(Exempel på punkter ur Handlingsprogram för biblioteket, Högskolan i Luleå, 1981-06-11.)

- o Målet kritisk skolning kopplas till arbetet i projekt och grupparbeten. Flera tar upp den förändring som skett från 60-talets studentrevolter, över 70-talets period med ökade inslag av politiska diskussioner, grupparbeten och mer eller mindre lyckade försök att skapa dialoger i utbildningen, till vad man upplever som en stabilisering: H-77 och målen kring forskning som infört ökade krav på en kunskapsstätt utbildning. Här upplever man kanske en brist i intervjuunderlaget. Tre generationers studerande skulle kanske kunna ge en annan bild av de tre decennierna. Behovet av anpassning, socialisation in i ett lugnare mönster för utveckling än de former för förändringar inom utbildningen, som man deltog i på 60-70-talet, påtalar flera av utbildningsrepresentanterna. Kritisk skolning förefaller ibland att betyda något som bara aktualiseras inom utbildningens ram men inte diskuteras i vidare bemärkelse, en kritisk attityd till samhälle, politik osv. Vårt material är för litet för att dra några generella slutsatser. I Norrköping arbetade jag och mina medaktörer med målet i relation till kritisk granskning av barnlitteratur och massmarknadslitteratur och gick ut i samhället (LÅSTIPS- och Svensktrycksprojekten). Oberoende av hur man uppfattar begreppet inom utbildningarna, betyder det för biblioteken framför allt en medveten bevakning av anskaffning och tillgängliggörande av material, vilka uppmuntrar till kritisk skolning. Här skiljer man sig åt i synen på vem som skall bestämma vad som skall anskaffas. Hur aktiv och initiativrik kan bibliotekarien vara i måltolkningen av vad som lämpar sig som stimulans till kritisk skolning? Skall alla initiativ av övergripande slag komma från institutionerna?
- o Internationaliseringsmålet kan man se uttryckt som delmoment i kurser om barn och kulturer i andra länder, barnlitteratur från andra länder i undervisningen m m. Men jämfört med en del andra mål förefaller det leva ett något undanskymt liv. I Norrköping rapporterar man om en utbytesverksamhet mellan nordiska vänorter av lärare och studerande, nystartad, men med utvecklingsmöjligheter. Forskningsanknytningen har åstadkommit något ökad utlåning av forskningslitteratur från andra länder, men eftersom många helst inte vill läsa litteratur på främmande språk, blir utbudet ofta ganska konventionellt. Detsamma gäller tidskriftsartiklar. Man har på utbildningarna i allmänhet anskaffat ett större eller mindre antal utländska tidskrifter på det barnpedagogiska området, men antalet regelbundna läsare är lågt enligt utsagor. Tyvärr har vi ingen lånestatistik från övriga ställen. Från Norrköping har jag erfarenheten, att det tar tid att marknadsföra nya läsvanor. Man måste vara mycket aktiv och arbeta i en lärarlikt roll, vilket kräver personaltid.
- o Målet personlighetsutveckling är ett viktigt mål, framhåller många och påpekar den korta studietiden, de studerandes låga ålder, ansvaret för barngruppen när man kommer ut osv. Dessutom finns målet i både den "horisontella" och den "vertikala" målformuleringen och har följande historiskt ursprung. Biblioteken förefaller att koppla målet huvudsakligen till vad det kan innebära av service till kunderna, t ex att man även bör ha skönlitteratur i utbildningsbiblioteken av genrer vilka har anknytning till verksamheten.

8.4 Diskussion

Ur den ström av mer eller mindre viktiga informationer och synpunkter intervjuerna givit finns det några huvudområden jag skulle vilja kommentera:

- o Vad har decentraliseringen betytt i form av utveckling mot gemensamma respektive skilda normer?
- o Hur har sättet att tolka målen för den egna verksamheten påverkat genomförandet av utbildningarna i nya högskolan?
- o Hur har bibliotekens roll uppfattats i relation till kunderna (med utgångspunkt i hur man uppfattat målen för bibliotek i allmänhet och servicemålet i synnerhet?
- o Hur har användarnas inflytande på biblioteksfrågor, det lokala decentraliserade kundinflytandet, kommit att utformas?
- o Sist skulle jag vilja ta upp några synpunkter på bibliotekarierollen i nya högskolan.

8.4.1 Vad har decentraliseringen betytt i form av utveckling mot gemensamma respektive skilda normer?

Decentraliseringen har inneburit att biblioteken i nya högskolan kommit att styra sin verksamhetsutveckling efter lokala behov och förutsättningar. Detta har i sin tur inneburit att den lokala högskolans storlek, differentiering respektive förekomst av forskningsöverbyggnad har präglat utvecklingen av biblioteksenheterna. Biblioteken vid små högskolor, där utbildningen inte förändrats drastiskt, förefaller alltså att likna seminariebiblioteken från tiden före H-77, med undantag av att forskningsanknytningen framkallat en utökad satsning på forskningslitteratur etc. På samma sätt tycks bibliotek vid högskolor med forskningsöverbyggnad ha kommit något "längre in" i högskolan.

Men det mest utmärkande för biblioteken är nog snarast hur bortglömda de blivit i den nya högskolan. Här har decentraliseringen verkat som en negativ faktor. Det har tagit tid att komma igång och förhandla med de lokala kunderna och få förståelse för bibliotekens behov, nya behov. Den nya byråkratin, de nya beslutsinstanserna, budgetens årscykel m m har gjort utvecklingen i initialskedet en smula trögrörig. I den mängd nya uppgifter och funktioner som institutionerna haft att ta ställning till har biblioteken fått kämpa för att få intresse för sina synpunkter. Detta har fungerat olika bra på olika håll. I somliga fall talar man om ökat samarbete, i andra om minskat samarbete bibliotek och institution emellan. Några gemensamma normer kan man alltså inte tala om, snarare en mångfald lokala differenser. Otvetydigt skulle dessa också kunnat vara större, om inte bibliotekarieprofessionen och bibliotekstekniskt arbete ändå har ett likartat innehåll på de flesta orterna. Många av de förändringar som H-77

uppmuntrat hade även påbörjats före reformen, så verksamhetsutvecklingen har framskridit i ganska jämn takt trots stora förväntningar och brist på resurser.

8.4.2 Hur har sättet att tolka målen för den egna verksamheten påverkat genomförandet av utbildningarna i nya högskolan?

Det ursprungliga målet för förskollärarytbildningen i Norrköping hämtades från Fröbel: "Kommt lazt uns unsern Kindern leben" (Kom, låt oss leva för barnen). Ur den bevarade litteraturen från Norrköpingsutbildningens arkiv kan vi hämta följande konkretisering av mål för "den äkta småbarnslärarinnan" ("Smaabørnslaererinden i børnehaven"; Bagger, s 22; skriften är utan årsangivelse men utkom på 1880-talet):

"Hendes pligter.

1. Hun maa omfatte sine Elever med oprigtig og hengiven Kaerlighed.
2. Hun maa vogte sig for Partiskhed i sin Omgang med Børnene.
3. Hun maa have Agtelse for Barnet og tillid til det.
4. Hun maa i enhver Henseende passe nøje paa det Eksempel, hendes Opførsel giver Børnene.
5. Hun maa behandle Børnene med Alvor og Forstand og undgaa alle unyttige Straffe.
6. Hun maa gøre sig Umage før at trenge ind i det enkelte Barns Individualitet og indrette sin Fremgangsmaade derefter.
7. Hun maa sætte som sin højeste Opgave at udvikle og vedligeholde Elevernes saedelige og religiøse Anlaeg.
8. Hun maa vaere alvorligt og flitigt betaenkt paa at udvikle sin personlige Dannelse of faglige Dygtighed.
9. Hun maa beflitte sig paa taktfuld Optraeden lige over for enhver, med hvem hendes Kald bringer hende i Berøring."

Mål som talar om personlig utveckling, arbetslivsanknytning, t ex praktikkens mål, finns med redan från förskollärarytbildningens tidiga historia, liksom de starkt uttalade målen att sätta barnen i centrum. Även om inte alla utbildningar har utgått från Fröbelseminarier utan tillkommit under den starka utbyggnadsperioden under 60-talet, så torde dessa mål fortfarande vara tillämpliga i moderniserad form.

Medan andra av den tidiga utbildningens mål av religiöst, individualistiskt, klassbevarande slag har ersatts med mål som dragit in det omgivande samhället tydligare i målskrivningarna, tillhör betoningen av "barnen" och "praktiken" förmodligen det som fortfarande dominerar utbildningarnas måltolkningar.

Jag skulle t o m vilja påstå att målen från BU, Barnstugeutredningen (SOU 1972:26, SOU 1972:27), och övriga mål för den praktiska verksamheten i förskolorna upplevs som betydligt påtagligare än de övergripande högskolemålen i förskollärarytbildningarnas verksamhet. I det extremaste fallet säger en representant för förskollärarytbildningarna:

"Målsättningsfrågor i högskolelagen: att högskoleutbildning skall vila på vetenskaplig grund, och allt det där, det drar vi för dem (de studerande, min anm) första veckan de är inne - sen nämner vi det aldrig mer!"

Nu är det ingen av representanterna för utbildningsinstitutionerna som avvisat högskolemålen. I lokala kursplaner eller någon gång under intervjuerna bekräftas deras existens, om inte annat som en diffus, övergripande struktur, ur vilken UHÅ:s utbildningsplan och de lokala kursplanerna framskapats i en alltmer konkretiserad process. Man skiljer sig lite åt på olika orter, men kanske oftast beroende på om den representant från utbildningsledningen jag samtalat med kommer från metodiklärargruppen eller från ämneslärarna, har egen erfarenhet av akademiska studier och forskning osv. I mitt blygsamma material tycks också närheten till forskningsöverbyggnad i pedagogik, kommunikation etc vid den lokala högskolan ha viss betydelse för hur man har tagit till sig högskolemålen.

En representant för utbildningarna tar upp skillnaden i synsättet på teoretiska och praktiska inslags betydelse i utbildningen genom att tala om tre olika lärarkategorier:

1. Pedagogik- och psykologilärare med beteendevetenskapliga ämnen. Denna lärargrupp har en viss utbildning i forskningsmetodik och erfarenheter av forskningsrapporter och för dem känns högskolemålen kring "vetenskaplig grund" helt naturliga.

2. Metodiklärargruppen, för vilken den muntliga traditionen och mästarelärling-förhållandet ger en stark identifikation med yrkesrollen, medan de i många fall haft mindre erfarenhet av att uttrycka sig teoretiskt t ex i skrift. Det har även funnits en viss skepsis gentemot traditionell forskning inom denna grupp. En stark förändring är emellertid på gång genom bl a forskningsanknytningskurser, och en ny generation metodiklärare håller på att växa fram. Dessa lärare förenar "de två världarna", genom att dels besitta breda erfarenheter av arbetet på fältet, dels ha teoretiska kunskaper som inbjuder till forskning på praktikens område.

3. Den tredje gruppen består av lärare i kommunikativa ämnen, där svensk-lärargruppen är att jämföra med pedagogik- och psykologilärarna i fråga om erfarenhet av akademiska studier. De övriga uttrycker sig däremot främst i form, bild, musik, med egna traditioner för kunskapsproduktion. Denna grupps koppling till högskolemålen kring "vetenskaplig grund" är inte okomplicerad. (Referat från intervju med prefekt, stor högskola.)

Sammansmältningen av teori och praktik och betoningen av vetenskaplig grund även för det praktiska arbetet i förskolan ses av några intervjupersoner som något problematiskt:

"Rent allmänt med alla lärarutbildningar står det en inre strid mellan praktiska färdigheter och vetenskapligheten. Man kan säga att detta är en högskoleutbildning, och det skall inte behöva finnas så mycket av lärarledd undervisning, utan det skall vara en hög grad av litteraturstudier och självstudier, och samtidigt så vill vi göra praktiska saker ihop, och då måste man ju faktiskt vara där också ... men det är väl kanske så att det värderas högre, ju högre grad av 'vetenskaplighet' man har då, så att det anses bättre än om man har högre grad av praktik och övning." (Prefekt vid liten högskola.)

Andra ser forskningsanknytningen som något helt självklart och uttrycker irritation över den ibland befintliga polariseringen:

"Jag har alltid irriterat mig på det här att man drar upp så väldigt starka klyftor mellan forskningsanknytning och yrkesverksamhet, för yrkesverksamheten bör ju kunna bygga på vetenskaplig grund." (Prefekt, stor högskola.)

Ett annat sätt att uttrycka behovet av att smälta ihop teori och praktik på ett naturligt sätt kan uttryckas så här:

"Jag brukar säga till de studerande att man har inte plats för teoriboken i förklädesfickan när man är ute, utan man måste ha vävt ihop det här (inne på utbildningsinstitutionen, min anm), teori och praktik, så att man klarar sig, där man står. Man måste ha ett handlingsprogram klart för sig: vad får det för konsekvenser om jag gör så här, och om jag säger så här - vad får det för konsekvenser?" (Prefekt vid medelstor högskola.)

Denna splittrade bild kring högskolemålen genomslagskraft i utbildningarnas måltolkningar skymtar även i de lokala studieplanerna. Forskningsanknytningsaspekterna uttalas t ex mer eller mindre tydligt; tydligt framställs de i bl a Uppsalas, Lund/Malmös och Linköping/Norrköpings kursplaner.

Försöken att öka inslaget av forskning i utbildningen liksom forskningskompetensen hos personalen har fått mycket varierande mottagande vid olika utbildningar. Detsamma gäller synen på de studerandes plats i sammanhanget.

Vanliga åtgärder har varit att starta med att anordna överbyggande kurser i forskningsmetodik för lärare och att anknyta till aktuell forskarskoleforskning i undervisningen via forskningsrapporter och gästföreläsare. Från Norrköping påpekar man, att forskningsanknytning också kan vara att anknyta till den egna historien.

De överbyggande kurserna tycks ha haft varierande framgång. I en personalgrupp sägs bara två-tre ha fullföljt kursen; detta gällde en ort utan forskarkompetent personal - den enda lektorstjänsten drogs in då den inte hade blivit besatt efter några terminer (vilket berodde på oviljan att tvingas säga upp någon annan lärare i kollegiet). På andra orter, t ex Norrköping, deltog större delen av kollegiet i den första överbyggande kursen (i vilken bibliotekarien disponerade en eftermiddag för uppfräschning av deltagarnas informations- och litteratursökningskunskaper). Senare har ett antal deltagare fortsatt med studier på 60-poängs- och forskarutbildningsstadierna. Andra har börjat på överbyggande kurser i den mån de inte deltog från början. Från andra utbildningar har man rapporterat om bibliotekens medverkan med biblioteksinformation av mer eller mindre avancerat slag i relation till inträdet i högskolan och forskningsanknytningskurser. I några fall har denna inte drivits i den egna biblioteksenhetens regi utan skötts från huvudbibliotek eller motsvarande.

Personer/avdelningar etc som administrerar och stimulerar till FoU vid den egna lärarutbildningen förekommer, medan produktionen av t ex rapporter från projekt och arbetsgrupper är förhållandevis låg i allmänhet. Jag har dock visats rader av rapporter vid somliga utbildningar, och en utveckling tycks ha påbörjats, vilken syftar till att sprida resultaten av aktiviteter-
na även utanför den egna högskolan.

Förekomsten av relevant forskning i relation till förskolan verkar ha en stimulerande effekt, om den förekommer på den egna högskoleorten. Det klagas dock ibland på det bristande intresset från de etablerade forskningsinstitutionerna. Man menar då, att de kontakter som tas nästan alltid kommer från lärarutbildningarnas sida. Det hävdas även att forskningsinstitutionerna kunde visa större intresse för de erfarenheter som praktiken kan tillföra forskningen: "Fingerspitzgefühl" (fingerspetskänsla) tar flera år att erhålla, och man tycker sig ha sett en hel del exempel på att forskare utan praktiska erfarenheter eller kontakt med fältet gör "tabbar", som inte skulle behöva förekomma, om man utnyttjade möjligheten till samarbete med de praktiskt erfarna.

Samarbete bibliotek-utbildningsinstitution har under åren efter H-77 förekommit (förutom i Norrköping, vilket beskrivits i fallstudien, kap 7), i Kristianstad, där bibliotekarien medverkat i projekt kring hur ett bokrum, bokbestånd i en förskola skulle kunna se ut, dokumenterat genom utställning vid utbildningen och rapport (Lovén, 1982). I Jönköping påbörjar man ett projekt i vilket matematikundervisningen delvis förläggs till biblioteket med bibliotekarien som resursperson. Läromedel byts ut mot egna materialsökningar i bibliotekets mediabestånd. Det är framför allt forskningsrapporterna man avser att använda. (Projektet rapporteras i UHÅ:s rapportkatalog 1982:34; projekt nr 241.) Andra exempel finns, framför allt i relation till användarundervisningen, även om dessa projekt vanligen sköts huvudsakligen från biblioteken (Klasson, Lantz & Nilsson, 1981, 1982; Lovén, 1981; B. Martin, muntlig uppgift, 1983; E. Trotzig, muntlig uppgift i telefonintervju, 1983).

I den mån samarbete över institutions- och biblioteksgränser förekommer, tycks kontakterna vanligast gå från bibliotek till institution respektive från utbildningsinstitution till forskningsinstitution.

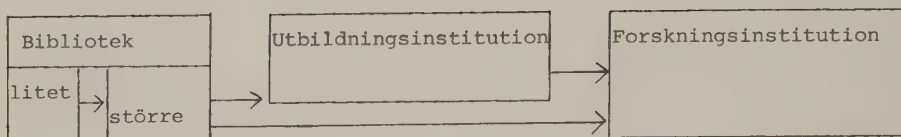

Fig 15. Samarbete bibliotek - institutioner: Vanligaste kommunikationsriktningar.

Det omvända förefaller vara betydligt mera ovanligt, även om det sker en utveckling mot en bättre "tvåvägskommunikation". (Det större antalet kontakter från utbildningsinstitution mot forskningsinstitution hänger förtroligen till någon del samman med att antalet utbildningsforskare är så ringa i jämförelse med antalet utbildare.) Kunskap om vad olika partners i högskolan har att erbjuda i ett samarbete har tagit tid att upptäcka att döma av dokument, intervjuer och praktiska erfarenheter under åren efter H-77.

8.4.3 Hur har bibliotekens roll uppfattats i relation till kunderna med utgångspunkt i hur man uppfattat målen för bibliotek i allmänhet och servicemålet i synnerhet?

Bibliotekens funktion som serviceinrättningar och med målet "att ge service" är faktiskt det enda alla mina intervjupersoner har kunnat enas om. Beträffande nästa steg, dvs huruvida de övriga högskolemålen i sin helhet och med högskolelagens formulering gäller även biblioteken på likvärdigt sätt, är man oenig.

De olika uppfattningar som kommit fram kan delas in i några undergrupper:

- (1) Alla mål som gäller högskolan i sin helhet gäller också biblioteken.
 - (1.1) Biblioteken har tolkningsrätt i relation till målens innebörd.
 - (1.2) Biblioteken har ej tolkningsrätt eller arbetar huvudsakligen utifrån kundernas (vid den lokala högskolan) tolkning av målen.

"Min definition på en serviceinrättning, det är en organisation som säljer tjänster, som helst skall vara definierade på något sätt. Definierar man inte en tjänst, då får man ju alla möjliga typer av förväntningar på sig,

som man inte kan uppfylla. Och det är klart att nu varierar det här från bibliotek till bibliotek den service som man ger, och det gör att på ett sånt ställe som ... där man rekryterar lärarna väldigt mycket externt, är det väldigt få som gått igenom det här systemet och kommit in i det, för vi är för unga än. Och då har de haft olika förväntningar beroende på varifrån de kommer. Då blir det väldigt stora konfliktsituationer när man pratar om service i såna lägen.

Utan följande tjänster kan vi ställa upp med. I ...-projektet hade vi en lista på sju saker (olika typer av biblioteksservice, min anm). Punkt . Slut. Inget annat." (Biblioteksadministratör.)

Ovanstående resonemang passar in på det ekonomiska styrsystem som tillämpas, i vilket man ger pengar till ändamål. Biblioteken måste då artikulera vilka tjänster man har att erbjuda, och kunderna väljer därefter vilka tjänster de vill betala för. De tjänster kunden inte vill betala för tänks då biblioteken också avstå från att verkställa.

I kap 6 tog jag upp tanken om att biblioteken blivit bortspelade i förarbetena till högskolereformen. Jag refererade till Lindensjö (1981) och hans statsinterventionistiska teori. Dessa tankar tangeras även av olika personer i intervjustudien:

"De som varit och dragit i det här (H-77), har ju inte ens själva varit forskare eller nåt sånt, utan det har varit administratörer och ekonomer och sånt som varit de föredragande i såna här områden, och många av dem tror jag inte ens vet vad ett bibliotek är." (Biblioteksadministratör.)

Serviceinrättningar:

"Den här decentraliseringen gör att man överlåter till respektive högskoleenhet att avgöra hur det skall fungera vid den högskoleenheten eller universitetet. För vetenskapligt bibliotek, det säger ju inte så mycket, tillerkänns möjligen en viss status, men säger ju inte så mycket om vilka rättigheter eller skyldigheter som tillkommer utöver vad som ju allmänt ligger i begreppet bibliotek." (Central biblioteksadministratör.)

(1.3) Biblioteken tolkar målen tillsammans med kunderna.

"Service är helt enkelt ett samarbete mellan bibliotekarien och lärarna, det som behövs för att undervisningen och biblioteket kan serva med. Det är ett samarbete på jämställd nivå ... jag tycker nog att i utbildningen så är det ett jämställt samarbete. Man kan säga att en lärare servar sina elever med sin kunskap och sitt vetande och arbetsuppgifter - då blir ju service beteckningen." (F d rektor vid förskoleutbildning, aktiv vid H-77.)

"Här har biblioteken en direkt uppgift", dvs att dokumentera och arkivera material från respektive utbildning, som en databank över hur en utbildningstradition växer fram. Det är efter bara "fyra år svårt att återfinna material" som framställs vid en utbildningsinstitution (prefekt vid stor högskola). Här kan jag hänvisa till den bibliografi över material ur Norrköpings 80-åriga förskollärarytbildnings historia som vi beskriver som ett av delprojekten i fallstudien i kap 7 (Klasson & Rudbeck, 1982), vilken utöver att förteckna material även kommit med förslag till forskning eller andra användningsområden i relation till materialet (foton, böcker, tid-

skrifter, brev, protokoll m m).

(2) Service målet är helt dominerande, när det gäller biblioteken.

"Det viktigaste målet är just det här traditionella informationsförsörjningsmålet, det är ju litteraturförsörjningen som är det klart viktigaste. Men sen är det ju det här med definitionen på litteraturförsörjning för vi får ju nya media ..." (Biblioteksadministratör, medelstor högskola.)

(3) Vissa övergripande mål, t ex de som beskrivs i högskolelagens 5 §, accepteras.

"Verksamheten inom högskolan skall anordnas så att samband mellan utbildningen, forskningen och utvecklingsarbetet främjas." (Högskolelagen, § 5.)

"Till verksamheten inom högskolan skall höras att sprida kännedom om forskning och utvecklingsarbete, kännedom skall också spridas om vilka erfarenheter och kunskaper som har vunnits och om hur dessa erfarenheter och kunskaper skall kunna tillämpas." (Högskolelagen, § 6.)

"Vi har ett mål som väl bara vi i ... har gjort något åt, och det är från forskning till tillämpning." (Biblioteksadministratör, medelstor högskola.)

"Ja, det är att stå till tjänst med att skaffa fram den litteratur som lärare och elever önskar och behöver för att utifrån grundutbildningen öka på sina kunskaper och stimuleras av den. Och att även tipsa och visa på ny litteratur och fråga om de har behov av den. Koppla inköp och sådant till utbildningen, alltid hjälpa till förstås med service - och att vi har slutat serva med papper och gem och sånt!" (Utbildningsbibliotekarie, liten högskola.)

Ovanstående är inspirerat av mål för bibliotek som Kerstin Quenser, BHS, tagit fram, och som även inspirerat andra bibliotek i deras målformuleringar (Quenser, 1978).

(4) Avvisar måltänkandet. Har inte reflekterat över målen för högskolan.

Verksamheten ses styrd mer av upplevda behov, tradition och påbud än av övergripande mål.

De flesta högskoleadministratörer, förskollärarytbildare, bibliotekari-er jag intervjuat har inte reflekterat över servicebegreppet; det förefaller att vara helt okontroversiellt:

"Om biblioteken i högskolan är serviceinrättningar så är ju förvaltningarna det också! Jag lägger ingenting särskilt i det, det är ju personalen och de studerande vid högskolan man jobbar för." (Förvaltningschef.)

"Ja, det är svårt att säga vad man menar med service, för det är också att skaffa hem böcker och man vet inte var de finns i Sverige ... lärarkandidaterna får väl rätt så mycket hjälp med projektlitteratur eller hur? Jag vet egentligen inte så mycket. Jag är inte inne i det, jag har aldrig gått till biblioteket!" (Representant för förskollärarytbildning, liten högskola.)

"Att vi har försökt konkretisera målen för biblioteken, det tror jag inte, utan vi arbetar med vardagligt praktiska problem med den personal som vi har till förfogande och servar dem från dag till dag, och det är allt vi hinner med." (Utbildningsbibliotekarie, liten högskola.)

Graden av deltagande i beskrivandet av målen och framför allt i den senare tolkningen visar samma ambivalens. Kan detta bero på att man ser på bibliotek och bibliotekets roll i högskolan på olika sätt?

Vid en konferens i Ohio (1978-06-14) gav konferensdeltagarna bl a följande definitioner på vad bibliotek kunde vara för dem:

o A collection of books	o A source of information
o Point of access to the past	o Sum total of recorded human experience, organized by people who get information
o One of few non-profit organizations dedicated to betterment of society	o Meetingplace for all ages
o Place for encouraging reading in youngsters	o Study hall
o Source of pleasures	o Forum for community issues
o Place to exchange ideas	o Culture center
o Place to give help	o Babysitter
o Unstructured school	o Where the librarians are

Vi kan känna igen några av de ovanstående definitionerna i den programförklaring som Liblab, Laboratoriet för biblioteksforskning i Linköping, givit i en rapport (Hjerpe, Bivins-Noerr & Noerr, 1982), där biblioteket bl a ses som "the store", "the memory", "the service", "the factory", "the educator", "the partner", "the marketplace". Som exempel på bibliotekens svårighet att bestämma sig för hur aktiva de bör vara vid måltolkning och därtill knuten verksamhet kan vi referera nedanstående kommentarer:

"Om man ser på de väldigt starka betoningarna om forskningens betydelse och likaså om man ser det i ett nytt perspektiv, industripolitik (där trycker man ju väldigt starkt på utvecklingsaspekter och innovativa aspekter, och ser man informationsförsörjning som en integrerad del av bl a forsknings- och industripolitik), då måste ju ett mål för biblioteken vara att verka för en utveckling, och då borde det också vara så, att biblioteken skulle ligga ett steg före ..." (Central biblioteksadministratör, som svar på frågan om hur aktiva biblioteken själva kan vara i tolkningen av högskolans mål.)

"Biblioteken kan ge service som hjälper till, men det innebär inte att biblioteken skall gå i spetsen för t ex att sätta igång särskilda program för att igångsätta kritiskt tänkande, för det är ju inte riktigt deras uppgift... Man skall mera vara hjälptrupp, vilket kan i och för sig innebära att man tar del i arbetet som läggs upp i anslutning till utbildningen ..." (Samme centrala biblioteksadministratör som ovan med anledning av diskussion kring högskolemålet kritisk skolning.)

I den ena kommentaren skall biblioteken "ligga ett steg före", men i det andra fallet skall biblioteken "vara hjälptrupp" men inte ta egna initiativ. Speglar detta också synen på olika bibliotekstyper inom högskolan, där de "tunga" forskningsbiblioteken är högstatusbibliotek med personal som förväntas vara aktiva och kreativa, medan biblioteksenheter som servar ut-

bildning t ex lärarutbildning är lågstatusbibliotek, där bibliotekspersonalen bara förväntas gå i sina kunders ledband, och alltså inte möter samma krav på idérikedom och aktionsinriktning?

Serviceinrättningar - "hahaha, det låter som tvättinrättningar, ... hemskt va!". (Utbildningsrepresentant, liten högskola.)

8.4.4 Hur har användarnas inflytande på biblioteksfrågor, det lokala användarinflytandet, kommit att utformas?

En vanlig föreställning är att biblioteken är objektiva eller subjektiva enbart på användarens uppmaning och villkor.

"... ni gör det ändå inte utgående från egna värderingar" (dvs översätter högskolans mål om "att kritiskt bedöma företeelser" i handlingar och åtgärder. (Min anm.).

Intervjuaren: "Vi arbetar efter hur vi tolkar användarens behov ..."

Den intervjuade: "Just det. Det är ändå utifrån användaren och inte utifrån att här måste användaren ändra sig ... Säg att du lägger upp en referensdatabas över vetenskaplig litteratur, så är det ju inte bibliotekarien som har den primära förmågan att avgöra vad man skall ta med och inte ta med ... man måste utgå ifrån den relevanta forskargruppens bedömning. Sen är det ju en annan sak, hur det här fungerar i praktiken. Det är ju ingalunda alltid som man får reda på vad användaren vill ha. Ibland är det ju tolkningar som med nödvändighet är subjektiva. Men målet skall ju vara att användarens behov ska tillgodoses, som han själv bedömer det, och inte som man gissar - jo ibland kan det vara så, att man bedömer att det är det här han behöver, inte så att det är det här han borde ha, han har fel nu, han måste ha något annat." (Central biblioteksadministratör.)

Jag menar att biblioteken fortfarande har större inflytande än användarna över resursanvändningen. Jag kan påpeka att t ex LIBRIS databas byggdes upp huvudsakligen utan användarinflytande utanför biblioteksorganisationerna!

Jag kan även påpeka att det i den dagliga verksamheten ständigt fattas beslut kring inköpsfrågor, val av katalogiseringsform, dvs vad man gör tillgängligt av bibliotekets samlingar, vilka kundgrupper man prioriterar osv, där bibliotekets tolkningar av mål, policy, syften med biblioteksverksamheten direkt påverkar vilket handlingsprogram man väljer. Hit hör även beslut om lagring respektive gallring, vilka dokument man sparar eller makulerar, vilket inverkar på en framtida historieskrivning över t ex verksamhetsutvecklingen.

Vad lär vi ut i vår användarundervisning? Har vi tillfredsställande täckning över bibliografiska hjälpmedel från flera aktuella språkområden, eller får forskning från dominerande språkområden en oförtjänt god möjlighet till hjälp med spridning av forskningsresultaten? Jag menar att vi alltför sällan utvärderar våra insatser och återkopplar resultaten till

verksamhetsutvecklingen. Vad kan t ex bibliotekspersonal om utvärdering?

Vad vi erbjuder påverkar med självklarhet den lätthet/svårighet, med vilken forskaren når forskningsinformation respektive avstår från att söka densamma. Samma problem gäller det material biblioteken ställer till förfogande för grundutbildningen eller motsvarande utbildningar. Att gömma sig bakom kunderna, som om bara deras behov styr, är att göra det för enkelt för sig. Utöver den ideala situationen, när bibliotek och användare sitter gemensamt i en intensiv dialog kring val av inköpsobjekt, förvärvspolitik, skapande av lokala databaser, undervisningsplanering m m, finns det i dag många beslut och handlingar som sker på bibliotekets initiativ och bedömningar.

- o Användarna kommer även i de mest decentraliserade biblioteksorganisationerna via nämnder o d inte längre än till ett ganska indirekt inflytande över biblioteksverksamheten. För att få ett direkt inflytande måste man öppna fler och mer specialiserade kanaler mellan bibliotek och användare med konkreta samarbetsuppgifter.
- o För att ett givande samarbete skall kunna ske måste tillräcklig kompetens vara inblandad på ömse sidor. Parterna måste behärska sitt eget kompetensområde väl men ha tillräckliga kunskaper och insyn i medpartnerns för att kommunikationen skall fungera väl.
- o Kunskap om kunderna kan erhållas genom att delta i planeringssammanträden, informationstillfällen, arbetsgrupper, personalsammankomster m m.
- o Kunskap om biblioteket kan ges i användarundervisning för personal och studerande. Vid de utbildningar jag besökt hade långt ifrån alla haft personalgruppen i biblioteket för användarundervisning. Utbildningarnas lärare visar upp stora variationer i relation till intresse för bibliotekets del i utbildning och forskning. På samma gång som det finns mycket bibliotekintresserade och samarbetspositiva lärare, finns det exempel på andra som ännu inte öppnat en kommunikation med biblioteket.

"Jag tycker nog man måste vara en smula realistisk ... att sätta upp mål att informationsförsörjningen skall vara perfekt, att det och det måste finnas, utvecklingen av andra källor, att den nödiga dokumentationen skall finnas eller vara möjlig att ta fram fint och snabbt, jag tror inte man någonsin kommer att fylla de målen helt, bl a beroende på motsättningen mellan att ligga steget före och att styra utvecklingen. Det som saknas men som ändå är viktigt, är en större medvetenhet om betydelsen av att utnyttja det befintliga kunnandet. Kunskapen finns på många ställen, men man är inte medveten om det." (Central biblioteksadministratör.)

Om kunderna inte är bibliotekskunniga, "känner inte biblioteken det här trycket på sig att anstränga sig i tillräcklig utsträckning, och då har man inte samma motivering att förändra sig själv ... en bidragande orsak till att man från det ena hållet inte vet hur man skall utnyttja biblioteket riktigt är att biblioteken inte kan ge den service man behöver". (Central biblioteksadministratör.)

8.4.5 Vilka samarbetskontakter har biblioteken med sina kundorganisationer?

Utöver de formella kontakterna via biblioteksnämnder m m kan man tänka sig en rad andra kontaktformer. I en kartläggning av institutionsbiblioteken vid Linköpings universitet, som genomfördes 1980 (Klasson & Eriksson, 1980), ombads kvartersbibliotekarierna uppgge sina kontakter med kunderna, och inte mindre än 86 olika kontaktformer kom att nämnas. Flest kontaktformer uppgav bibliotekarier som arbetade i eller i omedelbar närhet till kunderna och som integrerat sig i delar av deras verksamhet, t ex Norrköpingsfilialen. Den höga grad av integrering som t ex Norrköpingsfilialen uppvisade var inte vanlig vid de bibliotek som deltog i Gävlekonferensen. Vissa av de kontaktformer vi beskrev fanns överhuvudtaget inte på de andra orterna, och gör det inte än att döma av intervju svaren, även om man på en del orter har utvecklat ett betydligt rikare förgrenat nät än vad som var fallet 1978. Av de viktigare formerna för kontakter kan följande nämnas:

- o Deltagande i högskolestyrelse, biblioteksnämnder, linjenämnder m m. Deltagandet i de formella organ för beslutsfattande som finns vid de olika högskolorna varierar. Vid de vetenskapliga biblioteken har bibliotekschefen närvarorätt i universitetsstyrelsens sammanträden beträffande biblioteksfrågor och föredrar bibliotekets ärenden, om inget annat överenskommit. Vid de mindre högskolorna är det vanligt, att biblioteksfrågorna föredras av annan person. Å andra sidan finns det från de mindre enheterna exempel på bibliotekarier som deltar i linjenämnden som representant för administrativ personal. Biblioteksnämnderna eller motsvarande organ är ju sammansatta av bibliotekspersonal eller av bibliotekspersonal i kombination med användare av olika kategorier. Men eftersom några biblioteksenheter är mycket stora, är det inte alltid bibliotekspersonal från förskollärarytbildningsbiblioteken som är representerade i nämnden.
- o Deltagande i planeringsdagar, informationsträffar, kursutformningar, kursutvärderingar, planeringar inför större teman och projekt. Vid de bibliotek som deltog i Gävlekonferensen 1978 förekom den här formen av kontakter inte alls, om vi undantar Norrköping och vissa mindre delkontakter. Nu deltog ju inte alla utbildningar i den konferens som förlagts till Gävle, men ett stort antal, så denna låga integration i institutionens formella "liv" kan vara representativt för gruppen som helhet.

I några fall var faktiskt mitt besök en utlösande faktor för tagandet av kontakter mellan bibliotek och institution av detta slag. Till viss del kan problemet ha varit av ringa betydelse före H-77, eftersom en del bibliotek sköttes på lärartimmar av personer som redan var inne i institutionens arbete. Man tycks inte ha knutit ihop biblioteksarbetet med institutionsarbetet, så att det funnits naturliga spår att följa för den bibliotekspersonal, vilken så småningom ersatte lärarna i biblioteken.

I några fall har H-77 och överflyttandet av bibliotekspersonalen till biblioteksorganisationen inom den lokala högskolan uteslutit bibliotekspersonal från deltagande i organ och sammankomster, i vilka man tidigare varit naturlig medlem. Detta gäller framför allt små högskoleorter, där bibliotekens karaktär av institutionsbibliotek varit särskilt tydlig. Vid de förfrågningar som gjorts efter Gävlekonferensen har fortfarande få utbildningsbibliotekarier en stående inbjudan till planeringssammanträden, eller till institutionens informationstillfällen, även om dessa senare träffar nås av fler. I något fall deltog bibliotekarien i administrationens informationsträffar, vid vilka prefekten drog så mycket av institutionens angelägenheter som han upplevde kunde vara av intresse.

- o Arbetsgrupper för biblioteket finns på några orter men långt ifrån på alla. I några fall är gruppen "vilande"; man tycker sig inte ha fått ut så mycket av denna arbetsform. En av svårigheterna har dessutom varit att samla alla deltagarna till ett gemensamt tillfälle. Med den ökade mängden sammanträden och arbetsgrupper, som H-77 tycks ha fört med sig, har några uppgiftslämnare upplevt det som en press med ytterligare ett sammanträdesorgan:

"Dåligt (med H-77) har det varit den ökade byråkratin kan man säga. Att lärarna skall medverka i så mycket vid sidan av undervisningen. Man skall medverka i institutionsstyrelser, linjenämnder, högskolestyrelse, biblioteksnämnd etc." (Prefekt, liten högskola.)

Här jämför många sin arbetssituation med andra lärarkategorier:

"Det krävs samma arbetsinsats av oss som har 24 timmar i veckan. Vi tänker att lektorer har då 11 timmar i veckan." (Prefekt, liten högskola.)

"De andra har (vid andra typer av lärarutbildningar) 400-500 tim/år - våra hade 700." (Rektor vid förskollärarutbildning vid tidpunkten för H-77.)

Svårigheten att under dessa omständigheter göra ett gott arbete påpekas:

"Även om man fördelat uppdragen i nämnder etc mellan lärarna, upplevs

det som pressande, så att antingen undervisningen eller nämndarbetet blir lidande ... och dessutom så ligger det här då som bara inte har med högskolereformen att göra utan med Barnstugeutredningen, det här utbildning i samspel, den förändrade utbildningen då när man skulle jobba i arbetslag på ett annat sätt. Det krävs då samarbete på ett annat sätt, när alla dom skall jobba i en viss kurs, men också att man skall se på utbildningen som en helhet. Ja det är en sån massa konferenser och sammanträden av alla de slag som krävs, och som man ständigt känner som nån sorts omöjlig uppgift att hinna ... Och samtidigt blir det ju naturligtvis så att vi själva klagar över att vi samarbetar dåligt, för samarbetar dåligt det gör vi ju." (Prefekt, liten högskola.)

Svårigheter att samla arbetsgruppsrepresentanterna hade vi i Norrköping också; framför allt under projektperioder vad beträffar lärargruppen, som då rörde sig runt i skolans lokaler för att hålla kontakt med studerandegrupperna och kunna fungera som resurs. Intresset var då ofta fokuserat på elevernas frågeställningar, och man fick se till att skapa intresse kring gemensamma pedagogiska problem för bibliotek och institution (t ex om vi skulle tillämpa en förmyndarmodell eller en modell som uppmuntrade till kritisk bedömning av företeelser, när vi diskuterade placering av "skräplitteraturdelen" av pliktexemplaren av svenskt tryck, barnlitteraturdelen, som vi fick till Norrköping och startade projekt kring). Studeranderepresentanterna kunde vara svåra att nå p g a praktikperioder och en snabb omsättning av representanter. (Se fallstudien, kap 7.)

- o Personalfortbildning. Samarbete kring personalfortbildning förekommer, dock inte i den utsträckning man skulle önska. Men t ex gästföreläsarbesök har i allmänhet varit öppna för deltagande av bibliotekens personal. Forskningsanknytningskurser i forskningsmetodik har biblioteks-personal deltagit i på några orter, men då huvudsakligen som "lärare" med mer eller mindre ambitiösa informationssökningsinslag. Dessa inslag har inte alltid skötts från biblioteket vid förskollärarytbildningen utan av personal från större moderbibliotek. Andra former av personalfortbildning förekommer t ex i "drama":

"De (biblioteket) är ju kallade som alla andra, och det känns ju bra. Ibland vill de komma, och ibland har de egna saker för sig som inte vi kan vara med på, och det accepterar vi. Jag menar det är inte så att man tänker på att nu är det biblioteket som yttar sig utan hon är ju en av alla andra, och det känns just tycker jag." (Prefekt, mellanstor högskola.)

- o Användarundervisningen är ett av de områden där man tycks ha kommit längst på samsarbetsområdet. De flesta utbildningarna har någon form av användarundervisning för eleverna, även om inte alla har regelbunden schemalagd tid för densamma. I några fall kan vi ur verksamhetsberättelserna finna att man tvingats dra in på denna service

p g a personalbrist. Personalökning i takt med nya och fler arbetsuppgifter har inte skett, och detta har kommit att bli ett mycket stort problem på många håll. Flera har samma personal som vid inträdet i nya högskolan, trots att forskningsanknytningens ökade behov av mer tidskrävande lån, beläggningsarbeten (dvs kontroller av vid vilka bibliotek boken finns) och krångligare inköp liksom institutionernas arbetsformer med projekt, teman och tvärvetenskapliga angreppssätt kräver mer av personalen.

1. Användarundervisning för lärarna upplevs som ett stort behov av bibliotekspersonal men tydligen inte i lika hög grad av lärargrupperna. Vid den konferens i Härnösand (1981) som omnämndes tidigare kom många fram till mig, efter det att jag berättat om min egen användarundervisning för lärargruppen på fortbildningstid, och frågade hur jag burit mig åt för att få lärargruppen att ställa upp på tanken att lära sig mer om informationssökning och det egna bibliotekets bestånd. Exempel ges på hur lärargruppen innehåller personer som aldrig sätter sin fot i biblioteket. Även om lärarna klarar sin informationsförsörjning på annat sätt är de ju handledare för de studerande, och dessa går ju inte heller till biblioteket, om de inte får veta vilken nytta/glädje de kan ha av det besöket. Problemet ligger inte enbart hos lärargruppen utan även i den marknadsföring av bibliotekets möjligheter som sker. Om bibliotekspersonalen inbjuds i institutionernas liv, underlättas emellertid utan tvivel en mångfasetterad samverkan.

8.4.6 Några synpunkter på bibliotekarierollen i nya högskolan

Den tidigare rollen med drag av skolbibliotekariens har efter H-77 tillförts nya funktioner i relation till forskning och högskoleutbildning. Om vi börjar med kundernas syn på bibliotekets och bibliotekariens roll, förefaller den att vara ganska diffus i flera fall. Man vet inte om rollen har förändrats efter H-77 (ibland beroende på att man inte själv använder utbildningsbiblioteket). I andra fall har man tydligt uttalat bibliotekets och bibliotekariens stora betydelse för en utveckling till högskoleinstitution.

"Vi har lärt oss hantera 'vetenskaplig grund' lite mer, dvs vi anknyter till forskning, det gör vi på ett mera avstressat sätt. Bl a inte minst p g a att biblioteket har expanderat och blivit ett bibliotek från att ha varit ett rum där man samlade ihop de böcker som fanns mer eller mindre." (Prefekt, mellanstor högskola.)

Genom att arbetsformerna med projekt, anknytning till forskning m m ökade upptäcker en del bibliotekets möjligheter:

"Det var ju då vi började behöva biblioteket, för då räckte inte den kunskap vi börjat samla på oss var och en i våra pärmar. Så småningom lärde vi ju oss också att säga att jag kan tyvärr inte det här, men det skall jag ta reda på, och det tror jag man måste säga till lärarkandidaterna." (Prefekt vid mellanstor högskola.)

När bibliotekets kunder associerar till andra roller i samhället som är jämförbara med bibliotekariens, nämner man läkaren (vårdar kroppen respektive själen), apotekarens (blandar medicin på kundens begäran), lärarens m fl.

Bibliotekspersonalen däremot kommer med förslag, med både skämt och allvar i rösten, av typen affärsbiträde (Kan du tänka dig den här eller den här varan? Den finns inte inne, jag kan beställa. - Nej jag tar nog nåt annat osv), springschas (som en kommentar till utbildningsrepresentantens tydliga betoning av service i betydelsen betjäna), lärare med tvekan ibland.

Det förslag som kanske antyder en länkrull mest kom från en lärare, som ofrivilligt kom att dras in i samtalet av prefekten, som ville komplettera sina synpunkter med någons, som varit med före H-77 (hon själv var ganska ny). Det löd: telefonistens (kopplar klienter, institutioner, organisationer till varandra). Många av bibliotekarierna hade ingen jämförelse att lägga fram. Man påpekade att man jobbade med traditionell biblioteksservice och med de utåtriktade tjänster som utbildningsbibliotek kräver.

Det finns en tydlig motsättning mellan att se på förändringsarbete som något som biblioteken själva kan initiera och driva och uppfattningen att biblioteken bara skall ge service till det förändringsarbete som bedrivs av kundorganisationerna.

8.5 Tre modeller för bibliotekariearbete

Kan man fungera som bibliotekarie i den nya högskolan utan en pedagogisk grundsyn, en syn på biblioteksverksamhet som styrd inte enbart av ekonomiska synsätt eller uppbounden i bibliotekspraktikens rutiner, utan av vad jag skulle vilja kalla kundomsorg? Tre modeller kan nämnas:

o Marknadsmodellen

Kunden tolkar målen för högskolan och bestämmer vad han/hon vill ha utifrån sina specialiteter. Biblioteket verkställer. Biblioteket marknadsför sina tjänster, kunden "köper", i annat fall utförs tjänsten ej. Ideologiska, politiska och andra personliga värdebaser för bibliotekariens handlande är ointressanta, eftersom de inte tänks interferera med kundkommunikationen. Kan det uttryckas så, att kunden är subjekt och bibliotekarien objekt? Fragmentisering av verksamheten kan före-

komma.

o Förmyndarmodellen

Bibliotekarien uppfattar sin roll som en kamp för god forskning, goda bokvanor, estetik, "litteratur som blir klassiker" (svar på fråga till Lunds UB, vilken inköbspolicy man hade för pedagogik; Klasson, 1972); tror på en av alla delad syn på t ex "god litteratur"; "god forskning är alltid god forskning". Bibliotekarien är subjekt och kunden är objekt.

o Den participatoriska modellen eller samspelsmodellen

Denna modell är en form av dialogmodell. Biblioteket och kunden ser sitt samarbete som ett jämställt partnerskap, vilket använder hela den kunskaps- och erfarenhetskompetens båda parter besitter. Bibliotekarien har ett personligt ansvar som statstjänsteman gentemot målen för högskolan. Erkänner personliga värdebaser, ideologier etc som påverkansfaktorer för handlande. Bibliotekarie och kund upplever sig båda som subjekt.

I dag förekommer troligen alla modellerna, ganska renodlade eller som "blandroller". Vilken eller vilka roller kommer att slås ut respektive gå segrande in i framtidssamhället?

Alvesson (1983, s 20-21) refererar till Habermas' beskrivning av två typer av kommunikation, dels en "instrumentell aktion som rör teknisk problemlösning", dels en "kommunikativ aktion som syftar till förståelse". Habermas menar att ett vetenskapligt-tekniskt samhälle endast kan anses vara rationellt, om vetenskapens och teknikens utveckling och tillämpning är föremål för allmän kontroll. För att uppnå detta måste det till en dialog om den sociala tillvarons syften och mål. Den kommunikativa aktionen måste existera parallellt med den instrumentella. - Alvesson citerar även Connerton (1976, s 31):

"... kommunikationsstrukturen kan sägas vara fri från hinder endast om det för alla deltagare finns en effektiv jämlikhet av möjligheter att ta del i dialogen. Förutsättningarna för en ideal kommunikativ situation är därmed sådan att förutsättningarna för ideal diskurs är relaterade till villkoren för en ideal form av mänskligt liv."

Vi kan citera några kommentarer ur en intervju med en prefekt. Frågan gällde om biblioteket varit en partner i utvecklingen in i högskolan efter H-77, som aktivt bidragit till att underlätta och stimulera förändringsprocessen:

"Det har ju varit helt och påtagligt här ... det är ju bara där vi varenda vardag har känt att vi har med högskolan i ... att göra. Biblioteket är mera kopplat till ... (den lokala högskolan) än vad institutionen som

sådan är. Biblioteket har ju kommit med H-77. Från att ha varit ett bokrum har det blivit ett bibliotek för mig åtminstone." (Prefekt, mellanstor högskola.)

9. Diskussion

Min forskningsuppgift har varit att producera ny kunskap om högskolebibliotek och högskolebibliotekariernas situation, framför allt efter den senaste högskolereformen, H-77. I arbetet har ingått att ur historisk, nutidsorienterad och framtidsinriktad litteratur söka kunskap till förståelse av dagens situation. Litteraturen om arbetsmiljö, organisationer och organisationskultur har även bidragit med informationer av intresse för forskningsarbetet.

Jag har även försökt att närma mig ämnet för mitt kunskapssökande genom att avgränsa ett mindre delområde inom högskolebiblioteken för en noggrannare och mer närgången belysning av ett bibliotek i nya högskolan. Jag har därvid valt att intressera mig för biblioteksenheter som betjänar förskolläro-utbildningar efter H-77.

Under en fyraårsperiod har jag utfört ett lokalt forsknings- och förändringsarbete som formellt bestått av att bygga upp och driva en decentraliserad högskolebiblioteksenhet med start i H-77, en boksamling och Linköpingsmodellen. Kännetecknande för forsknings- och förändringsarbetet har varit en aktionsrelaterad ansats med participatoriska inslag, stark involvering i kundorganisationen och med en bibliotekarieroll som påmint om en förändringsagents eller länkagents. I bibliotekarierollens utformning i nära samarbete med kunderna har också legat ett accepterande av att människor i samspel, män och kvinnor, deltar med känslor, attityder och värderingar.

Jag har även utfört en mindre intervjustudie vid en tredjedel av de förskolläro-utbildningar som vt 1983 fanns i landet. I denna studie var avsikten att jämföra den utveckling "min" högskolebiblioteksenhet undergått med andra motsvarande enheters utveckling, sett genom sättet att tolka målen för högskolan i den egna verksamheten.

Det har alltså skett en belysning av ämnet för avhandlingen ur olika perspektiv, från makro- till mikronivå. Mina egna subjektiva erfarenheter och tolkningar har mött tolkningar av kolleger och andra i sammanhanget relevanta grupper, och ur litteraturen har bilder framträtt som enligt mina intentioner förhoppningsvis lämnat alltmer nyanserade och fullständiga tolkningar av högskolebibliotek i förändring. Fallstudier är alltid subjektiva i den meningen, att de ger en bild, kanske t o m en persons bild av ett skeende. I mitt fall är det dessutom fråga om en person som själv stått mitt i detta skeende och haft ett förhållandevis stort inflytande på utformningen av verksamhetsutvecklingen. Vad är då mina fallstudiedata värda?

Litteraturen är fylld av skildringar av verksamhetsutvecklingar vid olika typer av institutioner och organisationer. De är i väsentlig utsträckning utförda av forskare som kommer utifrån och in i organisationerna, iakttar, eller möjligtvis deltar i aktiviteter under en begränsad tid, varefter man tar sina data och försvinner till annan plats för att bearbeta och rapportera sina iakttagelser eller upptäckter. Vid det laget är organisationen ganska ointressant för forskaren annat än i form av de tabeller och kurvor eller sammanställningar som växer fram på skrivbordet.

Skildringar inifrån organisationen, av personer som samtidigt är verksamhetsutvecklare och forskare är mindre vanliga. Men sådana kan ge en unik möjlighet till kartläggningar och tolkningar utan en "översättningsfas", en filtrering av verkligheten mellan forskare och verksamhetsutvecklare, med de felöversättningar som alltid kan ske. Samtidigt ökas det subjektiva inslaget. Jag har i min avhandling försökt lösa problemet med läsarens osäkerhet inför frågan om min beskrivning, min bild, min tolkning, är en bild som bara rör mig personligen, eller verkligen kan ha någon ny kunskap att ge till andra verksamhetsutvecklare och forskare på olika sätt.

Jag har således utöver den egna erfarenheten baserat min beskrivning och tolkning på en rad dokument och data av olika slag, såsom intervjudata, enkätdata, minnesanteckningar, protokoll, rapporteringar (se s 124). Jag ger även den tolkningsnyckel som en mindre biografi och värdebasbeskrivning kan erbjuda. Mina utgångspunkter läggs alltså fram till bedömning. Personligen anser jag även, att fallstudier över så lång period som i mitt fall 4 år har möjligheter att ge en djupare, rikare och mer nyanserad bild av ett skeende än några enstaka måttillfällen skulle ha möjlighet att ge.

Berg (1979) gör i sin avhandling en genomgång av litteratur kring känslor och relationers betydelse i organisationer och exemplifierar själv sina teser genom att redovisa en fallstudie. Kontentan kan sägas vara, att känslor och relationer hör till de viktigaste eller är de viktigaste banden mellan personerna i det sociala system en organisation består av. Relationer tar

emellertid tid att etablera, och för att förstå och tolka förekomsten av känslor i en organisation och bland dess medlemmar, kan det vara en uppenbar fördel att under en längre tid vara en naturlig medlem av organisationen. Många annars svårförklarliga fenomen (t ex hur somliga personer "suger upp" positiva eller negativa känslor i organisationen, fungerar som hackkyckling eller karismatisk ledare eller som åskledare vid konflikter) skulle troligen gå obemärkt förbi vid en mindre långvarig kontakt med organisationen. Dessutom vill jag påstå att förändringsarbete och utveckling tar tid.

På samma sätt kan roller som forskare både underlättas och försvåras av att man blir en av de olika deltagarna i det sociala systemets relationsmönster. Man utsätter sig själv och andra för känslor, som påverkar också den personliga utvecklingen. Man hamnar på kollisionskurs eller trampar upp spår. Konfidentiella förtroenden av intresse för forskningsuppgiften kan eller kan inte utlämnas. Lojaliteten mellan arbetskamrater på olika nivåer och i de båda organisationerna sätter sanningskravet och öppenhetskravet på spel. Maktkamper och gruppageranden tvingar fram ställningstaganden, som äventyrar möjligheten att hålla alla kanaler öppna. Jag har varit en del i det relationsmönster som utmärkt de båda organisationerna. Jag har också haft en relation till forskarsamhället. Förväntningar och krav i de olika grupperna eller delkulturerna har inte alltid varit förenliga. I de fall jag har tvingats ta parti har jag försökt solidarisera mig med de "resurssvagare". Detta hör även till min bild. Min kunskapsproduktion går hela tiden hand i hand med ett handlingsprogram. I det ligger ytterst en vilja att förändra och förbättra hela utbildningssamhället från förskolebarnens liv i institutionerna och till studerandes, lärares, lärarutbildares och forskares situation i högskolan. Lika viktigt är även att bibliotekens personal går mot ett framtidssamhälle, i vilket deras kunskaper, erfarenheter och personliga uttrycksmedel tas till vara i ett samspel, som innefattar hela människan med attityder, känslor och värderingar.

9.1 Bibliotekens utveckling in i H-77

Framtidens bibliotek eller dess motsvarigheter har i litteraturen fått en rad motstridiga bilder, från högteknologiserade organisationer med nätverk till andra nationer, utan lagrade dokument, informationerna on-line, bibliotekspersonalen som tekniskt avancerade specialister respektive låsta av rutinuppgifter framför dataskärmarna. En annan bild visar personalen arbetande i en liten lokal grupp med mjukteknologi. En tredje bild visar en personal som arbetar i stort sett på liknande sätt som förut. Informationsteknologins snabba framväxt, ekonomiska problem, nya krav på kompetenser

i framtidsyrkena, kundgruppernas ändrade mål och arbetsformer, förändrade strukturer inom högskolans område - en rad faktorer gör framtidsbilderna osäkra. Vad vi kan se är hur biblioteken försökt anpassa sig till eller dragits med i den utveckling som skett före och efter H-77.

Om vi ett ögonblick dröjer vid litteraturstudiens analys av bibliotekens framväxt och försöker se ett mönster, kan vi bl a notera bibliotekens förändring från humanistiskt dominerade bildningsinstitutioner till lokala serviceinrättningar med en alltmer datoriserad verksamhet, från lokal dokument-samling till informationsnätverk av internationell karaktär. Från att ha samlat, hanterat och lagrat dokument har biblioteken i allt högre grad övergått till att förmedla informationsbitar som försvinner i det ögonblick de lämnar biblioteket för kunden.

Även om delar av den tidigare rollen finns kvar (många högskolebibliotek sysslar huvudsakligen eller delvis fortfarande med de traditionella biblioteksuppgifterna), så har teknikens inträde betytt en mindre revolution. Bl a har tekniskt-naturvetenskapliga forskningstraditioner och synsätt kommit i förgrunden. Ekonomiska idéer om marknadsföring av olika slag som t ex interaktiv marknadsföring har påverkat synen på biblioteken. Kanske är det så att den tidigare orörligheten, som några intervjupersoner påpekat, har tvingat fram en motsats, ett tekniskt rationellt perspektiv på bibliotekens utveckling. I utredning efter utredning slås allt starkare fast, att lösningen biblioteksproblematiken i dag är en snabb och omfattande datorisering. Möjligen håller pendeln på att svänga från huvudsakligen stora centraliserade system till en kombination av lokala och nationella nätverk av baser. Behovet av att ingå i internationella nätverk har inte minskat. Man föreställer sig, att om man inte hänger med, kommer man att tillhöra "de fattiga", "the have-nots", inom informationsförsörjningen. Tillgången till databaser blir alltmer viktig, inte minst p g a att många tidigare tryckta bibliografier etc nu läggs upp enbart on-line.

Bibliotekariegruppen har på motsvarande sätt förändrats från att ha bestått av huvudsakligen humanistiskt bildade bibliotekarier till att bestå av personer med en tvärvetenskaplig blandning av kompetenser från de flesta fakulteterna. Fler och fler ingenjörer, systemvetare, dataloger och informationsvetare går in i informationsförsörjningsyrken t ex inom biblioteken. Den yrkestekniska kompetensen har alltså ökat i personalgruppen, medan den andel av bibliotekariekåren, som har forskarutbildning, har minskat i kåren. I vår intervjustudie återfanns forskarutbildade först i biblioteksledande ställning och inte ens där på alla håll.

Antonsson (1984) föreslår i en nyutkommen rapport, att man inrättar en kortare utbildning för bibliotekarier för att svara mot forskningsbibliote-

kens behov av forskarutbildade bibliotekarier. Hon bygger på insamlade data från forskningsbiblioteken och på en annan utredning av Vaverka (1983), som även rört avnämarnas synpunkter på bibliotekarieutbildningens innehåll.

DFI har startat en verksamhet i kompetenshöjande syfte inom informationsförsörjningsområdet, en stipendiatverksamhet, som riktar sig till "företädesvis yngre personer direkt efter sin grundutbildning". Dessa ges goda möjligheter att som forskningsassistenter läsa in en doktorsexamen eller arbeta med utvecklingsprojekt, resa inom och utom landet och auskultera vid I&D-centraler av olika slag. DFI fungerar här som en instans som utbildar de forskare inom biblioteks- eller informationsförsörjningsområdet, som man vill ha, med stark koncentration på studier kring datateknik i bibliotek. Men vem skall anställa dessa blivande doktorer, om biblioteken inte ändrar sin anställningspolicy?

Enligt min intervjustudie arbetade fortfarande de flesta bibliotekarierna ungefär som före H-77. Datoriseringen har inte nått ut till lärarutbildningar i lika hög grad som till forskningsinstitutioner. De flesta hade i bästa fall anknytning till uppringbar LIBRIS-terminal, vilken användes av personal men inte användare. Även på detta område var alltså Linköping unikt med terminaler som "alfabetiska kataloger". Kommer dessa bibliotek överhuvudtaget att bli föremål för utrustning av avancerat slag i de nedskärningstider som råder, eller kommer den tekniskt avancerade utrustningen att förbehållas den högre forskningen - om forskarna kan betala den?

Och vilka former för datorisering är aktuella och angelägna i t ex lärarutbildning? Är det samma system som för forskare? Vad vill man egentligen med informationsförsörjningen i relation till lärarutbildningar? Med de nyare arbetsformer som introducerats och använts under ett antal år har informationsbehovet, det snabba, tvärvetenskapligt orienterade, blivit ett problem, som kräver både bättre och mer avancerad teknik för tillgängliggörande av information. Det kräver även en satsning på en lärarlikt roll för bibliotekspersonalen, vilken sugts upp i en intensiv konsultliknande uppgift, med förgreningar långt in i utbildningsinstitutionerna.

Har vi beredskap för detta arbetssätt, och kan det vara intressant att överföra erfarenheter från denna utformning av bibliotekarirollen till andra delar av högskolornas biblioteksväsende? Vilka beröringspunkter har t ex en utbildningsbibliotekarie med den under de senaste åren nyskapade temabibliotekarien? Båda arbetar med i bästa fall stark integration och involvering i kundgruppen. De deltar (mer eller mindre på olika håll) i planeringar, informationsmöten, undervisningstillfällen och har en mer eller mindre regelbunden kontakt med kunderna, också informellt i personalrum, uppehållsrum osv. Vilka kontakter tas för samarbete kring de gemensamma må-

len, de gemensamt tolkade målen, nya mål? Vilka bilder har man av varandras arbete, och vilken självkänsla i uppfattningen av det egna (affärsbiträde eller förändringsagent)?

1900-talet och framför allt dess senare hälft har kännetecknats av en hel del motstridiga tendenser och utvecklingslinjer inom inte bara biblioteksområdet. Inom det senare har bl a följande utvecklingslinjer varit av betydelse:

Autonoma bildningsinstitutioner	→ Lokala serviceinrättningar
Centralisering	→ Decentralisering
Lagra, hantera dokument	→ Förmedla information
Central ekonomisk "kaka" till traditionella uppgifter	→ Medel för ändamål från den lokala högskolan, med vilken man får förhandla efter att ha marknadsfört sina tjänster
Forskarutbildad högskolebibliotekspersonal	→ Inga krav på forskarutbildning för högskolebibliotekspersonal
Inga, eller små krav på biblioteksteknisk utbildning före anställning, internutbildning på plats	→ Alltmer tydliga krav på BHS eller motsvarande kvalificerad utbildning vid nyanställning och rekrytering av personal
En ganska homogen yrkeskår med tydligt innehåll i professionen	→ En mångfald av specialkompetenser inom bibliotekens personalgrupper
Personalutveckling: mästare - lärlingförhållande	→ Starkare participation av de olika personalgrupperna i planering och genomförande av olika kurser eller andra personalutvecklande åtgärder, samtidigt som "chefskurser" blir allt vanligare
Samma mål som för högskolan i övrigt	→ Inga uttalade mål i Högskolelag och -förordning, om man inte accepterar att samma mål gäller för biblioteken som för utbildningarna - och det gör inte alla
Låg datorisering, personaltäthet, personalskiktning efter utbildningsnivå (teoretisk)	→ Hög datorisering, minskad personaltäthet, bortarbetande av gamla rutinarbeten men tillskapande av nya vid datorn, personalskiktning efter hur tekniskt avancerad kompetens man har
Lokal och nationell dominans i utformningen av hur data (vanligen tryckta media) lagras och återvinnes; begränsad tillgång	→ Ägarinflytande i form av multinationella databasföretag och producenter av hård- och mjukvara; obegränsad tillgång för "de rika, the haves"; eller små lokala nätverk och mjukteknologi. Ett tredje alternativ skulle kunna vara ungefär som "förut"
Biblioteksforskare anknutna till ett humanistiskt samhällsvetenskapligt paradigm	→ Biblioteksforskare anknutna till ett tekniskt-naturvetenskapligt paradigm
Före H-77: seminariebibliotek och bibliotek och boksamlingar under t ex förskollärarytbild-	→ Efter H-77 ansluts dessa utbildningar, bibliotek och boksamlingar till högskolan; All litteratur vid högskolan

ning placerade utanför högskolan och självständiga

ses som ett sambestånd

Före H-77 ingen forskning men stark dominans för yrkesinriktade inslag (vid flertalet förskollärarytbildningar)

→ Efter H-77 forskningsanknytning och mer eller mindre starkt uttalade eller upplevda krav på forskningsaktivitet och i vissa fall känsla av att praktiken undervärderas

Flera av ovan nämnda utvecklingar eller effekter har tillkommit eller skärpts i och med H-77.

9.2 Bibliotekarien - länkagent mellan delkulturer?

LiUB och FÖ som delkulturer i universitetssamhället omgav sig med ganska olikartade organisationskulturer, vilket jag berört tidigare (kap 7). Att som serviceperson, länkpersion röra sig i och mellan delkulturer utan att helt tillhöra någon av dem kan vara svårare än man föreställer sig och innebär inte alltid i alla lägen framgångar trots helhjärtade ansträngningar. Detta har i fallstudien framkommit i benägenheten att vilja solidarisera sig starkare med än den ena än den andra av de båda organisationerna, kund- respektive moderorganisation. Tidvis upplevdes t ex kundorganisationen som den funktionella moderorganisationen genom de starka känslor av samhörighet och gemenskap jag upplevde där. Men jag har även illustrerat detta fenomen genom en annan nyckelhändelse (FÖ:28), i vilken en aktör kommer tillbaka efter en månads frånvaro i en helt annan typ av organisation och förefaller ha vissa svårigheter att mentalt flytta över till den "nya" organisationen. Separationen från FÖ var även en långvarig process, under vilken jag ganska ofta hörde mig själv säga "vi i Norrköping" etc, trots att jag hamnat i en ny mycket stimulerande forskarmiljö.

Men organisationskulturernas inflytande kan även ställa till med kommunikationsproblem, när man värdesätter helt olika personlighetsdrag och framträdandeformer: Serviceinriktad - "objektiv" - diskret - inriktad på att underordna sig kundens krav och önskemål respektive samarbetsinriktad - van att lagarbeta - "personlig" - relationsorienterad - benägen att stå upp för sina värderingar.

Organisationskulturerna i LiUB och FÖ kan då ses som de förhållandevis varaktiga symbolsystem (Schall, 1983) av värderingar, normer och uppfattningar som skapas av organisationsmedlemmarna. De kommuniceras genom mer eller mindre tydliga meddelanden, verbala eller icke-verbala som kroppsspråk, uppträdande, men även genom hur man skapat miljöerna i organisationerna genom inredning, utsmyckning, skyltar osv.

Holm-Löfgren (1980) har behandlat kontorskulturen i en avhandling och ger där sin definition av denna kultur:

"kontorskulturen är de tankar, aktiviteter och produkter av dessa som kontorsmänniskan överför till kommande generationer. Enklare uttryckt kan man säga att kulturen är en kodgemenskap" (s 15).

Holm-Löfgren har beskrivit män och kvinnors tämligen olikartade roller i två skilda kontorsmiljöer. Genom att visa fram de mer eller mindre dolda koderna kan man se, hur männens och kvinnornas liv i organisationerna framträder som två skilda delkulturer med olikartat innehåll.

Koprowski (1983) beskriver kvinnornas positioner i organisationerna som något som vilar på männens ambivalenta förhållande till det motsatta könet genom att hänvisa till kvinnornas mytiska symbolvärde: Modern (Jungs myter) som föder och vårdar liv, kvinnan som sexualobjekt, men även kvinnan som symbol för hotfulla mörka irrationella makter, en myt med rötter i förgången tid. Den senare myten skulle stödja tanken på kvinnan som ett hot, någon som måste hållas inom sin delkulturs gränser och inte tillåtas överskrida dem in på männens område. Liljeström (1982) har även berört förekomsten av en kvinno- och en manskultur:

"män dominerar de institutioner som formulerar de övergripande och gemensamma världsbilderna i religion, vetenskap och ideologiserad ekonomi. Män har makten över de institutioner som kontrollerar och slår vakt om det kulturella ramverket, lagstiftningen, merit- och befordringssystemen samt det legitima våldet" (s 76).

Callaway (1981) påpekar att kvinnors erfarenheter inte har fått medverka i skapandet av den dominerande kulturen. För kvinnliga forskare skulle detta då kunna betyda att

"The academic framework of our disciplines, the categories of our research, the distinctions and nuances even, have evolved within a male tradition of language and intellectual style" (s 47).

Callaway lyfter fram som ett utmärkande drag för kvinnoforskning det ökade inslaget av forskning, i vilken kvinnor betraktar sig själva som resurser i arbetet, genom erkännandet av egna erfarenheter. Hon noterar även den personliga värdebasisens betydelse för forskning.

Kvinnliga forskares och forskarstuderandes ibland ganska jobbiga situation, med en rad hinder som komplicerar hennes arbetssituation, framhålles även av den statliga offentliga utredning som går under namnet "Om hälften vore kvinnor" (SOU 1983:4). I denna utredning påpekar man också det värdefulla i att fler kvinnor kommer in i forskningen. Man påpekar att kvinnor har

"erfarenheter från kvinnors liv och arbete som kan ge nya och värdefulla infallsvinklar för forskning och höja kvaliteten. Att fler kvinnliga forskare skulle betyda höjd kvalitet på forskningen måste få inverkan på värderingarna av pågående forskning och forskningsresultat" (s 257).

Strömberg Sölveborn (1983) har även i en avhandling visat på kvinnliga forskarstuderandes ibland mycket långa studieperiod som förlängs p g a kvinnors större arbetsinsatser i relation till hem och familj.

Förskolläraryrket är och har varit en av kvinnor dominerad arbetsplats. Under sin långa historia, har man haft en rad kvinnor som lärare och rektorer långt fram till mitten på århundradet. I dag arbetar vid FÖ-institutionen 73% kvinnor inklusive den kvinnliga prefekten (med reservation för eventuella tjänstledigheter).

Även LiUB är en kvinnoarbetsplats idag (69% kvinnor men manlig ÖB). Den ökande datoriseringen kan möjligen förändra detta förhållande i framtiden. Även tidigare har förhållandet att män avlöst kvinnor respektive kvinnor avlöst män förekommit, antingen i relation till ökad teknifiering eller beroende på sämre lönsamhet. Tvekar någon i vilken riktning "avlösningarna" gått?

Jeppson (1981) har gett exempel på hur de kommersiella lånebiblioteken från början grundades av män men, när lönsamheten minskade, övertogs av kvinnor. Detta hängde även samman med förhållanden på arbetsmarknaden, t ex få arbetstillfällen för kvinnor med viss bildning men utan egna pengar. Industrialiseringen och de förändrade familjestrukturerna ointetgjorde tidigare möjligheter att gå som oavlönade familjemedlemmar hos släktingar. I detta läge blev bibliotekarieyrket en väg till försörjning. Eftersom de kommersiella lånebiblioteken lånade ut böcker mot viss avgift, betydde höga lånesiffror en bättre inkomst. Möjligen var detta en orsak till att man var mera benägen att ge sina kunder vad de önskade än folkrörelsebiblioteken var. Man förde t ex Strindberg och andra genombrottsförfattare tidigare än sina icke-kommersiella kolleger. Eller berodde det på att kvinnor var mindre rigida och mer intresserade av de nya strömningarna inom litteraturen?

Cooney (1978) ger ett exempel från en fusion mellan två enheter av Bank of Commerce, varvid man döpte den ena biblioteksenheten till "information center". Detta genomgick en otrolig förändring! Klienterna förändrades, referensfrågorna blev mer sofistikerade, cirkulationsmängden (tidskrifter m m) steg skyhögt - trots att man gjorde huvudsakligen samma saker som förut!

Av de organisationer jag berör i fallstudien är FÖ-organisationen enligt min mening, p g a att studerande under åren 1977-1981 aldrig underskred 90% kvinnor, liksom p g a att lärarkåren dominerades av kvinnor och att den praktiska utbildningen i förskolorna bedrevs i kvinnomiljöer, att betrakta som en "kvinnokultur" i högskolan. Beträffande LiUB är jag däremot tveksam, trots att kvinnorna till antalet är fler än männen. ÖB (tidigare såväl som nuvarande) har varit män, kundgrupperna domineras av teknisk högskola och medicinsk fakultet. Det sker en stark satsning på avancerad teknik i biblioteket. Bilden blir inte entydig.

Har dessa förhållanden påverkat mina forskningsinsatser, och vad har mina egna erfarenheter som kvinnlig yrkesutövare, kvinnlig studerande, fa-

miljemedlem, mor, dotter, hustru haft för betydelse för förmågan till förståelse och handling i länkrollen?

Jag har valt att beskriva bibliotekarierollen som en länkrull med associationer till organisationsteoretisk litteratur kring personer på "mellannivå" i företag och organisationer (kap 4). Rollen kännetecknas av att innehavaren ställs inför kravet att skapa goda kontakter och ett "klimat" som underlättar för meddelanden att passera inom och mellan de inblandade organisationerna. Länkaren förväntas även aktivt verka för att undanröja hinder i kommunikationerna av t ex språklig, emotionell, fysisk, psykisk eller geografisk karaktär (se Havelock, 1975; Havelock & Havelock, 1975). Har då länkbegreppet varit fruktbart som förklaringsmodell? Ja, det menar jag. Fallstudien ger exempel på hur viktigt det varit med goda kontakter i alla riktningar, men kanske också på hur hämmande det kan bli för kontakter och förståelse, om man hamnar på kollisionskurs under någon period.

Modellen har även tydliggjort hur viktig förtrogenhet med organisationskulturerna varit, trots att den paradoxalt nog ibland försvårat arbetet även om den underlättat förståelsen. Det är nämligen inte realistiskt att tro, att man skall kunna byta organisationskultur lika lätt som man byter kläder flera gånger i veckan. Man hamnar i situationer där man måste välja "sida", stå upp för handlingslinjer osv, om man skall kunna uppfattas som trovärdig. Man stöter på särdrag i delkulturerna, som man måste anpassa sig till eller finna vägar för att förändra. Man identifierar organisationsmyter, som man tvingas använda eller "frilägga", så att de i ett senare skede kan ersättas med myter "i tiden" eller i samklang med H-77.

Man måste även inse, att en aktiv länkare kan uppfattas som ett hot mot enighet, mot tidigare gällande myter, arbetsformer, professionella koder eller mot själva de mer eller mindre hierarkiska systemen. Länkrollen innebär också stunder av främlingskap, av organisationer och personer i "otakt" och en position utan den trygghet det innebär att ha självklara "rötter" på ett ställe.

I harmoniska lägen delar man en gemenskap kring miljömässiga betingelser, lokaler, utrustning etc, accepterar kollektiva utsagor, gör gemensam sak i handling och delar ett positivt känsloklimat. Det finns då ett starkt samband mellan den man är eller vill vara och den person omgivningen "ser".

I en länkrull, som dels medför bestämda krav på service, "att leva för kunden", dels involverar en professionell etik som betonar objektivitet (och med den extra belastning som en ensidig tolkning av kvinnorollens tjänande, vårdande sida kan innebära), krävs det självständighet för att visa att en aktiv roll, med hög kompetens i utförandet av arbetsuppgifter, inte nödvändigtvis måste innebära en "osynlig" personlighet.

I den praktiska situationen har modellen med länkröll/länkagent inneburit en tydlig koppling till informationsförsörjningens traditionella funktioner. Den innefattar kompetens att utnyttja befintliga nätverk (Linköpingsmodellen) och att bygga vidare på eller utveckla nya vid behov (Lästipsprojektet).

Om denna roll har åtskilligt skrivits i relation till datorbaserade bibliotekstjänster. Men de delar av rollen som "länkar", förmedlar relationer, som bidrar till personlig utveckling, som skapar självkänsla genom att förmedla kunskaper om nutid och framtid såväl som om den egna gruppens rötter, har man talat mindre om.

För min egen del har länkröllen inneburit att skapa kontakter mellan tidigare upplevelser och erfarenheter och om möjligt använda dem för att tolka och förstå skeenden i nuet. Det har inneburit en resa i tiden, som också gett mig perspektiv på mitt eget agerande och en starkare känsla av närvaro och identitet.

9.3 Förändringsstrategier i organisationer med olikartad organisationskultur

När en förändringsagent arbetar med eller medarbetar i ett projekt, vilket avser att åstadkomma förändring inom en organisation (i mitt fall två), är det av betydelse att utarbeta förändringsstrategier som passar de organisationer och organisationskulturer arbetet utspelas i. Martin och Siehl (1983) tar fram ett antal områden i vilka organisationskulturen har betydelse för utvecklingen. De menar att de anställda kan erbjudas ett "mönster" för hur de förväntas uppträda i framtiden. De kollektiva värderingarna fungerar även som en trygghetsfaktor, något man kan ansluta sig till och tro på. Organisationskulturen kan även fungera som kontroll för uppmuntran respektive avvisande av beteenden, som passar eller inte passar in enligt den accepterade koden. Man menar även att det finns tecken på att vissa former av organisationskultur är mer framgångsrika än andra, något som även påpekas av Deal och Kennedy (1982), Maccoby (1982) och Waterman (1982).

Tanken att jämföra förändringsstrategier med organisationstyp fick jag vid en kurs i "Human resources management", där Ellström presenterade sina modeller (1982). I ett projekt av aktionsrelaterad forskningskaraktär, i vilket nya strategier ser dagens ljus som effekter av samarbetet med den specifika aktörsguppen, kan det vara intressant att få andra forskares erfarenheter och synpunkter på framgångsrika strategier som en form av värdering av de egna. Jag har alltså försökt att placera in "mina" organisationer i Ellströms modell (kap 4) och kommer nu att göra sammaledes med förändringsstrategierna efter att ha redogjort för Ellströms modell över förändringsstrategier.

9.3.1 Kort beskrivning av fyra förändringsstrategier enligt Ellström

Ellström (1982) redovisar olika källor till sina strategier. Av dessa skall här bara huvudkällan, Chin och Benne (1969), nämnas. Ellströms modell kan sägas utgöras av en utbyggnad av typologi, som Chin och Benne föreslagit. I föreliggande avsnitt skall emellertid endast Ellströms version presenteras. I nedanstående referat följer jag nära Ellströms egen text med smärre förkortningar. Ellström skiljer på fyra förändringsstrategier:

Den empiriskt rationella strategin. Denna strategi kännetecknas av ett analytiskt, rationellt och teknologiskt sätt att lösa problem och en expert-relation till kunden, typexempel traditionell FoU-modell.

Den normativt reeduktiva strategin. Denna strategi kännetecknas av att den vill öka den problemlösande förmågan i klientsystemet, och den kan också inrikta sig på att utveckla mänskliga resurser i organisationer. Det är fråga om en samverkansrelation till klienten med maktindelning.

Den politiskt administrativa strategin. I denna strategi innebär förändringsprocessen konflikt, politisk strid, kompromisser, lagstiftning och fördelning av resurser. Makt är ett nyckelord. Förhållandet till klienten är politiskt präglat.

Den participativa självförnyande strategin. Denna strategi karakteriseras av:

- a. En decentraliserad, lokalt planerad förändringsprocess.
- b. Ett stort antal av organisationens medlemmar deltar i tillämpliga delar av eller i hela processen.
- c. Problemlösningssprocessen är politisk snarare än analytisk-rationell till sin natur, dvs baseras på socialt samspel, konflikt och köpslående mellan olika individer och undergrupper i organisationen.
- d. Förhållandet mellan deltagande parter i den planerade förändringsinsatsen karakteriseras av samarbete och ömsesidighet, dvs en slags dialogkommunikation.
- e. Förändringsprocessen genomförs vanligtvis som en del av eller med nära anknytning till den pågående arbetsprocessen i organisationen, vilket inte utesluter skapandet av nya strukturer inom organisationen eller ett utnyttjande av stöd och resurser utifrån.
- f. Målet med strategien är att skapa förmåga till kontinuerlig problemlösning och självförnyelse med ett fortlöpande ifrågasättande av kulturella antaganden och ideologier. Ellström talar här om en "make it happen"-attityd, karakteriserad av medvetna aktioner gentemot omgivningen med avsikt att omskapa den i en bestämd riktning.
- g. Filosofiskt implicerar strategin ett dialektiskt interaktionistiskt syn-

sätt beträffande vad som bestämmer mänskligt organiserat beteende. Det antas att individer, grupper och organisationer är i stånd att förändra de sociala och materiella villkor som bestämmer deras beteende och därför har möjligheter att styra detta beteende, dvs utöva självkontroll.

	The Mode of Social Problem Solving Involved in Processes of Planned Change and Innovation	
	Analytical- Rational	Political- Interactive
Noncollaborative (Expert Relationship)	1. The Empirical- Rational Strategy	3. The Political- Administrative Strategy
Collaborative	2. The Normative- Reeducative Strategy	4. The Participative Self-Regenerative Strategy

Fig 16. Strategier för planerad förändring och innovation: En typologi (efter Ellström, 1982, Table 1:A)

9.3.2 Strategier i "Norrköpingsprojektet"

De strategier, som använts i fallstudiens forsknings- och förändringsprojekt, skulle kunna formuleras på följande sätt (inklusive den förberedande kartläggningen i punkt a-c):

Förberedande kartläggning:

- a. Diagnosticera urskiljbara mål, intressenter, behov, ramar och resurser, beträffande de båda organisationerna. Metod: intervjuer, enkäter, dokument, genomgång och informella samtal.
- b. Definiera den egna rollen: Observatör, aktör, partipatör, länkpersion, dubbelt "medborgarskap" m m.
- c. Decentraliseringen: Analysera hinder respektive möjligheter.

Strategier:

- d. Bilda arbetsgrupper med delat ansvar, t.ex. deltagarstyrda:
 - med LiUB: U-sektorns arbetsgrupp
 - " Tvärgrupper NB - inretjänstpersonal
 - med FÖ: Bibliotekarie + lärargrupper
 - " Bibliotekarie + lärare + studerande + teknisk-administrativ personal

med FÖ: Bibliotekarie + lärare + handledare/kontaktpersoner
med prak- Bibliotekarie + kommunbibliotekarier + socialförvaltning +
tikkommu- yrkesverksamma fackligt/politiskt valda förskollärare
nen

med övrig Deltaga aktivt i GRUMF (gruppen för utbildningsmetodisk
lärarut- forskning).
bildning

e. Deltaga i (utöver ovanstående grupper) arbetsgrupper, budgetgrupper, utredningar, biblioteksforskningskurser och konferenser

f. Starta eller medverka i FoU-projekt tillsammans med olika grupper inom eller mellan de två organisationerna:

LiUB: Kartläggning av institutionsbiblioteken. Tillsammans med LiUB-personal (Klasson & Eriksson, 1980).

" Framställa en kommenterad bibliografi över ca 1000 böcker ur en 80-årig förskollärarutbildnings historia, Fröbel-Institutets bibliotek 1909-1949 (Klasson & Rudbeck, 1982).

" Seminarieverksamhet kring olika biblioteksfrågor.

LiUB/ Program för användarundervisning anpassat och utprövat i samarbete
FÖ med utbildningsinstitutioner (Klasson, Lantz & Nilsson, 1981, 1982).

" LÄSTIPS-projektet, litteraturinformation till praktikinstitutionerna (jfr Fig 14; Bbl, 1980; Förskolan, 1981; Klasson, 1979; LÄSTIPS, 1979-1982; Östnytt, 1981; slutrapport planerad 1984).

" Svensktrycksprojektet, kritisk analys av pliktexemplaren av svenskt tryck, Hcf (0-ca 8 år) som nytt moment i svenskundervisningen (Rapport under framställning vid FÖ).

" Massmarknadslitteratur som underlag för projekt kring påverkan osv (ingen formell rapportering).

" Kartläggning av AV-mediabestånd i praktikinstitutionerna och deras användning i förskola och förskollärarutbildning (ingen formell rapportering under projektperioden, 77-81).

" Utveckling till mediatek, start, lokalprogram, undervisningsformer m m.

Idén är att inte enbart vara kunskapsförmedlande utan även kunskapsproducerande och medverka till förändringar och förbättringar i de båda organisationerna. Processen skall ligga nära anpassad till övriga arbetsuppgifter för att på ett smidigt sätt få med personalen i de nya arbetsuppgifter som kan komma att aktualiseras.

g. Kaffepausstrategi. Alla formella och informella tillfällen när folk träffas används som informationstillfällen och marknadsföringstillfällen för projektets idéer.

h. Interaktion och samarbete också genom att deltaga i planeringar, arbetsgrupper, undervisning m m. Nya moment diskuteras fram med respektive grupper.

Bibliotekarien fungerar också som länkare mellan FÖ och andra forskare/forskarorganisationer. Gästföreläsare anskaffas, litteratur och kontakter

förmedlas. Nya moment skall bli självgående efter en tid. Projektverksamheter och andra aktiviteter syftar till att skapa större medvetenhet om det omgivande samhället och organisationernas roller i detta samhälle. Verksamheten syftar vidare till att skapa tilltro, till möjligheten att förändra och förbättra miljö och samhälle genom gemensamma ansträngningar och med fullt utnyttjande av de medverkandes mänskliga resurser.

9.3.3 Jämförelse mellan Ellströms strategier och strategier använda i "Norrköpingsprojektet"

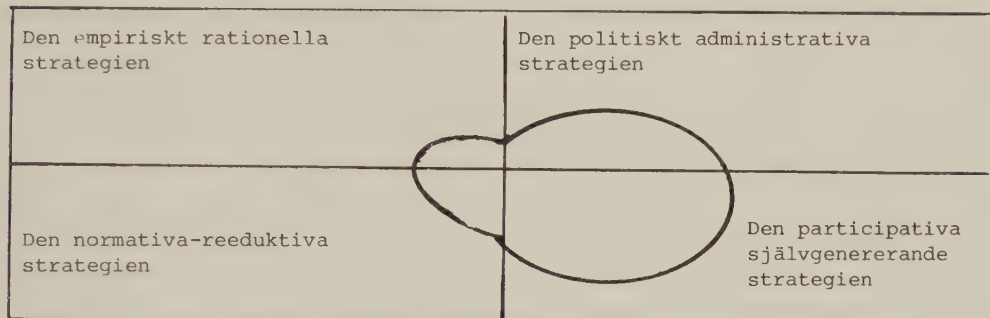

Fig 17. Norrköpingsprojektet och strategier i relation till FÖ

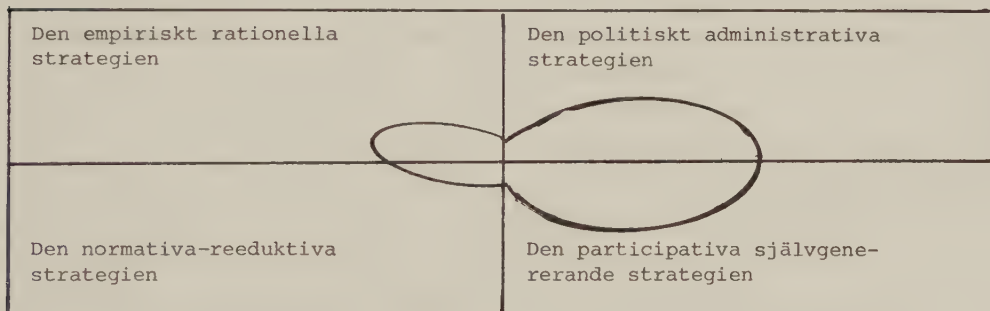

Fig 18. Norrköpingsprojektet och strategier i relation till LiUB

Ellström framhåller, att för varje förändringsmodell passar en strategi bättre än de övriga, även om teoretiska idealkombinationer i praktiken kan komma att ersättas med andra varianter. "Norrköpingsprojektets" förändringsstrategier i relation till de olika organisationerna överlappar varandra till en del, men det finns även klara skillnader beroende på organisationernas olikartade karaktär och historia.

En förändringsmodell som helt passar in på båda organisationerna förefaller inte realistisk.

Enligt modellen skulle LiUB utsättas för en strategi med inslag av den empiriskt rationella varianten, men kanske främst av den participativa självgenererande varianten och något lite av de två övriga.

FÖ skulle däremot huvudsakligen utsättas för den normativa reedukativa respektive den politiskt administrativa och den participativa självgenererande strategin.

I själva verket har de medvetna strategier som tillämpats ofta kunnat placeras i den participativa självgenererande strategien. Omedvetet eller som följd av det dagliga arbetet har förmodligen övriga strategier tillämpats i viss mån, men i Norrköpingsprojektet spelar de troligen en underordnad roll. Vad som skulle kunna hänföras till de övriga strategierna är kanske t ex de delmoment i projekten, där bibliotekarien/förändringsagenten styr och driver verksamheten i högre grad än en participativ självgenererande strategi torde tillåta.

9.4 Förändras förändringsagenten?

En förändringsagent av länkmodell i den version "Norrköpingsprojektet" kreerat utsätter sig även själv för förändringskrafter i den "klämställning" man intar mellan två organisationer med oliklydande krav och förväntningar. Eftersom deltagandet i processen måste vara intensivt i alla turer, i framgång och bakslag, med starka emotionella krafter inblandade, går man inte opåverkad in och ut under projektets gång. Man är insider eller outsider i varierande situationer, och det geografiska och kanske det psykologiska avståndet till den organisation man just då inte befinner sig i skapar stress-situationer och lojalitetskonflikter, som man måste lösa på ett kreativt sätt. Upplevelse av erkännande, av tillhörighet betyder mycket, samtidigt som kraven på rättvis service och beredvillighet att ställa upp med lika stora personsatsningar på alla grupper och individer är ett ovillkorligt "måste". Werdelin (1977, s 211) tar upp en hel rad faktorer som kan binda en projektledare, målen, ramar, den existerande situationen, de värdesystem man accepterar osv. Han rekommenderar en evaluerare som kan gå in och bidra med sina synpunkter.

Targama (1981, s 23) ger en lista på tänkbara rollinnehavare i ett utvecklingsprojekt: Initiativtagare, resurstilldelare, drivande kraft, projektadministratör, projektdeltagare utsatt för förändringar, katalysator, specialist.

I tillämpliga delar kan bibliotekarien/förändringsagenten i Norrköpingsprojektet sägas ha spelat flertalet roller i Targamas version. Av Werdelins idé om en evaluerare finns endast ansatser i olika delmoment av förändrings-

arbetet. Däremot finns en hel del dokument av arbetskaraktär som använts vid senare beskrivningar av projektet. Jag inser att det krävs en del mod att ändå hävda, att jag själv är nöjd med hur projektet har rört sig framåt. Men med Halldéns (1980, s 134-135) definition av "självförtroende" (som innefattar insikt om vad man klarar men också vad man inte klarar, en känslomässig "trygghet beträffande det egna kunnandet, acceptering av oförmågan och lugn när det gäller talanger och brister som ännu ej fått framträda") ser jag det så, att vill man något, har man en nyfikenhet inför förhållanden och möjligheter, får man inte tveka alltför harhjärtat. Har man ingen flöjt, så får man vissla!

9.5 Vad gör vi åt framtiden - om vi har den?

Jag har försökt med hjälp av litteraturstudien ge några framtidsbilder för biblioteken. Extremerna sönderfaller i en högteknologiserad kultur, med nätverk, informationsbärare, datorer, multinationella tjänster och ägandeförhållanden, fattiga och rika osv, respektive en kultur lik vår egen, med mjukteknologi, lokala enheter, pedagogiskt kunnig personal med djupa samarbetskontakter in i kundgrupperna och ett jämställt delat ansvar för informationsförsörjningen. Hur framtiden kommer att se ut, vet vi inte, men en blandning av bilderna kan förutses. Vilka komponenter man väljer i Högskolebibliotekens strategier för att möta framtiden blir avgörande för om bibliotekarieyrket kommer att finnas kvar, om de små i högskolan får bra biblioteksresurser, om arbetsmiljö tar hänsyn till personalens livsförhållanden (Stjernberg, 1977) och behov av livskvalitet.

Kock (1981) ger i en konferensrapport en beskrivning av en "rörelse", QWL (Quality of Working Life). QWL är en sammankoppling av en europeisk gren som utgått från alienation bland arbetare och strukturell förändring i företagen och en nordamerikansk som utgått från arbetsutvidgning. Det är fråga om ett "brett filosofiskt begrepp med humanistiska värderingsnormer". Man visar engagemang i frågor kring arbetsrelationer, förändring av organisationskulturen, kvalitativa aspekter och självförverkligande, socialt stöd och socialt ansvar. QWL är en långsiktig process. Man betonar participation, utveckling och arbetarens inflytande på sin arbetsmiljö.

Thorsrud och Emery (1969, s 27) skrev i en rapportering från försök med självstyrande grupper om svårigheten att marknadsföra idéer om arbetsorganisation. De påpekar:

"Problemet för företagsledarna blir uppenbarligen svårare än när man skall köpa nya maskintyper. Vid sådana tillfällen har man för det mesta tekniska beskrivningar av objektiva egenskaper hos maskinen och man kan förutse hur den skall passa in i tillverkningen innan man köper den."

I fråga om program för biblioteken kring social organisation och arbetsutformning måste dessa omsättas i praktiskt handlande i en miljö med verkliga människor för att vi skall kunna se och uppleva genom egna erfarenheter vad teorierna var värda.

I processen som syftar till att utforma framtidssamhällets arbetsmiljöer måste bibliotekspersonalen själv se till att få vara med och inte överlåta planerandet på grupper utanför de egna enheterna utan kräva ett jämställt partnerskap i utvecklingsarbetet. Ett sätt att påverka utvecklingen är att medverka i biblioteksforskning inifrån biblioteksorganisationerna med bibliotekspersonal som forskare och verksamhetsutvecklare. Ett annat sätt är att dra in kundorganisationernas forskare i verksamhetsutvecklingen. En förutsättning för en sådan utveckling är, att bibliotekarieyrket utvecklas i forskningshänseende, och att tjänster inrättas som tillgodoser bibliotekens behov av biblioteksforskning. I dag finns i Sverige ingen formell forskarutbildning för bibliotekarier, inga professorer, ingen forskningsinstitution, enbart mindre försök att starta biblioteksforskningsinstitutioner, varav inget dock ännu är att betrakta som annat än försöksprojekt (INFORSK och LIBLAB). Men vi behöver även en större medvetenhet hos bibliotekens personal, att deras erfarenheter och kompetens är lika viktig för biblioteksforskningens framtid, och vi behöver skapa intresse för participatoriska aktionsforskningsprojekt, i vilka teori och praktik kan nå fruktbara resultat.

University Libraries in Change

From Autonomous Cultural Institutes to Local Service Establishments, with Special Focus on Libraries Serving Departments of Pre-School Teacher Training

(Summary)

The aim of my research has been to produce increased knowledge about university libraries and the university librarian's situation in Sweden, especially since the latest university reform, H-77. An integral part of my work has been a search for knowledge leading to an understanding of the present situation. For this purpose I have consulted historical, contemporary and futures research literature. Literature on work environment, organizations and organizational culture has also contributed with information of interest.

I have confined my researches to a close study of a small section of the university library as illuminating a library's development since the new university reform. I have chosen library units which have served the interests of pre-school teacher training since H-77.

University Reform, H-77

What has H-77 signified for the university libraries? H-77 introduced, above all, two big innovations which were to influence the organization and activity of the libraries. These were decentralization and new university courses.

Decentralization. H-77 meant that the local universities had to take over decision-making and management even in areas which, earlier, had been centrally controlled by the Swedish National Board of Universities and Colleges. Now university libraries came to be considered service institutes, and the local university authorities had the right to establish such institutes.

New university courses. The H-77 reform also meant that a number of study programmes which earlier had been outside the jurisdiction of the university, were incorporated into the local university organization as from July 1st, 1977. This, in turn, actualized new goals and duties for the newly established

library units.

The Linköping Model

In Linköping a highly decentralized library system had been built up right from the inception of the university, and this system was in harmony with the thoughts in H-77. Linköping University's library, LiUB, consisted, in 1977, of five units, each limited to specific subjects and created in direct relation to specific customers. On July 1st, 1977 two units were added in connection with the introduction of teacher training into the university curriculum. These units had a somewhat different profile in the new university. At first they differed considerably from the carefully designed Linköping model.

Neither the Linköping model nor the introduction of new units into the university libraries were made objects for research studies. Here, then, was a new field of research.

Methods

In order to carry out my research work, to illuminate and provide information about libraries and librarians in the new university, I have used the following methods:

- o A theoretical study of the research literature and the official documents dealing with the widespread fields which are related to my research topic.
- o A case study of the processes of change at the Linköping University branch library in Norrköping (NB).
- o An interview study made on a stratified random sample of pre-school education courses and the corresponding library units, some years after the introduction of the university reform H-77

In the literature study my intentions have been to give a picture of the development of university libraries, and the shaping of the university librarian's role both in the past, the present and the future. Part of this picture is a description of libraries as organizations with a specific work environment in which there is an everincreasing degree of computerization.

The case study is designed to describe and interpret local changes and implementation as they developed during the building of a decentralized university branch library, starting with H-77, and the Linköping model. Characteristic of these changes was an action-directed course of events, with heavy involvement in the customer organization, and with the librarian partly working as a change agent or a link agent. The librarian's role includes both close co-operation with the customers, and the acceptance of the

idea that people, both men and women, in interplay, participate with feelings, attitudes and values.

The interview study is intended as a comparison between selected libraries, with customers similar to those in the case study. In the interview study I have primarily concentrated on an interpretation of goals for H-77, and examined how these goals have influenced the development of activities.

Research Aims

In describing the research approach, I have given a summary of action-related research traditions in relation to some key concepts: The researcher's role, basis of personal values, the research process, feedback of knowledge to the actors and the authorities, historical perspectives, etc. During the past few years there has been an increasingly clearer delimitation of the research traditions. Perhaps we can speak of a new paradigm, as Reason and Rowan (1981) have done, in their book "Human inquiry: A sourcebook of new paradigm research". I have chosen to characterize my research as action-related research with participatory features. Some of its characteristics are the following:

- o I have carried out research studies and organization development simultaneously. The former is intended to describe, interpret, evaluate and explain the latter.
- o I have attempted to place my research studies in the historical development process and in relation to the surrounding community.
- o I have emphasized political and ideological implications, partly by analyzing political goals in the community in relation to changes, partly by accepting the fact that my own attitudes and interpretation of goals, as well as those of other actors in the changing field, must be accepted as influencing factors.
- o My attitude is built, in the first place, on a desire to associate myself with the disadvantaged and underprivileged in the new university. I have defined groups as disadvantaged only in the sense that they have but recently been incorporated into a research community in which education and research competence are highly respected, and where they are weak in comparison with traditional standards of university education. The greater educational burden these teachers bear is emphasized if it is reckoned in terms of weekly hours, as the persons I interviewed have done. Material advantages, e.g. access to large, fine research libraries and librarians, have been denied them to a greater extent than to teachers and students in other spheres of educational activity at universities.

The library staff, my colleagues, who have participated in the implementation of the university reforms, can scarcely be regarded as under-privileged in the real sense of the word. However, and strange to say, this group of staff members is hardly ever mentioned in official documents about the university. They deserve, in my opinion, to be acknowledged, as they are engaged actively, in their daily work, in promoting research and education at the university. I have considered it my duty to contribute to an increased educational and research competence among the actors and, indirectly, to liberate teaching resources with the aid of library services in the interests of teacher in-service training. I have also laid emphasis on decentralization goals in the H-77 reform.

- o I have, with the Linköping model as my point of departure, emphasized a strong integration of librarian and researcher in the participating groups. I have played an active part as both actor (in action research) and participant. I have not been a passive observer, but an active member of the groups the research work has comprised.
- o Involvement implies that all the actors, including the researcher, have participated with all their competence and experience; and that the development which the process has, hopefully, achieved has to the same extent, affected the researcher as well as the other members of the team.
- o The result, in terms of thoughts, ideas, proposals for new teaching phases, information and reports, have been continuously sent back to the decision-maker for measures, and to the concerned parties for information. New evaluations and points of view have been received and introduced into the educational processes, measures have been taken, and course directions have been formed anew.
- o The goals for these activities may be seen as coming primarily from outside, from H-77. But they may also be seen as coming from within, as interpretations of goals expressed by internal organizations and groups taking part in the change processes. To this must be added newly created goals related to extensions of the boundaries of the old university system.
- o Yet another factor which may have been of importance for research studies in that the profession of libraries as well as the professions of pre-school teachers and pre-school teacher trainers (the latter with strong predominance of methodology teachers), are all professions dominated by women. Moreover, I, the librarian/researcher, am myself

a woman. When I say that my experience have been useful for research and change processes, even the fact of my sex must be taken into consideration.

Thus I have tried to illuminate my research subject from different perspectives, both on the macro- and micro-levels. My own subjective experiences and interpretations have been met by interpretations from colleagues and others involved in similar researches. Out of our joint findings a picture has emerged which I hope presents a fairly full and balanced portrait of the university library in change.

Case studies are always subjective, in the sense that they present one single picture, perhaps only one single person's picture, of a course of events. In my case, moreover, I have myself been in the centre of change and have had a relatively big influence in the formation of activity development. What then, are my case-study data worth?

Literature on the subject is full of descriptions of progressive activities in different types of institutes and organizations. These activities are, to a large extent, carried out by outside researchers who enter organizations, make their observations, possibly take part in activities for a limited period, and then disappear with the data they have collected to some other place, to analyze the data and report on their findings. At this point the organization is no longer of interest for the researcher except in the form of tables and graphs, or as compilations collecting in piles on desks.

Case studies from within the organization by people who are both researchers and involved in progressive activities, are less common. Such studies provide a unique possibility of mapping out and interpreting facts without a "translation phase", which involves a filtering of reality between researcher and those involved in the activities. A "translation phase" can always lead to wrong translations. At the same time, the subjective element increases. I have tried, in my thesis, to solve the problem of the reader's uncertainty as to whether my interpretation is something which only concerns me personally or whether it has some fresh knowledge to contribute to other progressive activities and to researches, in various ways.

I have consequently, over and above my own experiences, based my work on a series of documents and data of different kinds, such as interviews, inquiries, memoranda, minutes and reports. I have also provided a key to interpretation in the form of a short biography and a description of basic values. Thus my points of departure have been presented for critical consideration. Personally, I also feel that case studies over a long period

of time - in my case, four years - provide greater possibilities of giving a deeper, richer, and less rigid picture of a developing course of events than observations on a few separate occasions can do.

Berg (1979), in his doctoral thesis, reviews the literature which deals with the importance of feelings and relations in organizations. He exemplifies his theses by presenting a case study. The gist of his findings seems to be that feelings and relations pertain to or are themselves the most important band between persons within the social system of which an organization is composed. Relations take time, however, to establish, and to be able to understand and interpret the presence of feelings among the members of an organization, it can be a distinct advantage to be a natural member of the organization over a long period of time. Then one observes what would otherwise seem to be inexplicable phenomena, such as how some people imbibe positive or negative feelings in the organization, function as likely persons to pick on, as charismatic leaders, or as lightning-conductors in conflict situations. These are factors that would probably go unnoticed during shorter period of contact with the organization. Besides, I wish to maintain that changes and developments do take time.

In the same way, the role of researcher can both be facilitated and made more difficult by the fact that the researcher becomes a participant in a social relation pattern. He/she exposes himself/herself and others to feelings which also affect personal development. A researcher can be involved in clashes or be creating pathways. Information of a confidential character, of interest for research studies, may or may not be handed out. Loyalty among colleagues on different levels and in both organizations, endangers the cause of openness. Power play and group action force one to make stands which adventure the possibility of holding all channels of information open.

I have been part of this relation pattern which distinguishes both organizations. I have also been a part of the research community. Expectations and demands in the different groups and sub-cultures have not always been compatible. On the occasions on which I have had to take sides, I have tried to identify myself fully with the disadvantaged. This is part of my attitude in general. My search for knowledge has gone, all the time, hand in hand with an action programme. In doing so, I have desired to change and improve the whole educational system from the pre-school stage up to university level, with improvements concerning students, teachers, teacher tutors and researchers. It is also important that library staff should move towards a future in which their knowledge, experience, and means of personal expression could be used in an interplay which would

include the entire individual with his or her attitudes, feelings and evaluations.

Library Development in the H-77 Reform: The Changing but Invisible Library

The library of the future or its counterpart has, in research literature, been presented in a series of contradictory pictures, as an organization with advanced technology and networks to other nations, or as an organization without filed documents or information on-line. Library staff have been presented as technically advanced specialists or as persons absorbed by routine duties in front of computer screens. Another picture shows library staff working in small local groups with soft technology. A third picture presents them working, to a great extent, precisely as they had done earlier. The swift growth of information, economic uncertainties, new demands for competence in future professions, the customers' changed objectives and changed working methods, changing structures in the university - a series of factors make the picture of the future uncertain. What we do see is how libraries have tried to accommodate to changes or found themselves impelled to move in step with developments that took place before and after H-77.

If we stop for a moment to consider the analysis of the research literature about the growth of university libraries, and try to see a pattern, we can, among other things, note the changes from cultural and educational institutes dominated by the humanities to local service units with increasingly computerized activities, from local document collecting to information networks of international character. From having collected, handled and filed documents, the libraries have, more and more, gone over to supplying information bits which disappear the minute they leave the library with the customer.

Even if parts of the earlier library functions subsist (many university libraries are occupied chiefly or in part, even now, with the traditional library duties), technology has occasioned a minor revolution. Among other things, technical and scientific research traditions and points of view have come to the fore. Economic ideas about marketing of different kinds as, for instance, interactive marketing, have influenced opinions about libraries. Perhaps the earlier immobility of the library system, which some of those whom I have interviewed pointed out for me, has forced a reversal of tactics towards a technically rational perspective for the development of the libraries. In investigation after investigation it has been emphasized that the solution to library problems of today is a swift and all-embracing computerization. Possibly the pendulum is about to swing from primarily large centralized systems to a combination of local and

national networks of bases. The necessity of being a part of international networks has not diminished. One can imagine what would happen if one did not keep up with developments. One would most certainly belong to the have-nots in the field of information maintenance. Access to data/computer bases is becoming increasingly important, not the least because many earlier printed bibliographies, etc., are now only available on-line.

Librarians, too, have changed, from being educated chiefly in the humanities to becoming persons with an interdisciplinary mixture of competence extending to most of the faculties. More and more engineers, systems analysts, computer scientists and information specialists enter information maintenance professions, e.g. in the libraries. Professional technical competence has also increased among the library staff, while those who have postgraduate studies behind them, have diminished in numbers. In our interview study we did not find people with postgraduate studies in leading positions in all the libraries; they were rather conspicuous by their absence.

In spite of the outwardly rather dramatic changes introduced by H-77, the university libraries are almost never mentioned in official documents concerning university reforms. Goals for libraries seem actually rather unclear. The only thing the persons I interviewed could agree upon was the focus on service, but even here their opinions of what service should be varied greatly. There was general agreement, however, as to the importance of the professional role.

The Librarian - a Link between Partial Cultures?

Linköping University Library, LiUB, and The Institute for Preschool Teacher Education, FÖ, as sub-cultures in the university organization, are surrounded by different types of organizational cultures. I have chosen to describe the role played by the librarian as a link role associated with organizational literature concerning persons on the "middle level" in firms and other organizations (ch. 4).

Characteristic of this role is that the librarian is confronted by the demand to create good contacts and a climate which facilitates the passage of information within and between the respective organizations. The librarian, in his/her link role, is expected also to work actively to remove hindrances/obstacles in communications of, for example, linguistic, emotional, physical, psychological or geographical character (see Havelock, 1975 and Havelock & Havelock, 1975). Has, then, the link idea been fruitful as an explanatory model? I think so. The case study provides examples of how important it is to have good contacts in all directions. Perhaps it also illustrates how

inhibiting clashes or conflicting situations can be for contacts and understanding.

The model has also clarified how important it is to be familiar with the different organizational set-ups. At the same time, paradoxically enough, this often leads to difficulties. It is, indeed, not as easy as it seems, to change from one organization to another. One gets into situations where one has to choose sides, make a stand for certain lines of action, etc., if one is to be considered trustworthy. One encounters singular features in the sub-cultures which one must adjust to or find ways of changing. One exposes organizational myths which one is forced to use or abandon. One must also realize that a person who plays a link role may be regarded as a menace to harmonious relations, and a threat to previously valid myths, working methods, professional codes, and even the more or less hierarchical system itself.

The link role implies also moments of estrangement, and experience of organizations and persons who may be out of step. It is a position without the security assured to those who have their roots in one place. In harmonious situations, however, one shares a spirit of mutual understanding regarding environmental conditions, questions of premises, equipment, etc. One accepts collective statements, makes common cause in matters of action, and shares a positive emotional climate. There is, then, a strong relation between the person one is or wishes to be, and the person one appears to be to others.

A link role carries with it, on the one hand, demands for service, and on the other hand demands for professional ethics. Professional ethics emphasize objectivity, a role that may be reinforced as a defence against a one-sided interpretation of a woman's role as being one of service and conservation only. The link role calls for independence, an ability to show that an active role, with a high degree of competence in the execution of duties, does not necessarily imply an invisible personality.

Three Models for a Librarian's Role

Can one function as librarian in the new university without basic views on education, and opinions about activities as being guided, not only by economic considerations and practical library routine, but also of what I should like to call care? Three models can be named. They are:

The marketing model. The customer interprets what university goals are and decides what he or she wants in his or her special field. The library carries out his/her requests. The library markets its services and the

customer "buys" them. Ideological, political, and other personal values which may motivate the librarian's conduct, are irrelevant as they are not supposed to interfere with customer communication. It is, then, perhaps possible to consider the customer as subject and the librarian as object. This can result in fragmentation of activities.

The guardian model. The librarian regards his/her role as that of a champion of good research, good book habits, aesthetics, and literature with the status of classics. The librarian presupposes that there is a generally-shared opinion about what good literature and good research are. The librarian is subject and the customer is object.

The participatory or interplay model. This model is a form of dialogue model. The librarian and the customer regard their collaboration as an equal partnership in which all the knowledge and experience of both parties is made use of. The librarian, as a responsible civil servant, must keep in mind university goals, at the same time admitting of personal evaluations, ideologies, etc. as factors influencing action. Both librarian and customer regard themselves as subject.

Today all the models are probably in use, either in their pure forms or in the form of mixed models. Which of these models are going to disappear, and which will survive in the society of the future?

Agents of change in the link model, in the version the research project has created, are themselves exposed to changing forces, clamped as they are between two organizations with different demands and expectations. As participation must be intense in all directions, both in success and in failure, with strong emotional forces involved, change agents are influenced, both outwardly and inwardly, during the course of a project. They are insiders or outsiders in different situations; and the geographical and possibly even the psychological distance to the organization they do not belong to at any given moment, creates stress situations and conflict of loyalties which must be solved in a creative way. The sense of belonging means a great deal. At the same time, the demand for impartial service and willingness to participate with the same personal resources and commitments for all groups and individuals, is an unconditional "must".

Libraries as Anarchistic Organizations and the Participatory Self-Renewal Strategies

In order to illuminate the characteristics of the university libraries and the university departments studied as organizations as well as the types of change strategies that would seem applicable, I have tried to utilize

some conceptual models presented by Ellström (1982).

While it is not possible to characterize the organizations exclusively as fitting a specific type, nevertheless, the major library organization seems best to fit the anarchistic model and the pre-school teacher education the social-system model.

The anarchist model is characterized by a loose connection between the different parts of the organization, by indefinite goals, and only a vague understanding among members of organizational processes and resulting products. Opportunities for solving problems may be likened to garbage cans in which various solutions and problems are dumped by the participants. What emerges in the way of solutions of problems and decision making are largely decided by chance events.

To the social system model a change strategy could be applied, having as its goal an increase of the problem-solving ability of the organization, and the development of human resources. This takes the form of a joint-action relationship to the client, with a consequent division of power.

To the anarchist model could be coupled a change strategy which is called the participatory self-renewing strategy. This strategy is characterized, among other things, by the fact that the change process is locally anchored, and based on social interplay, conflict, and bargaining between individuals and subgroups within the organizational structure. Thus there exists a reciprocity in the change processes, a form of dialogue communication.

Changes in the case study were meant to be carried through in close connection with the work processes in the organization and to be directed towards creating the ability to continuous problem-solving and self-renewal, with a continuous questioning of cultural assumptions and ideologies. They were intended to include deliberate actions towards the environment in order to recreate it in a definite direction. My research project studies changes in two completely different organizations; hence their strategies cannot entirely coincide.

The strategy which dominates in the case study is the participatory self-renewal strategy. The dominating features are the creation of and the participation in study groups, work groups, R&D projects, and other forms of integrated cooperation with participatory elements and a strong action-directed activity development, together with interest groups spread out over a wide area of the surrounding community.

Future Perspectives

I have attempted, with the help of research literature to give a picture of the future of the university libraries. One vision contains a highly

developed technology with networks, information carriers, computers, multinational services and wide discrepancies between "the haves" and "the have-nots". Another vision is characterized by soft technology, local units, pedagogically knowledgeable staff with close contacts with the customers with whom they share equal responsibility for information maintenance.

What the future is going to be we cannot foresee, but a varied picture can be anticipated. What components are chosen as university library strategies to face the future, will be decisive for a number of questions such as whether the profession of librarian will remain alive, whether the disadvantaged in the university are to have good library resources, and whether one will take into account the quality of the atmosphere in which library personnel live and work.

Library staff must see to it that they are included in the processes which aim at shaping the work environment of the future community. They must not hand over all planning to groups outside their own units; and they must demand an equal share in the work of development. One way of influencing developments is to participate in library research from within the library organizations, with library staff as researchers and actors. Another way of doing this is to include researchers from the customer organizations in actions.

A condition for such a development is that the profession of librarian is developed with an eye to research; and that posts are created which satisfy the needs of library research. Today, in Sweden, there are no formal postgraduate studies for librarians, no professorship in the subject, no research institutes in the real sense of the word. INFORSK (information researchers) and LibLab (The Laboratory for Library and Information Research) are but a first modest attempt at establishing research institutes for librarians. There is also a need of a greater awareness on the part of library personnel that their experience and competence are important for the future of library research. Above all, we need to create an interest for participatory action research projects, in which theory and practice together can attain fruitful results.

Referenser

DEL 1: BÖCKER, RAPPORTER, TIDSKRIFTSARTIKLAR

- Aaron, S. & Mann, E. The media supervisor as an agent of change. Drexel Library Quarterly, 1977, 13(2), 3.
- Abrahamsson, B. Organisationsteori. Om byråkrati, administration och självstyre. Stockholm: Gebers, 1975.
- Abrahamsson, B. & Swedner, H. Organisationsteori och aktionsforskning. I: Sandberg, Å. (Red.) Utredning och förändring i förvaltningen. Stockholm: Liber, 1979. Ss. 93-143.
- Alvesson, M. Organisationsteori och teknokratiskt medvetande - en kritisk studie om rationalitet, ideologi och förutsättningarna för arbetslivets humanisering. Stockholm: Natur & Kultur, 1983.
- Andersson, B.-E. Utvecklingsekologi. En teoretisk referensram till studiet av mänsklig utveckling. (Fast-projektet, 15.) Institutionen för pedagogik, Rapport (Stockholm: Högskolan för lärarutbildning), Nr 1, 1982.
- André-Eklund, S. Vilken frihet ger friheten? En studie av ett deltagarstyrt utvecklingsarbete i gymnasieskolan. (Linköping Studies in Education: Dissertations, No. 19.) Linköping: Pedagogiska institutionen, 1983.
- Antonsson, B. Biblioteksutbildning för innehavare av doktorsexamen och motsvarande kompetens. UHÄ-rapport, 1984:2.
- Arbetsmiljölagen. Stockholm: LO, 1978.
- Argyris, C. Personality and organization. New York: Harper, 1957.
- Arsulich, M. The school librarian in performance based education. Washington, DC: U.S. Department of Health, Education and Welfare, 1978. (ED 158747)
- Asklings, B. m.fl. Introduktionsperioden i förskollärarutbildningen. UHÄ-rapport, 1977:13.
- Asklings, B. Utbildningsplanering i en lärarutbildning. En studie av läroplansarbete i den decentraliserade högskolan. (Studies in Education and Psychology, 12.) Stockholm: Institutionen för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning, 1983.
- Aspelin, G. Tankens vägar. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1958.
- Asplund, J. Teorier om framtiden. Stockholm: Liber, 1979.

- Bagger, H. Friedrich Froebel. Ett livsbillede. Koebenhavn: Aschehough, 1916.
- Bagger, H. Smaabørnslærarinden i børnehaven. København: u.å. (Småtryck utan förlagsuppgift och årsangivelse, men utkommen på 1880-talet.)
- Barber, B. Some problems in the sociology of the professions. Daedalus, 1963, 92(4), 699.
- Barlby, F. Børnebogen i klassekampen. København: Tiderne skrifter, 1975.
- Baude, H. Linköpings högskolas bibliotek - LiUB. Nuläge och framtidsperspektiv. Tidskrift för dokumentation, 1972, 28(2), 34-36. (a)
- Baude, H. "Linköpingsmodellen". Bibliotekariesamfundet meddelar, 1972, 2, 3-5. (b)
- Baude, H. Libris i verkligheten. Försök i Linköping. Bbl, 1975, 60(14), 258-260.
- Baude, H., Hallberg, H.P. & Sträng, A. Universitetsbibliotek under uppbyggnad. Linköpings universitetsbibliotek publikation, Nr 1, 1974.
- Beckman, S. Kärlek på tjänstetid. Om amatörer och professionella inom vården. (Arbetslivscentrum, rapport, Nr 17.) Stockholm: Arbetslivscentrum, 1981.
- Bell, D. The coming of post-industrial society. A venture of social forecasting. New York: Basic Books, 1973.
- Bengtsson, G. Forskning för förändring. Om metoder och förutsättningar för handlingsinriktad forskning i arbetslivet. (Arbetslivscentrum, rapport, Nr 20.) Stockholm: Arbetslivscentrum, 1981.
- Bengtsson, M. & Hjern, B. Sociologisk uppslagsbok. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1973.
- Bennis, W. et al. The planning of change. (2nd ed.) New York: Holt, 1969.
- Berg, G. Skolan som organisation. En analys av skolans organisatoriska struktur i ett förändringsperspektiv. (Uppsala Studies in Education, 15.) Uppsala: Pedagogiska institutionen, 1981.
- Berg, P.-O. Emotional structures in organizations: A study of the process of change in a Swedish company. Lund: Studentlitteratur, 1979.
- Bergendal, G. & Sundgren, M. Mål för högre utbildning. U 68-debatt, 1969.
- Berger, P. & Luckmann, T. The social construction of reality. Harmondsworth: Penguin, 1971.
- Berglind, H. & Pettersson, U. Omsorg som yrke eller omsorg om yrket. (Framtidsstudien Omsorgen i samhället.) Stockholm: Sekretariatet för framtidsstudier, 1980.
- Bivins Noerr, K. & Noerr, P. Report on the impact of new technology in libraries. London: Noerr & Noerr, 1982.
- Bjerstedt, Å., Fritzell, C. & Wikén, P. Mål, verklighet och framtidsberedskap inom sju lärarutbildningssektorer ur administrations-, lärar- och studerandeperspektiv. En intervjudokumentation. Pedagogisk-psykologiska problem (Malmö: Lärarhögskolan), Nr 418, 1983.
- Bjurström, E. Kulturproduktion och medvetandeformer. I: Hannerz, U., Liljeström, R. & Löfgren, O. (Red.) Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys. Angered: Akademilitteratur, 1982. Ss. 156-172.
- Bjurwill, C. Vad menas med framtidsberedskap? Associationer och preciseringar. Pedagogiska protokoll som diskussionsunderlag. (1) Särtryck och småtryck (Malmö: Lärarhögskolan), Nr 378, 1981.

- Braverman, H. Arbete och monopolkapital. Arbetets degradering i det tjugonde århundradet. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1977.
- Breivik, P.S. Leadership, management, and the teaching library. Library Journal, 1978, 15, 2054-2048.
- Brown, D. & Tandon, R. The ideology and political economy of inquiry: Action research and participatory research. (Paper written for The Journal of Applied Behavioral Science.) Boston: Institute for Development Research, 1983.
- Brown, L.D. & Kaplan, R.E. Participatory research in a factory. In: Reason, P. & Rowan, J. (Eds.) Human inquiry. London: Wiley, 1981. Pp. 303-314.
- Brunander, L. Griptången. Hur organisationer påverkar människan. Malmö: Rabén & Sjögren, 1979.
- Burns, T. & Stalker, G.M. The management of innovation. London: Tavistock Publications, 1961.
- Callaway, H. Women's perspectives: Research as a re-vision. In: Reason, P. & Rowan, J. (Eds.) Human inquiry. London: Wiley, 1981. Pp. 457-471.
- Carlson, R.O. Adoption of educational innovations. Eugene, OR: University of Oregon, 1965.
- Carlsson, B. Två utvecklingsprojekt. En redovisning av arbetet att profilera verksamheten vid en nystartad svensk högskola. (Studia psychologica et paedagogica, Series altera XLVII.) Lund: Gleerup, 1979.
- Carroll, L. Project knowledge 2000. Assessment of changing objectives in research libraries. Chicago, IL, 1974. (ED 129258)
- The changing role of the library on the junior college campus - a case-study at the M.T. San Jacinto College. A research paper presented to dr Blauer Johnson, 1967-03-29. (ED 012185)
- Chin, R. & Benne, K.D. General strategies for effecting changes in human systems. In: Bennis, W.C., Benne, K.D. & Chin, R. (Eds.) The planning of change. (2nd ed.) New York: Holt, 1969. Pp. 22-45.
- Cohen, M.D. & March, J.G. Leadership and ambiguity: The American college president. New York: McGraw-Hill, 1974.
- Cohen, M.D., March, J.G. & Olsen, J.P. A garbage can model of organizational choice. Administrative Science Quarterly, 1972, 17, 1-25.
- Coleman, J., Katz, E. & Menzel, H. Medical innovation: A diffusion study. New York: Bobbs-Merrill, 1966.
- Collier, J. United States Indian administration as a laboratory of ethnic relations. Social Research, 1945, 12, 275-276.
- Connerton, P. Introduction. In: Connerton, P. Critical sociology. Harmondsworth: Penguin, 1978. Pp. 11-39.
- Cooney, J. Response. In: Bonn, G.S. & Faibisoff, S. (Eds.) Changing times, changing libraries. Urbana, IL: University of Illinois, Urbana Graduate School of Library Science, 1978. Pp. 70-80. (ED 183139)
- Dahlerup, P. Børnlitteratur. Samfund. København: Munksgaard, 1972.
- Dahlström, E. Forskare och praktiker i kunskapsutvecklingen om samhället. Forskning om utbildning, 1977, 4(1), 6-12.
- Dahlström, E. Kan sociologin förtöja litteraturanalysen? I: Hannerz, U., Liljeström, R. & Löfgren, O. (Red.) Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys. Angered: Akademiförlaget, 1982. Ss. 141-155.

- Dahrendorf, R. Homo sociologicus. Uppsala: Argos, 1971.
- Danborg, T. Utvärdering och utveckling av Linköpings universitetsbibliotek. En diskussionspromemoria 1979-05-27.
- Databehandling i forskningsbiblioteken. Stockholm: Kommittén för ADB, 1965.
- Daun, Å. Strategi för gemenskap. Stockholm: Tiden, 1976.
- Deal, T. & Kennedy, A. Corporate cultures. Reading, MA: Addison-Wesley, 1982.
- DFI. Ramström, D. Information till varje pris. Om avgiftsbeläggning av informationsservice. (DFI-publikationer, 1981:2.) Stockholm: Delegationen, 1981.
- DFI. Ansvarsbibliotek. Ett system för nationell informationsförsörjning. (DFI-publikationer, 1983:1, 1983:2.) Stockholm: Delegationen, 1983.
- DSU 1977:12. Pliktexemplar av svenskt tryck. (Departementspromemorior: Utbildningsdepartementet.) Stockholm, 1977.
- Durey, P. Aspects of Swedish university libraries in 1979. Libri, 1981, 31 (1), 22-29.
- Ellström, P.-E. Strategies of planned change and innovations in educational organizations: Some conceptual notes and outlines of a typology. (Unpubl. paper.) Linköping: Author, 1982.
- Ellström, P.-E. Four faces of educational organizations. Higher Education, 1983, 12 (2), 231-241. (a)
- Ellström, P.-E. The school in perspective of organization theory: Some implications for planned educational change. Linköping: Department of Education, 1983. (b)
- Ely, D. Future training for service: A report to the library and information science profession. Syracuse, NY: Syracuse University Center for the Study of Information and Education, 1974.
- Ely, J. Creating the conditions for change. In: Bonn, G. & Faibisoff, S. (Eds.) Changing times, changing libraries. Urbana, IL: University of Illinois, 1978. Pp. 150-163. (ED 183139)
- Etzioni, A. Moderna organisationer. Stockholm: Aldus/Bonnier, 1966.
- Etzioni, A. (Ed.) The semiprofessions and their organizations. New York: The Free Press, 1969.
- Euster, J. Changing patterns in international communication in large academic libraries. (Occasional paper, No. 6.) Washington, DC: Office of Management Studies, 1981. (ED 207602)
- FOG 1976. Ett försök till biblioteksorganisation för den temaorienterade forskningen i Linköping. (Rapport utgiven av Forskningsorganisationsgruppen.) Linköping: Universitetet, 1976.
- Forsén, B. Kritik av rollteorin. Göteborg: Korpen, 1978.
- Forskning och utvecklingsarbete för högskolan. UHÄ-rapport, 1981:34, 1982:34.
- Fredriksson, B. Högskolans basenheter - norm och verklighet. Lund: Gleerup, 1980.
- Freidson, E. The futures of professionalization. In: Stacey, M. & Reid, M. (Eds.) Health and the division of labour. London: Broom Helm, 1977.

- Freire, P. Pedagogik för förtryckta. (8:e uppl.) Stockholm: Gummesson, 1972.
- Freire, P. Kulturell kamp för frihet. Stockholm: Gummesson, 1974.
- Freire, P. Utbildning för befrielse. Stockholm: Gummesson, 1975.
- French, W. & Bell, C.H. Organization development. Englewood Cliff, NJ: Prentice-Hall, 1973.
- Frykman, J. & Löfgren, O. Den kultiverade människan. Lund: Liber, 1979.
- Furuland, L., Holmgren, M. & Jonsson, G. Förskoleprojektet. Bbl, 1982, 67(4), 66-57.
- Förskolan, 1981, 64(10).
- Förskolans pedagogiska utveckling - mål och inriktning. Stockholm: Liber, 1981.
- Förslag till biblioteksforskning. Borås: BHS, 1979.
- Förvärvspolicy vid Linköpings universitetsbibliotek. Linköping: Universitetsbiblioteket, 1980.
- Gardell, B. Produktionsteknik och arbetsglädje. Stockholm: PA-rådet, 1963.
- Gardell, B. Arbetsinnehåll och livskvalité. En sammanställning och diskussion av samhällsvetenskaplig forskning rörande människan och arbetet. Lund: Prisma, 1976.
- Garfield, E. Communication: The essence of science. Facilitating information exchange among libraries, scientists, engineers and students. New York: Pergamon, 1977.
- Gaventa, J. & Horton, B.D. A citizen's research project in Appalachia, USA. Convergence, 1981, 14(3), 30-42.
- Gierow, K. Från Lundagård till Helgonabacken. En bilderbok om Lunds universitetsbibliotek. Malmö: Allhem, 1957.
- Gierow, K. Nordisk vetenskaplig bibliotekshistoria: Sverige. I: Dahl, S. (Red.) Nordisk handbok i bibliotekskunskap. D.2. Stockholm, 1958. Ss. 257-317.
- Glaser, E.M. Productivity gains through worklife improvements. New York: Harcourt, 1976. Pp. 29-194.
- Glock, C.Y. et al. Case studies in bringing behavioral science into use. (Studies in the Utilization of Behavioral Science, Vol. 1.) Stanford, CA: Institute for Communication Research, Stanford University, 1961.
- Goldsmidt, H. Idéen ueber weibliche Erziehung im Zusammenhange mit dem System Friedrich Fröbel's. Sechs Vorträge. Leipzig: Reissner, 1882.
- Goode, W. "Professions" and "non-professions". In: Vollmer, H.M. & Mills, D.L. (Eds.) Professionalization. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1966. Pp. 33-45.
- Gran, S. Innovationshinder inom högskolan. Göteborg: Företagsekonomiska institutionen, 1981.
- Grøholt, P. Ledelse i åttiårene. Om profesjonell kreativ og organisk ledelse. Oslo: Bedriftsøkonomernes Forlag, 1980.
- Grönroos, C. Marknadsföring av tjänster. Stockholm: Akademilitteratur, 1979.
- Guetzkov, H. Conversion barriers in using the social sciences. Administrative Science Quarterly, 1959, 4, 68-81.

- Habermas, J. Strukturwandel der Öffentlichkeit. (5. Aufl.; Sammlung Luchterhands, 25.) Neuwied, 1971.
- Hackman, J.R. & Lawler, E. Employees reactions to job characteristics. In: Scott, W. & Cummings, L. (Eds.) Readings in organizational behavior and human performance. Homewood, IL: Irwin, 1973.
- Hall, B.L. Participatory research, popular knowledge and power: A personal reflexion. Convergence, 1981, 14(3), 6-19.
- Halldén, S. Nyfikenhetens redskap. En bok om kritiskt tänkande inom vetenskapen och utanför. Lund: Studentlitteratur, 1980.
- Hannerz, U. Delkulturerna och helheten. I: Hannerz, U., Liljeström, R. & Löfgren, O. (Red.) Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys. Angered: Akademilitteratur, 1982. Ss. 54-72.
- Hannerz, U., Liljeström, R. & Löfgren, O. (Red.) Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys. Angered: Akademilitteratur, 1982.
- Hansson, G. Litteraturen och mottagaren. (Skrifter utgivna av Svenskläraryr-föreningen, 143.) Lund: Liber, 1975.
- Havelock, R.G. Planning for innovation through dissemination and utilization of knowledge. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research, University of Michigan, 1975.
- Havelock, R.G. Obstacles on the road to innovation. Findings of a survey of teacher training project leaders. Educational Broadcasting International, 1976, 9(6), 72-74.
- Havelock, R.G. & Havelock, M.C. Training for change agents. A guide to the design of training programs in education and other fields. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research, University of Michigan, 1975.
- Havelock, R.G. & Huberman, A.M. Solving educational educational problems. The theory and reality of innovation in developing countries. Toronto: Inesco-Oise, 1978.
- Hellberg, I. Studier i professionell organisation. En professionsteori med tillämpning på veterinäryrket. (Monografi, Nr 20.) Göteborg: Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen, 1978.
- Henschen, H. (Red.) Barn i stan. Stockholm: Folksam, 1979.
- Hiltz, S.R. & Turoff, M. Network nation: Human communication via computer. Reading, MA: Addison & Wesley, 1978. Pp. 468-469.
- Hjerpe, R., Bivins Noerr, K. & Noerr, P. Liblab. Linköping: Liblab, Laboratoriet för biblioteks- och informationsvetenskap, 1982:3.
- Holm-Löfgren, B. Ansvar, avund, arbetsglädje. En folklivsstudie av människan i kontorskulturen. Stockholm: Askild & Kärnekull, 1980.
- Howard, H.A. Organizational structure and innovation in academic libraries. College & Research Libraries, 1981, 42, 425-434.
- Hult, M. & Lennung, S.-Å. Aktionsforskning - vad är det? Ehrvervsøkonomisk tidsskrift, 1978, 43(3), 177-180.
- Hult, M. & Lennung, S.-Å. Toward a definition of action research: A note and bibliography. Journal of Management Studies, 1980, 17(2), 241-250.
- Husserl, E. Phenomenology and the crisis of philosophy. New York: Harper, 1965.
- Hägg, G. Doctor Elgcrantz eller Faust i Boteå. Stockholm: Wahlström, 1983.

- Häyrynen, Y. Professionalismens död eller proletariseringen av akademiskt arbete? Forskning om utbildning, 1980, 7(2), 6-17.
- Höglund, L. Bibliotekets roll. Litteraturförsörjning och biblioteksanvändning i forskningsmiljö. (Inforsk Papers on Communication Studies, 18.) Umeå: Inforsk, 1983.
- Höglund, L. & Persson, O. Biblioteksutveckling för forskning och undervisning. (Inforsk Papers on Communication Studies, 2.) Umeå: Inforsk, 1978.
- Högskolan i Luleå. Handlingsprogram för biblioteket, 1981-06-11.
- Idman, P. Debattanalyser som målsökningsinstrument. Pedagogisk-psykologiska problem (Malmö: Lärarhögskolan), Nr 235, 1974.
- Illeris, K. Problemorienterad och deltagarstyrd undervisning. Stockholm: Wahlström, 1976.
- Ingelstam, L. & Schiller, B. Teknik och social förändring. Linköping: Linköpings universitet, TEMA Teknik och social förändring, 1979.
- International Council for Adult Education. Participatory research project. Status report on the participatory research project. London: ICAE, 1977.
- Ivanov, K. Projektlogik i utveckling av informationssystem. Erfarenheter av databearbetningar för vetenskapliga bibliotek. Umeå: Institutionen för informationsvetenskap, 1977.
- Jackson, T. Rural technology and collective analyses: The case of water supply and sanitation improvement. Adult Education Research Conference, Ann Arbor, MI, 1979.
- Jeppson, A.-L. Tankar till salu. Genombrottsidéerna och de kommersiella lånbiblioteken. (Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet, 13.) Uppsala, 1981.
- Johansson, B. Andligt moderskap. Barnträdgårdsrörelsen och relationen till hemmen. Pedagogiskt utvecklingsarbete, Linköpings universitet, Nr 1983:90.
- Johansson, L. Utbildning: resonerande del. Utkast till kapitel 7 om svenska folkets levnadsförhållanden. Stockholm: Allmänna förlaget, 1970.
- Johnson, E. et al. An assessment of the impact of the Management Review and Analysis System. University Park, PA: Pennsylvania State University, 1977. (ED 171277)
- Johnson, T. Professions and power. London: MacMillan, 1972.
- Jung, C. Människan och hennes symboler. Stockholm: Forum, 1974.
- Karlsson, C. Planering och ekonomi i högskolan. Stockholm: Universitets- och högskoleämbetet och Liber/Utbildningsförlaget, 1982.
- Kassam, J. The issue of methodology in participatory research. In: Dubell, F., Erasmie, T. & deVries, J. (Eds.) Research for the people. Research by the people. Selected papers from the international forum on participatory research in Ljubljana Jugoslavia, 1980. Linköping: Linköping University, Department of Education, 1981. Pp. 61-68.
- Katz, D. & Kahn, R.L. The social psychology of organizations. (2nd ed.) New York: Wiley, 1978.
- Kjellmark, M. Kindergarten och dess ändamål, uppkomst, utveckling, betydelse i uppfostringsfrågor och för samhället. Örebro: Kjellmark, 1914.

- Klasson, M. Barnbibliotekens roll i barns och ungdoms sociala fostran: Problemdiskussion och en explorativ undersökning. Pedagogisk-psykologiska problem (Malmö: Lärarhögskolan), Nr 67, 1969.
- Klasson, M. Institutionsbiblioteken: Lokala boksamlingar eller aktiva informationscentraler? Lund: Pedagogiska institutionen, 1973.
- Klasson, M. Universitetsbiblioteket i undervisningen. Biblioteket i förskollärarutbildningen. En behovsanalys. Linköpings universitetsbibliotek publikation, Nr 16, 1978.
- Klasson, M. Universitetsbiblioteket i undervisningen. Biblioteket i lärarutbildningen i samarbete med handledarna. Lärarutbildningens fältanknytning och utvecklingsarbete (Linköping: Lärarhögskolan), Nr 15, 1979.
- Klasson, M. Handledare som lektörer. Biblioteksbladet, 1980, 65(13), 258-260.
- Klasson, M. & Eriksson, L. Institutionsbiblioteken vid universitetet i Linköping. Linköpings universitetsbibliotek publikation, Nr 23, 1980.
- Klasson, M., Lantz, A. & Nilsson, G. Att söka information i forsknings- och utredningssammanhang. Linköping: Universitetsbiblioteket, 1981.
- Klasson, M., Lantz, A. & Nilsson, G. Informationssökning i forsknings- och utredningssammanhang. Linköpings universitetsbibliotek publikation, Nr 30, 1982.
- Klasson, M. & Rudbeck, M. Fröbel-institutets bibliotek 1909-1949. 1000 böcker ur Norrköpings 80-åriga förskollärarutbildnings historia. Linköpings universitetsbibliotek publikation, Nr 33, 1982.
- Klasson, M. & Svensson, B. Analys av Bibliotekstjänsts sambindningslistor och deras roll för bibliotekens bokinköp. SOU 1972:61. Litteraturutredningens biblioteksstudier. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1972.
- Klasson, M. m.fl. Samarbete bibliotek - förskola: Förskollärare testar böcker i barngrupp. Förskolan, 1981, 64(4), 16-17.
- Klingberg, G. Språklig stilistisk struktur i barn- och vuxenlitteratur. Kvantitativa undersökningar över den pedagogiska adaptationen. Rapporter från pedagogiska institutionen vid Lärarhögskolan i Göteborg, Nr 4, 1968.
- Klingberg, G. Adaptation - ett centralt problem för barnlitteraturforskningen. Skolbiblioteket, 1969, 15, 50-60.
- Klingberg, G. Adaption av text till barns egenskaper - en lägesrapport om ett begrepp. Pedagogiska uppsatser (Lund: Pedagogiska institutionen), Nr 4, 1981.
- Kock, E.L. Quality of working life (QWL). Applied to educational organizations. Paper presented at the 35th Annual Meeting of the National Conference of Professors of Educational Administration. Seattle, WA, August 16-21, 1981. (ED 224086)
- Koprowski, E. Cultural myths: Clues to effective management. Organizational Dynamics, 1983, 12(2), 39-51.
- Kuhn, T. The structure of scientific revolutions. (2nd ed.) Chicago: University of Chicago Press, 1970.
- Kuntze, M.A. Friedrich Fröbel som människa och pedagog. Norrköping: Quelle, 1924.
- Langford, G. Teaching as a profession. Manchester: Manchester University Press, 1978.

- Larsson, H. Rousseau och Pestalozzi i våra dagars pedagogiska brytningar. Referat och reflexioner. Lund: Gleerup, 1910.
- Lawrence, P. & Lorsch, J. Organization and environment: Managing differentiation and integration. Homewood, IL: Irwin, 1969.
- Lennerlöf, L. Arbetsledning i förändring. Stockholm: Liber, 1981.
- Lewin, K. Action research and minority problems. Journal of Social Issues, 1946, 2(4), 34-36.
- Lewin, K. Group decision and social change. In: Newcomb, T.M. & Hartley, E.L. (Eds.) Readings in social psychology. New York: Holt, 1947. Pp. 330-344.
- Lewin, K. Field theory in social science. New York: Harper, 1951.
- Lewis, M. Management by objectives: Review, application & relationship with job satisfaction & performance. The Journal of Academic Librarianship, 1980, 5(6), 329-334.
- Likert, R. Linking pin. (General Managerial Series, 182.) AMA General Management Conference in May 1955, 1956.
- Likert, R. The human organization. New York: McGraw-Hill, 1967.
- Liljeström, R. Hur är kulturen förankrad i samhället? I: Hannerz, U., Liljeström, R. & Löfgren, O. (Red.) Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys. Angered: Akademilitteratur, 1982. Ss. 137-141.
- Lindberg, S.G. Kungl. biblioteket, drottning Kristina och Anatole France. Biblis, 1961, 6, 38-64.
- Lindensjö, B. Högskolereformen. En studie i offentlig reformstrategi. (Stockholm Studies in Politics, 20.) Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen, 1981.
- Lindholm, S. Vetenskap, verklighet och paradig. Om dialektik, hermeneutik, positivism m.m. inom samhällsforskning. (2:a uppl.) Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1979.
- Line, M. The case for the information officer educating the library user. In: Barr, K.P. & Line, M.B. (Eds.) Essays on information & libraries: A Festschrift for Donald Urquhart, 1975. New York: Shoe String, 1974. Pp. 383-391.
- Lippitt, R., Watson, J. & Westley, B. Dynamics of planned change. New York: Harcourt, 1958.
- IO. Arbetsorganisation. Stockholm: IO, 1978.
- Lovén, A. Att söka information i biblioteket. Informationssökning och biblioteksanvändning. Pedagogisk metodisk utveckling (Högskolan i Kristianstad), Nr 53, 1981.
- Lovén, A. (Red.) Biblioteket för förskola-fritidshem. Pedagogisk metodisk utveckling (Högskolan i Kristianstad), Nr 68, 1982.
- Lunds universitets historia. I-IV. Lund: Gleerup, 1968-1982.
- Lästips, 1979, 1(1) - 1982, 4(18).
- Löfgren, O. Kulturbygge och kulturkonfrontation. I: Hannerz, U., Liljeström, R. & Löfgren, O. Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys. Angered: Akademilitteratur, 1982. Ss. 32-53.
- Mabon, H. Organisationsläran - teori och praktik. Stockholm: Akademibokhandeln, 1977.
- Maccoby, M. Ledaren. Malmö: Liber, 1982.

- MacGregor, D. The human side of enterprise. New York: McGraw-Hill, 1960.
- MacLuhan, M. The Gutenberg galax. The making of typographic man. Toronto: University of Toronto Press, 1962.
- MacVean, D.S. Faculty and student participation in university library building planning: A case history and evaluation. Macomb, IL: Western Illinois University, 1980. (ED 188588)
- March, J.G. & Olsen, J.P. Ambiguity and choice in organizations. Bergen: Universitetsforlaget, 1976.
- Marcuse, H. Den endimensionella människan. Stockholm: Aldus, 1969.
- Marklund, K. Regional informations- och dokumentationscentral (RIOD). Slutrapport. Linköpings universitetsbibliotek publikation, Nr 35, 1983.
- Martell, C. The application of job redesign concepts to the management of academic libraries. Berkeley, CA: University of California, 1978. (ED 157522)
- Martell, C. Improving the effectiveness of libraries through improvements in the quality of working life. College & Research Libraries, 1981, 42(6), 435-445.
- Martin, J. & Siehl, C. Organizational culture and counterculture: An uneasy symbiosis. Organizational Dynamics, 1983, 12(2), 52-64.
- Matsumara, T. Occasional paper at IFLA Conference Montreal. Division: Education and Research, 1982.
- Mead, G. Mind, self and society. Chicago: University of Chicago, 1930.
- Miles, M. Innovation in education. New York: Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University Press, 1964.
- Moberg, E. & Moberg, M. Hjälp åt mödrar. Barnaglädje åt barnen. (Flygblad.) Norrköping: Moberg & Moberg, 1904.
- Moberg, E. & Moberg, M. Fröbel-institutet i Norrköping under 30 år. En kort återblick. Norrköping: Lithografiska Aktiebolaget, 1939.
- Moberg, M. Vad kan göras för att fattigvårdens understöd åt barn må bli så fruktbringande som möjligt? (Föredrag hållet vid Sandbyhof den 5 maj 1912.) Norrköping: Norrköpings Tidningars Aktiebolags tryckeri, 1912.
- Morgenstern, L. Barndomens paradis. Praktisk och utförlig handbok för mödrar och lärarinnor i småbarnsskolorna. Efter Fredrik Fröbels grunder utarbetat. (2:a omarb. uppl.) Stockholm: Beijer, 1867.
- Myrdal, A. Stadsbarn. En bok om deras fostran i storbarnkammare. Stockholm: Kooperativa förbundet, 1935.
- Myrdal, G. Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1968.
- Møhl, B. & Schack, M. När barn läser: Litteraturupplevelse och fantasi. Stockholm: Gidlund, 1981.
- Negt, O. Sociologisk fantasi og eksemplarisk indlaering. Roskilde: RUC, 1975.
- Nielsen, B. Teacher or intermediary: Alternative professional models in the information age. College & Research Libraries, 1982, 43, 183-191.
- Nobel, A. Boken i skolan - En analys med särskild inriktning på bibliotekets funktion i grundskolan. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1979.

- Ohio White House conference on library and information services: Speak out. Columbus, OH: Ohio State Library, 1978-06-14. (ED 171298)
- Olsen, J.P. Choice in an organized anarchy. In: March, J.G., & Olsen, J.P. (Eds.) Ambiguity and choice in organizations. Bergen: Universitetsforlaget, 1976. Pp. 82-139.
- Olsson, L. Bibliotek i en tematisk orienterad forskningsorganisation. Rapport från en intervjuundersökning. Linköpings universitetsbibliotek publikation, Nr 4, 1976.
- Olsson, L. & Jernberg, B. Biblioteks- och informationstjänster för den temaorienterade forskningen och forskarutbildningen. Linköping, 1981.
- Ornauer, H. et al. Images of the world in the year 2000. Paris: Mouton, 1976.
- Ottervik, G. & Möhlenbrock, S. Bibliotek i Sverige. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1964.
- Otto, T. The academic librarian of the 21st century: Public service and library education in the year 2000. Journal of Academic Librarianship, 1982, 8(2), 85-88.
- Ovesen, H. Børnebogen - også et politisk redskab. I: Barlby, F. (Red.) Børnebogen i klassekampen. København: Tiderne skrifter, 1975. Ss. 8-45.
- Palm, G. Ett år på LM. Stockholm: Författarförlaget, 1972.
- Palm, G. Bokslut från LM. Stockholm: Författarförlaget, 1974.
- Palmer, R.E. Hermeneutics. Interpretation theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger and Gadamer. Evanston, IL: Northwestern University Press, 1969.
- Pasmore, W. & Friedlander, F. An action-research program for increasing employees involvement in problemsolving. Administrative Science Quarterly, 1982, 27(3), 343-362.
- Peters, T. & Waterman, R. In search of excellence. New York: Harper, 1982.
- Poulsen, A. Børnebogen som socialiseringsfaktor. Analyse af pædagogiske retningers genemslog i børnebogen, specielt med henblik på fantasibegrebet. København: Medusa, 1973.
- Program för biblioteksforskning. Borås: Bibliotekshögskolan, 1980.
- Quenser, K. Är högskolans informationsförsörjning kulturpolitik? Bibliofack, 1978, 5(19), 4-6.
- Qvarnström, U. Patients' reactions to impending death. A clinical study. Stockholm: Institute of International Education, 1978.
- Ramström, D. The university as an adaptive organization. Umeå: Universitetet, 1973.
- Rapaport, R. Three dilemmas in action research. Human Relations, 1970, 23, 499-513.
- Rapp, N.S. Skolan som satte segel. Om projektorienterad undervisning på Öckerö. Vällingby: Liber, 1979.
- Reason, P. & Rowan, J. (Eds.) Human inquiry. A sourcebook of new paradigm research. New York: Wiley, 1981.
- Regeringens proposition 1944:1, Statsverkspropositionen.

- Regeringens proposition 1965:1, De vetenskapliga bibliotekens framtida roll och uppgifter, Bil. 10.
- Regeringens proposition 1966:1, Budgetpropositionen, Bil. 1.
- Regeringens proposition 1967:1, Budgetpropositionen, Bil. 10.
- Regeringens proposition 1971:52, Utdrag av protokollet över utbildningsärenden hållet inför Hans Maj:t.
- Regeringens proposition 1975:9, Reformering av högskoleutbildning.
- Regeringens proposition 1976/77:59, Om utbildning och forskning inom högskolan m.m.
- Regeringens proposition 1976/77:76, Om utbildning av förskollärare och fritidspedagoger m.m.
- Regeringens proposition 1981/82:106, Om forskning m.m.
- Rhenman, E. Företagsdemokrati och företagsorganisation. Stockholm: Norstedt, 1964.
- Richter, D. Børnelitteratur og politisk opdragelse. I: Barlby, F. Børnebogen i klassekampen. København: Tiderne skrifter, 1975. Ss. 46-86.
- Robertson, J. The changing expectations of society in the 1980s. In: Grøholt, P. Ledelse i åttiårene. Om profesjonell kreativ og organisk ledelse. Oslo: Bedriftsøkonomernes Forlag, 1980. Ss. 92-101.
- Rogers, C. On becoming a person. Boston, MA: Houghton Mifflin, 1961.
- Rogers, E.M. Diffusion of innovations. New York: The Free Press of Glencoe, 1962.
- Rogers, E. Strategies for linking research and use. What do we know from research about the process of research utilization? New York: East-west Communication Institute, 1973.
- Rogers, E. & Shoemaker, F. Communication of innovations. (2nd ed.) New York: Free Press, 1971.
- Rothman, J. Planning and organizational change: Action principles from social science research. New York: Columbia University Press, 1974.
- Rousseau, J.-J. Emil eller Om uppfostran. Uppsala: Berömda böcker, 1921.
- Rowan, J. & Reason, P. Foreword. In: Reason, P. & Rowan, J. (Eds.) Human inquiry. A sourcebook of new paradigm research. New York: Wiley, 1981. Pp. XI-XXIV.
- Rowan, J. & Reason, P. On making sense. In: Reason, P. & Rowan, J. (Eds.) Human inquiry. A sourcebook of new paradigm research. New York: Wiley, 1981. Pp. 113-137.
- Rundkvist, P. Kultur, motkultur och antikultur. I: Hannerz, U., Liljeström, R. & Löfgren, O. (Red.) Kultur och medvetande. En tvärvetenskaplig analys. Ångered: Akademi litteratur, 1982. Ss. 180-190.
- Sandkull, B. m.fl. Koncerner, teknik, inflytande. Forskningsrapport (Linköping: Ekonomiska institutionen), Nr 106, 1981.
- Sandqvist-Örnberg, B. Högskolan i lag och förordning. Stockholm: Liber, 1977.
- Schall, M. A communication-rules approach to organizational culture. Administrative Science Quarterly, 1983, 28, 557-581.
- Schein, E. Professionell education: Some new directions. New York: McGraw-Hill, 1972.

- Schein, E. Organizational psychology. (3rd ed.) London: Prentice-Hall, 1980.
- Schill, B. Ideal och realitet i dagens förskollärarutbildning. Stockholm: Akademiförlaget, 1973.
- Schmuck, R.A. Helping teachers improve classroom group processes. Journal of Applied Behavioral Sciences, 1968, 4(2), 401-435.
- Schutz, A. & Luckman, T. The structure of the life-world. Evanston, IL: Northwestern University Studies in Phenomenology & Existential Philosophy, 1974.
- Seashore, K. Dissemination of information from centralized bureaucracies in local schools: The role of the linking agent. Human Relations, 1977, 30(1), 25-42.
- Seashore, K. Staff development and curriculum change. Cambridge, MA, Febr. 1981. (ED 207255)
- SFS 1916:66, 1916 års universitetsstatuter. (Svensk författningssamling.)
- SFS 1956:117, Kungl. Maj:ts universitetsstatuter givna Stockholms slott den 6 april 1956. (Svensk författningssamling.)
- SFS 1964:461, Kungl. Maj:ts stadga för universiteten och vissa högskolor (universitetsstadga) given Stockholms slott 4 juni 1964. (Svensk författningssamling.)
- SFS 1977:218, Högskolelag: utfärdad den 5 maj 1977. (Svensk författningssamling.)
- SFS 1977:263, Högskoleförfordning: utfärdad den 5 maj 1977. (Svensk författningssamling.)
- SFS 1978:487, Lag om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar. (Svensk författningssamling.)
- Shera, J. Response. In: Bonn, G. & Faibisoff, S. (Eds.) Changing time: Changing libraries. Urbana, IL: University of Illinois, 1978. (ED 183139) Pp. 14-22.
- Sherif, M. Group influences upon the formation of norms and attitudes. In: Maccoby, E., Newcomb, T. & Hartley, E.L. Readings in social psychology. New York, 1958. Pp. 219-232.
- Sieber, S.V. et al. The use of educational knowledge. New York: Bureau of Applied Social Research, Columbia University, 1977. Vol. 1-1.
- Simmons-Christenson, G. Förskolepedagogikens historia. Malmö: Natur och kultur, 1977.
- Simon, H. Automationens betydelse. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1968.
- SOU 1947:25, 1945 års akademikerutredning. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1947.
- SOU 1947:75, 1945 års universitetsberedning. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1947.
- SOU 1958:32, 1955 års universitetsutredning. V. Forskningens villkor och behov. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1958.
- SOU 1959:45, 1955 års universitetsberedning. VI. Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1959.
- SOU 1965:11-12, Utbyggnaden av universitet och högskolor. I: Betänkande av 1963 års universitets och högskolekommitté. II. Specialutredningar. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1965.

- SOU-1969:37, Utbildning för bibliotek, arkiv och informatik. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1969.
- SOU 1972:26, Förskolan 1. 1968 års barnstugeutredning. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1972.
- SOU 1972:27, Förskolan 2. 1969 års barnstugeutredning. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1972.
- SOU 1973:1, Litteraturen i skolan. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1973.
- SOU 1973:2, 1968 års utbildningsutredning. 1. Högskolan. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1973.
- SOU 1973:3, 1968 års utbildningsutredning. 2. Högskolan, sammanfattning. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1973.
- SOU 1975:67, Utbildning i samspel. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1975.
- SOU 1977:52, Forskningspolitik. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1977.
- SOU 1977:71, Vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning. Betänkande av BIDOK och SINFODOK utredningen. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1977.
- SOU 1981:29, Forskningens framtid. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1981.
- SOU 1981:30, Forskarutbildningens meritvärde. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1981.
- SOU 1983:4, Om hälften vore kvinnor ... Kvinnor i forskningen. Jämställdhetskommitténs betänkande om kvinnorna i forskningen. (Statens offentliga utredningar.) Stockholm, 1983.
- Statskontoret. De vetenskapliga biblioteken. En nulägeskartläggning. (Dnr 451/69-5) Stockholm: Statskontoret, 1970.
- Statskontoret. De vetenskapliga biblioteken. Organisation och administration. Stockholm: Statskontoret, 1973-11-20.
- Stjernberg, T. Organizational change and quality of life. Individual and organizational perspectives on democratization of work in an insurance company. Stockholm: The Economic Research Institute at the Stockholm School of Economics, 1977.
- Stockfelt, T. Professorn. Stockholm: Maxi media, 1982.
- Stockfelt, T. Examensgivande lotterier. DN, 1983-08-30.
- Stockholms högskolas humanistiska avdelnings remissvar 1959-03-03 på en av SAB, Sveriges allmänna biblioteksörening tillsatt kommitté kring biblioteksutbildning. Stockholm, 1959.
- Stout, J.B. The intermediate unit as a change agent. Paper presented at American Association of School Administrators annual convention, San Francisco, March 1973. (ED 078498)
- Sträng, A. LIBRIS-bibliografi 1965-1976. Linköping universitetsbibliotek publikation, Nr 9, 1977.
- Strömberg Sölveborn, L. Doktoranders studiesituation. En undersökning vid samhällsvetenskapliga fakulteten, Uppsala universitet. (Uppsala Studies in Education, 19.) Uppsala: Pedagogiska institutionen, 1983.

- Suchman, E.A. Evaluative research. Principles and practice in public service social actions. New York: Russell Sage, 1967.
- Surace, C. The human side of libraries. Jan. 1969. (ED 025297)
- Swedner, H. Sociologisk metod. (4:e rev. uppl.) Lund: Liber, 1978.
- Svensson, J. Fabriksstadens sociala problem. I: Norrköpings historia, V:10. Stockholm: Norstedt, 1972.
- Svensson, L. Från bildning till utbildning. (Monografi Nr 17, 18 och 21.) Göteborg: Sociologiska institutionen, 1978-1980.
- Säveborg-Lundgren, G. Mål för grundutbildning i högskolan: Diskussion kring målen: vägen för påverkan. (Så fungerar högskolan.) Stockholm: Liber, 1983.
- SÖ:s skriftserie 1976:2. Bibliotekets utveckling till medietek. Rapport från ett utvecklingsarbete vid Lärarhögskolan i Malmö. Stockholm: SÖ, 1976.
- Tandon, R. Participatory research in the empowerment of people. Convergence, 1981, 14(3), 20-29.
- Tanzman, J. The administration of instructional change. Jericho, NY: Nassau County Board of Cooperative Educational Service, 1973. (ED 087408)
- Targama, A. Att genomföra administrativa förändringar. Stockholm: Mekan, 1981.
- Taylor, F. Selections from Scientific management. In: Litterer, A. (Ed.) Organizations. New York: Wiley, 1969. Pp. 95-98.
- Taylor, F. Scientific management. In: Pugh, D.S. (Ed.) Organization theory. Harmondsworth: Penguin, 1977. Pp. 124-146.
- Taylor, R.S. Reminiscing about the future: Professional education and the information environment. Library Journal, 1979, 104(16), 1871.
- Thorsrud, E. & Emery, F. Medinflytande och engagemang i arbetet. Norska försök med självstyrande grupper. Stockholm: Utvecklingsrådet för samarbetsfrågor, 1969.
- Thunberg, A.-M. m fl. Samverkansspiralen. Stockholm: Liber, 1978.
- Tichy, N. & Ulrich, D. Revitalizing organizations: The leadership role. Ann Arbor, MI: Graduate Administration, University of Michigan, 1983.
- Toffler, A. Tredje vägen. Solna: Esselte, 1982.
- Trankell, A. Kvarteret Flisan. Stockholm: Norstedt, 1973.
- Tylor, E. Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art and leisure. New York: Harper, 1958.
- UFB. Utbildningsväsendets författningsbok. D. 3: Det högre utbildningsväsendet. Stockholm: Liber, 1977.
- UHÄ-rapport 1983:2. Mål för forskarutbildning. Stockholm: UHÄ, 1983.
- Universitetsbibliotek under uppbyggnad. Rapport från försöksverksamheten vid Linköpings högskolas bibliotek. Nordisk tidskrift för bok och biblioteksväsen, 1974, 61(1), 1-39.
- Uppsala universitets minnesskrift. Uppsala: Universitetet, 1921.
- Walde, O. Storhetstidens litterära krigsbyten. 1-2. Uppsala & Stockholm, 1916-1920.

- Vaughn, W. & Dunn, J.D. A study of job satisfaction in six university libraries. College & Research Libraries, 1974, 5, 163-177.
- Vaverka, R. Utbildningsbehovet för informationsförmedlare inom området vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning. Borås: Institutionen Bibliotekshögskolan, 1983.
- Webster, D.E. The management review and analysis program: An assisted self-study to secure constructive change in the management of research library. College & Research Libraries, 1974, 35, 114-125.
- Werdelin, I. Manual of educational planning. (9. Evaluation.) Linköping University, Department of Education, Report, No. 4, 1977.
- Werdelin, I. Participatory research in education. Linköping University, Department of Education, Report LiU-Pek-R-49, 1979.
- Werdelin, I. Handbook of educational research methods, research designs. (Linköping Studies in Education: Reports, 7.) Linköping: Pedagogiska institutionen, 1982.
- White, H.S. Management. A strategy for change. Paper presented at CLA:s 1978 conference in Edmonton. Edmonton: CLJ, Oct. 1978.
- Willers, U. 300 års nationalbibliotek. Biblis, 1961, 5, 11-21.
- Willers, U. Kring U-68. Stockholm: Kungl. biblioteket, 1974.
- Wilson, P. Librarians as teachers: The study of an organization fiction. Library Quarterly, 1979, 49(2), 146-162.
- Wilson, T.D. MIB-projektinformation: Recent trends in user studies: Action research and qualitative methods. Sheffield: University of Sheffield, 1980.
- deVries, J. Science as a human behavior: On the epistemology of the participatory research approach. In: Research for the people. Research by the people. Selected papers from the International Forum on Participatory research in Ljubljana, Yugoslavia, 1980. Linköping: Linköping University, Department of Education, 1981. Pp. 81-93.
- von Wright, G.E. Humanism som livshållning och andra essayer. Stockholm: Rabén & Sjögren, 1978.
- Värdera högskolan. Sju inlägg om verksamhetsvärdering. UHÄ-rapport, 1981:17.
- Ödman, P.-J. Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1979.
- Ørn, B. Børnelitteratur - klasselitteratur. En arbejdsbog. Kongerslev: GMT, 1976.
- Östergren, B. Högskolan som system - ett nytt forskningsområde? Forskning och framtid, 1977, 4(1), 13-20. (a)
- Östergren, B. Utbildningsplanering för förnyelse, slutsatser och rekommendationer. Fjärde delrapporten från UHÄ:s funktionsstudie om utbildningsplanering. Stockholm: UHÄ, 1977. (b)

DEL 2: ÖVRIGA KÄLLOR

Linköping kommun, Stifts- och landsbiblioteket, barnavdelningen:

Arbetspapper och protokoll från verksamhet riktad mot kommunens förskoleinstitutioner, 1978-1982.

Linköpings universitetsbibliotek:

Anslagsframställningar, 1977/79-1982/83.
Biblioteksnämnden, protokoll och kallelser, 1979-1982.
Budgetgruppen för U-sektorn, arbetspapper, 1980-1981.
Förvärvsenhetens avdelningsmöten, minnesanteckningar, 1978-1982.
LiUB-bladet, 1978-
Lånemöten, kundtjänst, minnesanteckningar, 1978-1982.
Planeringsgruppernas minnesanteckningar, 1978-1982.
Stormöten, personalinformationer, 1978-1982.
U-sektorns arbetsgrupp, arbetspapper, rapporter, 1978-1982.
Verksamhetsberättelser, 1978-1982.
ÖB, Brev till personalen 1978-1982.
ÖB, Öppen korrespondens med förvaltning, personalavdelning m m, 1978-1982.
Övrigt: Veckomeddelanden, cirkulärskrivelser, instruktioner, "lapp-informationer", anslag, annonser, kursinformationer m m.

Linköpings universitetsbibliotek, Norrköpingsfilialen:

Anställningsärende, DNR 1252/77.
Arbetsgruppen för biblioteket, 1978-1981.
Dagböcker och kalendarier, 1977-1981.
FoU-projekt:
Användarundervisningsprojektet:

Arbetspapper, rapporter.
AV-media i förskola och förskolläraryrkesutbildning:

Arbetspapper, enkät.
Lästipsprojektet:

Arbetspapper, 1978-1982.
Enkäter och intervjuer med barnbibliotekarier, förskolläraryrkesutbildare, handledare/kontaktpersoner, kommunbibliotekarier, länsbibliotekarier, representanter för förskolläraryrkesutbildningens avnämare, representanter för sociala centralnämnder, studerande vid förskolläraryrkesutbildningen.
Informationsblad. (Detta kan Du förvänta Dig av kommunbiblioteket när Du nu går ut som förskollärare.), 1979 ff.
Informationsblad (Lästips), 1979-1982.
Kallelser, 1978-1982.
Korrespondens, 1978-1982.
Kursmaterial, 1980-1982.
Lektörsutlåtanden och kommentarer, 1978-1982.
Minnesanteckningar, 1978-1982.
Rapporter (Klasson, 1978, 1979).
RegionalTV, Östnytt, 1980-10-07.
Tidskriftsartiklar (Klasson, 1980, 1981).
Svensktrycksprojektet:

Arbetspapper, 1980-1982.
Bedömningsschema, svensklärarnas förslag.
Korrespondens, 1980-1982.
Material från bedömning av barnlitteratur från "gruppen experter", dvs svensklärare och bibliotekarier och från gruppen "studerande".
Minnesanteckningar från sammanträde med förvärvs- och svensktrycks-personal.

Pliktexemplar av svenskt tryck, Hcf och även viss facklitteratur för mindre barn som anlände till LiUB 1978-1981.
Korrespondens med övriga avdelningar inom LiUB, 1978-1982.
Material från användarundervisningen, 1978-1982.
Material, minnesanteckningar från fort- och vidareutbildningstillfällen för förskollärare och förskollärarytbildare.
Mediateksgruppen I, 1981 vt, minnesanteckningar.
Mediateksgruppen II, 1981 ht, protokoll.
Minnesanteckningar från onsdagsinformationer och andra muntliga informationer.
PM rörande NB:s verksamhet, 1978-1981.
Studerandes specialarbeten, temaarbeten m m.

Länsavdelningen, Östergötlands län:

Protokoll från barnbibliotekarieträffar, 1980-1981.

Norrköping kommun, Sociala centralnämnden:

Arbetspapper kring verksamheten med kulturombud i barnstugorna, 1981-1982.
Minnesanteckningar från sammanträden rörande samarbete (kommunbibliotek- utbildningsbibliotek-sociala centralnämnden) kring fort- och vidareutbildningsfrågor beträffande förskolepersonal, 1980-1981.

Norrköping kommun, Statsbiblioteket, barnavdelningen:

Arbetspapper och protokoll från verksamhet riktad mot kommunens förskoleinstitutioner, 1978-1982.

Regionstyrelsen, Linköpings högskoleregion:

Handlingar, valda delar.

UHÄ m fl:

Intervjuer med administratörer och utredare i anslutning till H-77, förvaltning och högskolebibliotek.

Universitetet i Linköping:

Anslagsframställningar, 1978-1982.
Delegationen för biblioteks- och dokumentationsfrågor, Protokoll, 1979-1981.
Gruppen för utbildningsmetodisk forskning, GRUMF, Arbetspapper och protokoll, 1980-1982.
Linjenämnden för förskollärarytbildning, Protokoll, 1978-1981.
Lite nytt, universitetets personaltidning, 1980-1981.
Planeringsnämnden för lärarytbildningssektorn, Protokoll, 1978-1982.
Rektorsämbetet, RÅ, Instruktion för Delegationen och för Biblioteks- nämnden, 1978-12-06, Handlingar och informationer, 1978-1981.
Universitetsstyrelsen, Protokoll och kallelser, 1978-1982.
Verksamhetsberättelser, 1978-1981.

Universitetet i Linköping, Institutionen för förskollärarytbildning:

Anslagsframställningar, 1978-1981.
Elevarbeten: aktioner, t ex tidskriftsundersökningen, låneundersökningen, arbetsuppgifter från biblioteket, projektarbeten, rapporter, temarbeten, utställningar i och utanför biblioteket.
Fortbildningsdagar, undervisnings- och arbetsmaterial.
Gästföreläsare, material.
Informationsblad, kalendarier, veckomeddelanden.
Institutionsstyrelsen, protokoll och kallelser, 1978-1981.
Kursplaneutveckling, material.

Lokala utbildningsplaner för institutionen för förskollärarytbildning i Norrköping, 1977-1981.
Onsdagskaffe - informationer, 1978-1981.
Planeringsdagar, 1978-1981.
Undervisningsmaterial, framför allt i svenska och metodik, men även från övriga ämnen.
Verksamhetsberättelser.
Övrigt: Konferensmaterial, reserapporter, anslag, "lapp-informationer" m m.

Övriga landet: Förskollärarytbildningar och deras bibliotek:

Anslagsframställningar (i mån av förekomst av dylika) från tiden för H-77 och senaste årets (dvs framställd 1972 men gällande läsåret 74/75).
Enkät svar sammanställda av kurssekreteriatet för Gävle-konferensen 1978 rörande materiella förhållanden vid de svenska förskollärarytbildningsbiblioteken.
Intervjuer med utbildningsansvariga (prefekter e d), bibliotekschefer respektive bibliotekarier som betjänar förskollärarytbildningar.
Konferenser och kurser (Gävle, 1978; Oslo, 1980; Härnösand-Sundsvall 1981; Uppsala 1982; Stockholm 1983 och andra, kortare, som Borås, Göteborg, Stockholm/Barnboksinstitutet, Umeå m m), minnesanteckningar, kursprogram, rapporter m m.
Rapporter framställda vid förskollärarytbildningar och deras bibliotek 1978-1983.
Verksamhetsberättelser (i mån av förekomst av dylika) huvudsakligen från 1982.
Övrigt: Diverse övrigt material insamlat vid besök och via telefonkontakter och vid sammanträffanden på konferenser etc.

FÖRKORTNINGAR OCH FÖRKORTNINGSLIKA UTTRYCK

BDI-index	Biblioteks- och dokumentationsindex (databas)
BHS	Institutionen Bibliotekshögskolan, Borås
BIDOK	Biblioteks- och dokumentationssamverkanskommittén
BOBS	Biblioteksorienterat beställningssystem
BORST	Bevaknings- och registreringssystem för tidskrifter
BV	Beteendevetenskapliga kvartersbiblioteket vid LiUB
DFI	Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsför-sörjning
Dagny	Hus på universitetsområdet, Valla, inrymmande biblioteksled-ning m m
EPOS/VIRA	Profilhanteringssystem och söksystem för KTHB:s SDI-sökningar
ERIC	"Educational resources information center"
FoU	Forsknings- och utvecklingsarbete
FÖ	Institutionen för förskolläraryr utbildning
GRUMF	Gruppen för utbildningsmetodisk forskning
HB	Humanistiska biblioteket vid LiUB
H-77	Högskolereformen 1977-07-01
INFORSK	Informationsforskningsgruppen vid Umeå universitet
ISL	Institutionen för slöjd, biblioteket, LiUB
KA	Kvartersbibliotek A vid LiUB
KB	Kvartersbibliotek B vid LiUB
KIB	Karolinska institutets bibliotek, Stockholm
KTHB	Kungliga tekniska högskolans bibliotek
LB	Läraryr utbildningsbiblioteket vid LiUB
LibLab	Laboratoriet för biblioteks- och informationsvetenskap
LIBRIS	"Library information systems", nationell databas över littera-tur i vetenskapliga bibliotek
LiUB	Linköpings universitetsbibliotek
LUB	Lunds universitetsbibliotek
MB	Medicinska biblioteket vid LiUB
MEDLINE	"Medlars on line" ("Medical literature analysis and retrieval system")
MIS	Mannys informationssystem, lokal databas över rapporter vid UiL
NB	Norrköpingsbiblioteket vid LiUB
NYTTFO	Nyttjarinformation, förmedling av forskningsinformation till avnämare
PLU	Planeringsnämnden för läraryr utbildning
RIOD	Regional informations- och dokumentationscentral
RÅ	Rektorsämbetet
SAB	Sveriges allmänna biblioteksörening
SBF	Svenska bibliotekarieförbundet
SCANNET	"Scandinavian network", nätverk för informationssökning
SCB	Statistiska centralbyrån
SDI	"Selective dissemination of information"
SINFDOK	Statens råd för vetenskaplig information och dokumentation
SÖ	Skolöverstyrelsen
TEMA	Institutionen för TEMA, tvärvetenskaplig forskningsorganisa-tion, UiL, även beteckning för tillhörande bibliotek
TLS	Tekniska litteratursällskapet
UB	Universitetsbibliotek
UHÅ	Universitets- och högskoleämbetet
UiL	Universitetet i Linköping

UKÄ	Universitetskanslersämbetet
UUB	Uppsala universitetsbibliotek
ÖB	Överbibliotekarie
3RIP	Ett interaktivt textdatabassystem

STUDIA PSYCHOLOGICA ET PAEDAGOGICA

SERIES ALTERA

1. Edlund, Sven: Diskussionen om begåvningsurvalét under reformations- och stormaktstiden. I. 1947.
2. Agrell, Jan: Nyinrättade professurer inom filosofiska fakulteten i Lund under 1800-talets första hälft. 1949.
3. Smith, Gudmund: Psychological Studies in Twin Differences. 1949.
4. Husén, Torsten: Om innebörden av psykologiska mätningar. 1949.
5. Smith, Gudmund: Interpretations of Behaviour Sequences. 1952.
6. Johannesson, Ingvar: Studier av sociala relationer mellan barn i folkskoleklasser. 1954.
7. Kragh, Ulf: The Actual-Genetic Model of Perception-Personality. 1955.
8. Bjerstedt, Åke: Interpretations of Sociometric Choice Status. 1956.
9. Werdelin, Ingvar: The Mathematical Ability. Experimental and Factorial Studies. 1958.
10. Werdelin, Ingvar: Geometrical Ability and the Space Factors in Boys and Girls. 1961.
11. Borg, Gunnar A. V.: Physical Performance and Perceived Exertion. 1962.
12. Lindell, Ebbe: Den svenska rättskrivningsmetodik. 1964.
13. Bokander, Ingvar: Stereoscopically Induced Perceptual Conflict between Facial Photographs. 1968.
14. Bjerstedt, Åke: Twelve Years of Educational and Psychological Research in Sweden: A Bibliography. 1968.
15. Larsson, Bernt: Bayes Strategies and Human Information Seeking. 1968.
16. Bjerstedt, Åke: Educational Technology. Instructional Programming and Didakometry. 1972.
17. Löfgren, Horst: The Measurement of Language Proficiency. 1972.
18. Bierschenk, Bernhard: Självkonfrontation via intern television i lärarutbildningen. 1972.
19. Gestrelus, Kurt: Job Analysis and Determination of Training Needs. Examples of Methods Applied to Teacher Trainers. 1972.
20. Sjöbäck, Hans: The Psychoanalytic Theory of Defensive Processes. 1973.
21. Larsson, Inger: Individualized Mathematics Teaching. 1973.
22. Fredriksson, Lennart: The Use of Self-Observation and Questionnaires in Job Analysis for the Planning of Training. 1974.
23. Idman, Pekka: Equality and Democracy: Studies of Teacher Training. 1974.
24. Bjerstedt, Åke: Social Development and Training in School. 1974.
25. Alwall, Ellen: The Religious Trend in Secular English-Irish Schoolbooks 1850-1861 and 1871-1880. 1974.
26. Holmberg, Ingrid: Effects of Some Trials to Improve Mathematics Teaching. 1975.
27. Lindsten, Carin: Hembygds kunskap i årskurs 3. 1975.
28. Bjerstedt, Åke: Pedagogisk forskning i Sverige. En sexårsbibliografi. 1975.
29. Nordén, Kerstin: Psychological Studies of Deaf Adolescents. 1975.
30. Westerlundh, Bert: Aggression, Anxiety and Defence. 1976.
31. Jernryd, Elisabeth: "Optimal auktoritets- och propagandaresistens". 1976.
32. Bierschenk, Bernhard & Bierschenk, Inger: A System for a Computer-Based Content Analysis of Interview Data. 1976.
33. Wiechel, Lennart: Roller och rollspel. 1976.
34. Hedlund, Carl: Commissioned Army Officers. 1976.
35. Bergsten-Brucefors, Agneta: Intelligence Patterns and Their Relation to Social Background. 1976.
36. Bjerstedt, Åke: Explorations in Creativity. 1976.
37. Wetterström, Magnhild: Medinflytande i skolan. 1977.
38. Bierschenk, Bernhard: Simulating Strategies of Interactive Behaviour. 1978.
39. Drakenberg, Margareth: Förändringar i prestationsprocessen. 1978.
40. Flinck, Rune: Correspondence Education Combined with Systematic Telephone Tutoring. 1978.

41. Norberg, Astrid: Uppfostran till underkastelse. 1978.
42. Eneskär, Barbro: Children's Language at Four and Six. 1978.
43. Eriksson, Mona: Utbildningspraktik. Om utbildning med handledda klient- och patientkontakter på högskolenivå. 1978.
44. Hagberg, Bo: Cognitive Impairment and Personality Change in Relation to Brain Dysfunction. 1978.
45. Leonardsson, Sigurd: Den franska grammatikens historia i Sverige. I. En översikt över perioden 1646–1866 och en antydan om den fortsatta utvecklingen. 1978.
46. Leonardsson, Sigurd: Histoire de la grammaire française en Suède. II. Analyse systématique et méthodologique. 1978.
47. Carlsson, Bertil: Två utbildningsprojekt. En redovisning av arbetet att profilera verksamheten vid en nystartad svensk högskola. 1979.
48. Lindholm, Lena-Pia: Pupils' Attitudes to Equality between the Sexes. 1980.
49. Maximilian, V. Alexander: Functional Changes in the Cortex during Mental Activation. 1980.
50. Carlström, Inge: Law and Justice Education: A Survey of the Literature and Three Investigations – A summary. 1980.
51. Prohovnik, Isak: Mapping Brainwork. 1980.
52. Bååth, John A.: Postal Two-Way Communication in Correspondence Education. 1980.
53. Fritzell, Christer: Teaching, Science and Ideology. 1981.
54. Bjerstedt, Åke (Ed.): Swedish Educational Research in the Early Eighties. 1981.
55. Maini, S. M.: Explorations in the Psychology of the Research Process. 1981.
56. Wiechel, Anita: Olika personalgruppers åsikter om barn i förskola och på lågstadium. 1981.
57. Bjerstedt, Åke: Pedagogisk forskning i Sverige. En sexårsbibliografi till. 1981.
58. Bratt, Ingar: Läromedel i engelska utgivna i Sverige 1850–1905. 1982.
59. Gran, Birgitta: Från förskola till grundskola. Villkor för barns utveckling i åldrarna kring skolstarten. 1982.
60. Sages, Roger: Perceptual Determinants of Choice Behaviour. 1982.
61. Torper, Ulf: Tidsramar, tidsanvändning och kunskapsutveckling i den svenska grundskolan. 1982.
62. Adler, Erella: Mother-Image Perception in Normal and Disturbed Boys. 1982.
63. Bjerstedt, Åke: Fourteen Years of Educational and Psychological Research in Sweden. 1982.
64. Nilsson, Alf: The Mechanisms of Defence Within a Developmental Frame of Reference. 1983.
65. Annerblom, Marie-Louise: Att förändra könsroller: Ett feministiskt perspektiv på diskussionen om könsroller på dagis. 1983.
66. Holmberg, Lena: Om en speciallärares vardag: Analys av en dagbok. 1983.
67. Skov, Poul: Værdinormer om skolen: Analyse af konfliktmuligheder og mulige udviklingslinjer i skolen ud fra empiriske undersøgelser. 1983.
68. Viborg, Gardar G.: Studies in the Development of Social-Behavior Understanding. 1984.
69. Carlsson, Gunborg: Teater för barn: Tre åldersgruppers upplevelser av professionell teater. 1984.
70. Welwert, Claes: Läsa eller lyssna? Redovisning av jämförande undersökningar gjorda åren 1890–1980 rörande inlärning vid auditiv och visuell presentation samt ett försök till utvärdering av resultaten. 1984.
71. Klasson, Maj: Högskolebibliotek i förändring: Från autonoma bildningsinstitutioner till lokala serviceinrättningar med särskild hänsyn till bibliotek som betjänar förskolläraryrket. 1984.